GÜNCEL YAYINCILIK

AÇIK FELSEFE

YÜZÜKLERİN EFENDİSİ VE felsefe

hepsine hükmedecek bir kitap

Gregory Bassham - Eric Bronson - William Irwin

Gregory Bassham - Eric Bronson
William Irwin

YÜZÜKLERİN EFENDİSİ ve FELSEFE

hepsine hükmedecek bir kitap

Türkçesi: Gökçen Ezber-Murat Sağlam

(11. Bölüm dahil Gökçen Ezber tarafından çevrilmiştir.)

GÜNCEL YAYINCILIK

GÜNCEL YAYINCILIK: 179
Açık Felsefe:6

ISBN 975-8621-56-4
Yüzüklerin Efendisi ve Felsefe
Editör: William Irwin
•
Kitabın orijinal adı: The Lord of rings and Philosophy

Yayın Yönetmeni: Aysel Akdaş

Kapak uygulama: Talip Aktaş

Birinci Basım: Ekim -2003

Ofset Hazırlık
Güncel Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Kayhan Matbaacılık

© 2003 by Carus Publishing Company
© Güncel Yayıncılık Ltd.Şti.
Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

GÜNCEL YAYINCILIK LTD. ŞTİ.
Çatalçeşme Sok. No:19 Kat. 3
Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0 212 511 22 37, Fax: 0 212 522 86 68
e- mail: kontiki@turk.net

YÜZÜKLERİN EFENDİSİ ve FELSEFE

hepsine hükmedecek bir kitap

Enthanımlarına
–her nerede dolanıyorlarsa

İçindekiler

Giriş: Tolkien ve Felsefe 11

BİRİNCİ BÖLÜM
Yüzük 15

1 Tolkien'in Yüzükleri ve Platon:
Güç, Seçim ve Ahlak Üzerine Dersler 17
ERIC KATZ

2 Cehennem Çatlakları:
Gelişen Teknolojilerin Tehdidi ve
Tolkien'in Güç Yüzükleri 37
THEODORE SCHIKC

3 Kıymetlim: Tolkien'in Fetiş Yüzüğü 51
ALISON MILBANK

İKİNCİ BÖLÜM
Hobbitler ve Elfler Arasında Mutluluk Arayışı 67

4 Tolkien'in Altı Mutluluk Anahtarı 69
GREGORY BASSHAM

5 Sam ve Gollum'un Mutlu Yaşam Arayışları 83
JORGE J.E. GRACIA

6 Lorien'e Veda:
Varoluşçuların ve Elflerin Mutluluğu 97
ERIC BRONSON

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Orta Dünya'da İyi ve Kötü 113

7 *Über*hobbitler:
Tolkien, Nietzsche ve Güç İstenci 115
DOUGLAS K. BLOUNT

8 Tolkien ve Kötülüğün Doğası 129
SCOTT A. DAVISON

9 *Yüzüklerin Efendisi*'nde
Erdem ve Erdemsizlik 143
TOBY DASPIT

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Zaman ve Ölümlülük 155

10 Ölmeyi Seçmek:
Orta Dünya'da Ölümlü Olma Ayrıcalığı 157
BILL DAVIS
11 Tolkien'de Modernizm ve Geleneğin Önemi 173
JOE KRAUS
12 Tolkien'de Yeşil Zaman:
Yüzüklerin Efendisi'nde Çevreci Temalar 183
ANDREW LIGHT

BEŞİNCİ BÖLÜM
Felsefi Sorular ve Masalsı Sonlar 199

13 *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki
Dramatik Birlik ve Tanrı Kayrası 201
THOMAS HIBBS
14 Konuşan Ağaçlar ve Yürüyen Dağlar:
Yüzüklerin Efendisi'nde
Budist ve Taoist Temalar 215
J.L. MCMAHON - S. CSAKI
15 Brownskirts:
Faşizm, Hıristiyanlık ve Ebedi Kötülük 231
J. LENORE WRIGHT
16 Mutlu Sonlar ve Dini Umut:
Bir Destansı Masal Olarak *Yüzüklerin Efendisi* 245
JOHN C. DAVENPORT

Filozofların Bilgeliği 263

Teşekkür

Her kitap bir yolculuktur... elinizdeki kitabı böylesine ilginç ve zevkli kılan birçok iyi insana 'teşekkürlerimi' sunmak, beni çok mutlu edecek.

Öncelikle, kitaba katkıda bulunanlara teşekkürlerimizi sunarız. On beş ay, böyle harika ve takdire değer yazarla çalışmak için gerçekten çok kısa bir süre.

İkinci olarak, bu dizinin korkusuz editörü Bill Irwin'e teşekkür etmeliyiz: sonsuz desteğin ve yüreklendirmen, akıllıca önerilerin ve harika pipoların için.

Üçüncü olarak, David Ramsay Steele ve Open Court'un üretim ve pazarlama ekibine teşekkür ediyoruz: ne yazık ki hepinizi o kadar iyi tanımıyoruz; fakat enerjiniz ve profesyonelliğiniz gerçekten takdire değer. Bu kitabı başarılı kılmak adına yaptığınız her şey için teşekkürler.

Ayrıca, makalelerin yazılma aşamasındaki desteklerinden ötürü Steve Colby, Jeremy Sauers, John Davenport, Brian Pavlac ve John ve Casley Rose Matthews'a teşekkür ederiz. Baskı öncesi metni okuyan, yorumlarını sunan, notlar alan ve daha birçok yolla bize yardım eden asistan editörümüz Abby Myers'a da özel bir teşekkür iletiyoruz.

Eric, Berkeley College'dan Arthur Blumenthal ve Phil Krebs'den aldığı lojistik destek için büyük bir gönül borcu duyuyor. Her zamanki gibi, Greg en büyük teşekkürü, gösterdikleri sevgi, sabır ve anlayış için, eşi Mia ve oğlu Dylan'a borçlu.

KISALTMALAR

Kitabın tümünde, Tolkien'in sıklıkla gönderme yapılan yapıtları, sayfa numaralarıyla birlikte parantez içinde verilmiştir. Kitapta, aşağıdaki kısaltmalar kullanılmıştır:

Orijinal metinde *Yüzük Kardeşliği*, *İki Kule* ve *Kralın Dönüşü* için verilen referanslarda Metis Yayınları'nın çevirilerinden kısmen faydalanıldı.

H *The Hobbit Houghton Mifflin*. Co 1999 New York.

YK *Yüzük Kardeşliği*. İstanbul: Metis Yayınları 1999.

İK *İki Kule*. İstanbul: Metis Yayınları 1999.

KD *Kralın Dönüşü*. İstanbul: Metis Yayınları 1999.

S *The Silmarillon*. yay. haz. Christopher Tolkien. Boston: Houghton Öifflin, 1977.

L *The Letters of J.R.R. Tolkien* (J.R.R. Tolkien'in Mektupları). yay. haz. Humphrey Carpenter. Boston: Houghton Mifflin, 1981.

Giriş:
Tolkien ve Felsefe

J.R.R. Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi*, yarım yüzyıldan bu yana bir yayıncılık ve edebiyat fenomeni olmuştur. 1954-55 tarihinde yayınlanmasından bu yana, Tolkien'in fantastik epiği elli milyondan fazla satmış ve yakın geçmişte yapılan birkaç okur anketinde, yirminci yüzyılın en iyi kitabı seçilmiştir.

Kitabın, Peter Jackson'ın gişe rekorları kıran film versiyonu, Tolkien'in neşeli hobbitler hakkında anlattığı büyülü masal, kafaları karıştıran orklar ve çabuk öfkelenen büyücüler, milyonlarca yeni fanatik topladı. New Line Cinema şirketi, *Yüzüklerin Efendisi*: *İki Kule* filmini tüm ülkede gösterime sokmasından bir gün önce, *The New York Post*, ön sayfada sekiz sütun manşet bir haber yayınladı: 'Aptallar İçin Yüzüklerin Efendisi.' Oyuncak mağazaları, Aragorn aksiyon bebekleri, Legolas oyun kartları ve diğer *Yüzüklerin Efendisi* eşyalarıyla dolup taşmaya başladı. Filmin, büyülü bir Yüzük ekseninde gelişen teması, 2002 NBA rövanşlarının da ana teması seçildi ve hatta Comedy Central şirketinin dillere düşmüş *South Park*'ı tarafından parodisi bile yapıldı.

Fakat aniden artan bu popülariteden bütün Tolkien hayranları hoşnut değil. *İki Kule* gösterime girdikten sonra, internet siteleri, bazen haklı olarak, kitrapla film arasındaki farklara yönelik öfke gösteriyle dolup taştı. İnternetteki tartışmalar alevlendikçe (kimi zamanlar alaylı bir biçimde), eski imparatorluk da öcünü, almaya başlıyor gibiydi. *Yüzüklerin Efendisi*'nin resmi web sitesinde, yaşını almış bir Tolkien hayranı,

yeni bir 'Yüzük' çaylağını, bir büyücünün gücünün asasından geldiğini bilmediği için 'koca bir aptal' olarak adlandırmaktadır.

Herkesi memnun etmek için, görünüşe göre 'Aptallar için Yüzüklerin Efendisi'nden daha fazlasına ihtiyacımız var. Bize gerekli olan, bir 'Akıllı İnsanlar İçin Yüzüklerin Efendisi.'

Bu çerçevede, (hepsi de gerçek birer *Yüzüklerin Efendisi* hayranı olan) on yedi bilgili felsefeciden ve başka akademisyenlerden oluşan ayrıcalıklı bir ekip oluşturduk ve onlardan, kitapla sinema versiyonunun düşündürdüğü ve akla getirdiği derin felsefi sorunları çözmemizde bize yardımcı olmalarını istedik. Güç, her zaman iyi amaçlar uğruna kullanılabilir mi, yoksa güç, her zaman için yozlaştırıcı mıdır? Ölüm bir 'armağan' olarak mı görülmelidir? Altın yüzükler ve ejderhaların hazineleri bize gerçek mutluluğu sunabilir mi? Eğer bir ent ormanda düşse ve çevrede de onu duyacak birileri yoksa, bu ent bir ses çıkarır mıydı?

Tolkien, elbette profesyonel bir filozof değil, Oxford'lu bir Anglo-Saxon profesörüydü. Fakat kendi alanında önemli bir akademisyendi ve C.S. Lewis, Owen Barfield, Charles Williams, Neville Coghill ve Hugo Dyson gibi öncü İngiliz aydınlarının yakın arkadaşıydı. Dahası, dindar bir Roma Katoliği olarak, iyi ve kötü, irade ve kader, zihin ve beden karşıtlıkları gibi hiç eskimeyen felsefi ve dini konulara büyük bir ilgi duyardı. Tüm bu felsefi sorunlar ve daha fazlası, Tolkien'in kitaplarında bulunabilir; elinizdeki seçkide de bunlar tartışılmaktadır.

Bu elbette, elinizdeki seçkide tartışılan her şeyin Tolkien tarafından da düşünülmüş olduğu anlamına gelmiyor. Bizim amacımız, *Yüzüklerin Efendisi*'nin felsefi açıdan önemine dikkatleri çekmektir, herhangi bir gizli felsefi anlam ya da mesaj iletmek değil.

Kitabın, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki derin konuları anlamanıza yardımcı olması yanında, felsefenin hiç eskimeyen sorularına karşı da bir ilgi uyandırmasını umuyoruz. Tolkien, ken-

di yazdığı mektuplarında, *Yüzüklerin Efendisi*'ni yazarken asıl amacının, 'gerçeğin açıklanması ve gerçek yaşamda, iyi huyların yüreklendirilmesi' olduğunu belirtir. (*Mektuplar,* s.194) Tolkien gibi biz de, kurmacanın –ve genel olarak popüler kültürün– felsefi düşüncelerin tartışılıp yayılması için iyi bir araç olduğunu düşünüyoruz. Popüler kültüre yönelik bu yaklaşımın temelleri, Batı uygarlığının ilk büyük filozofu Sokrates'e dek uzanmaktadır. İnsanları, yaşamları ve inançları üzerinde düşünme konusunda yüreklendiren Sokrates, kendisini dinleyenlerin ilgi alanları doğrultusunda, örneklerini genellikle sanat, spor ve müzik gibi alanlardan seçerdi. Benzer bir biçimde, günümüz popüler kültürünün, felsefenin büyük sorunları konusunda insanları düşünmeye itebileceği kanısındayız.

Bu nedenle hobbit piponuzu yakın ve hoş bir elf likörüyle ayak parmaklarınızı ısıtın. Filozof-büyücü Gandalf'ın dediği gibi, "Eğer bugüne kadar kapalı kulaklar ve uyuyan bir zihinle yürüdüyseniz, artık uyanın!"

BİRİNCİ BÖLÜM

Yüzük

1

Tolkien'in Yüzükleri ve Platon: Güç, Seçim ve Ahlak Üzerine Dersler

ERIC KATZ

Eğer ölümlü bir varlık –örneğin bir insan ya da hobbit– sihirli bir Güç Yüzüğü'üne sahipse, ahlaklı bir yaşam sürmeyi seçer miydi? Bu soruyu sorduğumuzda, Yüzük'ün sahibinin fiziksel yeterlik ve yetersizliklerini merak edebiliriz. Sam Gamgee gibi basit bir hobbitin, Yüzük'ün güçlerini, soylu bir insan olan Aragorn ile aynı biçimde kullanıp kullanmayacağını düşünürüz. Acaba Yüzük, farklı insanlara farklı güçler mi sunardı? Aragorn gibi güçlü iradeye sahip olanlar, Yüzük'ü diğerlerinin zihinlerini ve eylemlerini kontrol etmek için kullanırken, Gollum gibi zayıf iradeli bireyler Yüzük'ü, yalnızca bir kaçış aracı olarak mı kullanırdı?

Bunlar, Güç Yüzükleri'nin kullanımına ilişkin ilginç sorular olsa da, bu yazımda, Yüzük'ün kullanımının 'fiziksel' yönleri ile ilgilenmiyorum; ben daha çok 'ahlaksal' nitelikler üzerinde duracağım. Bir Güç Yüzüğü'nün kullanımı, beraberinde ahlaksal ya da etik sınırlamalar getirir mi? Bir Yüzük'ü kullanmanın ahlak açısından iyi ya da kötü biçimleri var mıdır? Bu sorular, yalnızca tek bir Güç Yüzüğü bağlamında değil de, Sauron'un Tek Yüzük'ü bağlamında ele alındığında çok daha büyük bir önem kazanmaktadır; çünkü Tek Yüzük'ün sahibi sınırsız bir güce erişir ve böylesine sınırsız bir güce sahip biri, ahlak kısıtlamalarına pek aldırmaz.

Yüzüklerin Efendisi'nde, J.R.R. Tolkien, kişisel seçim, güç ve ahlak arasındaki ilişki temelinde birkaç örnek verir. Gerçekten de, Tek Yüzük'ün öyküsü ve Frodo'nun bu yüzüğü yok etmek için girdiği serüvenler, antik Yunan filozofu Platon tarafından, ünlü diyalogu Devlet'te ele alınan etik düşünce sorununun, çağdaş bir ele alınış biçimi olarak yorumlanabilir. Platon aynı zamanda, güç ve ahlak arasındaki ilişkiyle de ilgilenir. Bize, büyülü güce sahip bir yüzük bulan Gyges'ın öyküsünü anlatır. Bu yüzüğü takan kişi görünmez olabilmektedir. Gyges, saraya girmek, kraliçeyi baştan çıkartmak ve kralı öldürmek için bu yüzüğün gücünü kullanır. Platon'un burada bize yönelttiği soru ise, kötülük yapsa bile cezalandırılmayacağını bilen bir bireyin ahlaklı biri olup olmaması gerektiğidir.

Tolkien'in Yüzüklere ilişkin öykülerini bu eski platonik ahlak probleminin bir çeşitlemesi olarak değerlendirmek oldukça ilginçtir. Sauron'un Tek Yüzük'ü, sahibine normal limitlerin ötesinde davranabilme gücü vermesi yönüyle Gyges'ın yüzüğüne benzemektedir (1). Tek Yüzük'ü kullanmak isteyen karakterler, diğer yaratıkların bundan nasıl etkileneceğini gözetmeden, tüm isteklerinin gerçekleşeceğini bilirler. Sauron'un Yüzük'ünün öyküsü, sınırsız gücün ahlakla aynı zeminde var olamayacağı düşüncesinin bir betimlemesidir; Yüzük, sınırsız ve mutlak gücün, başkalarının istek ve gereksinimlerine saygı duymakla tam bir karşıtlık içinde olduğunu gösterir. Fakat Tolkien'in yüzüğünü kullanmak bireyin kendi kişisel seçimine bağlıdır. Platon'un kötü kalpli Gyges gibi davranmak zorunluluğu bulunmaktadır; bütün varlıklar Güç Yüzüğü'nü kullanmaya karşı koyabilecek güce sahiptir.

Tolkien'in karakterleri, Tek Yüzük'ün sonsuz gücüne sahip olma olasılığına karşı farklı tepkiler verirler. Gollum, Yüzüğe duyduğu istek karşısında, kelimenin tam anlamıyla mahvolur. Boromir, Gondor'un iyiliği için sınırsız güce sahip olma düşüncesiyle baştan çıkar; fakat Galadriel, Yüzüğü kullanmayı kesinlikle reddeder. Sam ve Frodo, Yüzüğü sınırlı bir

düzeyde kullanarak kötü etkilerinden korunurlar, fakat Frodo, Yüzük'ün gücüne yenilirken, Sam, Galadiel gibi, ona kesinlikle karşı koyar. Tom Bombadil, Yüzük'ten çok daha güçlü bir kişilik sergiler. Bu karakterler ve Tek Yüzük'ün kullanılma biçimleri, Platon'un sorduğu sorulara bazı farklı yanıtları da gündeme getirmektedir. Sınırsız güce karşı çıkarak kişisel bir seçim yapabilir ve ahlak ilkelerine göre hareket edebiliriz.

Gelin bu tartışmaları ve öyküleri daha ayrıntılı bir biçimde ele alalım.

Platon'un Ahlaksızlığa Meydan Okuması

Platon'un uzun diyalogu 'Devlet', tek bir temel konu çevresinde gelişir: ahlaksal açıdan iyi olan yaşam. "Neden ahlaklı olalım?" yanıtlanması gereken temel bir sorudur. Diyalogun ana bölümündeki konuşmacılar (II.-X. Kitap'lar), ahlaklı yaşamın önemini savunan Sokrates ve Şeytanın avukatlığını yaparak ahlaksız yaşamı savunan Glaucon ile Adimantus'tur. Platon burada kendisine çok zor bir görev biçmiştir, çünkü Glaucon ve Adimantus, ahlaksız yaşam ilkesini son derece güçlü bir biçimde savunmaktadırlar –ahlaksız yaşamın getirileri daha fazlayken, ahlaklı bir yaşamı seçme nedenlerini nasıl açıklayabiliriz? Eğer ahlaksız yaşam bize zenginlik, güç ve ün getiriyorsa ve ahlaklı yaşamın getirileri de yalnızca yoksulluk, güçsüzlük ve suiistimal edilmekse, neden ahlaklı olalım?

Çoban Gyges ve onu görünmez kılan büyülü yüzüğü buluşu, işte bu tartışma sırasında Glaucon tarafından anlatılır. Yukarıda gördüğümüz gibi, Gyges yüzüğü kötü amaçlar uğruna kullanır –ülkenin kraliçesini baştan çıkartır, kralı öldürür ve tahta kendisi oturur. Glaucon için, 'kim olsa böyle yapardı' diye düşünebiliriz. Glaucon, iki görünmezlik yüzüğü olduğuna inanır; bunlardan biri iyi kalpli ve ahlaklı bir adama, diğeri de kötü ve ahlaksız bir adama aittir. Ahlaklı olan

adam bile, yüzüğün gücüne direnemez. "Bedelini ödemeden istediğini alabilse ve ve her şeyden öte, kendisini insanların arasında Tanrıya eş bir konumda görse de ... ellerini diğerlerinin sahip olduklarına uzatmadan ahlaklı bir durumda kalma konusunda direnecek sağlam iradeye sahip ... kimse yoktur." (Devlet II, 360b-c)

Glaucon'a göre, insanların ahlaklı olmalarının tek nedeni, kötü davranışlarının cezalandırılacağını bilmeleridir. Herkes için en iyi dünya, bireyin, cezalandırılma korkusu olmadan her istediğini yapabileceği ve diğer bireyler üzerindeki kötü etkilerini düşünmeden, kendi isteklerini gerçekleştirme gücüne sahip olabileceği bir dünyadır. Buna karşın, olabilecek en kötü dünya da, bireyin, karşı koyacak bir güce sahip olmadığı halde çevresindekiler tarafından suiistimal edilmesidir. Bu bağlamda ahlak, bu iki olası karşıtlık arasında bir uzlaşmadır: bir topluluk içindeki akılcı insanlar, kendi bencil isteklerini sınırlamayı ve başkalarına zarar vermemeyi kabul ederler. Başka insanlara zarar vermemeyi kabul ederiz ve bunun karşılığında toplum bizi, bize zarar verebilecek kişilerden korur. Glaucon bu bağlamda, ahlaki açıdan iyi bir yaşam sürmenin gerçek anlamda hiçbir olumlu yanı olmadığını ileri sürer. Eğer cezalandırılmadan istediğimiz gibi davranabilme gücüne sahip olsaydık, ahlaki açıdan iyi olmazdık. "Neden ahlaklı olalım?" sorusu, bu bağlamda, ahlaksızlığın savunucuları tarafından kinik bir biçimde yanıtlanır: ahlaklı yaşam, zayıf bireylerin seçtiği bir yaşamdır.

Platon, bu kinik sonucu çürütmeye ve ahlaklı yaşamın değerini savunmaya çalışır. Tartışma oldukça uzundur, fakat Platon'un yanıtının temel mesajı basittir: ahlaksız yaşam, ahlaklı yaşamdan daha kötüdür; çünkü ahlaksız yaşam en sonunda, ahlaksız bireyin ruhunu yozlaştırır. Ahlaksız yaşam, bireyi derin bir mutsuzluğa götürür: ruhsal sıkıntı, dostların ve sevgi duyulan kişilerin kaybedilmesi ve duygusal iflas. Dünyadaki tüm güçler bir araya gelse, ahlaksız bir yaşamın doğurduğu psikolojik boşluğu dolduramaz. Oysa ahlaklı in-

san, gücü, zenginliği ve ünü sınırlı olsa da, bütünlüklü ve kişisel doyumun egemen olduğu bir yaşam sürer. Ahlaklı insan, kendi kendisiyle barışıktır.

Bu durumda, Platon'un görüşüne göre ahlaklı insan, bir Güç Yüzüğü'nü kullanmayı reddeder. Ahlaklı kişi, güce ve yalnızca kişisel çıkarların doyumuna dayalı bir yaşam yerine, içsel huzura ve bütünlüğe sahip olduğu, ahlak ilkeleriyle biçimlenen bir yaşam sürmeyi seçer. Sahibine sınırsız bir güç veren büyülü bir yüzük öyküsünü kullanan Platon, bu yolla felsefenin en temel sorularından birini örneklendirerek yanıtlayabilmektedir: yaşamımı nasıl sürmeliyim?

Tek Yüzük'ün Cazibesi

Arka plandaki, ahlaklı yaşama yöneltilmiş bu eski meydan okuma ile, Tolkien'in karakterlerinin, Platon tarafından ortaya atılan soruya verdikleri yanıtları inceleyebiliriz: ahlaklı bir insan, neredeyse sınırsız bir gücün olasılığı ile yozlaşabilir mi? Tolkien, karakterleri aracılığıyla gösterdiği bu farklı tepkilerle –felsefi tartışmalarla değil, 'yaşayan' karakterlerin düşünceleri ve eylemleriyle– neden ahlaklı bireyler olmamız ve erdemli yaşamlar sürmemiz gerektiğini göstermektedir. Fakat Tolkien'in Tek Yüzük çevresinde gelişen öyküleri, aslında Platon'un görüşlerini geliştirmekte ve güçlendirmektedir; çünkü Tolkien'in yüzüğü, sahiplerinin ruhlarını açık bir biçimde yozlaştırmaktadır. Tek Yüzük'ün kullanımı, kendisine boyun eğenlerin tutkularını, ilgilerini ve inançlarını yozlaştırır. Platon, böylesi bir yozlaşmanın ortaya çıkacağından 'söz ederken,' Tolkien bize, karakterlerinin düşünceleri ve eylemleri aracılığıyla, bu yozlaşmayı tüm çıplaklığı ile 'göstermektedir.' Tolkien bize aynı zamanda, ahlaklı bir yaşam sürmenin zorluklarını da gösterir: ahlaklı bir yaşamın gereklerini yerine getirmek için katlanılması gereken güçlükler ve verilmesi gereken ödünler vardır.

Platon'un, adil olmayan bir yaşamın kişiyi yalnızca mutsuzluğa sürükleyeceği yönündeki savını açık bir biçimde örneklendiren karakter Gollum'dur. Gollum, sürekli olarak, her şeyden korkan, hiç dostu olmayan, aralıksız olarak 'kıymetli' Yüzük'ü peşinde koşan, evsiz ve mutsuz bir yaratık olarak betimlenir. Gollum, Yüzük'ü en uzun süre elinde tutan ölümlü varlıktır ve Yüzük'e beslediği tutkuyla neredeyse bütünüyle yozlaşmıştır –kitap boyunca yaptığı her şey, hatta Frodo ve Sam'e Mordor'a yaptıkları yolculukta rehberlik etmesi bile, Yüzük'ü yeniden ele geçirme amacına hizmet etmektedir. Gollum'un kişiliğinin, yalnızca Yüzük çevresinde dönen gerçek yozlaşmış yönlerini, Mordor'u çevreleyen çorak arazilerde yapılan yolculuk sırasında görürüz. Gollum sürekli kendi kendine konuşur, çünkü ruhu ikiye bölünmüştür: bir yanı, Yüzük'e sahip olmadan önceki eski hobbit hali olan Smeagol, diğer yanı da, tek isteği Yüzük'e yeniden sahip olmak olan Gollum adlı yaratıktır. Gollum'un Sam ve Frodo ile işbirliği yapmasının tek nedeni, ruhunun bu iki yarısının (Sam bunları 'Yıvışık' ve 'Leş' olarak adlandırmaktadır) bir ateşkes yapmış olmasıdır: 'İkisi de Yüzük'ü Düşman'ın ele geçirmesini istemiyordu' (İK, s.281). Frodo, Yüzük saplantısının Gollum üzerindeki büyük etkisini anlar. Daha önceden, Gollum'a, sadık bir rehber olacağına dair Yüzük'ün üzerine yemin ettirmiştir (İK, s.255). Fakat kısa bir zaman sonra, Mordor'un Kara Kapısı'nın yakınlarında, Gollum, Frodo'nun Yüzük'ü kaybetmesi düşüncesi karşısında derin bir üzüntüye kapılır:

> "Kıymetliyi O'na götürme! Onu alıkoy cici bey ve Smeagol'e iyi davran. O'nun almasına izin verme. Veya buradan uzaklaş, daha iyi yerlere git ve onu minik Smeagol'e geri ver. Evet evet bey: Geri ver onu, ha? Smeagol onu güselce saklar; bissürü iyilikler yapar, özellikle de cici hobbitlere. (İK, s. 280.)

Gollum'un bu yakarışı karşısında Frodo, olayın özüne inme gereği duyar ve Gollum'a, kendisini bekleyen tehlikeyi anlatır; ruhunu kaybetme tehlikesi. Gollum, kıymetli adını taktığı bir şey üzerine yemin etmiştir. Bu, Gollum'u yalnızca verdiği söze bağlı tutmakla kalmayacak, aynı zamanda bu sözü de eğip bükerek Gollum'u mahvetmeye çalışacaktır. "Daha şimdiden döndün," der Frodo Gollum'a (İK, s.283). Ve sonra, öykünün ileriki aşamalarına yapılmış tuhaf bir göndermede bulunan Frodo, eğer gerekirse Yüzük'ü kendisinin takacağını ve Gollum'a kendisini ateşe atmasını emredeceğini söyler.

Gollum bu açıdan, ruhun yozlaşmasının ve Güç Yüzüğü'ne duyulan bastırılamaz arzunun neden olduğu anlamlı bir yaşamın kaybına açık bir örnek oluşturur. Fakat Gollum tek başına, Platon'un ortaya attığı problemin tam bir örneği de değildir; çünkü Yüzük'ü kullanmaya karar verdiği anı tam olarak göremeyiz. Platon ve aynı zamanda Tolkien için, her karakterin öyküsündeki en önemli an, Yüzük'ü kullanma dürtüsü ile yüzleştikleri andır. Bir karakterin yazgısını belirleyen, işte bu seçim anıdır; bu seçim anı, Platon'un çoban Gyges'ın görünmezlik yüzüğünü kullanma kararının öyküsü ile büyük bir benzerlik taşır. Gollum'un bu seçim anı, *Yüzüklerin Efendisi* romanının başlangıç sayfalarından çok önce gerçekleşmiş bir olaydır –hatta *Hobbit*'in bile çok öncesinde gerçekleşmiştir. Öyküyü Gandalf anlatsa da –Smeagol'un Yüzük'e sahip olmak için arkadaşı Deagol'u öldürmesi (YK, s.78)– Smeagol'un yaşadığı etik kriz anına ve karar sürecine tanık olmayız. Gollum'da ise, yalnızca, güç peşinde sürülen, mutsuzluk ve yozlaşma ile dolu bir yaşamın sonucuna tanık oluruz.

Glaucon'un öne sürdüğü, gücün cazibesine kapılıp yoldan çıkan ahlaklı bir adamı betimleyen çoban Gyges modeline en uygun karakter Boromir'dir. Tolkien, Boromir'i bir eylem adamı olarak betimler. Soylu, iyi yürekli ve cesur Boromir, Tek Yüzük'ü yok etmek için öne sürülen planlar karşısında

şaşkına döner. Elrond'un Divanı sırasında, Boromir katılımcılara, "Âli Yüzük'ün bize hizmet etmek için elimize geçtiğini neden düşünmeyelim?" diye sorar. "Hürlerin Hür hükümdarları onu kullanınca mutlaka Düşman'ı yeneceklerdir Yüzük silahınız olsun Onu alıp zafere yürüyün" (YK, s.325). Boromir, yüzüğü iyi amaçlar uğruna kullanmak ister. Yüzük'ü, Orta Dünya'nın hür halklarının (ve kendisinin) kötü Sauron'u yok etme isteklerini gerçekleştirmek için kullanmakta hiçbir sakınca görmez.

Boromir'in Yüzük'ü kullanma önerisine Elrond –ve Divan'ın diğer üyeleri– karşı çıkar; bu karşı çıkış, Platon'un 'Devlet'indeki tartışmaları anımsatır: "Hükmeden Yüzük'ü kullanamayız Yüzük tamamiyle kötüdür uyandırdığı arzu bile yüreği bozar." (YK, s.325) Kötünün gücünü kullanmak insan ruhuna zarar verir ("yüreği bozar").

Boromir ikna olmuş gibi görünür ve Yüzük Kardeşliği'nin güneye yaptığı yolculuk boyunca, Yüzük'ü iyi amaçlar için kullanma düşüncesini bir daha ağzına almaz. Fakat *Yüzüklerin Efendisi*'nin doruk noktasında, Boromir içindeki, Yüzük'ü Mordor'a karşı giriştikleri savaşta kullanma isteğine yenilir. Yüzük'ü Gondor'a getirmesi için ikna etmek üzere ormanda Frodo'nun peşinden gider. Fakat Boromir daha da ileri gider ve kendisini, Yüzük'e ve Mordor'a karşı hareket eden tüm güçlerin efendisi olan büyük bir savaşçı olarak hayal eder. Önce, Yüzük'ün halkını kurtaracağını söyler, fakat Frodo, işin içinde daha bencil dürtülerin olduğunu anlar. "(Yüzük'ün) Senin elinde olmasının tek sebebi uğursuz bir rastlantı," der Boromir. "Benim de olabilirdi. Benim olmalı. Onu bana ver!" (YK, s.477) Boromir, Yüzük'ü zor kullanarak almaya çalışır, fakat Frodo Yüzük'ü parmağına takar, görünmez olur ve kaçar.

Boromir, Merry ve Pippin'i orkların saldırısından koruyarak kahraman kimliğini yeniden kazanır ve ölürken, Aragorn'a, Yüzük'ü Frodo'dan almaya çalıştığını itiraf eder. Bu açıdan bakıldığında, Yüzük'ün neden olduğu yozlaşma kalıcı

değildir, fakat bunun böyle olmasının nedeni belki de, Boromir'in Yüzük'le çok az iletişim kurmuş olmasıdır. Yine de Boromir, Glaucon'un Platon'un diyalogunda sözünü ettiği ahlak ikilemine çok güzel bir örnek oluşturur. Boromir, bir Güç Yüzüğü bulan ve bir tanrıymışçasına yaptıklarının hesabı sorulmadan davranma olasılığına yenilen biridir. Yüzük'e duyduğu istek ruhunu öylesine yozlaştırır ki, Frodo'yu, Karanlıklar Efendisi'nin kötü yürekli bir ortağı olmakla suçlar. Buradaki etik ders çok açıktır: bir Güç Yüzüğü, cesur, güçlü ve ahlaklı birini bile yozlaştırabilir.

Yozlaşmadan kim kaçabilir? Boromir'in baştan çıkması ve ölümünden önce, Tolkien bize, Lothlórien Hanımı Galdriel'in baştan çıkmasını anlatır. Galadriel, Orta Dünya elflerinin en güçlüsüdür ve Frodo, Tek Yüzük'ü ona vermeyi önerir. Frodo'nun bu teklifinin nedenleri oldukça karmaşıktır: önündeki yolculuktan korkmaktadır ve kendisine biçilen görevi yerine getirememekten endişe duymaktadır, fakat aynı zamanda, Yüzük'ün yok edilmesiyle, Orta Dünya'daki elflerin de ortadan kalkacağını anlamıştır. Eğer Galadriel Yüzük'ü alırsa, belki Mordor kötülükleri yenilebilir ve elfler de kurtulabilirdi. "Hem irfan sahibi, hem korkusuz, hem zarifsiniz Galadriel Hanım," der Frodo. "Eğer isterseniz Tek Yüzük'ü size veririm. Bu benim için fazla büyük bir mesele." (YK, s. 438)

Galadriel önce bir kahkaha atar, çünkü Frodo, onu, karşılaşabileceği en güç sınamayla yüzleştiriyordu. Ayrıca kendi güçsüzlüğündeki ironiyi de görüyordu; çünkü eğer Yüzük'ü gerçekten isteseydi, onu Frodo'dan zorla alabilirdi. Fakat Tek Yüzük'ü zorla ele geçirmek, kötü bir biçimde davranmak olurdu ve Yüzük'ün kendisini çoktan yozlaştırdığını gösterirdi. "Gönlümün, bana sunduğunuz şeyi çok fazla arzuladığını inkâr etmiyorum," der Frodo'ya. Galadriel, Yüzük eline geçerse ne yapardı diye uzun yıllar düşünmüştü. çok uzun zaman önce tertip edilmiş şer, çok değişik şekillerde işlemeye devam eder Eğer Yüzük'ü konuğumdan zorla veya korkutarak alsaydım, bu tam da onun Yüzük'ünün tesirine yara-

şacak soylu bir hareket olurdu, değil mi?"

Fakat artık onu zorla almasına gerek kalmamıştır. Frodo onu kendi isteğiyle sunmaktadır. Galadriel şöyle devam eder:

> "Yüzüğü bana kendi rızanızla vereceksiniz! Karanlıklar Efendisi'nin yerine bir Ece oturtacaksınız. Ve ben karanlık da olmayacağım, Gündüz ve Gece gibi çok güzel ve korkunç olacağım! Deniz gibi, Güneş gibi, Dağ'daki Kar gibi zarif!.. Fırtına ve Şimşek gibi korkunç! Dünyanın temellerinden daha güçlü. Herkes beni sevecek ve önümde çaresiz kalacak!" (YK, s.438)

Bu sırada Galadriel elini kaldırır ve parmağındaki Elf Yüzüğü'nden büyük bir ışık çakar. "Frodo'nun önünde, artık ölçülemeyecek derecede uzun boylu, dayanılmayacak kadar güzel, korkunç ve tapılacak biri gibi duruyordu." (YK, s.438) İşte bu noktada, Frodo ve biz okurlar, Yüzük'ü kabul etmesi durumunda Galadriel'in nasıl bir varlık olacağını görürüz. Güzel ve güçlü; fakat sevilmesi ve kendisine korkusuzca yaklaşılması olanaksız bir varlık. Fakat Galadriel, Frodo'nun farkında olmadan yaptığı 'sınav'ı geçer ve Tek Yüzük'ü almak istemez:

> Sonra indirdi elini küçülmüştü: sadece beyazlara bürünmüş, kibar sesi yumuşak ve hüzünlü, ince bir elf kadınıydı.
> "Sınavı geçtim," dedi. "Gücüm zayıflayacak, Batı'ya gideceğim ve Galadriel olarak kalacağım." (YK, s.438)

Galadriel, Tek Yüzük'ü istemez. İlkelerine bağlı kalır ve birey olarak bütünlüğünü korur. Kendisini kandırmaz ve 'Galadriel olarak' kalır. Tolkien, Galadriel karakteri aracılığıyla bize, güçlü ve ahlaklı bir bireyin, büyük bir kişisel ödün vermesi gerekse bile, büyük bir gücün cazibesine karşı koyabileceğini gösterir. Galadriel, Yüzük'ün gücünü kabul etmeye-

rek, Orta Dünya'daki elf varlığını koruyamayacağını da bilir. Galadriel bu kararıyla, Platon'un diyalogundaki ahlak tartışmasına da bir yanıt verir. Gücün ruhunu yozlaştırmasına izin vermez.

Boromir ve Galadriel, Platon'un güç, seçim ve ahlak ilişkileri üzerine kurduğu probleme verilen farklı yanıtları temsil eder. Bu iki karakterle, Gollum'dan farklı olarak, kişisel seçim anına tanık oluruz. Fakat Galadriel ve Boromir'in yanıtları farklı olsa da, ikisinin de seçimi bir yönüyle aynıdır: ikisi de Yüzük'e fiziksel olarak sahip olamazlar. Peki ya Yüzük'ü kullanmayı seçen karakterler? Onların eylemleri, güç, yozlaşma ve ahlak unsurları arasındaki ilişkiyi anlamamıza yardımcı oluyor mu? Burada, Tom Bombadil, Frodo ve Sam'e dönmeliyiz.

Yüzük'ün Kullanımı

Tek Yüzük'ü kullanan en ilginç varlık belki de, Yaşlı Orman'ın efendisi Tom Bombadil'dir. Fakat Bombadil ne yazık ki, *Yüzüklerin Efendisi*'nin sinema versiyonunda görülmez, fakat kitabın okurları, dört hobbitin Yaşlı Orman'da yaptıkları zorlu yolculuğu ve ormandaki tüm canlılara hükmeden Tom Bombadil tarafından kurtarılışlarını anımsarlar. Bombadil kimdir? *Yüzüklerin Efendisi*'nde buna ilişkin bir açıklama bulunmaz. Bir büyücü değildir, bir elf ya da ölümlü bir insan da değildir. Eşi Altınyemiş, onu Frodo'ya şöyle anlatır: "Ne görüyorsanız odur O, ormanın, suyun ve tepenin Efendisi'dir." (YK, s.158-9) Tom kendisini, "en yaşlı olanım ... nehir ile ağaçlar henüz yokken diye anlatır. İlk yağmur damlasını ve ilk meşe palamudunu anımsamaktadır. O Büyük Ahali'den önce patikalar açmış ve Küçük Ahali'nin gelişini görmüştür. "Yıldızlar altındaki karanlığı, korkunun bilinmediği zamanları gördü o –Karanlıklar Efendisi Dışarı'dan gelmeden önceki zamanları. (YK, s.166-67) Tom, Elrond'un

Divan'ında, 'Iarwin Ben-adar' olarak adlandırılır ve bu isim, 'en yaşlı ve en babasız' anlamına gelmektedir. (YK, s.322)

Bombadil her kimse, Orta Dünya'da yaptıkları yolculukta hobbitlerin karşılaştıkları en güçlü ve en yumuşak huylu karakter olduğu kesindir. Konuşmaları sırasında, Tom, "Kıymetli Yüzük"ü görmek istediğini söyler. Frodo şaşkınlık içinde Yüzük'ü sakladığı yerden çıkartır ve onu Tom'a uzatır. Tom Yüzük'ü elinde tutarken güler, tek gözüyle arasından bakar ve hobbitlere, "altın bir halka içinden parlayan parlak mavi gözlü bir görüntü" sunar. Fakat sonra, çok tuhaf bir şey olur: Tom yüzüğü takar ve görünmez olmaz. Yüzük'ün onun üzerinde bir etkisi yoktur ve Tom Yüzük'ten bir güç almaz. Yüzük'le bir sihir gösterisi yapar. Yüzük'ü havaya fırlatır ve onun bir süreliğine kaybolmasını sağlar. Frodo Yüzük'ü tekrar aldığında, kafası biraz karışır. Bu gerçek Yüzük müdür? Frodo Yüzük'ü parmağına takar ve görünmez olur –fakat Tom onu hâlâ görebilmektedir. Tom, Yüzük'ü takıp oradan çıkmak üzere olan Frodo'yu yine de görebilmektedir: "Hop kardeş! Hop, Frodo kardeş! Uğur ola! İhtiyar Bombadil daha o kadar körleşmedi!" (YK, s.169)

Bombadil, Yüzük'ten daha güçlü olarak betimlenir –ya da en azından, Yüzük'ün yozlaştırıcı gücü onu etkilememektedir. Fakat Elrond'un Divan'ında Gandalf, "Tom'un kendi kendinin efendisi" olduğunu söyler. "Fakat Yüzük'ü ne değiştirebilir, ne de diğerleri üzerindeki gücünü kırabilir." (YK, s.322) Eğer Güç Yüzüğü'nün bireylerin ahlakını nasıl etkilediğini göz önüne alırsak, bu durumda Bombadil sıra dışı bir karakter haline gelir. Yüzük onu yozlaştırmaz ve Yüzük'e sahip olmak istemez. Yalnızca ona bir bakmak ve Yüzük Taşıyıcısı Frodo'yu nasıl etkilediğini görmek için bir istek duyar. Bombadil'in Yüzük'e ihtiyacı yoktur –o kendi kendinin efendisidir.

Buraya kadar, Tek Yüzük'ü tamamen geri çeviren karakterlerin, Galadriel ve Bombadil'in ölümlü varlıklar olmadıklarını gördük. Acaba Tolkien bize, yalnızca ölümsüz ve kutsal

varlıkların Güç Yüzüğü'ne karşı koyabileceğini ve ölümlülerin –bizler ve Boromir gibi insanların– Güç Yüzüğü'nün yozlaştırıcı cazibesine kapılacağını söylüyor olabilir mi? Bu soruyu yanıtlamak için, iki hobbitin –Frodo ve Sam'in– Yüzük'e sahip olma konusunda nasıl davrandıklarına bakmalıyız.

Frodo elbette Yüzük Taşıyıcısı'dır ve *Yüzüklerin Efendisi*'nin temel kahramanıdır. Üçlemede anlatılan olaylar boyunca, Yüzük'ü, en uzun süre elinde tutan karakterdir ve Yüzük'ü en çok kullanan da yine odur. Peki Yüzük'ü kullandığı için yozlaşmış mıdır? Bir dereceye kadar, evet. Frodo'nun Yüzük'ü kullanması, yolculuk ilerledikçe daha da karmaşıklaşır ve sonunda Yüzük'ün gücüne tutsak düşer ve onu yok edemez. Frodo, yolculuğunun ilk aşamalarında Kara Süvariler'le ilk karşılaşmasında Yüzük'ü takma isteği duysa da, Frodo'nun Yüzük'ü ilk kez, yukarıda gördüğümüz gibi, Tom Bombadil'in evinde kullanır. Yüzük'ü ilk takışındaki amacı son derece masumdur: Bombadil'in "bunca tehlikeli ve önemli bir şeyi bu kadar hafife" almasına "belki de birazcık bozulmuştu" ve Tom Bombadil'in oyun sırasında Yüzük'ü değiştirip değiştirmediğinden emin olmak istemişti. (YK, s.169) Frodo'nun duyguları burada açık bir biçimde karışıktır. Tolkien, Frodo'nun Yüzük'ü kullanmaktan duyduğu hazzı gösteren iki anı betimlemektedir. Yüzük'ü ilk kez taktığında ve kaybolması karşısında Merry'nin şaşırdığını gördüğünde, "Frodo (bir anlamda) pek keyiflenmiştir." Sonra, Tom Frodo'dan bu oyuna bir son vermesini istediğinde, "Frodo (sevinmeye çalışarak) güldü ve Yüzük'ü parmağından çıkartarak gidip tekrar oturdu." (YK, s.169) Tolkien, Frodo'nun neden tamamen sevinip keyiflenmediğini bize açıklamıyor. Bunun nedeni Yüzük'ün kötü gücü olabilir mi? Ahlaklı bir birey, Yüzük'ü kullanmanın kötü olduğunu bilir ve bu nedenle Yüzük kullanıldığında, kişi, güç, tatmin olma ve suçluluk duyma gibi duyguların oluşturduğu bir karmaşaya düşer. Bu bağlamda Frodo, Yüzük'ten etkilenmeye çoktan başlamıştır.

Frodo, *Yüzüklerin Efendisi*'nin ilk sayfalarında, Yüzük'ü

iki kez daha parmağına takar: bir keresinde, Bree hakkında 'kazara', bir keresinde de Fırtınatepesi'nde Kara Süvarilerle yaptıkları savaşta. Frodo, Bree'de şarkı söylerken Yüzük'ü takmaya kendisi karar vermez, bu açık bir biçimde, Yüzük'ün kötü gücünden kaynaklanan bir dikkatsizliktir. Sonra, Fırtınatepesi'nde, Yüzük'ün başkalarının emirlerine uyduğunu görürüz. Kara Süvariler Aragorn'a ve hobbitlere yaklaştıkça, "birdenbire beliren Yüzük'ü parmağına takma dürtüsü, dehşeti de bastırmaktaydı." Aynı duyguyu handa da hissetmiş olmasına karşın, bu defa duyduğu istek daha farklıdır: "bu fikre teslim olmak için yanıp tutuşuyordu. Kurtulmak veya iyi ya da kötü bir şey yapmak ümidiyle değil: Sadece Yüzük'ü çıkartıp parmağına takması gerektiğini hissediyordu, o kadar." Ve elbette bu isteğine yenik düşer, çünkü "direnmek dayanılır gibi değildi." (YK, s. 241) Kara Süvariler, insan ırkına verilen Dokuz Yüzüğü takan Nazgûl, ortak istençlerini aynı anda kullanarak Frodo'nun Yüzük'ü parmağına takmasını sağlamışlardır. Bu nedenle Frodo'nun burada Yüzük'ü parmağına –Bree Hanı'ndakinden farklı olarak– kazara değil, kendi seçimi doğrultusunda taktığını görüyoruz. Fakat bu seçimi özgür bir seçim değildir; bu, diğer Yüzük Taşıyıcıları'nın Tek Yüzük'ün taşıyıcısı üzerinde kurdukları psikolojik bir güçten ibarettir.

Frodo'nun Yüzük'ü bir sonraki takışı, içinde hiçbir zorlamanın olmadığı özgür bir seçimdir: Yüzük'ü Boromir'den kaçmak ve kendisini gruptan ayırmak için takar. Fakat tepeleri koşarak aşıp Amon Hen'in tepesine ulaştığında ve kralların eski taş tahtına oturduğunda, Yüzük'ün yardımıyla çevresini inceler. Bu an tehlike dolu bir andır, çünkü Sauron birisinin Yüzük'ü taktığını hisseder ve Karanlıklar Efendisi'nin karanlık gözü onu aramaya başlar. Frodo büyük bir korku ve derin bir psikolojik ikilem içindedir: Kendi kendine "Asla! Asla!" diye haykırarak Göz'e karşı koyar. Fakat bir yandan da kuşku içindedir. "Yoksa şöyle mi demişti: Evet, sana geliyorum, sana geliyorum? Ayıt edemiyordu." Sonra, Yüzük'ü

çıkarmasını söyleyen başka bir ses duyar. Bu iki 'güç'-, Frodo'nun içinde çatışma halindedir. Frodo, karşılıklı cebelleşen bu iki gücün arasında bir süre kıvrandı ve anlık bir dengeye ulaştı.

> Aniden tekrar kendi kendisinin bilincine vardı. Ne Ses, ne de Göz; Frodo: Seçme özgürlüğüne sahip ve bu seçimi yapmak için tek bir anı kalmış olan Frodo. Yüzük'ü parmağından çıkarttı. (YK, s.479-80)

Galadriel'in geçtiği sınavda olduğu gibi, Frodo, içindeki gücün Yüzük'ün gücüne karşı koyduğunu hisseder. Yeniden kendi kimliğine büründüğünde, Yüzük'ün gücünü yener. Fakat tehlikeden kaçmak ve bilgi toplamak için, Yüzük'ü kendi bilinçli kararı ile kullanmıştır. Yüzük, onu giderek daha fazla etkisi altına almaktadır; Yüzük Taşıyıcısı değil, daha çok bir Yüzük Kullanıcısı olma yolundadır.

Fakat sonunda, Yüzük'ün gücü Frodo'yu bile etkisi altına alır. Mordor'un kalbine yapılan uzun yolculuk boyunca, okurlara sürekli olarak, Yüzük'ün fiziksel ve psikolojik ağırlığından söz edilir. Frodo Hüküm Dağı'na yaklaştıkça, Yüzük onun istencine daha da karşı koymaya başlar ve Frodo'nun yolculuğunu sürdürmesi daha da güçleşir. Fakat Frodo, Cehennem Çatlakları'na ulaştığında, görevini yerine getiremez. Frodo ateşin önünde dururken, Sam onu izler ve Frodo şöyle der: "Geldim ... Ama şimdi buraya yapmak için geldiğim şeyi yapma yolunu seçmiyorum. Bu işi yapmayacağım. Yüzük benimdir!" (KD, s.247) Bu noktada, görünmez olan Frodo ile savaşmak Gollum'a kalmıştır ve Yüzük'ü onun elinden kapmak için çaresizce öne atıldığında, Yüzük'ü Hüküm Dağı'nın ateşlerine düşürerek onu yok eder. Gollum Frodo'nun parmağını ısırır ve Yüzük'ü ele geçirir, fakat sevincinden dengesini yitirir ve ateşin içine düşer. Yüzük yok edilmiştir ve Frodo kurtulur.

Frodo yavaş yavaş Yüzük'ün kötü gücü ile yozlaşırken, yol arkadaşı Sam, Yüzük Taşıyıcısı olduğu kısa bir süre için-

de, Yüzük'ün kötü gücüne karşı koyabilir. Sam Yüzük'ü, *İki Kule*'nin sonuna doğru alır, çünkü Frodo'nun öldüğünü ve Yüzük Kardeşliği'nin Yüzük'ü yok etme görevinin kendisine geçmiş olduğunu düşünmektedir. Fakat Frodo'nun hayatta olduğunu ve orkların eline geçtiğini anladığında, efendisini kurtarmak için bu büyük görevi tamamen bir kenara iter.

> "Bunu anlamaları lâzım –Elrond'un, Divan'ın, irfan sahibi bütün o Hanımlar ve Beylerin. Planları yanlış çıktı. Ben Yüzük Taşıyıcısı olamam. Bay Frodo olmazsa olamam." (İK, s.397)

Sam, kendisini aldatmamalıdır ve onun yaşamının en önemli görevi, Frodo'yu korumaktır.

Fakat Frodo, orkların peşinden *Cirith Ungol Kulesi*'ne gitme çabasında engellerle karşılaşır ve sonunda, Mordor'a uzanan yolda tek başına kalır. Sam, önemli kararını işte bu noktada verir. Parmağına takmasa da, Yüzük'ün gücünü hisseder, çünkü "kendisine biçim verilmiş, dövülmüş olduğu koca ocaklara yaklaşırken Yüzük'ün gücü artıyordu, daha bir kötü, çok kudretli iradeler dışında zaptedilemez bir şey oluyordu." (KD, s.193)

Sam kendisini "büyümüş" hissediyordu, "sanki Mordor'un duvarlarında engin ve meşum bir tehdit gibi duraksamış olan, biçimi bozulmuş koca gölgesini üzerine bir hırka gibi geçirmişti." (KD, s.193) "Yüzük onun iradesini ve aklını kemiriyordu," ve kendisini "Güçlü Samwise" olarak görüyordu. "Elinde alevlenmiş kılıcıyla kararmış toprakları koca adımlarıyla geçen çağın kahramanı Güçlü Samwise! O Barad-dur'un yıkımı için yürürken, ordular onun bir çağrısıyla sürü sürü geliyorlardı peşi sıra."

> "Sonra bütün bulutlar açılmıştır, beyaz güneş parlıyordu; onun bir emriyle Gorgoroth vadisi çiçekler ve ağaçlarla dolu bir bahçeye dönmüş ve meyvalar vermişti.

Bütün yapması gereken Yüzük'ü takmak ve Yüzük'te hak iddia etmekti; o zaman bütün bunlar olabilirdi." (KD, s.194)

Fakat Sam bir sınavdan geçtiğini bilmektedir, Yüzük'ü takıp Karanlıklar Efendisi'ne karşı koyacak kişinin kendisi olmadığını bilmektedir. Tolkien, Sam'i Yüzük'ün yıkıcı gücünden koruyan iki nedenin olduğunu açıklar: Frodo'ya olan sevgisi ve kendi benlik duygusu. Her şeyden önce, Sam'in Frodo'ya duyduğu sevgi gelir, fakat aynı zamanda Sam'in içinde "hala fethedilmemiş sade bir hobbit dirayeti" vardı. Sam, "kalbinin ta özünde, o görüntülerin onu baştan çıkarmak için katıksız bir hile olduğundan emin olmasa bile," böylesine bir görevi üstlenecek kadar büyük olmadığını bilmektedir.

"Bütün ihtiyaç duyduğu ve hak ettiği şey hür bir bahçıvanın minik bahçesi idi, büyüyüp de bir ülke olmuş bir bahçe değil; kullanacağı kendi elleriydi, hükmedeceği diğer kişilerin elleri değildi." (KD, s.194)

Sam, yüreğinin derinliklerinde kim olduğunu bilir. Galadriel nasıl Galadriel olarak kalmasını ve Yüzük'e karşı koymasını bilmişse, Sam de, yalnızca bir hobbit, Shire'da yaşayan küçük bir bahçıvan olabileceğini bilmiştir. Frodo'ya duyduğu sevgi ile güçlenerek, kendi kimliğine bağlı kalır ve Yüzük'ün gücüne karşı koyar. Sam'in, en büyük kriz anında Güç Yüzüğü'ne karşı koyması, güçlü, iradeli ve ahlak değerlerine bağlı bir insanın, sınırsız gücün temsil ettiği kötü bir yaşamdan korunabileceğini gösterir.

Tolkien bize açık bir biçimde, Tek Yüzük'ü kullanmanın aşamalı yozlaştırıcı etkisini göstermektedir; çünkü kitabın kahramanı Frodo bile, Yüzük'ü yok etmeye karşı koymak ister ve onun yozlaştırıcı etkisine yenik düşer. Başlangıçta Yüzük'ü masum bir biçimde kullanır, fakat sonunda onun baştan çıkartıcı gücüne yenilir ve Yüzük'ü bilinçli olarak birkaç defa

takar ve hatta, sonunda, onu yok etmekten bile vazgeçer. Ve Platon'un savında olduğu gibi, yüzüğün neden olduğu yozlaşmanın temel unsuru, yüzüğü takan kişinin "yüreğinin" ve ruhunun yozlaşmasıdır. Yüzük'e karşı koymak, kişinin, sıra dışı güçlerden uzak bir konumda, kendisi olarak kalmasıdır. Yüzük'le iletişim kuran herkes (görünüşe göre Bombadil dışında) kendilerini kaybederler (en azından bir anlığına) ve kendilerini olağanüstü güçlere sahip olarak hayal ederler.

Kişisel Seçim, Güç ve Ahlak

Neden ahlaklı olayım? Nasıl bir yaşam seçmeliyim? Nasıl bir insan olmalıyım? Bunlar, ahlak felsefesinin ya da etiğin temel sorularıdır. Tolkien'in Güç Yüzüğü öyküsünde, ilkin 2400 yıl önce Platon'un öne sürdüğü ahlaklı yaşama yöneltilen eleştiriye bir yanıt buluruz. Sonuçlarına aldırmadan sınırsız bir güç kullanma olasılığı ile karşılaşan bir kişi, ahlaklı olmak adına bu güce sırtını dönebilir mi? Platon bu soruya evet yanıtını verir, çünkü ahlaklı kişi, etik olmayan bir gücün insanın yüreğini ve ruhunu yozlaştıracağını bilir. İçinde sevginin, dostluğun ve kişisel tatmin duygularının olmadığı güç, çözümü olmayan bir mutsuzluğa neden olur.

Tolkien'in karakterlerinde, böyle bir platonik ahlaklı yaşamın gerekçelendirmesini görürüz. Yüzük'le karşılaşan her karaktere seçme hakkı verilir; hepsi de Yüzük'ü kullanmak için içlerinde bir istek duyarlar, fakat bu isteğe karşı çıkmalarını sağlayacak güç de, yine kendi içlerindedir. Gerçekten de, ahlak ilkelerinden yoksun, sınırsız bir güçle tanımlanan bir hayat peşinde koşmanın sonsuz acısını en iyi betimleyen karakter Gollum'dur (Gollum, Yüzük'e ilişkin seçimlerini, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki olayların başlamasından çok önce yapmıştır). Bireyin seçim anı çok önemlidir –bu, akıl sahibi bir insanın, nasıl bir yaşam süreceğine karar verdiği andır.

Platon, *Devlet*'in sonunda, bu seçim konusuna geri döner.

Burada, kişinin karakterini seçmesini "insan için en büyük tehlike" olarak adlandırır. Kişi, ruhunun doğasını dikkatli gözlerle izlemelidir. Tolkien de, karakterlerine böyle bir ruh incelemesi yaptırır. Galadriel, Bombadil ve Sam gibi Yüzük'ün gücüne açık bir biçimde karşı koyan karakterler, kendi benliklerini, kim olduklarını ve yaşamda ne yapmaları gerektiğini bilen karakterlerdir. Bu karakterler kendi sınırlarını bilirler. Neden ahlaklı olayım? diye sorar Platon. Ve Tolkien yanıt verir: "kendim olmak için." Nasıl bir yaşam seçmeliyim? Yeteneklerimle uyum içinde olan bir yaşam. Eğer yaşamınızı sürdürmek için bir Güç Yüzüğü'ne gereksinim duyuyorsanız, yanlış yaşamı seçmişsiniz demektir.

Birinci Bölüm Notları

(1) Her iki Yüzük de, kendilerini takanları görünmez kılma özelliğine sahiptir. Fakat Tek Yüzük, Gyges'ın yüzüğünün sahip olmadığı daha birçok başka güce sahiptir. En önemli farklardan biri de, Tek Yüzük'ün, kendisini takan kişinin konumuna göre bir güç vermesi, ahlaksal yönden yozlaştırıcı olması, yaşlanmayı ve çürümeyi önlemesi, işitme duyusunu güçlendirmesi, görüşü bulandırması ve takan kişinin yabancı dilleri anlamasını sağlaması; takan kişinin görünmez dünyadaki varlıklar tarafından görülüp, kişinin de bu varlıkları görebilmesini sağlaması ve diğer tüm Güç Yüzükleri'ni denetim altında tutabilmesidir. İlginç bir biçimde, Yüzük, farklı bireyleri ve farklı ırkları değişik biçimlerde etkilemektedir. Örneğin cüceler, Yüzük'ün bazı sıradan etkilerine karşı duyarsızdırlar.

2

Cehennem Çatlakları: Gelişen Teknolojilerin Tehdidi ve Tolkien'in Güç Yüzükleri

THEODORE SCHIKC

Sauron ve elfler tarafından dövülen Güç Yüzükleri, Orta Dünya'daki en güçlü teknolojilerdir. Bazıları, bilimkurgu yazarı Isaac Asimov gibi, yüzüklerin, endüstriyel teknolojinin birer sembolü olduğunu ileri sürer. Asimov şöyle yazıyor:

> "Bir gün [eşim] Janet ve ben, New Jersey otoyolundan geçiyorduk. Bir süre sonra, petrol rafinerilerine ayrılmış bir bölgenin yanından geçtik. Burası, hiçbir canlının yetişmediği ve rafinerilerin uzun bacalarıyla kaplı çorak, çirkin bir alandı. Uzun bacaların ağızlarından artık yağlar sızıyor ve havayı petrol ürünlerinin kokusu dolduruyordu.
>
> Janet, endişeli gözlerle bu manzaraya baktı ve "Burası Mordor," dedi.
>
> Burası elbette Mordor'du. Mordor'u yaratırken, Tolkien'in aklında da böyle bir yer olmalıydı. Yüzük, doğanın yeşilini söküp alan ve onu kimyasal kirlenmeye neden olan yapılarla kaplayan endüstriyel bir teknoloji üründen başka bir şey değildi." (1)

Fakat Tolkien, böyle bir betimlemeye tamamen karşı çık-

maktadır. *Yüzüklerin Efendisi*'ne yazdığı önsözünde, yapıtı hakkında şunları söylemektedir: "Yazarın bu kitapla sunmak istediği herhangi bir gizli anlam ya da mesaj yoktur. Romanın alegorik ya da tematik bir yanı bulunmamaktadır."

Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*'nin alegorik olduğunu inkâr etse de, romanın bizim dünyamıza 'uygulanabilir' (L, s.262) olduğunu belirtir. Örneğin Rhoma Beare'a yazdığı bir mektupta şöyle der:

> "Eğer bu öyküyü ya da en azından Sauron'un Yüzük'ünü felsefi bir zemine oturtmam gerekirse, bunun insanın elindeki gücü, gerçeklik bağlamında ve mistik bir biçimde temsil edilişi olduğunu söyleyebilirim. Bu güç, az ya da çok, kişinin doğrudan kendi kontrolü dışında sonuçları gözetilerek, benlik dışında değerlendirilmelidir." (L, s. 279)

Bu bölümde, bizi yok etmekle tehdit eden teknolojiler karşısında yüzleştiğimiz sorunu nasıl çözeceğimize ilişkin, Tolkien'in bize verdiği ipuçlarının ne kadar uygulanabilir olduğunu inceleyeceğim. Elrond Divan'ının öne sürdüğü çözümü benimseyip bu teknolojileri yok mu etmeliyiz? Yoksa Boromir'in önerdiği gibi bunları kendi yararımıza kullanamaya mı çalışmalıyız?

Bilim adamları, gelişmekte olan teknolojilerin bize, nanoteknoloji, genetik bilimi ve robotlar gibi, Güç Yüzükleri'ninkinden çok daha büyük güçler sunmak üzere olduğunu söylemektedir. Sun Microsystems'in Başkanı Bill Joy gibi, bu teknolojilerin barındırdığı tehlikeleri sezen bazı bilim adamları, bu gibi bilimlerin insan ırkına zarar verebileceğini öne sürerek, bunları geliştirmeden ateşe atmamız gerektiğini söylerler (2). Nanoteknolojinin olanaklarını ilk kez ele alıp inceleyen Eric Drexler gibi diğer bilim adamları da, eğer mantıklı bir biçimde geliştirilip kullanılırlarsa, bu gibi teknolojilerin yoksulluğu ve hastalıkları ortadan kaldırabileceğini ve bize

ölümsüzlük sağlayabileceğini ileri sürmektedir (3). *Yüzüklerin Efendisi*'nin bu gibi seçeneklere nasıl yaklaştığını görmek için, Yüzükler'in doğası ve amaçları hakkında daha fazlasını bilmemiz gerekmektedir.

Güç Yüzükleri

Orta Dünya'nın İkinci Çağı'nda, Celebrimbor'un önerdiliğinde ve Sauroun'un destek verdiği Demirci Elfler, bazı Güç Yüzükleri dövdüler (S, s.287-88). Bu Yüzükler'in en önemlisine, Sauron'un Yüzük'ündeki satırlarda değinilir: Üç Yüzük Elf Krallarına, Yedisi Cüce Hükümdarlara, Dokuz Yüzük Ölümlü İnsanlara ve Bir Yüzük Mordor'un Karanlıklar Efendisi'ne."

Demirci Elfler, bu yüzükleri yapmak için Sauron'un bilgisinden yararlanmış olsalar da, Elrond'un bize söylediğine göre, üç elf yüzüğünün –Elrond'un taktığı Vilya; Galadriel'in taktığı Nenya ve Gandalf'ın taktığı Büyük Narya– Sauron tarafından yapılmamış ve bu Yüzük'lere onun eli değmemiştir. Benzer biçimde, elfler de Sauron'un Yüzük'üne hiç dokunmamışlardır. Tek Yüzük, Hüküm Dağı'nın eteklerinde, Sauron'un kendisi tarafından gizlice dövülmüştür. Fakat insanlar ve cüceler için dövülen Yüzük'lere Sauron'un eli değmiştir ve bu yüzden, Elf Yüzükleri'nin tersine, bu yüzükler yozlaştırıcı güçlere sahip olmuşlardır.

Sauron tarafından dövülen Yüzükler, sahiplerine güç ve zenginlik getirmeleri için tasarlanmışsa da, Elf Yüzükleri'nin amacı bu değildi. Elrond'a göre, "bu Yüzükleri dövenlerin amacı güç ve kudret ya da zenginlik değildi; ihtiyacı olan her varlığı korumak, iyleştirmek ve anlamaktı." Bu, Orta Dünya'nın elfleri için tuhaf bir güdüdür ve nedeni, Birinci Çağ'ın sonunda Batı'ya dönmeme kararlarına dayanmaktadır.

Elfler, Iluvatar (Orta Dünya'nın baş tanrısı) tarafından yaratılan ilk zeki yaratıklardı. Daha sonra insanlar yaratılmıştır.

Bu iki ırk arasındaki en temek fark, elflerin ölümsüz, insanlarınsa ölümlü olmasıdır. Tolkien bunu şöyle açıklıyor:

> "Elflerin kaderi ölümsüz olmak, dünyanın güzelliklerini sevmek, kusursuzlukları ile dünyayı daha da güzelleştirmek, sürekli dünyayı izlemek, 'öldürüldüklerinde' bile ölmemek ve sürekli geri dönmektir –ve insanlara dünyayı öğretip, insanlar çoğaldıkça ve yaşamı özümsedikçe, sahneden çekilmektir." (L, s.147)

Ölümsüzlk elfler için bir yüktür, çünkü Orta Dünya'nın sakinleri olarak, durmadan değişmekte olan bir dünyanın değişmeyen varlıklarıdır. Bağlandıkları ve sevdikleri her şey, kendileri de dahil olmak üzere yok olup gitmeye mahkûmdur.

Orta Dünya'nın Birinci Çağı, ilk Düşman'ın, Morgoth'un yenilgisi ve Batı topraklarının yıkımıyla sona erdi. O dönemde Orta Dünya'da yaşayan elflere, tanrılar tarafından, Orta Dünya'nın Batısındaki, Valinor'dan görülebilen Eressea adasında yaşamaları salık verildi. Fakat bazı elfler Orta Dünya'da kalmayı tercih ettiler, "çünkü 'Batı'nın [Valinor'daki gerçek yurtlarının] huzurunu, mutluluğunu ve kusursuz anısını yeğliyorlar, fakat bir yandan da, vahşi elflerin, cücelerin ve insanların içinde en üstün konuma sahip oldukları sıradan yeryüzünde kalmaktan da vazgeçemiyorlardı." (L, s. 151)

Kalan elfler –Geciken Elfler– Valinor'da boyun eğmektense, dünyada hükmetmenin daha iyi olacağına karar verdiler. Fakat bir yandan da Batı'nın özlemini çekiyorlardı ve Sauron, onların güvenini kazanıp Yüzükleri yaratmak için, elflerin bu arzusunu kullandı.

Orta Dünya'nın Birinci Çağı'nda, Sauron Morgoth'un baş yardımcısı ve hizmetlisi oldu. Morgoth yenildikten sonra, Sauron Valar'dan Valinor'a dönme emri aldı, fakat o Orta Dünya'da kalarak, "sınırsız gücün peşinde koşan, Kötülüğün yeni temsilcisi" oldu ve "özellikle elflerle tanrılara kin kusan ateşli bir nefrete kapıldı." (L, s.151) Elfleri kendi kontrolüne

almak için, çekici bir görünüme bürünerek, elflere Orta Dünya'yı yeniden inşa etmeyi önerdi. Elfler, kim olduğunu anlamasalar da, ona güvenmediği için, Gil-galad ve Elrond'a alınmadı. Fakat Eregion'un elfleri, güçlerini arttırmak ve kendi soylarını güçlendirmek için daha fazla istekliydiler. Sonuçta, Sauron'un yakarışlarına boyun eğdiler:

> "Fakat elfler onu Eressea ve hatta Valinor kadar güzel bir yer yapabilecekken, Orta Dünya neden sonsuza dek karanlık ve çorak kaslın? Ve oraya dönmediğine göre, ki dönebilirdin, bu Orta Dünya'yı benim sevdiğim kadar seviyor olmalısın. Bu durumda ikimiz de el ele verip onu zenginleştirip güzelleştirmemiz gerekmez mi? Denizin ötesindeki elflerin sahip olduğu güce, buradaki elflerin de sahip olması için çabalamamız gerekmez mi?" (S, s.287)

Orta Dünya'yı Valinor'u örnek alarak yeniden yapılandırmak, Eregion'un elfleri için çok çekici bir olasılıktı. Sauron'u ülkelerine aldılar ve Eregion'un mücevher-demircileri ile bilgisini paylaşmasına izin verdiler ve böylece Yüzükler ortaya çıktı.

Tolkien'in belirttiğine göre, tüm Güç Yüzükleri'nin temel gücü, "çürümeyi önlemek ya da yavaşlatmak"tı. Bu, elflerin sevilen ya da istenen bir şeyin korunması istekleri ile büyük bir koşutluk içindeydi. Fakat yüzükler aynı zamanda, "kendilerini takan kişilerin doğal güçlerini arttırıp bunları 'büyü'ye yaklaştırıyor ve bu da, yüzükleri takanları kolaylıkla yozlaştırıp kötülüğe ve egemen olma güdüsüne itiyordu." (L, s.152)

Bu koruma gücü, Lothlórien'deki Amroth Tepesi'nde en belirgin biçimiyle betimlenir. Yüzük Kardeşliği oraya ulaştığında,

> "Diğerleri kendilerini mis kokulu çimlerin üzerine attı ama Frodo bir süre daha hayretler içerisinde ayakta

kaldı. Sanki yitip gitmiş bir dünyaya açılan büyük bir pencereden geçmiş gibiydi Toprak üzerinde yetişen hiçbir şeyde ne bir kusur, ne hastalık, ne biçimsizlik göze çarpıyordu." (YK, s. 420)

Yüzük teknolojisinin iyileştirici etkisi, yazının başında değindiğimiz Asimov'un endüstriyel teknolojisi de dahil olmak üzere, diğer birçok teknolojinin etkileri ile tam bir karşıtlık içindedir. Böyle bir teknoloji genellikle, doğaya zarar vermekte ve doğal kaynakları, geri dönüşümü olmayan bir biçimde kirletip yok etmektedir. Fakat Elf Yüzükleri'nin teknolojisi, yalnızca endüstriyel teknoloji ile özdeşleştirilemez, çünkü yüzüklerin temel amacı, iyileştirmek ve korumaktır. Öte yandan endüstriyel teknoloji temel olarak zaman ve iş gücü kaynaklarını olabildiğince ekonomik bir biçimde kullanmayı amaçlamaktadır. Benzer bir biçimde, Tek Yüzük atom bombası ile özdeşleştirilemez; çünkü diğer yüzüklerin iyileştirici ve koruyucu güçlerine sahiptir. Bu nedenle Tolkien'in uyarısını dikkate alıp, *Yüzüklerin Efendisi*'ni, dış nesnelere yöneltilmiş bir tehdit unsurunun incelemesi olarak değerlendirmemiz gerekir ve bu unsur, tüm teknoloji türleri içinde bulunmaktadır.

Gelişen Teknolojilerin Tehdidi

Günümüzde geliştirdiğimiz teknolojilerden bazıları, bize, çevremizdeki nesneleri iyileştirmek ve korumak için, daha önce tanık olmadığımız bir güç verecek. Fakat bunlar aynı zamanda, yeryüzünü ve sakinlerini yok etme gücüne de sahip olacaklar. Nükleer teknolojiden farklı olarak, küçük gruplar ya da bireyler tarafından oluşturulup kullanılabilecekler. Bill Joy'a göre, tüm bunların sonucunda insanlık, tarihindeki en büyük tehlikeyle yüzleşecektir.

"21. yüzyıl teknolojileri –genetik, nanoteknoloji ve robotbilimi– o kadar güçlüdür ki, yepyeni kazalar ve kötüye kullanımlar ortaya çıkartabilirler. En kötüsü de, bu kazaların ve kötüye kullanımların, bireylerin ve küçük grupların elinde olmasıdır. Bunları yaratmak için büyük donanımlara ya da az bulunan hammaddelere gerek yoktur. Bu teknolojileri kullanmak için yalnızca bilgi yeterli olacaktır.

Böylece, yalnızca kitlesel imhayı olanaklı kılacak silahlara değil, bilgiye dayalı kitlesel imha yöntemlerine de sahip olacağız. Bu tehlikenin en büyük boyutu da, kişinin kendi kendisini kopyalamasında yatmaktadır.

Sınırsız kötülük açısından kusursuz bir uç noktada olduğumuzu söylemek, sanırım yanlış olmaz –bu kötülük olanağı, ulus devletleri ortadan kaldırabilen kitle imha silahlarının gücünden çok daha fazladır." (4)

Yüzükler gibi, bu teknolojiler de kolaylıkla yanlış ellere düşebilir. Kaza ya da kötüye kullanım açısından büyük bir potansiyel taşıdığı için, Joy, bu konuda alınabilecek en sağduyulu önlemin, bu teknolojileri daha başlangıçta geliştirmemek olduğunu düşünüyor. Bu bağlamda, bu teknolojiler üzerinde yapılacak her türlü araştırmaya bir yasak koymuş oluyor. Joy'a göre, bazı şeyleri bilmememiz daha iyidir. Bu teknolojilerin oluşturabileceği tehlikeleri daha iyi anlamak için, bunlardan biri olan nanoteknolojiye daha yakından bakalım.

IBM'in Thomas J. Watson Araştırma Merkezi'nde Fizik Bilimleri bölümünün müdürü olan Thomas Reiss'a göre, nanoteknoloji, "bir nesnenin yapısını, atomik boyutlardan mikroskobik boyutlara dek her boyutta tasarlayıp kontrol etme yeteneğidir." (5) Atomların ve moleküllerin büyüklükleri, nanometre ile, metrenin milyarlarca küçük bir birimleriyle ölçülür. Bu bağlamda nanoteknoloji, nesneleri, doğrudan atomları ve çekirdekleri üzerinde oynayarak yapma girişimidir. Bu moleküler mühendislik, canlı organizmaların her gün yaptığı

bir şeydir. Örneğin hücrelerimizdeki ribozomlar, protoplazmadan aminoasit molekülleri toplayarak protein yapar ve bunları uzun zincirler halinde birbirine bağlar. Eric Drexler, prensip olarak, bizim de ribozomlar gibi işleyen makineler yapamamız için bir neden bulunmadığını söyler. Protein yapmak için aminoasitleri birbirine bağlamak yerine, herhangi bir yapıyı oluşturmak için herhangi bir atomu ya da molekülü birbirine bağlayacak evrensel toplayıcılar tasarlanabileceğini ileri sürer. Bir nesnenin nitelikleri, o nesnenin atomlarının düzeni ve doğası ile belirlendiğinden, evrensel toplayıcılar sayesinde, olası olan her şeyi inşa etme olanağına sahip olabiliriz. Drexler şöyle açıklıyor:

> "Toplayıcılar sayesinde atomları her türlü düzene yerleştirebileceğimizden, bu sayede, doğa kanunlarının izin verdiği her şeyi inşa edebiliriz. Bunlarla özellikle, başka toplayıcılar da dahil olduğu gibi, tasarlanabilen her şeyi inşa edebiliriz toplayıcılarla, dünyamızı yeniden inşa edebilir ya da onu yok edebiliriz." (6)

Elfler, Yüzükleri yarattı; çünkü dünyalarını yeniden inşa etmek istiyorlardı. Nanoteknoloji de bize aynı gücü vermeyi vaat ediyor.

Evrensel toplayıcılar, *Yıldız Savaşları* gibi televizyon dizilerindekine benzer madde kopyalayıcılar olarak kullanılabilir. Teorik olarak, toplayıcı odaklı bir replikatöre herhangi bir nesnenin tasarım özelliklerini yükleyebiliriz ve bu replikatör gerek duyduğu atomlarla beslendikçe, bu nesneyi üretebilir. Örneğin yeterli karbon atomuyla, böyle bir replikatör, istenilen büyüklükte bir elmas üretebilir. Fakat böyle bir teknoloji yalnızca cansız nesneleri çoğaltmak için değildir. Bu, canlı ya da cansız, sezgili ya da sezgisiz, her türlü nesneyi yaratabilir. Böylece, genetik mühendislik ve robot bilimi, evrensel toplayıcılarla büyük bir gelişme kaydedebilir.

Yüzük teknolojisi gibi, nanoteknoloji de, yoksulluğu, has-

talıkları ve yaşlanmayı ortadan kaldırmayı vaat etmektedir. Her türlü nesneyi yaratabilme yeteneği ile, herkes yaşamın lükslerinden ve gereksinimlerinden yararlanabilecektir. Ve atomlarla çekirdekleri değiştirme olasılığı sayesinde, kimse sakat bir bedenle idare etmek zorunda kalmayacaktır. Sakatlanma ve yaşlanma, atomların ve moleküllerin yer değiştirmesi sonucu ortaya çıkan, hücrelerin zarar görmesi durumudur. Uygun biçimde programlanmış toplayıcılar, yerleri değiştirmiş atomları eski yerlerine koyarak, bu türden hücresel değişimleri eski haline getirebilir. Bu türden hücre onarım makineleri yapıldığında, kimse yaşlanmak zorunda kalmayacak. Drexler'in belirttiği gibi, "Hücre onarım makineleri ile yaşamı uzatma potansiyeli de açığa çıkmaktadır. Temel özellikleri korunduğu sürece hücreler onarılabilecek ve zarar gören hücrelerin yerine yenisi konabilecek." (7) Yüzükler de, sahiplerine uzun yaşam vaat eder, fakat bu yaşam, sağlıklı ve canlı bir yaşam değildir. Biblo, Gandalf'a şöyle der:

> "Yaşlandım Gandalf. Göstermiyorum ama bunu gönlümün ta derinliklerinde hissediyorum. Yaşını göstermezmiş!" diye homurdandı. "Yahu, kendimi incelmiş hissediyorum, bir yerde gerilmiş gibi, bilmem anlıyor musun: Aynen büyük bir parça ekmeğe sürülmüş az bir miktarda tereyağı gibi." (YK, s.49)

Bu yorgunluğun nedeni, yapay bir biçimde sağlanan bir ölümsüzlük mü, yoksa Yüzüklerin neden olduğu bir duygu mu, zaman gösterecek.

Yüzükler aynı zamanda, kendilerini takan kişilerin güçlerini arttırma yeteneğine sahiptir ve Elf Yüzükleri dışında tüm Yüzükler, kendilerini takan kişileri görünmez kılmaktadır. İlginçtir ki, Birleşik Devletler hükümeti, MIT'ye elli milyon dolarlık bir bütçe ayırarak, askerlerine bu olanakları sağlayacak nanoteknolojiyi geliştirmeye çalışmaktadır. Yeni geliştirilen "Institue for Soldier Nanotechnologies"'in (Askeri Nanotekno-

loji Enstitüsü, ISN) amacı, "geleceğin erlerini havadan daha hafif moleküler materyallerle, askerleri iyileştirebilecek üniformalarla donatmak, onları korumak ve kimyasal, biyolojik silahların tehdidinden korumaktır." (8) Nanoteknoloji, mithril'den daha güçlü bir kalkan üretmek zorunluluğu dışında, kendisini kullanan kişiye insanüstü güçler de kazandırmalıdır. ISN'in yöneticisi Ned Thomas bizden, "altı metrelik duvarlardan tek bir hamleyle sıçrayabilen, insanüstü güçlerle donatılımış üniformalar giyen askeri birlikleri hayal" etmemizi istiyor. (9)

Nanoteknoloji aynı zamanda, James Bond'un yakın zamanda çektiği filmlerden biri olan *Başka Bir Gün Öl*'dekine benzer bir görünmezlik giysisinin üretilmesini de olanaklı kılabilir. Böyle bir giysi, "mekanik bir gerginlik ya da elektriksel bir alana tepki olarak, üzerindeki organik polimerlerin ışığa verdiği tepkiyi değiştirerek, ışığı istenen biçimde yansıtabilir bu da sonuç olarak, görünmezliğe yakın bir etki yaratacaktır." (10) Bu bağlamda değerlendirildiklerinde, yeni teknolojiler, yüzüklerin tüm güçlerine sahip olacak gibi görünmektedir.

Nanoteknolojinin sunduğu olası yararlar çok büyük olmakla birlikte, beraberinde bazı riskler de getirmektedir. Bu tehlikelerin başında, insan, hayvan ve bitki yaşamına yönelik tehditler gelmektedir. Evrensel toplayıcılar, kendi kendilerinin kopyalarını çıkartabilme yeteneğine sahip olacaklardır. Fakat kendi kendini çoğaltabilen bir toplayıcı, bir virüs ya da bakteriden çok daha tehlikeli olabilir; çünkü dünyanın organik materyallerini birkaç günde tüketme kapasitesine sahiptir. Drexler, kendi kendini kopyalayabilen toplayıcıların tehlikelerini şöyle açıklıyor:

> "Günümüzün solar hücrelerinden daha fazla etkin olmayan" yapraklı bitkiler, biyosferi kaplayan gerçek bitkilerle yarışamaz. Fakat hepçil bakteriler, gerçek bakterileri yenebilir. Bunlar polenler gibi çoğalabilir, kendilerini hızla kopyalayabilir ve biyosferi birkaç günde toza dönüştürebilir." (11)

Bu senaryo bilim çevrelerinde 'gri tutkal' olarak bilinmektedir, çünkü kontrol edilmediklerinde bu evrensel toplayıcılar, gezegenin yüzeyini gri bir tutkala, kendi kendini çoğaltabilen bir nanorobot kalabalığına dönüştürebilir.

Yaşayan tüm canlıların yok olması, nanoteknolojinin olası tehlikelerinden yalnızca biri. Bir toplayıcı, fiziksel olarak üretilmesi olanaklı olan herhangi bir şeyi üretebileceğinden, biyolojik, kimyasal ya da nükleer olsun, her türlü silahı da üretebilir. Hızlı bir kopyalayıcıya sahip biri, her neyi yok etmek istiyorsa, yeterli ve güçlü silaha sahip olabilecektir.

Olası Çözümler

Bu tür felaketleri önlemek için ne yapılabilir? Drexler birkaç strateji sunuyor. Bunlardan biri, toplayıcı ve kopyalayıcıları, aşılmaz duvarların ardındaki laboratuarlara ya da uzaya kurmaktır. Başka bir olasılık da, toplayıcılara, yalnızca belli sayıda üretim yapmalarını sağlayacak sayaçlar takmaktır. Daha ekstrem bir çözüm de, ilk toplayıcıların nasıl yapıldığına ilişkin bilgileri yok ederek, bunların tekrar yapılmasını önlemektir. Son olarak, tehlikeli toplayıcıları yok etmek üzere tasarlanmış nanorobotlar yapılabilir; tıpkı alyuvarların tehlikeli bakteri ve virüsleri yok ettikleri gibi. (12)

Joy, bu önerileri çok safça bulmaktadır çünkü bunların etkisiz olacağını ve başlangıçta yok etmek için tasarlandıkları toplayıcılardan daha tehlikeli olabileceklerini düşünmektedir. Sonuç olarak, tek umudumuzun, bu teknolojiler üzerinde yapılan araştırmaları kesmek olduğunu ileri sürer:

> "Olasılıkların tümü ya arzulanmayan ya da başarılamayacak ya da her iki özelliği taşıyan olasılıklar. Görebildiğim tek gerçekçi seçenek, tüm bunlardan vazgeçmek: bazı bilgiler peşinde koşmaktan vazgeçip, tehlikeli olabilecek teknolojileri geliştirmemek." (13)

Joy, bilgi peşindeki koşumuzu sınırlandırmazsak, gelecekte, nükleer savaştan çok daha tehlikeli olabilecek, teknolojik bir savaşın çıkacağını öngörüyor.

Nanoteknoloji, genetik ve robotbilimi gibi alanlarda araştırmaları sınırlandırmak içinse, çok güçlü bir iktidar gerekmektedir. Bu tür araştırmaları insanlar bodrum katlarında bile kolaylıkla yürütebileceğinden, bunu önlemenin tek yolu, hükümete, insanları sınırsız gizli izleme yetkisi vermektir. Bu teknolojiler üzerindeki araştırmaları kısıtlamak, aynı zamanda kişinin özel hayatını kısıtlamak anlamanı da gelmektedir. Joy tüm bunları anlıyor ve daha büyük bir zarara neden olmamak için, fedakârlıkta bulunmamız gerektiğini ileri sürüyor.

Peki özel hayatımızdan vazgeçmek buna değer mi? Yoksa Joy'un çözüm önerisi, Drexler'ınkiler gibi istenmeyen ve uygulaması zayıf olasılıklar mı? Hükümet, her eve bir kamera yerleştirse bile –Orwell'ın 1984 romanında olduğu gibi– bu teknolojilerin geliştirilmesi yine önlenemez, çünkü nükleer araştırmaların tersine, bu teknolojilerin geliştirilmesi için merkezi bir kontrol ya da makinalar gerekmemektedir. Ve araştırmalar Amerika'da durdurulsa bile, bunu tüm dünya gelenlinde durdurmak çok daha olanaksız görünmektedir. Yayılmacı politika sergileyen devletler ve terorist örgütleri, bu teknolojilerin olasılıklarından haberdarlar. Birleşik Devletler'in ya da Birleşmiş Milletler'in uyarısı ile bu araştırmalarını sonlandıracakları da olasılık dışı görünmektedir. Ve bu teknolojileri Birleşik Devletler'den önce geliştirirlerse, Birleşik Devletler ve Birleşmiş Milletler tarihe karışabilir.

Dahası, bu teknolojileri terk etmek, onların sunabileceği yararlardan da mahrum kalmak anlamına geliyor. Hastalıklardan ve yoksulluktan çeken insanlar, en etkin çözümlerden de yoksun kalacaklar. Varsayımsal zararlar nedeniyle bu yararlardan vazgeçmek de oldukça güçtür.

Bu teknolojilerin bize zarar verebileceğinden kuşku duyamayız. Fakat nükleer teknoloji gibi daha birçok teknoloji de ciddi zararlar verebilir. Fakat nükleer teknoloji artık eskisi

kadar büyük bir tehdit oluşturmamaktadır. Nükleer savaş tehdidi hâlâ var, fakat nükleer silahların kullanımı büyük ölçüde sınırlandırılmış durumda. Nükleer güç ilk geliştirildiğinde, birçok kişi bunun temel güç kaynağımız olduğunu düşündü. Fakat büyük bir çoğunluk bunun kullanımını engellediği için, bu konuma asla ulaşamadı. Nükleer karşıtı hareketler, çevrecilerin eylemleri gibi unsurlar, nükleer gücün kullanımının sınırlandırılmasına önemli roller oynadılar. Bu karşıt hareketler çok yavaş ve temelden başladığı için ve büyük kurumlar tarafından desteklenmediği için başlangıçta etkili olamadı.

Nükleer güç endüstrisinin örneğinde, teknolojinin izole bir ortamda gelişmediğini görüyoruz; kullanımını ve gelişimini önceden öngörülemeyen bir biçimde etkileyen, sosyal bir bağlam oluşmaktadır. Halk bu teknolojiler hakkında daha iyi bilgilendirildiğinde, tıpkı nükleer teknoloji de olduğu gibi, burada da halkın tabanından başlayacak bir hareket, sorunları ortadan kaldırabilir. *Yüzüklerin Efendisi*'nin önemli temalarından biri, tarihin "öngörülemeyen istenç eylemleri"nden etkilenebileceğidir. (L., s.160) Sauron bile, güçlü ajan ağına karşın, Yüzük Kardeşliği'nin planlarını nasıl etkileyeceğini öngörememiştir. Aynı şey, olanakları çok kısıtlı olsa da, Bill Joy için de geçerlidir.

Orta Dünya'nın Üçüncü Çağı'nda, elfler yüzüklerin nasıl yapıldığını unuttular. Yalnızca Sauron yeni Yüzükler yapabilirdi. Tek Yüzük'ün yok edilmesi, başka Yüzüklerin yapılmasını engellemenin tek yoluydu. Bu durum, yüzleştiğimiz durumdan tamamen farklıdır. Nanoteknoloji, genetik ve robot bilimine ilişkin bilgiler tüm dünyaya yayılmış durumda ve belli laboratuarları kapatmak bunların gelişimini yavaşlatsa da, bu teknolojilerin gelişimi kesinlikle durmayacaktır. Bu teknolojilerin tehdidinden kurtulmak için yok etmemiz gereken belli bir makine de bulunmamaktadır. Bu bağlamda, içinde bulunduğumuz durum, Orta Dünya'nın yaşadığı tehlikeden son derece farklıdır. Sauron gibi Güç Yüzükleri yapabilecek başka Düşmanlar olsaydı, Elrond Divan'ı Tek Yü-

zük'ün yok edilmesi gerektiğine karar verir miydi? Eğer cüceler, insanlar ve hobbitler ayrı ayrı yüzük teknolojisini geliştirmek için çalışıyor olsalardı, elfler en güçlü Yüzük'ü yok etmek isterler miydi? Belki de, Yüzük'ü değiştirmek için kendileri de bir çalışma içine girer ve Yüzük'ün güçlerini koruyarak onu Sauron'un kötü etkisinden kurtarırlardı.

İkinci Bölüm Notları

(1) Isaac Asimov, "Concerning Tolkien," Magic: The Final Fantasy Collection (New York: HarperPrism, 1996), s.155.
(2) Bill Joy, "Why the Future Doesn't Need Us?" Wired (Nisan 2000).
(3) Eric Drexler, The Engines of Creation (Garden City: Anchor Pres/Doubleday, 1986).
(4) Joy, "Why the Future Doesn't Need Us", Wired (Nisan 2000).
(5) Thomas Theis, "Information Tehcnology Based on a Mature Nanotechnology: Some Societal Implications." Societal Implications of Nanoscience and Nanotechnology. National Science Foundation (March 2001), s.60
(6) Drexler, Engines of Creation, s.14.
(7) agy., s.145.
(8) Ken Campbell, "Army Selects MIT for 50 $ million Institute to Use Nanomaterials to Clothe, Equip Soldiers", MIT News (March 14, 2002). (9) agy.
(10) Eugenie Samuel, "U.S. Army Seks nanotech Suits." New Scientist (March 4, 2002). (11) Crexler, Engines of Creation, s.172.
(12) agy., s.182-87.
(13) Joy, "Why the Future Doesn't Need Us", Wired (Nisan 2000).

3

Kıymetlim: Tolkien'in Fetiş Yüzüğü

ALISON MILBANK

Yüzüklerin Efendisi'nin ilk filmi *Yüzük Kardeşliği*'nin en dramatik sahnelerinden biri, yüzüğün, bir Glassner mücevher reklamına yaraşır bir biçimde altın ışıltısı içinde tüm görkemiyle ortada durduğu ve elflerle cücelerin neredeyse kavgaya tutuşmak üzere oldukları Rivendel'deki Divan sahnesidir. Kameranın odağı değişerek, karşıt taraflar ve sık sık yakın çekimden gösterilen Yüzük üzerinde yoğunlaşır. Herkesin dikkati bütünüyle yüzüğe yönlendirilmiştir: okurlar, film yapımcıları ve bu kitaba katkıda bulunan yazarlar: Kitaptaki Yüzük, eski Cermen ve Kuzey Avrupa mitlerinden alınmış bir öğe olsa da, kanımca hepimizin bu yüzüğe ilgi duymamızın nedeni, hepimizin de benzer biçimlerde bu yüzüğün gücüne ve dolayısıyla kendi toplumumuz içinde sağlayacağı güçlere istekli olmamızdan kaynaklanıyor. Bence Tolkien'in romanı kurmaca dünyalara kaçmak isteyenler için değil; okurları, birer 'fetişist' olarak kendisi okuyan ve kişisel ödün verme gibi değerleri birer alternatif olarak sunan derinlikli ve düşündürücü bir yapıt.

Çoraplar, Yüzükler ve Erotik Kontrol

Fetişim ile ne söylemeye çalıştığımı açıklamak için, yukarıda sözünü ettiğim, yüzüğün tüm görkemiyle parıldadığı sahneye dönelim. Her yakın çekim gibi, buradaki görsel etki de, nesneyi, içinde bulunduğu bağlamından kopartmayı ve onu tek başına var olan bir nesne olarak göstermeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, fotoğraf ve film sanatından bu türden yakın çekimlerin tümü, psikolog Sigmund Freud'un öğretileri doğrultusunda, fetişistik bir düzleme oturtulabilir. Fetişist için; çorap, eldiven, kürk ya da bedenin belli bir bölümü, bağlı olduğu bütünden koparılarak, cinsel bir isteğin odağı haline gelir. 1927 yılına ait "Fetişizm" adlı makalesinde Freud bu arzuyu, kişinin, annesinin tamamen güçlü olmadığı –ya da Freud'un terimleriyle söyleyecek olursak bir fallusu olmadığı– düşüncesine yönelttiği bir tepki olarak değerlendirir. Annesinin yerine geçen bir nesnenin peşinde koşarken, fetişist, hem sevdiği hem de korktuğu, dişil cinsel gücü sahiplenebilir ve bu gücü kontrol edebilir. Bu davranışın temelinde, kadın cinsel organına yönelik duyulan derin bir korku yatmaktadır ve fetişist bu yolla, riskli olarak gördüğü cinsel eylemin kendinden verme boyutuna, güvenli bir alternatif yaratmış olur (1).

Fetişistik bir nesne olarak değerlendireceğim Tek Güç Yüzüğü'nün, sahibinin bedeninden koparılarak iki kere ayrı ayrı sahiplenilmesi ilginç bir durumdur: ilk önce Sauron'un parmağını koparan Isildur tarafından, sonra da, Frodo'nun parmağını ısıran Gollum tarafından. Yüzük'ün yaratılış aşamasında da bir ayrılma söz konusudur; çünkü Yüzük Sauran tarafından gizlice yapılır ve diğer Güç Yüzükleri'ni yapan on dokuz bireyden de, bilinçli olarak gizlenir. Fakat bu iyicil Yüzüklerin bile fetişistik birer yanları vardır, çünkü bu Yüzükler, güzel şeylerin çürümesini ve yok olmasını engellemek için yapılmışlardır. Olası kayıpları engelleme amacı besleyen elfler bir anlamda, fetişistlerin cinsel uyarılma sağlayan nes-

ne arayışını paylaşırlar ve böylece, bu nesneyi yaşlanmaktan, eskimekten ve ölümden korumuş olurlar. Tolkien, bir söylenceler derlemesi olarak adlandırılabilecek *Silmarillon* adlı yapıtında, Noldor elflerinin Orta Dünya'da yaşamaktan vazgeçmediklerini, fakat aynı zamanda Kutsal Krallık'taki sonsuz mutluluğu da arzuladıklarını anlatır. (S, s.287)

Cinsel davranışların çoğunda elbette bir ölçüde fetişist elementler vardır, fakat çorak bir farklılık sınırı oluşturur; beden ve giyecekler arasında bir ayrım yarattığı için, çorabın üzerindeki çıplak bacağa dikkat çeker. Âşık açısından çorap, arzulanan bedenin soyulmasını simgeler, fetişist açısından ise, çoraba sahip olmak tek amaçtır. Aynı biçimde, Yüzük'e sahip olanların büyük bir etki altında kaldığını ve onu salt kendi çıkarları uğruna kullanmadıklarını görüyoruz. Ürkütücü bir biçimde, büyük Isildur'dan hobbit Biblo Baggins'e kadar Yüzük'ün tüm sahipleri ona "kıymetli" sıfatını yakıştırmakta ve ondan vazgeçememektedir. Ejder, Smaug gibi, Yüzük'ü salt bir hazine olarak korur ve Yüzük ellerinden alınmaya çalışıldığında büyük bir şiddetle tepki verirler. Gollum'un Yüzük'ün sahibi olduğunda, yeraltı dünyasına çekilir ve Yüzük'ü Bilbo'ya kaptırdığı yer de Dumanlı Dağlar'dır.

Eleştirmenler, *Yüzüklerin Efendisi*'nde hiçbir cinsel eylem olmayışına dikkatleri çekmişlerdir. Bu durum bence, Yüzük'ün yozlaştırıcı gücü ile açıklanabilir ve bu da kurguyu romantik bir bağlamdan alıp, erotik olanın gücüne yöneltir. Karakterlerin birbirlerini gerçekten sevebilmesi ve evlenip çocuk sahibi olabilmeleri için Yüzük'ün yok edilmesi gerekir. Ve Yüzük'e herhangi bir zaman dilimi içinde sahip olanlar da asla evlenmezler. Tolkien, okurlarını Orta Dünya'da bir cinsel organ avına çıkartmak niyetinde olmasa da, yaşlı ve iğrenç biçimde tat alma duyusu odaklı örümcek Shelob ile, son derece güçlü Freudçu bir "vagina dentata" (dişli vajina) imgesi yaratmıştır. Bu örümcek, maskülen kimlikleri ve otonomisini yutan, eskil bir anaerkil gücü temsil etmektedir. Freud'a göre, bu anaerkil kimliğin sahip olduğu güç, fetişist bi-

reyin tam da korktuğu şeydir ve fetişist, tutkuyla bağlandığı nesneye sahip olarak bu korkusunu aşmaya çalışır. Yüzük, gerçek ve en güçlü anaerkil güç kaynağı olan alevler içindeki "Cehennem Çatlakları"na atılmadan önce, öncelikle bu örümcek engeli ortadan kalkmalıdır. Oluşturduğumuz bağlama son derece uygun bir biçimde, örümceğin yenilmesini sağlayan ışığı sağlayan kişi, aynı derecede eskil ve güçlü bir anaerkil birey olan Galadriel'dir. Eğer romandaki erkekler fetişizmden vazgeçmelilerse, kadınlar da, Aragorn ile evlenebilmek için ölümsüzlüğünden vazgeçen Arwen gibi, dondurulmuş ve ideal konumlarından inmelidirler.

Paradoksal bir biçimde, fetiş nesnesi, erotik kontrol –ve aynı zamanda eril gücü yok etme– amacı güdüyor olsa da, cinsel hazza giden tek olasılık olarak taşıdığı önem nedeniyle, fetişist kişi ona bir tanrıymış gibi yaklaşır. Bu, Freud'un bu kavramı aldığı totem geleneklerindeki durumla da özdeştir. Bu süreç, ırmak-hobbit'i Smeagol'un, yozlaşmış Gollum'a dönüşüm öyküsünde son derece çarpıcı bir biçimde anlatılmıştır. Arkadaşını öldürerek Yüzük'e sahip olması, kimliğinin bölünmesine ve dışlanmasına neden olur. Bu nedenle artık kendisi hakkında, bebek dilini andırır bir biçimde üçüncü şahıs zamirini kullanarak konuşur: "Bisse zarar vermeyin! Onların bisse zarar vermesine issin verme, Kıymetlim!" Yüzük bu noktada kişileştirilmiş ve koruyucu bir güç konumuna yerleştirilmiştir. Eski Amerikan yerli totemistleri gibi, Gollum da ruhunu, korumak için fetişize ettiği Yüzük'ün içine yerleştirmiştir. Bu nedenle Yüzük olmadığında, kelimenin tam anlamıyla bir parçalanma yaşar ve Faramir'e söylediği gibi, "isim yok, iş yok, kıymetli yok, hiçbir şey. Yalnızca boş." (İK; s.338)

Yüzük'ün büyüsü altındaki Gollum, okurlara, Sauron'un büyük gücü hakkında bilgi verir. Sauron Yüzük'ü yaparken, Yüzük'ün içine kendi gücünden bir parça koymuştur, fakat Yüzük kaybolduğunda, Sauron bundan büyük zarar görmüştür. Fiziksel bedenini yitiren Sauron, gücü Yüzük'te kaldığı

için, sadık köleleri Nazgûl gibi, ruhsal düzeyde bir varlığa dönüşür. Gerçekten de, artık tek işi gizliden gizliye kişisel amaçlarının peşinden koşmak olan bir varlığa dönüşmüştür. Frodo onu, Galadriel'in aynasında, gözkapakları olmayan bir dev olarak görür: "Kara çukurda, yavaş yavaş büyüyerek neredeyse tüm Ayna'yı kaplayan tek bir Göz belirdi. O kadar korkunçtu ki, Frodo bağıramadan ve gözlerini ayıramadan mıhlanmış gibi kalakaldı. Göz, ateş ile çevrelenmişti, fakat kendisi camla kaplı gibiydi, bir kedinin uyanık ve dikkatli gözü kadar sarıydı ve gözbebeğinin uzunlamasına ince siyahlığı bir çukura, hiçliğe bakan bir pencereye açılıyordu." (YK, s. 436) Gollum gibi, Yüzük'ü olmadığında Sauron da bomboştur ve duyduğu istek güce değil, yalnızca gücün kendisinedir. Sauron bütünüyle nihilist bir tutum içindedir ve Orta Dünya'yı, herkesi küllere, kendisi gibi bir hiçliğe dönüştürmeyi istemektedir.

Yüzükler ve Şeyler

Tolkien'in görüşüne göre, Yüzük'ün fetişize edilmesi yalnızca yoksun insanlara yönelik bir durum değil, Boromir gibi onu ara sıra gören kişiler için de bir fetiş nesnesidir. Buradan, Orta Dünya'nın zaten yozlaşmış ve kötülükle dolu bir yer olduğu sonucu çıkartılabilir. Fakat bu kötülüğün kendisini fetişizm aracılığı ile göstermesi, günümüz kapitalist ekonomisinin bir yansıması olan oldukça çağdaş bir dışlanmışlık duygusunu akla getirir. Freud'un fetişizm üzerine yazdığı makalesinden elli yıl önce, bu kavram Alman filozof Karl Marks'ın endüstriyel kapitalist ekonomiye yönelik oluşturduğu eleştirinin temel bir kavramı olarak ortaya atılmıştı. Sarsıcı kitabı *Kapital*, insanların, ürettikleri nesnelerle kurdukları kopuk ve fantastik ilişkileri betimler. Marks'ın gözlemlerine göre, bir tahta parçası bir masa haline getirildiğinde, bu yalnızca bir masa olarak algılanır, fakat bu masa pazara getirildiğinde, "bir mal haline gelir ve aynı anda da, transandantal

bir konuma erişir. Yalnızca ayakları yere basmakla kalmaz, fakat diğer tüm mallarla kurduğu ilişki bağlamında, başının da üzerinde durarak, tahta beyninde grotesk düşünceler geliştirir." (2) Cinsel açıdan olgun bir kadının bir arabanın kasasını kucaklarken görüldüğü hemen her televizyon reklamı, çevremizdeki mal değeri taşıyan nesnelere, birer canlıymışlar gibi davranma güdümüzün kanıtıdır.

Marks tartışmasına, modern pazar ekonomisinde, üreticiler ve tüketiciler arasındaki iletişimin koptuğunu ve hatta, kişinin kendi ürettiği nesnelerden bile soyutlandığını ileri sürerek devam eder. İnsanlarla kurulan ilişkilerin yerini nesnelerle kurulan ilişkiler almıştır ve bu nesneler, birer fetiş nesnesi olarak putlara benzer işlevler yüklenirler: bu nesneler bütünüyle bizim yaratılarımızdır, fakat bu gerçeği göremeyiz. Günlük yaşantımızda bu durum, tasarımcı etiketleri ve yiyeceklerle giyeceklerin gerçek üreticileri arasındaki kopuklukla yansımaktadır.

Yüzüklerin Efendisi'nin Marksist bir metin olduğunu ve Tolkien'in bir Shire halk cumhuriyeti peşinde olduğunu söylemeye çalışmıyorum, fakat yukarıda sözü edilen ekonomik analizler bağlamında, romanın tümünde bu türden kopuklukların, dışlanmışlıkların ve nesnelerle insanların arasındaki tapınma güdülerinin bir eleştirisi de yadsınamaz. Dahası, Tolkien dindar bir Katolik'ti ve yirminci yüzyılın papa öğretileri, katpitalizm olduğu kadar, sosyalizm konusunda da son derece eleştireldi. Tarafsız yazarlar Tolkien'in bu eleştirisini derinleştirebilirse de, fetişizm sorununa yeterli bir yaklaşıma erişmek için, dinsel bir boyutun varlığı da büyük önem kazanmaktadır.

Tolkien açısından, yaratılan her şey iyidir. Bunu, *Silmarillon*'un başındaki yaratılış destanını anlatırken açıkça belirtmektedir. Ve Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi* için hazırladığı ekler de, bu açıkça görülür. Bu eklerde yer alan listelerde, tuhaf nesnelerin varlığı dikkat çeker: yüzükler, silahlar, çiçekler, kitaplar ve bir posta sistemi, savaşlar, toplantılar, tarihler

ve diller gibi beklenmedik şeyler. Bu tür maddesel olmayan kavramların eklenmesinin nedeni, Tolkien'in 'şey' ve 'nesne' olgusuna çok daha eski bir anlam yüklemesinde yatar. "The Oxford English Dictionary", "şey" ("thing") sözcüğünün cansız nesne olarak ilk kullanımını 1689 yılına dayandırır. (3) Bundan önce, "şey" sözcüğü bir maddeyi ya da bir olayı betimlerdi. Anglo-Saxon, Eski Kuzey Avrupa ve Cermen dilinde, "parlemonto" anlamına gelirdi. Nitekim Heidegger de, "şey" üzerine yazdığı yazısında, bu sözcüğü bir 'toplanma, özellikle belli bir konuyu tartışmak için gerçekleştirilmiş bir toplanma" olarak betimler (4). Bu, oldukça önemli düzeyde tartışılması gereken bir konudur ve günümüz anlayışında, tartışılacak bu konu, kendi benliklerimizden kopartılmış ve kendi algımızın bir nesnesi haline gelmiştir. Fakat köken olarak, bir nesne ve bir toplanma yeri arasında, neredeyse komün bağlamında bir bağlantı bulunmaktadır (5). Günümüzde, fetiş nesnelere hayranlık duymadığımızda, başka bir karşıt uca gidiyor ve nesnelere ne olursa olsun edilgenlermiş gibi davranıyoruz. Gerçekten de, aralık ayında mağaza vitrinlerini dolduran arzu nesneleri, ocak ayında tüm büyülerini yitirirler.

Bu bağlamda, Tolkien'in teolojisi, yapıcılığı ve yaratıcılığı onaylayarak, kendisinin kurduğu kurmaca dünyadaki önemli nesnelerin iyi olduğu sonucunu ortaya atar. Ender sayıda olan görece kötü nesneler, kaçınılmaz olarak baskıcı ve zarar verici bir karaktere bürünürler; örneğin demirden bir kurt başı olan Morgoth'un asası Grond gibi. Dahası, *Yüzüklerin Efendisi*'nde fazla nesne yoktur ve nesnelere ayrılan ek, insanlara, yaratıklara ya da yerlere ayrılmış olan eklerden çok daha kısadır. Nesnelerle dolu olan Shire'dan ayrıldığımızda, karşımıza çok az nesne çıkar ve bu nesnelerin çoğu da, yalnızca yolculuğa çıkarken alınan şeylerdir: yiyecek, yemek pişirmek için kapkacak, su şişeleri, pipolar, gri elf pelerinleri ve silahlar. Tüm dünya, insanın varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan minimum sayıdaki nesneye indirgenmiştir. Böylece, nesnelerin azlığı onların değerlerini iki katına çıkartır.

Sam'in, Lórien'den getirdiğini anımsadığı ip, bu türden nesnelere bir örnek olarak verilebilir:

> "İp!" diye bağırdı Sam, rahat bir nefes alıp, heyecanla kendi kendine konuşarak. "Eh, kalınkafalılara ibret-i alem olsun diye bir ipin ucunda sallanmayı hak etmiyorsam ne olayım! Avanaktan başka bir halt değilsin sen Sam Gamgee: Bunu Babalık sık sık derdi bana, onun sözüydü. İp!"
>
> "Kes söylenmeyi!" diye bağırdı Frodo; artık hem kendini avutacak, hem de kendine sinir olacak kadar toparlanmıştı. "Babalığını boş ver! Sen cebinde biraz ip olduğunu mu söylemeye çalışıyorsun yoksa? Eğer öyleyse çıkar hemen!"
>
> "Evet Bay Frodo, dengimde var ya. Yüzlerce mil taşıdım da unutuvermişim!" (İK, s.243-44)

Sam'in ipin çevresinde neşeyle dans edip durduğu ve Frodo'nun da bir yamaca tutunduğu bu sahnede, kuşkusuz komik bir yan bulunmaktadır. Bu olaylara eşlik eden basit konuşmalar, bu durumu daha da güçlendirmektedir. Bu durum, ipeksi bir yüzeye ve parlaklığa sahip olduğunu öğrendiğimiz ipin büyülü yanını kesinlikle azaltmamaktadır. Önümüzde sarkıtılan ip bir kurtuluştur; İncil'deki Yahua'nın öyküsünde anlatılan iple de paralellikler içerir (6).

Yazınsal koşutluklar olsa da, olmasa da, ipin bu sahnedeki önemi son derece büyüktür. Tam gerek duyulduğu anda ortaya çıkar, güzeldir ve işe yarar. Sam, ipten hoşnutluğunu belirtir: "Biraz ince gibi görünüyor ama sağlam; üstelik ele de süt gibi yumuşacık geliyor. Sıkı sıkı da sarılıyor; hafif mi hafif. Hakikaten de harika bir halk!" (İK, s.245) Sam burada, ipi yapan elf halkından söz etmektedir ve nesnenin yapımcısı ile olan ilişkiyi anımsatarak, nesnelere yönelik fetişizmi ortadan kaldırır.

Armağan Verme ve Yüzük Takma

Başka bir önemli nokta da, bu ipin Sam'a elfler tarafından bir armağan olarak verilmiş olmasıdır. Gerçekten de, romandaki hemen hemen her iyi nesnenin bir armağan olduğunu anlarız. Bu zincir, daha ilk bölümde Bilbo'nun doğum günü ile başlar. Hobbit geleneklerine göre Biblo, armağan almak yerine, armağan dağıtır. Gandalf da, havai fişekler patlatarak bir tür armağan verme ediminde bulunur. Havai fişeklerin, kendi kendilerini sıra dışı bir biçimde yok ediyor olmaları da, Gandalf'ın armağan verme edimini çok farklı bir zemine oturtur. Topluluğun taşıdığı silahların da birçoğu armağandır; yedikleri yiyecekler Rivendell'den ya da (insanlarla en yakın ilişkiye girdiği anlar olan) tavşan avlarıyla Gollum'dan ya da Lórien elflerinin 'lemba'larından verilen armağanlar. Galadriel ve Celebron, romandaki en önemli armağan vericilerdir. Büyüyle ya da mantıklı bir sağduyu sayesinde mi bilinmez, Sam ve Frodo'ya armağanlar verirler: çok güçlü bir güç arttırıcı ve tohum ile bir ışık kaynağı.

Galadriel ve Celebron, bu armağan verme edimleri ile, Tolkien'in Güç Yüzükleri kavramını aldığı Anglo Sakson ve Kuzey Avrupa krallarına öykünmektedirler. Bu kaynakların biri olan ve Tolkien'in bir uzman olduğu Beowulf'ta, kral olan Hrothgar bir Yüzük Taşıyıcısı olarak adlandırılır ve Beowulf canavar Grendel'i öldürdüğünde, onu hediye yağmuruna tutar. (7) Bu eski masallarda, yüzükler, yüzükleri veren ile taşıyan kişiyi birbirine bağlayan unsurlardır. Ve kişi eğer gerçek sahibinden, armağan olarak altın nesneler edinirse, ona hiçbir zarar gelmez.

Bu konuda verilebilecek önemli örneklerden biri de, eski İskandinav mitolojisinde, Brokk ve Eitri adındaki cüceler tarafından Tanrı Odin için yapılan ve her dokuz gecede bir Sekiz yüzük oluşturan Draupnir adlı Yüzük'tür. Bir ökçekotu okuyla ölen oğlu Baldur'un cenaze ateşine Baldur bu yüzüğü atmıştır ve oğlu, kendisini Hel'de ziyaret eden Hermod aracı-

lığı ile ona bir andaç sunmuştur.(8) Bu zenginleştirici yüzük, mitolojilerde taşıyıcının kendi isteği ile vazgeçilen tek güç yüzüğü olsa da, Tolkien'in yapıtlarında doğrudan bir esin kaynağı olarak anılmaz. Tolkien eleştirmenleri daha çok, Sigurd tarafından ele geçirilen ejder Fafnir'in yüzüğüne değinirler. Bu yüzük, ejderi öldüren Fafnir'in yaşamını ve tüm Volsungs hanedanını mahveder. (9)

Bu İskandinav yüzük öyküleri bize, çalınan bir yüzüğün sahibine uğursuzluk getirdiğini, öte yandan armağan olarak verilen yüzüklerin, ölümden sonra bile kişi ve taşıyıcı arasında derin bağlar kurduğunu ileri sürer. *Beowul*'ta hem olumlu hem de olumsuz anlamlar bulunabilir. Kahraman yüzüğü ilk olarak Hrothgar'dan alır, daha sonra kendisi bir Yüzük Taşıyıcısı olur ve bir ejderin mağarasında kendi halkı için altın yüzükler ararken ölür. Benzer biçimde, Tolkien'in romanındaki Elf Yüzükleri de iyidir; taşıyıcılarına güç ve birlik verirler. Galadriel, Elrond ve Gandlaf'a, Yüzükler hep başkaları tarafından verilmiştir ve bu da, Yüzüklerin ilk yapımındaki fetişizimden onları korur. Bunun başka bir sonucu da, bu Yüzüklerin gücünü iyi amaçlara adamalarıdır.

Vazgeçmek

Tüm bunlardan yararlanmak için, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki kahramanların, öncelikle sahip oldukları nesnelerden, evlerinden ve ailelerinden vazgeçmeleri gerekmektedir. Güç Yüzüğü serüveni, nesneye yüklenen fetişizmi ortadan kaldırmayı ve nesnelerle insanlar arasındaki ilişkileri canlandırmayı hedeflemektedir. Bunun yapılabilmesi de yalnızca kişisel ödünlere ve fetişize edilen yüzüğün yok edilmesine bağlıdır. Sevilen bir nesnenin geri kazanıldığı başka serüvenlerden farklı olarak, Yüzük Kardeşliği'nin amacı, Yüzük'ü yapıldığı yere geri götürmek ve böylece onu bağlamından koparan fetişizm sürecini geriye çevirmektir. Bu sürecin baş-

langıcı, romanın başında komik bir biçemle açılır. Yüzük'ü nasıl ele geçirdiği konusunda içtenliğini koruyan Biblo, Yüzük'ü Gollum'dan nasıl aldığının yanında, yaşamındaki tüm nesnelerin de bir öyküsünü anlatır. Gösterişli bir parti verir ve evi ile evindeki eşyaları insanlara dağıtır ve tek başına bir yolculuğa çıkar. Daha sonra Frodo da aynı yolu izler ve Yüzük Taşıyıcısı olmak için, Shire'daki mutlu yaşamından vazgeçer. Yüzük gibi ayrı bir varlık kazanır ve kendi toplumuna artık dönemez. Ayrıca Kara Süvari'nin Morgul bıçağı ile derin bir yara alır. Yani Frodo yalnızca Yüzük'ü değil, kendisini de feda eder. Tehlike anında insanların bir şeylerden ödün vermeleri, onları elden çıkartmaları gerektiğini anlamıştır. Burada, tehlikede olanın yalnızca insanlar değil, 'nesneler' de olduğuna dikkat edilmelidir. Bu 'nesneler' tüm evreni kapsar ve Frodo bunların 'tümü'nden vazgeçmelidir.

Frodo böylece, kendi yaşamını feda etmenin, yenilenmenin ve kötülüklerden arınmanın tek yolu olduğunu anlamış bulunmaktadır. Fetişize edilmemiş bir yaşamın olası olduğunu göstermek için, okurlara Tom Bombadil ve Altınyemiş örnekleri verilir. Bu karakterler, öykünün romantik unsurları olarak da değerlendirilebilir. Romanın film versiyonunda bu karakterler dışta bırakılmıştır ve anlatılan epik öykünün dışında görüldükleri için, eleştirmenler için bir utanç kaynağı olmuşlardır. Bence Tom ve Altınyemiş'in farklılıkları, Orta Dünya'daki fetişizme karşı oluşturulan cephenin önemli unsurlarıdırlar. Çünkü Bombadil, doğayla özdeşleştirilmiş biridir; doğayla özdeşleşmesinin ve onu idare edebilmesini nedeni de, onlara sahip olmamasıdır. Tom, doğadaki her şeyi bir armağan olarak alır ve kendisi de çevresindekilere armağanlar verir. Onu romanda ilk olarak, Altın Yemiş'e nilüferler getirirken görürüz. Fetişizme karşı bir armağan ekonomisinin oluşturulması, Tom'un Yüzük'e karşı tutumunda da açıkça görülür. Frodo'yu şaşırtarak, Tom Yüzük'e fazla saygı göstermez, onu havaya fırlatır ve görünmezlik gücü onun üzerinde etkili olmaz. Tom ona yalnızca şirin bir yüzükmüş gibi davranır.

Bombadil, Tolkien'in "Peri Masalları Üzerine" adlı yazısındaki büyü ve sihir ayrımını son derece iyi örneklendiren bir karakterdir: sihir "bu dünyadaki güçtür, nesnelerin ve iradelerin kontrol altına alınmasıdır," oysa büyü "yanılsamaya sığınmaz ve amacı egemenlik kurup kontrol etmek değildir; büyünün amacı zenginlik, güçlü insan ilişkileri ve paylaşımdır." (10) Bombadil, kurmaca açısından son derece renkli bir karakterdir (bunu, şiirsel dildeki konuşmasından da anlayabiliriz) ve bize, kendi dünyamızı da, her şeyin tüm gerçekliği ile görülebileceği büyülü bir yere çevirebileceğimizi söyler: Yüzükler parlak metallerdir ve insanlar da son derece gerçek ve gizemlidir. Hobbitleri tuzaktan kurtaran Tom'un şarkısından farklı olarak, Saruman'ın süslü sözleri yalnızca, çevresindekileri kontrol etmeye çalışan ve gerçeği izleyenlerden gizleyen tuzaklardır.

Roman son derece basit bir biçimde, Sam'in eve dönüşüyle sona erer. Hobbit evi basit nesnelerle doludur ve Tom Bombadil'in, sarı renk, ateş ve ışık unsurları ile tanımlanabilecek bir yansımasıdır. Büyük serüven, fetişizmden arınmış, nesneleştirilmiş dünyanın yeniden kurulması ile sonlanır:

> "Ve yoluna devam etti; içeride sarı bir ışıkla ateş vardı; akşam yemeği de hazırdı tahmin ettiği gibi. Gül onu içeri aldı, koltuğa oturup minik Elanor'u kucağına verdi.
>
> Sam derin bir nefes aldı. "Eh, döndüm işte," dedi. (KD., s.348)

Ateş, yiyecek, ışık ve sığınak nesneleri burada, insan sıcaklığını ve dostluğunu vurgular. Sam, üç kişilik bir ailede küçük kızı için bir sandalye işlevi görürken, okurlar da aile yaşantısı içinde nesnelerle insanlar arasındaki ilişkiye yönelik derinlikli bir bakış açısı kazanırlar. Sandalyeler yalnızca sandalyedir; büyülü nitelikleri yoktur, fakat insanların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlarlar. Fetişize edilmiş yüzüğün

yerini artık aile ortamı almıştır. Romanın bu son cümlelerindeki 've' sözcüklerinde özel bir vurgu bulunmaktadır. Sözcüğün yinelenmesi, insan yaşamının kutsanmasında, sahnedeki farklı olguların önemini ön plana çıkartmaktadır.

Nesneler artık olumlu bir işbirliği içine girdiklerinden, kendi kendilerini temsil edebilecek konumdadırlar. Galadriel'in küçük şişesi, Earendil yıldızının ışığını toplar ve büyüsü de, fetişize edilmiş nesnelerin gücünün kaynaklarına geri gönderilmesi ile elde edilir. Burada okurlar, yalnızca insan değerlerine hizmet eden ışığın yararlı olabileceğini anlarlar. Bir anlamda, oluşturulan tüm dillerin ve yaratıkların, tarih ve mitolojilerin belli bir düzeni vardır ve bu yolla tüm bunları, Sam gibi, fetişize unsurundan arındırılmış nesneler olarak görebiliriz. Tolkien, fantastik öykülerin ya da peri masallarının amacını kendisi de açıkça belirtir:

> Ve gerçekte peri masalları büyük ölçüde, ya da (daha iyileri) genel olarak basit ve temel şeylerle ilgilidir, fanteziden uzaktır, fakat bu basit noktalar, bağlamları ile çok daha derin anlamlar kazanır. Kendisini doğa ile özgür bir konuma yerleştiren öykü anlatıcısı, doğanın kölesi değil, onun sevgilisi olabilir. Sözcüklerin ve taş, tahta, ev, ateş, demir, ekmek ve şarap gibi nesnelerin derin gücünü ilk kez peri masallarında gördüm. (11)

Tolkien bu aşkı bir 'harika' olarak değerlendirmektedir. Sözünü ettiği süreçle, nesneleri ilk defa görüyormuş gibi hissetmeyi öğreniriz. Bu duygu, fetişize edilmiş tapınma biçiminden tamamen farklıdır; çünkü fetişizmin yadsıdıklarını yücelten bir bakış açısıdır. Ağaçsakal'ın 'tepe' için kullandığı sözler bu ilişkiyi açıklar:

> "a-lalla-lalla-rumbakamanda-lind-or-burume'yi. Af buyurun: benim buna verdiğim ismin bir kısmı böyle, harici lisanlardaki karşılığının ne olduğunu bilmiyo-

rum: Malumunuz, üzerinde bulunduğumuz şey, latif sabahlarda üzerinde durup etrafa nazar ettiğim ve güneş, ormanın gerisindeki çimenler, atlar, bulutlar ve dünyanın gözler önüne serilişi hususunda tefekküre daldığım yer." (İK., s.74)

Ağaçsakal burada, nesneleri fenomenler ve düşünceler dünyası ve kendisi ile özdeşleştirir. Ent dilinde bir nesne, gerçek kimliğini oluşturan doğadaki bağlantıları ile tanımlanır ve doğadan koparılmaz. Bireysellik bu bağlamda, ilişkilerarası bir ortamda doğar.

Sonuç olarak *Yüzüklerin Efendisi* etik bir metindir ve bizlere, baskıcı ve sabit bakış açılarından uzaklaşıp, dünyayı bir armağan olarak algılamamız gerektiğini öğretir. Romanın kendisi de neredeyse sınırsız bir nesneler dünyası sunar, fakat bunların üzerinde salt nesne oldukları için durmayız. Elfler açısından, şarkılar ve yetenekleri, Orta Dünya'nın dışındaki kutsal bir krallıkta doğar. Okurlar bu dünyayı, Frodo sonsuza dek kaybolmadan önce şöyle bir görme şansını elde ederler. Bu krallık, "ışığın ve yüksek güzelliğin" kaynağıdır. Sam, korkunç Gorgoroth düzlüğünün üzerinde bu güzelliğe tanık olur. Orta Dünya'yı oluşturan nesnelerin bolluğu, kutsal bir kaynağa sahiptir ve roman sona ererken, okurlar bir tür melankoliye düşerler. Öykünün ayrıntıları, fetişistik açıdan durağan bir noktada durmamıza izin vermez ve daha fazlası için bir beklenti içine gireriz: bu, nesnelere duyduğumuz doğal olmayan bağlardan kurtulma arzusu ve açlığıdır; transandantal bir boyuta ulaşma açlığının ta kendisidir.

Üçüncü Bölüm Notları

(1) Frueud'un feminist felsefe üzerindeki etkileri için, editörlüğünü Alison M. Jaggar ve Iris Marion Young'un yaptıkları.

"A Companion to Feminist Philosophy"deki, Teresa Brennan'ın "Psychoanalytic Feminism" adlı makalesine bakınız (Malden, Massachusetts: Blackwell, 1998), ss.272-29.
(2) Karl Marx, "Capital: A Critique of Political Economy", çev.: Samuel Moore ve Edward Aveling (New York: Modern Library, 1936), Cilt 1, s.82.
(3) "The Oxford English Dictionary upon Historical Principles, (London: Oxford University Pres 1961), Cilt 11, s.309.
(4) Martin Heidegger, "What is a Thing?", çev.: W.B. Barton, Jr., ve Vera Deutsch (South Bend: Gateway, 1967), s.174.
(5) Agy., s.174
(6) Joshua 2:15-18.
(7) "Beowulf and Judith", yay. haz.: Eliot Van Kirk Dobbie (New York: Columbia University Press, 1953), s.38.
(8) Bkz. Snorri Sturluson, "The Prose Edda", (London: Everyman, 1998), s.116.
(9) Arthur Morgan, "Medieval, Victorian, and Modern: Tolkien, Wagner and the Ring", yay. haz.: Rosemary Gray, "A Tribute to J.R.R. Tolkien (Pretoria: University of South Africa Pres, 1992), ss.16-28.
(10) J.R.R. Tolkien, "On Fairy-stories", "The Tolkien Reader" (New York: Ballantine, 1966), s.53.
(11) Agy., s.59

İKİNCİ BÖLÜM

Hobbitler ve Elfler Arasında Mutluluk Arayışı

4

Tolkien'in Altı Mutluluk Anahtarı

GREGORY BASSHAM

Rivendell. Hobbiton. Lothlórien. Bu isimlerin tümü, zihnimizde huzur, güzellik ve mutluluk çağrışımları uyandırmaktadır. *Yüzüklerin Efendisi*'nin birçok okuru (kendim de dahil olmak üzere), bu tür yerlerde yaşıyor olsalardı mutlu olacaklarını düşünürler Tolkien de kuşkusuz, tüm bu yerleri, insanların mutluluk içinde yaşayabilecekleri kurmaca dünyalar olarak betimler. Elbette, Tolkien'in bu kurmaca dünyası, içinde yaşadığımız gerçek dünyadan son derece farklıdır. Orta Dünya'daki bu yerlerde, trafik sıkışıklıkları, telemarket pazarlamacıları ya da kötü reality show'lar yoktur. Boşanmalar, yalan dolan politik kampanyalar ya da bira dışında bedene zarar veren içecekler yoktur. Yine de, Orta Dünya, yararlı derslerin ve karşılaştırmaların çıkartılabileceği bizim dünyamıza da çok benzemektedir. Bu yazıda, Rivendell, Hobbiton ve Lothlórien halkının –Tolkien'in hobbitleri ve elfleri– bize gerçek mutluluğun ve doygunluğun gizlerini öğretip öğretemeyeceğini tartışıyorum. Bence, bu bağlamda, romandan atlı önemli ders çıkartılabilir.

1. Basit Şeylerden Zevk Alma

Hobbitler, basit ve küçük şeylerden zevk alabilen, neşeli ve iyi huylu bir halktır. Yiyip içmekten, pipo içmekten, bahçecilikten, parlak renkli giyecekler giymekten, hediye alıp vermekten, basit şakalar yapmaktan, arkadaşları ve komşularıyla meyhanelerde bir araya gelmekten çok hoşlanırlar. Karmaşıklıktan son derece uzak, rustik yaşamlar sürerler ve toprakla sıkı dostluklar kurarlar (YK., s.15). Karmaşık makinelerden hoşlanmazlar, gerçek bir hükümetleri yoktur ve sıcak banyolarla troller hakkında basit komik şarkılar söylemekten hoşlanırlar.

Hobbitlerden çok daha akıllı ve bilgili bir halk olan elfler de temel olarak basit şeylerden hoşlanırlar: masal anlatmaktan, şarkı söylemekten, güzel şeyler yapmaktan, basit, fakat lezzetli yiyecekler hazırlamaktan, yıldızları izlemekten ve doğayla iletişim kurmaktan çok büyük keyif alırlar. Tolkien, basit ve günlük zevklerle, mutluluk arasında bir bağlantı kurmuştur. Bu bağlantı, birçok büyük filozof tarafından da kurulmuştur.

Yunanlı filozof Epicurus (İ.Ö. 341-270), basit ve doğal zevkleri, yapay ve abartılı zevklere tercih etmek için açık bir neden öne sürmüştür: basit zevkler karşımıza daha sık çıkar ve bunların elde edilmeleri son derece kolaydır (1). Günbatımını izlemekten, ormanda uzun yürüyüşlere çıkmaktan ve aileleri ya da arkadaşlarıyla dolu dolu zaman geçirmekten keyif alan insanlar, bu fırsatları istedikleri zaman kolayca elde edebilirler. Öte yandan, zenginlik, güç, prestij ya da ün gibi daha soyut zevkler peşinde koşan kişiler, genellikle düş kırıklığına uğrar.

Mutluluğun genellikle basit yaşam biçimleri ve basit zevklerden hoşlanma ile özdeşleştirilmesinin ardında, daha derin bir neden yatmaktadır. 1993 yılında yayınlanan, *The Pursuit of Happiness* adlı kitabında, psikolog David G. Myers, mutluluk ve refah üzerine yapılmış binlerce bilimsel araştırmanın sonucunu değerlendirmiştir. Myers, kalıcı mut-

luluk sağlayan en önemli unsurları şöyle sıralamıştır:

- sağlıklı bedenler
- kendine güven
- yaşamlarımız ve zamanımız üzerinde kontrol duygusu
- iyimserlik
- dışadönüklük
- düşündürücü ve anlamlı çalışmalar
- dinlenme ve eğlence için yeterli fırsatlar
- benliğin ötesinde bir bakış açısı
- umut, bir amaç duygusu ve toplumsal destek duyguları uyandıran bir hayat görüşü (2).

Eğer bu unsurlar gerçekten de kalıcı mutluluk sağlıyorlarsa, Amerikalıların günümüzde, (ortalama satın alma gücünün arada geçen süre zarfında ikiye katlanmış olmasına karşın (3), 1950'li yıllarda olduklarından daha mutlu olmamalarının nedenini anlamak güç değildir. Aslında, günümüzde birçoğumuzun sürmekte olduğu hızlı ve stres dolu yaşamlar, mutlu olmamızı daha da zor kılmaktadır; çünkü bu mutluluğu en kolay yoldan sağlayabilecek şeyler üzerinde odaklanacak yeterli zamanı bulmak, çok güçleşmiş durumda. Yüz elli yıl önce, yalınlığın Amerikalı büyük savunucusu Henry David Thoreau, şöyle yazmıştır:

> "Yaşamlarımız ayrıntıların akıntısına kapılıp gidiyor [İ]nsanlar yanılgı içinde çalışıyor. İnsanların iyi yanları, kısa zaman içinde, çürümek üzere toprağa giriyor. Çoğunlukla gereklilik olarak adlandırılan yazgılarla, eski bir kitapta söylediği gibi, çürüyüp paslanacak ve eninde sonunda hırsızların eline geçecek hazineler biriktiriyorlar. Daha önce olmazsa, sonuna ulaştıklarında, bunun aptalca bir yaşam olduğunu anlıyorlar... Basitleşitir Basitleşitir insan, vazgeçebileceği şeylerin sayısı kadar zengindir. (4)

Thoreau, iki yıldan daha fazla bir süre boyunca, *Concord* ormanlarında, basit ve çoğunlukla yalnız bir yaşam sürdü. Thoreau, yalnızca yaşamın gerekli gerçekleri ile yüzleşebileceği bir yaşam diliyordu. "[Y]aşamın öğretebileceklerin öğrenmek istiyordum ve ölüm döşeğimde, aslında hiç yaşamamış olduğumu hissetmek istemiyordum" (5). Eğer Thoreau ünlü kulübesini Walden Pond'a değil de Bywater'a kurmuş olsaydı, kuşkusuz Shire köyünü ve kentini çok severdi.

2. Sorunları Önemsememek

Oquakers olarak da bilinen "The Society of Friends" topluluğu, on yedinci yüzyılın ortalarında İngiltere'de ortaya çıkan Protestan bir mezheptir. Mezhep, Amerikan kolonilerinde de hızla yayılmıştır. Quaker mezhebinin dindar üyeleri, kuşaklar boyunca "The Quaker Dozen" adıyla bilinen on iki maddelik bir kural listesi ezberlemişlerdir. Kurallar arasında, "çok çalış", "aileni sev", "incelik göster", "yüreğinde yardım duyguları besle" gibi ilkelerin yanında "sorunları önemseme" (6) gibi son derece hobbitvari emirler de bulunmaktadır.

Tolkien sık sık, hobbitlerin bu "sorunları önemsememe" yeteneğine değinir. Gandalf, hobbitlerin inanılmaz iyileşme gücünden söz eder ve Theoden'u şu sözlerle uyarır: "Bu hobbitler büyük bir yıkımın kıyısında oturup bir sofranın zevklerinden; babalarının, büyükbabalarının, büyükbüyükbabalarının dokuzuncu dereceden uzak bir kuzenlerinin yaptıklarından bahsederler, eğer yersiz bir sabırla onları yüreklendirirseniz." (İK., s.183) Pippin'den ayrılan Merry, arkadaşının dindirilemez neşesini özler. Ve Merry ile Pipin orklardan kaçıktan sonra, aralarındaki geçen konuşmadan, onların az önce tehlikeli bir çatışmada olduklarının anlaşılmasına izin vermez. (İK., s.64)

Sorunlara aldırmamak aynı zamanda, en umutsuz durumlarda bile umut ve güzellik bulmak anlamına gelir. Yüzük

Kardeşliği'ndeki dört hobbit içinde, serüvenin sonuna dek umudunu ve neşesini yitirmeyen tek karakter Sam'dir. Ve son derece etkileyici ve önemli bir pasajda Tolkien, Sam'in bu iyimserliğinin ve gücünün, salt kişisel bağlılıktan öte daha derin kökleri olduğunu anlatır:

> "Sonra, sonunda, kendini uyanık tutabilmek için saklandıkları yerden emekleyerek dışarıya bakındı. Etraf gıcırtı, çıtırtı ve şeytani seslerle doluydu ama bir canlı veya bir ayak sesi duyulmuyordu ... Dağların en üstündeki karanlık kayalık tepenin üzerinde, parçalanmış bir bulutun arasından bakan beyaz bir yıldızın bir süre parıldadığını gördü Sam. Terk edilmiş topraklardan yukarı bakarken yıldızın güzelliği içini yaktı ama ümidi de geri geldi. Çünkü sonuç olarak Gölge'nin sadece küçük ve geçici bir şey olduğu düşüncesi berrak ve soğuk bir ışık huzmesi gibi içini delmişti: Onun erişemediği yerde ışık ve yüce bir güzellik vardı sonsuza kadar." (KD., s.219-20)

Hobbitlerin zorluklar karşısında neşeli ve güçlü kalma yetenekleri, onların en tatlı yanlarından biridir. Bu elbette filozoflar tarafından da çok övülen bir yetenektir. St Augustine gibi birçok dindar filozof, yaşam kısa olduğu ve dertler de geçici olduğu için ve elbette, gerçek evimiz, ödüllendirileceğimiz cennet olduğu için, neşeli olmamızı öğütler (7). Stoacı Marcus Aurelius gibi filozoflar da, bizleri yürekli ve sakin olmaya davet eder, çünkü tüm insan çabaları, sonsuzluk açısından bakıldığında önemsizdir ve mezarda hiçbir anı ya da acı yoktur (8). Fakat bu konulara ilişkin görüşlerimiz ne olursa olsun, sorunlara fazla aldırmayanların içlerindeki güçleri ve bilgeliği severiz. Bu tür insanlar hem kendilerini hem de çevresindekileri mutlu ederler.

3. Özgün Olmak

Hobbitler bir tür klan yaşamı süren son derece sosyal bir halktır. Evleri genelde geniştir ve içlerinde kalabalık aileler yaşar. Birçoğu dürüst, sadık, kibar, terbiyeli, alçakgönüllü, cömert, konuksever olurlar ve o kadar barışçıldırlar ki, geceleri kapılarını kitleme gereği bile duymazlar. Gerçekten de, Shire'ın hobbitleri birbirlerine öylesine bağlı ve birbirlerini destekleyicidirler ki, yönetim açısından da hükümet ve polis gibi karmaşık kurumlara gerek duymazlar. Yalnızca bir tür şerifleri vadır, fakat bunların görevi de yalnızca ortalıkta dolaşıp insanlarla konuşarak haber toplamak ve neler olup bittiğini öğrenmektir.

Hobbitlerin başka bir önemli özellikleri de, inanılmaz derecede dost canlısı olmalarıdır. Elrond Divanı'nda, Sam, Merry ve Pippin, tüm tehlikelerine karşın, serüveni sırasında Frodo'ya eşlik etme konusunda ısrar ederler. Yüzük Kardeşliği Parth Galen'da orkların saldırısına uğradığında, Frodo tek başına gitmeye karar verir. Arkadaşlarını, Barad-dur'daki olası tehlikelerden ve ölümden korumak istemektedir. Ve elbette, Sam'in sıkı dostluğu ve sadakatı olmadan, Frodo'nun serüveni başarıya ulaşamaz ve Orta Dünya halkının umutları suya düşerdi.

Başka insanlara ait olmanın –yakın ve destekleyici bağlılıklar kurmanın– öneminin altı, birçok filozof tarafından da çizilmiştir. Örneğin Aristoteles, insanın kusursuzluğu ve doyumu hakkındaki "Nicomachean Etiği"nin neredeyse beşte birini sıkı dostluklara ayırır. Aristoteles, dostluğun mutlu ve doygun bir yaşam için vazgeçilmez olduğunu söyler; çünkü dostluk, aileleri ve toplulukları bir arada tutar, soylu davranışların ortaya çıkmasını sağlar, talihsizlikler baş gösterdiğinde, teselli ve sığınacak bir dal sağlar ve gençlere yol göstererek, yaşlıların hayatını kolaylaştırır (9). Gerçekten de, Aristoteles'e göre, dostluk "en büyük somut maldır" (10), "çünkü dostluk olmadan, dünyadaki her şeye sahip olsa da, kimse yaşayamaz" (11).

Aristoteles'in sıcak insan ilişkileri üzerine düşünceleri, günümüz sosyal psikolojisi tarafından da desteklenmektedir. Çalışmalar, yakın ve destekleyici ilişkilere sahip insanların, bu ilişkilerden yoksun olan insanlardan daha mutlu ve daha sağlıklı olduklarını göstermektedir (12). Çalışmalar aynı zamanda şu sonuçları ortaya çıkartır:

- En mutlu üniversite öğrencileri, aşk yaşamlarından hoşnut olan öğrencilerdir.
- Yakın ve sıcak insan ilişkilerinden hoşlananlar, işini kaybetme, hastalık ve yoksunluk gibi çeşitli streslerle daha kolay baş edebilmektedir.
- Fazla para kazanmak ve ün elde etmek için hırsla çalışan kişiler, sağlam bir evliliğe, sıkı dostluklara sahip insanlar kadar mutlu olamamaktadır.
- Aileleri ve arkadaşları tarafından destek gören kişiler, daha mutlu olduklarını belirtmektedir.
- "Mutluluğunuz için gereken nedir?" sorusu karşısında, birçok insan –her şeyden önce– aileleri, arkadaşları ve sevgililerini öne sürmektedir. (13)

Eğer bir hobbit-Aristoteles kendi "Nicomachean Etiği"ni yazmış olsaydı, en az Aristoteles'in versiyonunda olduğu kadar arkadaşlara önem verilirdi.

4. İyi Bir karakter geliştirme

Tolkien, Peter Hastings'e yazdığı bir mektupta, *Yüzüklerin Efendisi*'ni yazma nedenlerinden biri olarak, "iyi ahlakın yüreklendirilmesi" yanıtını vermiştir (L., s.194). Tolkien bunu, geleneksel yazınsal, törel ve öngörüsel bir düzlemde, mutluluğu ve iyi ahlakı birbirine bağlayarak gerçekleştirmektedir.

Çok az ayrıcalıklı durum dışında, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki mutlu karakterler iyidir ve mutlu sonlara sahip olur-

lar; öte yandan mutsuz karakterler kötüdür ve kötü sonlara maruz kalırlar. Örnek olarak, Sam, Aragorn, Faramir (14) ve Gandalf'ı iyi karakterler; Gollum, Saruman ve Denethor'u kötü karakterler arasında sayabiliriz. Fakat her zaman bu örüntü ile karşılaşmayız: Aragorn'un annesi Gilraen, erken ve kötü bir ölüme maruz kalır. Fakat çoğunlukla, Tolkien'in Orta Dünya'sı, geleneksel bir peri masalı ortamıdır ve iyi insanlar ejderi öldürüp prensesi elde ederken, kötüler de cezalarını bulurlar (15).

Peki bu peri masalı dünyası, bizim gerçek dünyamıza benziyor mu? Bizim dünyamızda, iyi insanlar sona kalıp, her şeyin en iyisine kötüler sahip olmuyor mu?

Şu çok açık ki, en azından bu yaşamda, bazı mutlu insanlar iyi değil ve bazı iyi insanlar da mutlu değil. Bu da, filozofların, iyiliğin, mutluluk için 'gerekli' ya da 'yeterli' bir koşul olmadığı savını destekleyen bir durumdur. Yine de, birçok filozofun ve psikologun belirttiği gibi, iyilik ve mutluluk arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi vardır (16).

Bu bölümde yer alan, araştırmacıların öne sürdüğü kalıcı mutluluk koşullarına yeniden bir bakalım. Bu koşulların genelinde, yakın ve destekleyici ilişkilerin ve benliğin ötesine bakışın vurgulandığı görülür. Açık bir biçimde, eğer uyuz ve kaba biriyseniz, kalıcı mutluluğa ulaşma şansınız çok azdır. İnsanlar doğaları gereği, sevilmek, saygı görmek, güvenilmek ve takdir edilmek ister. Kendimizi aşıp, daha büyük bir amaca hizmet ettiğimizi hissetmek isteriz. Biz yaşadığımız için, dünyanın daha iyi bir yer olduğuna inanmak isteriz. "When Bad Things Happer Happen to Good People" (İyi İnsanlara Kötü Şeyler Olduğunda) adlı çok satan kitabın yazarı Haham Harold Kushner şöyle diyor:

> İnsanlar iyi olma gereği duyarlar İnsan doğamız öyle bir yapıya sahiptir ki, yemek yemek, uyumak ve hareket etmek için nasıl bir ihtiyaç içindeysek, yardımsever, düşünceli ve cömert olma gereği de duyarız. Çok

yediğimiz ve az hareket ettiğimizde, kendimizi tuhaf hissederiz. Bu durumdan kişiliğimiz bile etkilenir. Bencil ve hilekâr olduğumuzda da aynı durumla karşı karşıya kalırız. Gerçek benliklerimizden uzaklaşırız; iyi olmanın nasıl hissettirdiğini unuturuz ... yalnızca iyilik ve dürüstlükle tanımlanan bir yaşam bizi ruhsal açıdan sağlıklı ve mutlu kılabilir." (17)

Hobbitlerin, bu gerçekleri kendilerine hatırlatacak psikologlara ihtiyaçları yoktu; bu bilgiler onların kemiklerine işlemiş durumdadır. Aslında aynı şey bizim için de geçerlidir. Fakat tüm bunların bazen bize hatırlatılması gerekmektedir.

5. Güzellik Yaratıp Ondan Zevk Almak

Mutluluk ve iyilik, *Yüzüklerin Efendisi*'nde birbirlerine sıkı sıkıya bağlı iki unsurdur. Aynı şey, mutluluk ve güzellik için de geçerlidir. Rivendell ve Lothlórien (Eressea, Númenor ve Gondolin'i saymaya gerek yok), ışığın ve büyük güzelliklerin olduğu bir yerdir. Öte yandan Mordor, Orthanc ve Minas Morgul, karanlık, çorak ve çirkin yerlerdir. Romandaki mutsuz karakterler (Sauron, Gollum ve orklar), fiziksel olarak da çirkin betimlenmişlerdir; öte yandan mutlu karakterler şaşırtıcı derecede güzel görünümlüdürler (Arwen ve Galadriel). Mutlu karakterler ayrıca, görünüş açısından hoşturlar (Frodo ve Faramir). Dahası, Tolkien'in yapıtlarındaki mutlu karakterlerin sanatçı ve yaratıcı yönleri de çok güçlüdür. Aynı şey, Valinor'un ölümsüz halkı elfler için, Númenor'un Dunedain'leri ve Gondor'u inşa edenler için de geçerlidir. Rustik bir yaşam süren hobbitler bile, bize söylendiğine göre, 'uzun ve yetenekli' parmaklara sahiptir ve bunlarla son derece yararlı şeyler yaparlar. Öte yandan, orklar, karanlık, çirkin yerlerde yaşarlar, kirli giyecekler giyerler, pis yiyecekler yerler ve her nerede karşılarına çıkarsa çıksın, güzellikleri yok etmeye çalışırlar.

Tolkien haklıdır: yaşamlarımızda güzelliğe gerek duyarız. Okullarımızda, iş yerlerimizde ve yaşadığımız ortamlarda, çirkinlikler karşısında strese girerken, güzellik sayesinde bir tazelik hissederiz.

Tolkien'in haklı olduğu başka bir konu daha var: mutluluk ve yaratıcılık arasındaki bağlantı. En mutlu anlarımız, psikolog Mihaly Csikzentmihalyi'nin 'akış' (18) olarak adlandırdığı, benliğimizin dışına odaklandığımız anlardır. Csikzentmihalyi, bu tür deneyimlerin, özelilkle sanatçılarda, dansçılarda, yazarlarda ve yaratıcı işlerle uğraşan diğer insanlarda sıkça yaşandığını söyler. Psikolog Abraham Maslow, yaratıcı insanların "şimdiki zaman, şu andaki durum ve ellerindeki gerçekle çok yakın ve yoğun bir biçimde odaklanmış bir ilişki içinde" olduklarını ileri sürer (19).

Peki insanlar (aynı zamanda hobbitler ve elfler), yaşamlarında, güzellik ve yaratıcılık için neden böylesine büyük bir gereksinim duymaktadır? Bir Hıristiyan olan Tolkien için en büyük açıklama teolojiktir: "ölçülü ve çıkarımsal bir moda yaparız, çünkü bizler de yapılmışızdır: yalnızca yapılmamış, aynı zamanda, yapımcının imgesinde yapılmışızdır." (20) Hıristiyan Tanrı dünyayı yaratır ve bir yaratıcı olarak, gerçek anlamda bir sanatçıdır. Bu düşünceye göre, onun imgesinde yaratılan tüm insanlar da birer sanatçıdır. Güzelliğin ve yaratıcılığın bize mutluluk vermesinin nedeni, Güzellik ve Yaratıcılık'ın kendisine büyük bir bağlılık duymamızdır.

6. Harikaları Yeniden Keşfetmek

Yüzüklerin Efendisi'ndeki en mutlu karakterlerden biri, hiç kuşkusuz Tom Bombadil'dir. Altınyemiş'le paylaştığı ülkenin doğal tarihinden başka bir şeyle uğraşmayan, hiçbir şeyden korkmayan ve hiçbir şeyin eksikliğini duymayan Bombadil, bir neşe kaynağıdır. Tolkien bize, Bombadil'in ne ve kim olduğunu hiç söylemez. Fakat Tolkien, yazdığı mek-

tuplarında, Bombadil'in bir tür 'yoksulluk yemini' ettiğinden söz eder. (L., s.179) Tüm kontrol olanaklarını reddetmiş ve mal sahibi olma isteğinden tamamen arınmıştır (L., s.192) ve basit yollarla mutlu olmayı öğrenebilmiştir. Bombadil arzu ve tutkularından öylesine arınmıştır ki, Tek Güç Yüzüğü'nün onun üzerinde bir etkisi yoktur.

Elflerin de, daha az olsa da, benzer bir 'öteki' üzerinde odaklanma yetenekleri vardır. Ağaçsakal'ın gözlemlediği gibi, kendilerine, insanların kendilerine verdiğinden daha az önem verirler ve başka olguların içine daha rahat girebilirler. (İK., s.76) Ölümsüz olan elfler, Orta Dünya'da zamanın akıp gitmesi karşısında üzülürler, fakat o kadar kolay sıkıntıya kapılmazlar. İyi olana bir süre sonra doyabilen insanlardan farklı olarak, elflerin, şiire, şarkılara, yıldız izlemeye ve güneşin aydınlattığı ormanlarda yürümeye sonsuz bir açlıkları vardır.

İnsanların günbatımını fazla bir hayranlıkla izlemediği anlar olabilir, fakat elfler, her günbatımını, daha önce tanık olmadıkları bir harikaymış gibi izleyebilirler.

Tolkien burada bize şunu söylemeye çalışıyor: kendinize harikalar, keyifler ve taze bakışlar yaratın. Bir şair ve doğabilimci olan Diane Ackermann şöyle diyor:

> "Üzerinde fazla düşünmediğimiz dünya, harikalarla kaynamaktadır pencereye gelin ve bir anlığına da olsa, karşınızdaki harikalara bakın: uzaklardan gelen rüzgârları işaret eden yuvarlak bulutlar. Güvercin kanatları gibi birbirlerinin üzerine binmiş çatı kiremitleri. Çiçek açmaya hazırlanmış bir ağacın goncaları Yaşamın dokusu işte budur, bu gezegende canlı olduğumuzun ve yaşadığımızın ayırdında olmak. Bu tür şeyleri hissettiğimizde, hayrete düşer ve –daha iyi bir sözcük bulamadığımız için– sevinç dediğimiz bir duyguyla kaplanırız." (21)

Frodo, eski Lothlórien krallığının merkezi Cerin Amroth'a

geldiğinde, bu türden bir yeniden uyanış duygusuna kapılır. Arkadaşları çimenlerin üzerinde yatarken,

> "Diğerleri kendilerini mis kokulu çimlerin üzerine attı, ama Frodo bir süre daha hayretler içerisinde ayakta kaldı. Sanki yitip gitmiş bir dünyaya açılan büyük bir pencereden geçmiş gibiydi bildiği renklerden, altın renginden, beyazdan, maviden, yeşilden başka bir renk görmüyordu, fakat bu renkler sanki Frodo onları o anda idrak etmiş ve onlara yeni ve muhteşem isimler yakıştırmış gibi taze ve keskindi." (YK., s.420)

Daha sonra, bir ip merdiveniyle bir ağaca çıkan Frodo,

> "elini merdivenin yanına, ağacın üzerine koydu: Daha önce hiç bu kadar ani ve kesin olarak bir ağaç kabuğunun hissini, dokusunu, onun içindeki yaşamı hissetmemişti. Odundan ve oduna dokunmaktan büyük bir haz alıyordu; ama bu bir oduncunun ya da marangozun tatığı gibi bir haz değil, canlı ağacın kendisinden gelen bir hazdı." (YK., 421)

Pek duyulmamış ve hak ettiği ilgiyi görmemiş olan "On Fairy-stories" adlı yazısında, Tolkien bu yeniden doğuş duygusunu bir tür 'iyileşme' olarak görür. Tolkien'e göre iyileşme, açık bir bakış açısı kazanma, yani pencerelerimizi temizlemek anlamına gelir, böylece açıkça görülen nesneler, daha taze ve güçlü bir etkiye sahip olurlar (22). Bu bağlamda bu süreç, bir tür "dönüş ve sağlığın yenilenmesi"dir (23). Ruhsal körlüğün şifasıdır. Tolkien bu iyileşmenin, peri masalları ve *Yüzüklerin Efendisi* gibi fantastik öyküler tarafından sağlanabileceğine inanmaktadır. Büyülü olanı basit olana eklemleyerek, dünyaya, taze bir bakış açısı yöneltebiliriz. Orta Dünya'yı gören okurlar, çevrelerindeki doğaya da farklı bir gözle bakarlar. Mavi okyanus ve gümüşi Ay, birdenbire harika bir

görüntüye kavuşur. C.S. Lewis'in "tanıdıklığın peçesi" dediği örtüyü kaldırırız ve dünyayı, elflerin gördüğü gibi görürüz: yaratıcı İluvatar'ın görkemiyle.

Tolkien: Fantezi Yazarı ve Filozof

Yüzüklerin Efendisi'nin ikinci baskısına yazdığı önsözde Tolkien, bu kitabı yazmaktaki temel nedeninin, "bir öykü anlatıcısının, dinleyicilerinin ilgisini çekecek, onları eğlendirecek ve kimi zaman heyecanlandırıp derinden üzecek, uzunca bir öykü anlatma isteği" olduğunu söyler. Bunda da kuşkusuz başarılı olur. Fakat bundan daha fazlasını yapar. Mutlu elflerle hobbitleri ve kurdukları güçlü toplulukları betimlerken, okurlara filozofvari bir rehber olur; bize, daha zengin ve neşe dolu yaşamlar sürmemizi sağlayacak yaşama ve düşünme yolları önerir. (24)

Dördüncü Bölüm Notları

(1) Epicurus, "Letter to Moneeceus," Whitney J. Oates, yay.haz., "The Stoic and Epicurean Philosophers" (New York: Modern Library, 1957), s.32.
(2) David G. Myers, "The Pursuit of Happiness" (New York: Avon, 1993), s.206.
(3) Myers, "The Pursuit of Happiness", s.41
(4) Henry David Thoreau, "Walden", Walter R. Harding, yay. haz., "The Selected Works of Thoreau" (Boston: Houghton Mifflin, 1975), ss.305, 247, 298.
(5) Agy., s.304.
(6) Olive Ireland Theen, "Grandfather's Quaker Dozen," William Nichols, yay. haz, "A New Treasury of Words to Live By" (New York: Simon and Schuster, 1959), s. 218.

(7) Bkz. St. Augustine, "City of God", çev. Marcus Dods (New York: Modern Library, 1950), ss.676-680.
(8) Bkz. Marcus Aurelius, "Meditations", "The Stoic and Epicurean Philosophers", ss.522-523; Epicurus, "Letter to Monoeceus", ss.30-31.
(9) Aristoteles, "Nichomachean Ethics 1155a10-25.
(10) Agy., 1169b10.
(11) Agy., 1155a5.
(12) Myers, "The Pursuit of Happiness", Bölüm 8 ve 9.
(13) Agy., ss.140-150.
(14) Birçok seyirci açısından, Peter Jackson'ın film versiyonunun en düş kırıklığına uğratıcı yanı, Faramir'in ahlak açısından çatışma içinde olan bir karakter olarak betimlenmiş olmasıdır. Filmleri izleyen, fakat kitapları okumayan kişiler, Faramir'in, kafa karıştırmaya gerek bırakmayacak derecede iyi olduğu gerçeğini unutmamalıdırlar.
(15) Bu en azından, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki zaman dilimi için, yani Üçüncü Çağ için geçerlidir.
(16) Bu konunun geniş bir tartışması için bkz. 1. Bölüm.
(17) Kushner, "When All You've Ever Wanted Isn't Enough", ss.108-81,83.
(18) Myers, "The Pursuit of Happiness", ss.132-33.
(19) Agy., s.133.
(20) J.R.R.Tolkien, "On Fairy-Stories," "The Tolkien Reader" (New York: Ballantine, 1966), s.55.
(21) Diane Ackerman, "Come to the Window and Look", Parade Magazine, Ocak 13, 2002, s.4.
(22) Tolkien, "On Fairy-stories," s.57.
(23) Agy.
(24) Joe Kraus, Tod Bassham, John Davenport, Abby Myers, Leann Bush, Bill Irwin, David Ramsay Steele ve özellikle Eric Bronson'a, yararlı yorumları için teşekkürler.

5

Sam ve Gollum'un Mutlu Yaşam Arayışları

JORGE J.E. GRACIA

Tolkien'in kahramanları ve anti-kahramanları, sıra dışı varlıklardır. Son derece etkileyici güçlere sahip olan iyi ve kötü büyücüler Gri Gandalf ve Beyaz Saruman'ı düşünün. Eskil zamanların görkemini taşıyan güçlü kral Aragorn ve kötülüğün babası sayılan Karanlıklar Efendisi Büyük Sauron da bu karakterlerdendir. Hatta Frodo ve Sam gibi kendi içlerinde sıra dışı bir yanları olmayan karakterler bile, kahramanca giriştikleri serüvende, şaşırtıcı nitelikler kazanırlar. *Hobbit*'te anlatıldığı gibi, Bilbo, büyük hazineleri koruyan zeki bir ejderha olan Smaug'u yenmeye gider. Frodo ise, bir insanın üzerine alabileceği en tehlikeli işlerden birini üstlenir: Sauron'un yaptığı Güç Yüzüğü'nü yok etmek. Ve öykünün sonunda, Bilbo ve Frodo'nun elde ettiği en büyük ödül, Gandalf'ın eşliğinde Batı'ya yelken açmaktır. Bunlar, sıradan sınırları aşan varlıklardır ve onların yaşamlarından kendimize ders çıkartıp kendi yaşamlarımıza uygulamamız, bu nedenle çok zordur. Evet, serüvenleri sırasında onlara eşlik ederiz, zorluklarına, tutkularına ve arzularına tanık olur ve eylemlerini onaylar ya da onlara karşı çıkarız. Fakat tüm bunları belli bir uzaklıktan yaparız, çünkü onların var olduğu gerçeklikten çok uzaktayızdır. Başarılarını ya da başarısızlıklarını açıklayacak durumda değilizdir.

Fakat Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi*'nde herkes aynı kahramanca niteliklere ve konuma sahip değildir. Bizlere daha yakın olan birçok karakter de vardır ve kendi durumumuza uygun dersler çıkarma konusunda, onlarla daha kolay iletişim kurabiliriz. Bu karakterler, bizim anlayacağımız boyutlarda iyi ya da kötüdür ve yine bu karakterlerin mutlu yaşam arayışları, ister başarılı olsun ister olmasın, yine sınırlı anlayışımızın kapsamı dahilindedir. Bunlar büyücü, kral ya da güçlü savaşçılar değildir; tıpkı bizim gibi, kimi zaman başaran kimi zaman da başaramayan ve normal kaynaklardan yararlanmak zorunda kalan sıradan varlıklardır. Ben özellikle, bizim yapımıza uygun betimlenmiş iki karakterden söz etmek istiyorum. Bu karakterler Tolkien'in epiğinde önemli roller üstlenirler, fakat bu rolleri kahramanca değildir ve yapıtaşlarının bize yakın olduğu da söylenebilir. Bu karakterler Sam Gamgee ve (boğazından çıkardığı tuhaf sesler yüzünden aynı zamanda 'Gollum' olarak da adlandırılan) Smeagol'dur.

Bu ikisi içinde, Gollum çok daha büyüleyici bir karakterdir. Peter Jackson'ın çevirdiği New Line sinema filmlerinde, Gollum, çirkin fakat insancıl bir biçimde betimlenmiş bir bilgisayar ürünü animasyon karakteri olarak canlandırılır. Gollum'un çarpıcı görünümü, öykünün kendisiyle büyük bir iç içelik taşır. Gollum, yozlaşmış olan iyiyi temsil eder; bu durum, iyiye ulaşmaya çalışırken yozlaşma tehlikesi altında olan birçoğumuz için genel bir durumdur. Sam karakteri ise, çevresinde baştan çıkartıcı onca neden olmasına karşın yoldan çıkmayan bireyi temsil eder. Sam ve Gollum aynı şeyi isterler: mutlu olmak. İkisi de bu arzularını gerçekleştirmek için çok çalışırlar. Fakat yalnızca biri başarılı olur: Sam mutlu olur ve Gollum'un sonu ise felaket olur. Neden? Bu, önemli bir felsefi sorudur. Bu, iyi yaşamın doğasını da açıklayabilecek bir sorudur. Buna yanıt vermemiz gerekir, çünkü bu sorunun yanıtını bulabilirsek, nasıl mutlu olabileceğimizi de bulmuş olabiliriz.

İki Birey

Sam ve Gollum, birbirleriyle aynı doğayı paylaştıkları için, şaşırtıcı ve önemli karşıtlıkları barındırırlar. Mutluluk eğer, Aristoteles'in de belirttiği gibi gerçekten insanın doğası ile ilintiliyse, doğaları farklı olan varlıkların mutluluklarını karşılaştırmak işe yaramayacaktır. Örneğin elflerin ve büyücülerin mutluluğunu karşılaştırmak yararsız olacaktır, çünkü bunlar birbirlerinden son derece farklı yaratıklardır. Fakat Sam ve Gollum'un ikisi de hobbittir. İlki Shire'dan gelmektedir, ikincisinin soyu ise hobbitlere son derece yakındır.

Bu ikisi aynı hobbit doğasına sahip olmakla kalmayıp, aynı zamanda benzer bir kültürü de paylaşırlar. Evet, Gollum bunun birçoğunu kaybetmiştir; çünkü yalnız bir yaşam sürmüştür. Gollum'un soyu olan Stoor hobbittleri, Shire hobbitlerinden daha yabanıl ve ilkel bir yaşam sürmüşlerdir (L., s.290), fakat her ikisinin de kültürleri aynı kökenlere dayanmaktadır. Gandalf'ın, Bilbo ve Gollum'un ilk karşılaşmalarını Frodo'ya açıklarken söylediği gibi: "Akıllarının ve hafızalarının gizli köşelerinde birbirine çok benzeyen, birçok ortak şey vardı. Birbirlerini kayda değer ölçüde iyi anlıyorlardır; mesela bir hobbitin bir cüceyi veya bir orku, hatta bir elfi anlayabileceğinden çok daha iyi." (YK., s.76) Bilbo, Dumanlı Dağlar'da Gollum ile karşılaştığında, sonu Gollum için trajik biten, ikisinin de bildiği bir bulmaca oyunu oynarlar. (H., s.73-80) Gerçekten de, ikisi de aynı bilmeceleri bilmektedirler ve aklına başka bir bilmece gelmeyip de bunun yerine bir soru sorarak oyunu bozan da Bilbo'dur. Bilbo, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için bir çıkış yolu aramaktadır: "Cebimde ne var?" (H., s.78) Gollum'un çok geç olduktan sonra anladığı hatası, bu soruyu kabul edip yanıt vermeye çalışmasıdır. "O soru sayılmaz ki. Önce o hile yaptı, bal gibisi yaptı. Kurallarısımızı bozdu." (YK., s.80) Filozof Ludwig Wittgenstein gibi, Gollum, bu sorunun kuralları çiğnediğini belirtmeyip, bu soruya yanıt vermek zorunda olmadığını ileri

sürebilirdi. Fakat soruyu kabul ettiği anda ve ona yanıt vermeye çalıştığında, yine sıra dışı bir biçimde üç yanıt hakkı kullandığında, iş işten çoktan geçmişti. Gollum, tüm hobbitler gibi, bilmece yarışmalarına büyük önem verir.

Okurlar aynı zamanda, Gollum'un, Sam ve diğer hobbitler gibi öykülerden çok hoşlandığını da bilirler (İK., 365, YK., s.87). Ve Gollum, en azından bir kez, bir hobbit gibi büyük acılara dayanabilmiştir. (YK., s.77) Bu örneklerin de gösterdiği gibi, Sam ve Gollum'un birçok ortak noktası vardır ve bu nedenle onların nasıl mutlu olduğu üzerinde düşünmek ve bizim de onlarla benzer bir yol izleyip izleyemeyeceğimizi tartışmak son derece anlamlı olacaktır.

Mutluluk Arayışı

Fazla iddialı olmayan bir varsayımla başlayalım: Hepimiz mutlu olmak isteriz. Bu gerçekten de fazla iddialı bir varsayım değildir, çünkü çok sayıda filozof, belki de Aristoteles'ten başlayarak, hepimizin temel isteğinin mutluluk olduğunu belirtmişlerdir. Aristoteles'e göre, iş mutlu yaşamaya geldiğinde, "insanların birçoğu mutluluk çevresinde odaklanır ve iyi yaşamayı mutlulukla özdeşleştirirler." (1) Eğer sıradan insanlara yaşamdaki amaçlarının ne olduğunu sorarsak, hepsinin yanıtı mutluluk olmayacaktır. İçlerinden bazıları, güç, ün, zevk, kimileri de para ve birkaçı da, eminim ki, ahlaklı olmayı amaçları arasında sayacaklardır. Hatta içlerinden bazıları, yaşamadaki amaçları arasında tanrıya hizmet etmek, dünyayı fethetmek, bilimde ilerlemeler kaydetmek ya da dünyada bilinecek ne varsa hepsini bilmek gibi nedenler de sayacaklardır. Fakat onları daha da dürtersek, hepsi de Aristoteles'in vardığı sonucu doğrulayarak, mutlu olmak istediklerini söyleyeceklerdir. Verdikleri yanıtlar arasındaki fark nihai amaçları değil, onları mutluluğa götürecek olan farklı yöntemlerdir.

Bu bağlamda, Sam ve Gollum'un ikisinin de mutlu olmak istediklerini varsayalım. Bu durumda bilmemiz gereken, bu iki karakterin mutluluğu nasıl tanımladığı, mutluluğu nasıl elde edeceklerine yönelik düşünceleri ve gerçekte ne yaptıklarıdır. Ayrıca, amaçlarına ulaşıp ulaşmadıklarını ve neden başarılı ya da başarısız olduklarını da bilmemiz gerekmektedir. Burada öykünün verdiği dersi fark edecek ve bu öyküden neler öğrenebileceğimizi göreceğiz.

Sam'in mutlu bir sona ulaştığını biliyoruz. Golluum'un sonu ise yalnızca mutsuzluk değil, tam bir yıkımdır. Gerçekten de, birçok güçlük yaşamasına karşın Sam'in mutsuz olmaması, Tolkien'in öyküsünün en ilginç yanlarından biridir. Kimi zamanlar Sam endişelidir, yorgundur, açtır, korkmaktadır, üzgündür, öfkelidir ve hatta acı çekmektedir. Fakat Tolkien bize asla onun mutsuz olduğunu söylemez ve zorluklarla sürdürülen serüvenden ayrılmak için bir an bile istek duyduğuna tanık olmayız. Durum tam tersidir. Sam son derece kararlı bir biçimde hareket eder. Frodo'nun öldüğünü ve yapayalnız kaldığını düşündüğü anlar gibi en zor durumlarda bile, kayıplarını en aza indirmeye çalışıp geri dönmektense, Frodo'nun yarım bıraktığı işi tamamlamayı amaçlamaktadır.

Oysa Gollum'un durumu bunun tam tersidir. Sürekli mutsuz bir ruh hali içindedir. Sam gibi birçok zorluk yaşar, fakat onun mutsuzluğunun nedeni bu zorluklar değildir. Hoşnutsuzdur; yaşamdan keyif ve huzur alamaz. Gandalf onu Frodo'ya, tamamen yozlaşmış bir varlık olarak tanıtır. Gollum yüzüğe sahip olduğu zamanlarda bile bu durumdadır. Gollum yalnız ve mutsuz bir yaşam sürmektedir ve Bilbo onunla ilk karşılaştığında, Gollum'un içinde bulunduğu durum karşısında, dehşetle karışık bir acıma duyar. Gollum'un yaşamı, "ışığın, umudun ya da iyleşme umudunun olmadığı sayısız günler"den oluşmaktadır. (H., s.87)

Peki Sam ve Gollum'un amaçları nedir? Kendilerine neyin mutluluk getireceğine inanmaktadırlar? Önce Gollum'u ele alalım: Gollum ne istemektedir? Bunun son derece kesin

bir yanıtı vardır: Güç Yüzüğü, kıymetlisi. Yüzük'e karşı duyduğu dindirilemez bir tutku ve istekle, "Onu istiyoruss, onu istiyoruss, onu istiyoruss!" diye yakınmaktadır (İK., 275). Peki Yüzük ne vermektedir? Öncelikle O'ndan, Sauron'dan kaçmayı sağlar. Sauron Gollum'u, Mordor'da işkenceye maruz bırakmıştır ve Yüzük'ün peşinden o da koşmaktadır: "Kıymetli'yi O'na götürme. Hepimisi yer O, eğer eline geçirirse bütün dünyayı yer." (İK., s.280) "Kıyemtli'yi Düşman'dan korumak", Yüzüktayfları ile savaşmayı gerektirir ve bunun için de büyük olasılıkla güven ve prestij gereklidir. "Hükümdar Smeagol" lacak "Muhteşem Gollum" (İK., s.274) ise, Yüzük'e sahip olduğundan bunların tümünü elde edebilirdi. Fakat hepsinde de öte, o yalnızca Yüzük'e sahip olmak istemektedir; çünkü Yüzük olmadan kendisini yitik hissetmektedir. Yüzük olmadan, yaşam bir hiçtir. Trajik sonuna doğru, kıymetlisi gittiğinde için öleceğini açıkça söyler.

Peki Sam'in istediği nedir? Sam ne bir büyücü ne de bir savaşçı olmak ister. Aslında, Frodo ile birlikte bu serüvene atılmadan önce, heyecanlı bir serüven yaşamak, elfleri ve Oliphaunts gibi egzotik yaratıkları görmek istemektedir. (YK., s.87; iK., 290) Fakat daha derinde, gerçek isteği Shire'a geri dönmektir. Shire, onun en çok değer verdiği yerdir. Her an içinde beslediği umut budur. (İK., 370) Oraya dönünce, Gül'ünü yeniden görebilecektir ve arkadaşlarıyla bir yaşam paylaşabilecektir. Shire, aklından hiç çıkmaz ve olmak istediği tek yer orasıdır. Galadriel onun en gizli isteklerine baktığında, Sam'in Shire'a dönüp, küçük bahçesine kavuşmak istediğini görür. (YK., s.434)

Bu durumda, Sam ve Gollum'un istekleri arasındaki en önemli fark, Gollum'un kıymetlisine tek başına sahip olmak istemesi; Sam'in isteklerinin ise başkalarını da kapsamasıdır: Frodo, Gül ve Shire'daki arkadaşları. Sam'in mutluluk arzularının sosyal bir boyut vardır ve bu, Gollum'un mutluluk arayışında tamamen eksiktir. Sam'in mutluluğu kendi türünden diğerlerini de kapsamaktadır, fakat Gollum'un mutluluğu

diğer herkesi dışarıda bırakmaktadır. Gollum, Dumanlı Dağlar'ın altında, dış dünyadan soyutlanmış bir yerde yaşamaktadır. Burası, ıssız bir kayalık adadır ve ara sıra goblinlerin uğradığı soğuk bir gölü bulunmaktadır. Gollum, zaman zaman bu goblinleri yakalayarak yemektedir. Gollum'un hayatta kalması, başkalarını yok edip öldürmesine bağlıdır ve yalnızlıktan keyif almaktadır, çünkü "tek başına uzaklara sürülmüş ve dağların altındaki karanlık dehlizlere inmiştir." (H., 73) Kendi ülkesinden, zamanından ve halkından ayrı yaşamaktadır. Yüzük'ü bulduktan sonra, halkı ondan hoşlanmamaya başlar ve kendi büyükannesinin verdiği emirle sürgüne gönderilir. Bu nedenle tek başına dolaşıp durmaya başlar; tek dostu, tapınacak kadar sevdiği Yüzük'üdür ve Yüzük'ün başkasının eline geçeceği korkusuyla, onu herkesten saklamaktadır.

Gollum'un tersine, Sam her zaman vericidir. Çok sevdiği efendisine davranış biçimleri bizi şaşırtmaz, fakat cömertliği yalnızca Frodo'ya karşı değildir. Galadriel Hanım'ın Lothlórien'de kendisine verdiği tohum kutusunun gücünü anladığında, Sam'in sevgi dolu doğası da açığa çıkmış olur. Frodo'nun bile önerdiği gibi kutuyu kendi bahçesi için saklayacağına, tohum kutusunu, Saruman ve adamları tarafından talan edilen Shire'ı eski haline getirmek için kullanır. (KD., 330)

Gollum ve Sam'in tutkularının sonuçları vardır. Gollum'un durumu giderek kötüye gitmektedir. Giderek koyulaşıp kayganlaşmaktadır. Karanlıkta görebilmek ve göldeki balıkları yakalamak için gözleri büyür, solgun bir renge bürünür ve saydamlaşır. Kendi kendine konuşur ve Yüzük'ü ile kendisi arasında bir ayrım yapamaz. Kim olduğuna ilişkin kuşkuları giderek daha derine gider, çünkü kimi zamanlar kendisini ikiye ayrılmış hisseder ve bu iki yarım kişilik birbirleriyle konuşur. Bunlardan biri, eski hobbitten arta kalan Smeagol'dur ve kişiliğinin bu yarısında hâlâ iyi unsurlar vardır; öteki yarısı ise, Yüzük'ün kölesi olan ve onun her istediğini yapacak olan Gollum'dur. Sam, Gollum'un bu iki yarısına Yıvışık ve Leş adlarını takmıştır. (İK., s.281) Bu isimlerin her

ikisi de olumsuz anlamlar taşımaktadır, çünkü Sam, Gollum'un kişiliğinin iki yarısından da hoşlanmamaktadır ve ikisine karşı da kuşku beslemektedir, fakat Smeagol'un yarısı tamamen kötülüğe gömülmemiştir. Sam, sevgili efendisi Frodo'yu korumak ister ve Faramir Gollum'un kötü olduğunu söylediğinde, Frodo şöyle yanıt verir: "Hayır, tamamen kötü değil." (İK., 344) Gerçekten de, "Gollum'un 'ben' diye konuştuğu nadir anlar genellikle, eskiden kalmış bir dürüstlüğün ve samimiyetin kalıntılarının yüzeye çıktığının göstergesiydi." (İK., s.287)

Sam'in arzularının sonuçları ise daha farklıdır. Yavaş yavaş, olgunluktan uzak ve serüven peşinde koşan basit bir hobbitten, yetenekli bir yardımcıya, sadık bir yoldaşa, ateşli bir koruyucuya ve sevgi dolu bir dosta dönüşür. Sam ve Gollum'un isteklerinin peşinde koşma biçimleri de birbirlerinden oldukça farklıdır. Gollum'un tek isteği, Bilbo tarafından çalındığını düşündüğü Yüzük'ü yeniden ele geçirmek olduğu için, edimlerinin hiçbir önkoşulu yoktur. İstediği sonuca ulaşmak için, ne gerektiğini düşünüyorsa onu yapmaktadır. Ve Frodo ile Sam'e ihanet etmek, aklından hiç çıkmayan bir olasılıktır. Yönetmen Peter Jackson, bu noktayı, *Yüzüklerin Efendisi*: *İki Kule*'yi, Tolkien'in romanındaki Shelob'un mağarası ile değil, Gollum'un kötücül planları ile sonlandırarak vurgulamaktadır.

Sam'in durumu tamamen farklıdır. Onun da büyük bir amacı vardır: sevdikleriyle birlikte Shire'da yaşamak. Fakat bu amacı, daha önce uygulamaya koyduğu başka bir amaçla baş başadır: Sam'in diğer isteği, Yüzük'ü yok etme konusunda Frodo'ya yardım etmektir. Frodo'yu tek başına bırakıp köyüne geri dönmeyi asla aklından geçirmez. Gerçekten, çok akıllı olmasa da, Frodo Kardeşlik'in diğer üyelerini bırakmayı düşünse de, Sam ona eşlik etme konusunda tek bir an bile kuşku duymaz. Peki bunun nedeni nedir? Çünkü Sam'in en önemli ilgi odağı bir nesne değil, bir kişidir. Sam'in amacı sahiplik değil, Kardeşlik'tir. Ve bu sevgisi, Gollum'un Deagol'e

duyduğu çarpık sevginin ve Frodo'ya yönelik ihanet duygularının tersine, kendisini sadakatle belli eder.

Gollum gibi Sam de kişiliğinin ikiye bölündüğünü hisseder. Fakat kişiliğinin söz konusu yarıları, en çok sevdiği insanlar olan Frodo ve Gül ile ilintilidir. Frodo ona, olabildiğince mutlu olduğunu söylediğinde, bu, Sam'in Shire'daki köy yaşamı ile olan ilişkisini vurgulamaktadır. Shire'da, arkadaşları ve ailesi ile birlikte geçireceği bir yaşam düşünün yansımasıdır bu.

Sam'in mutluluğunda aynı zamanda üzüntü uyandıran unsurlar da vardır. Arkadaşları Merry ve Pippin gibi o da, Frodo'nun ayrılışına üzülür. Fakat onlar gibi, Gri Limanlar'dan dönüşte, eski dostlarına ve sevdiklerine kavuşmaktan büyük mutluluk duyar. Sam Gri Limanlar'dan döndüğünde, "Gül onu içeri aldı, koltuğuna oturtup minik Elanor'u kucağına verdi. Sam derin bir nefes aldı. 'Eh, döndüm işte,' dedi." (KD., s.348) Tolkien'in öyküsü bu satırlarla biter, çünkü Sam, Aragorn gibi, ülkesine geri dönen bir gezgindir ve ülkesine geri dönüşü, yaşadığı serüvenin de sonudur. Sam'in bu serüveni, ailesinin ve arkadaşlarının sevgisi ile yanıt bulan bir mutluluk arayışıdır.

Gollum ayrıca bir nesneyi sevmektedir. Sevdiği şey Yüzük'tür, fakat Yüzük, Gollum'un sevdiği tek şeydir. Yüzük, "onun değer verdiği yegane varlıktır, onun kıymetlisidir." (H., s.87) Ve Yüzük bir insan değildir; yalnızca bir nesnedir ve sahip olduğu büyülü güçler onu insan düzeyine ulaştırmaz. Gerçekten de, Gollum'un Yüzük'e duyduğu istek, arkadaşı Deagol'e duyduğu sevgiye ihanet etmesine neden olur. Gollum, Yüzük'ü elde etmek için onu öldürür. (YK., s.75) Gollum'un bu çarpık sevgi kavramı, Deagol'u, onu boğarken bile, dostum olarak çağırmasından belli olur.

Sonuç olarak, hem Gollum'un hem de Sam'in mutluluk hakkında düşündüklerini biliyoruz. Onlar için mutluluğun iki temel unsuru vardır: Gollum için mutluluk Yüzük'e sahip olmaktır; Sam içinse mutluluk, Shire köyündeki dostluklarıdır.

Dostluğun Önemi

Gollum tamamen kötü değildir; fakat Sam'in de bütünüyle iyi olduğu söylenemez. Her ikisi de birbirine karşıt güdülerin etkisi altındadır: Gollum, Frodo'ya sevgisi ve Sam'in Gollum'a duyduğu kıskançlık. Ve her ikisi de, diğer herkes gibi, Yüzük'ün gücüne büyük bir ilgi duymaktadır.

Gollum, Frodo ve Sam'i yaşlı örümcek Shelob'a götürmeye ve bu yolla, nefret ettiği Sam'den öc alıp Yüzük'ü Frodo'nun elinden almaya karar verdikten sonra bile, içindeki iyi tarafın kötü taraftan üstün gelebileceği bir an yaşar. Bu sıra dışı olasılığın kaynağı, efendisine duyduğu anlık bir sevgidir. O anda Gollum'un bakışları değişir, gözleri yaşlı ve yorgun bir görünüm alır; kafasının içinden düşünceler geçiyormuş gibi başını sallar:

> "Sonra geri geldi, yavaş yavaş titreyen elini uzatarak, büyük bir dikkatle Frodo'nun dizini elledi –ama bu temas bir okşamaydı neredeyse. Bir minicik an için, uyu yanlardan biri onu görmüş olsaydı, onu kendi zamanından, gençliğinin tarlalarından ve derelerinden, kendi arkadaşları ve akrabalarından çok sonraya bırakmış olan yıllarla küçülmüş, bir deri bir kemik kalmış acınacak bir şey, yaşlı yorgun bir hobbit görüklerini zannederlerdi." (İK., ss.372-373)

Bu an çok önemlidir ve Tolkien bunu, "öykünün en trajik anı" olarak tanımlar (L., s.330), fakat ne yazık ki Sam, Gollum'un önünde uzanan iyileşme olasılığını yok eder. Elbette, Gollum'un içinde, Yüzük'e sahip olma güdüsünü bastırıp eski iyicil hobbit karakterine dönmesini sağlayacak düzeyde bir iyilik unsuru olup olmadığını bilmiyoruz. Fakat Sam, böyle bir şeyin kesinlikle gerçekleşmeyeceğini öne sürer. Uyanıp da Gollum'un Frodo'ya dokunduğunu gördüğünde, kıskançlığın da tetiklemiş olduğu (L., s.235) ilk tepkisi, onu durdur-

mak olur: 'Hışşt sen!' dedi kabaca. 'Ne halt karıştırıyorsun?' " (İK., s.373) Sam kuşkulanır ve Gollum'un sinsi bir hain olduğunu söyler. Gollum buna çok alınır, çünkü o anda Frodo'ya son derece içten duygular beslemektedir. Sam'e, acı bir ironiyle yanıt verir: 'Sinssice, sinssice!' diye tısladı. 'Hobbitler hep kibardır, evet. Ey cici hobbitler! Smeagol onları kimsenin bulamayacağı gisli yollara götürüyor. Çok yorgun, çok susus, evet çok susuz; onlara rehberlik ediyor, yolları arıyor ve onlar sinssice, sinssice diyor. Çok cici arkadaşlar, a evet Kıymetlim, çok cici. (İK., s.373) Bu noktada, yanlış anlaşılmanın ve dışlanmanın neden olduğu yeni bir huzursuzluk ortaya çıkmıştır.

Tolkien mektuplarında, Sam'in farklı bir biçimde hareket etmesi durumunda, Gollum'un Yüzük'ü yeniden elde etmek için yine elinden geleni ardına koymayayacağını, fakat Yüzük'ü, çalarak ya da zor kullanarak ele geçirdiği anda, kendisini Frodo'nun iyiliği için feda edebileceğini ve kendisini isteyerek Cehennem Çatlakları'na atabileceğini belirtir. (L., s.330) Bu durum elbette olayları dramatik bir biçimde değiştirirdi, fakat romanın daha baştaki bölümlerinde değinilen, Frodo ve kıymetliyi aynı anda koruma güdüsüne karşın, böyle bir şeyin olacağı son derece kuşkuludur. Fakat bu durum, Gandalf'ın daha en başından Gollum'un iyileşebileceğine ilişkin umutlarına karşın belirsizdir. Frodo'ya, Gollum'un kötü yanının iyi yanına yenik düşmesinin çok az bir olasılık olduğunu söyler. Fakat bu, onun gözünde tamamen de olanaksız bir durum değildir. (YK., 77) Gandalf bu noktaya daha sonra yeniden değinir: "Gollum'un ölmeden önce iyileştirilebileceğine dair fazla umudum yok, fakat yine de bir olasılık var." (YK., 83)

Yüzük'ün gücü, hem Sam hem de Gollum için baştan çıkartıcıdır ve Gollum, kendisini bu güce tamamen teslim eder. Gollum'un bir anlık kuşkusundan sonra, planını uygulamaya devam etmekten başka bir seçeneği kalmaz. Öte yandan Sam, Frodo Shelob tarafından felç edildiğinde Yüzük'ün gücünün etkisi altında kalır ve çevrelerinde toplanmaya başlayan ork-

lardan kurtulmak için Yüzük'ü kullanmaya karar verir. Birdenbire, Yüzük'e karşı, Gollum'unkine benzeyen bir tutku duyar. Kendisini, "Güçlü Samwise, Çağın Kahramanı Güçlü Samwise!" olarak görür. "O Barad-dur'un yıkımı için yürürken ordular onun bir çağrısıyla sürü sürü geliyorlardı peşısıra." (KD., s.194) Çevresindeki dünyanın birdenbire değiştiğini görür; Gorgoroth, çiçeklerle dolu bir bahçeye dönüşmüştür. Bunu yapabilirdi, Yüzük'ü takıp ona sahip olabilir ve bu düşü gerçekleşebilirdi. Buna nasıl karşı çıkabilirdi ki? Gollum bunu kuşkusuz yapamazdı. Her ikisi de birer hobbit idi ve yapabilecekleriyle yapamayacakları şeyleri çok açık bir biçimde görebiliyorlardı, fakat Sam bu isteğe karşı koyabilirken, Gollum koyamamıştır. Bu farkın nedeni nedir? Tolkien'in bize söylediğinde göre, bu farkın nedeni, Sam'in efendisine duyduğu sevgidir. Sam'in Yüzük'ün gücüne karşı koyabilmesinin nedeni, Frodo'ya duyduğu sevgidir.

Sam ve Gollum arasındaki farkın en büyük nedeninin, besledikleri duygular olduğunu gösteren başka bir bölüm daha vardır. Yüzük'ün, iradesini yok edecek derecede Gollum'u ele geçirmiş olmasının nedeni, Yüzük'ün ele geçiriliş biçiminde yatar: ihanet, cinayet ve hepsinden de önemlisi, yozlaşmış bir aşk. Gollum, daha önce de gördüğümüz gibi, Yüzük'ü ele geçirmek için arkadaşı Deagol'ü öldürür. Bu durumun karşıtı olarak, Bilbo'nun asla tam olarak Yüzük'ün etkisi altına girmemesinin nedeni, acıma duygusuyla Gollum'un yaşamını bağışlamasıdır. (H., s.87)

Gollum Yüzük'e duyduğu isteğe karşı koyamaz, çünkü onun dostları yoktur. Gollum'un hiç dostu olmamasının bir nedeni belki de, kendisini sevmemesidir. Aristoteles'in bize hatırlattığı gibi, "İnsanın çevresindeki insanlarla kurduğu dostça ilişkiler ve dostluğu tanımlayan nitelikler, kişinin kendisiyle kurduğu ilişkilerden doğar." (2) Kendisini seven biri kolaylıkla dost edinebilir; iyi dostlara sahip birinin yozlaşması da daha güçtür. Gollum, işte bu öz-sevgiden yoksundur. Frodo'nun dostluğunu bile, kendine duyduğu kuşkudan dola-

yı, kuşkuyla ve olumsuz duygularla değerlendirilir. Bu türden bir güce sahip bir Düşman'ın karşısında, Gollum (sizin ve benim gibi), dostlarından yardım görseydi çok daha iyi olurdu.

Bilbo'nun Yüzük'ten neredeyse vazgeçmeyeceğini anımsayın; Yüzük'ten vazgeçebilmesini sağlayan şey, Gandalf'ın ısrarı olmuştur. Frodo'nun kendisi de Yüzük'e büyük bir bağ beslemiş ve aslında, Yüzük'e ilişkin ilk isteğini yerine getirememiştir. Yüzük'ü Hüküm Dağı'ndaki Kıyamet Çatlakları'na atmak yerine, ona son anda sahip olmuştur: " 'Geldim,' dedi. 'Ama şimdi buraya yapmak için geldiğim şeyi yapma yolunu seçmiyorum. Bu işi yapmayacağım. Yüzük benimdir!' " (KD., s.247) Eğer Gollum, Frodo'nun yüzük parmağını ısırmasa ve bu hareketiyle felakete sürüklenmeseydi, Frodo'nun mantıklı düşünmeye geri dönebileceği son derece kuşkuludur. Sam, Shelob'un mağarasında Yüzük'ü Frodo'dan aldığında, bir an için de olsa onu geri vermemeyi düşünür; fakat Yüzük'ü geri verir, bunu efendisine duyduğu sevgi yüzünden değil, kendisine duyduğu sevgi yüzünden yapar. Yüzük'ün gücüne karşı koyabilmesini sağlayan şey sevgidir.

Gerek Duyulan Tek Şey Sevgidir

Tolkien'in bu destansı öyküsünün çok açık bir dersi vardır: sizin ve benim gibi sıradan insanlar için mutluluk, yalnızca toplumsal bir düzlemde mümkündür ve mutluluğun tek anahtarı da sevgidir. Ve aşk, kendisini sahip olma edimiyle değil, sadakat ve paylaşımla gösterir. Aşkın bizim için çizdiği yoldan uzaklaşmak, bizi mutsuzluğa sürükler.

Hobbitler için olduğu kadar insanlar için de mutluluk, diğerleriyle dost olmayı gerektirir ve ancak başkalarını severek mutlu olabiliriz. İyi bir yaşam elde etmemiz için kendimizi unutmamız ve kazandıklarımızı vermemiz gerekir. Bu, Sam ve Gollum'un yaşamlarıyla örneklendirilen çok eskiden kanıtlanmış bir gerçektir. (3)

Beşinci Bölüm Notları

(1) "Nichomachean Ethics", çev.: W.D. Ross, Richard McKeon, yay. haz., "The Basics of Aristotle" (New York: Random House, 1941), s.937, 1095a17-20.
(2) "Nichomachean Ethics", s.1081, 1166a1-2.
(3) Gollum ve Sam'in mutluluk arayışı konusunda bana son derece değerli önerilerde bulunan Leticia Gracia'ya sonsuz teşekkürler.

6

Lórien'e Veda: Varoluşçuların ve Elflerin Mutluluğu

ERIC BRONSON

Country şarkıcısı Kenny Rogers doğru biliyor olmalı. İş bu hayattan keyif almaya geldiğinde, "you got to know when to hold 'em, know when to fold them" (ne zaman tutup ne zaman bırakmak gerektiğini bileceksin). Bu gerçekten de mantıklı bir öneri gibi geliyor (en azından uyaklı), fakat isterseniz yaşlı Gambler'a fazla bel bağlamayalım. Gambler, hiçbir yere giden o trende, önemli bir ayrıntıyı unutmuş görünüyor. Oyunu tam olarak nasıl oynamalıyız ve oyundan çıkıp gidecek gücü nasıl bulabiliriz?

Oyundan ne zaman çıkıp ne zaman oyuna devam edeceklerini söyleyenler yalnızca poker oyuncuları değildir. Bundan bir yüzyıl önce, varoluşçu filozof Friedrich Nietzsche, kalıcı mutluluğun, insanın geçmişine bağlılığı ile ondan kopukluğu arasındaki ince bir dengeye bağlı olduğunu belirtmiştir. Hepsinden de önemlisi, "ne zaman yürüneceğini ve ne zaman koşulacağını bilmek," farklı umutlar arasında değişip duran dünyada anlık bir yaratıcılık gerektirmektedir. Birçok Avrupalı filozofa göre, güçlü erkekler ve kadınlar, içlerindeki sese güvenmek ve o sesi güçlendirmek zorundadırlar. Kötü zamanlardan geçmek ve bağları tamamen kopartmak yüreklilik ister; böyle anlarda kendi kimliklerimizi belirleriz.

Nietzsche'nin ölümünden yaklaşık kırk yıl sonra, J.R.R. Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*'ni yazmaya başladı. 1939 yılında Avrupa, tarihinin en kötü dönemine girmek üzereyken, Tolkien *Yüzük Kardeşliği*'nin ilk yarısını bitirdi. Bu ilk yarıda, korkunç kara süvarilerin, Frodo'nun huzur dolu Shire'ını bile nasıl karartabileceklerini anlattı. Orta Dünya'nın Yüzüktayfları, Tolkien'in bir önceki romanı *Hobbit*'te bulunmayan bir kötülük havası ekledi. *Yüzük Kardeşliği*'nde, Kara Süvariler, kendilerinden çok daha kötü olan Mordor'daki bir varlığın habercileridir. Sonunda, Frodo'nun bir Morgul bıçağı ile yaralandığı ilk on bir bölüm hakkında kendisine sorulan soruları yanıtlarken Tolkien, "içinde yaşadığımız günlerin karanlığı bunda etkili oldu" (L., s.41) biçiminde bir itirafta bulunmuştur.

Ne var ki, yirminci yüzyıl Avrupası'nın benzer tehlikeleri ve Üçüncü Çağ'daki Orta Dünya'nın tehlikeleri arasında, Tolkien, en kalabalık zamanlarda bile şarkıların duyulabildiği yerlerden söz eder. Rivendell'in mis kokulu dağları ile Lórien'in eskil ormanları arasındaki yaşlı elfler, yaşama ne zaman tutunup ne zaman bırakacaklarını çok iyi bilirler. Bu, kendilerine ve dokundukları her şeye kalıcı mutluluk getiren bir kumardır. Elflerin kurmaca dünyalarında, biz de kendimiz için bir as bulabiliriz.

Rivendell ve Lórien

Frodo'nun, Rivendell'deki Elrond Hanı'nda iyileşip Gandalf ve Bilbo ile yeniden bir araya gelmesi hiç de beklenmedik bir durum değildir. *Hobbit* okurları bu huzur dolu evi zaten bilirler. Burası, elf diyarının en Batı bölümüdür. Bilbo'nun daha önceden söylediği gibi bu ev, kusursuz bir evdi. Yemek yemeyi, uyumayı, öykü anlatıp dinlemeyi, şarkı söylemeyi ya da sadece oturup düşünmeyi sevenler için ideal bir yerdi. Rivendell'de, Düşman'ın Dokuz Süvariler'i geri dön-

müştü, Isildur'un kılıcı yeniden dövülmüş ve Aragorn'a verilmişti. İnsanlar, cüceler, hobbitler ve elflerin Kardeşlik'i kurulmuştu. Fakat tüm bu zorlu işlere karşın, burada gece gündüz neşeli şarkılar duyulmaktadır.

Rivendell'in elfleri, şarkı söyleyebilmeleri ile ünlüdürler. Hatta orada yaşadığı yaşlı Bilbo bile, birkaç satır şarkı besteleme isteği duyar (gerçi bunun düzensiz olduğunu itiraf eder). İyi bir şarkı bağımlılık yaratır; duş alırken ağzımıza takılan bir melodi bunun en güzel kanıtıdır. Genç Bilbo, tek başına kötü bir ejderi öldürmek ve altın çalmak için bir serüvene atıldığında, grubun çoğunluğunu oluşturan cüceler, Rivendell'de elflerle karşılaştılar. Şarkıları, okurlar da dahil olmak üzere herkesi büyüler. Tolkien'in de söylediği gibi, "Elf şarkıları, Haziran'da yıldızların altında kesinlikle dinlenmelidir," (H., s.50)

Hıristiyanlık'ın yaratılış mitinde, Yeni Ahit bize, başlangıçta 'söz' olduğunu söyler. Tolkien'in kurgusunda da, başlangıçta 'şarkı' olduğu söylenir. Daha *Hobbit*'i bile yazmadan önce, Tolkien Orta Dünya'nın yaratılış öyküsünü kafasında kurgulamış ve elflerin burada ne kadar mutlu yaşadığını belirtmiştir. *Silmarillon* ilk defa, Tolkien'in ölümünden dört yıl sonra, 1977 yılında yayınlansa da kitap, Tolkien'in yaşamı boyunca kafasını kurcalayan Orta Dünya'nın yaratılışını içermektedir. Kitabın başında, dünyanın yaratıcısı Iluvatar Ainur'u ya da Kutsal Varlıklar'ı yaratmış ve onlara şarkı söyleme gücü vermiştir. Ainur'un sesleri, tıpkı sayısız koro ve enstrüman gibi,

> "Iluvatar'ı görkemli bir müzikle anlatmaya başlamış ve derinlerden, yükseklerden, birbirlerine uyumlu bir biçimde dokunmuş sonu gelmez bir melodiler zinciri duyulmuş ve Iluvatar'ın yaşadığı yerler, taşkın bir müzik sesiyle dolmuş ve müziğin yankısı Boşluk'a gitmiş ve Boşluk artık Boşluk değilmiş." (S., s.15)

Hem elfler hem de insanlar (Quendi ve Atani), dünyanın senfonisinin önemli bölümleri olarak yaratılmışlardır. Fakat insan ırkı büyük şeyler yapacak olsa da, Iluvatar'a göre, "dünyadaki en büyük ve güzel ırk elfler olacak ve yarattığım çocuklarım içinde en büyük güzellikleri onlar yaratacaklar ve dünyaya en büyük mutluluğu onlar verecekler." (S., s.41) İlk dönemlerde, insanlarla elfler arasında büyük bir dostluk vardı ve iki farklı ırk arasında zaman zaman evlilikler yapılıyordu. Rivendell'in efendisi Elrond, karışık bir kanla doğmuştur, savaşlarda yüreklidir ve güzel şarkı söylemektedir, insanların güçsüzlüklerine değil, güçlü yanlarına sahiptir. Isildur ile konuşup onu Hüküm Dağı'nda yok etmesi için ikna etmeye çalışan kişi Elrond'dur ve daha sonra Frodo'dan, insanların ve elflerin gerçekleştirmediği Yüzük'ü yok etme işini bitirmesini ister.

Fakat Tolkien'in Orta Dünya'sı, birçok tehlikelerle doludur ve yeni kurulan Kardeşlik, Rivendell'den ayrıldıktan sonra katılımcılar, Caradhras'ta kar fırtınalarına maruz kalırlar ve Moria Madenleri'nde orklarla karşılaşırlar. Madenler'den kaçmalarından önce, Yüzük Kardeşliği'nin üyeleri en büyük kayıplarını verir: koruyucu büyücüleri ve akıl hocaları Gandalf, Khazad-dum köprüsünden karanlıklara düşer. Fakat Kardeşlik'in üyeleri tüm umutlarını yitirmek üzerelerken, elflerin yaşadığı ve ağaçların üzerinde şarkılar söylediği büyülü bir orman olan Lórien'e varırlar. Rivendell gibi Lórien de insanın ruhsal gücünü toplayacağı bir yerdir. Frodo bile, böylesine bir güzellik içinde dinlenirken, Gandalf için çok üzülemez. "Arkadaşları mis kokulu çimlerin üzerinde uykuya dalarken, Frodo hâlâ hayranlık içinde çevresine bakınıyordu. Toprağın üzerinde yetişen hiçbir şeyde en ufak bir kusur ya da hastalık görülmüyordu. Lórien ülkesinde hiçbir leke yoktu." (YK s.420)

Rivendell'in hükümdarı olan Elrond, Lord Celeborn ve Galadriel Hanım tarafından yönetilmektedir. Her ikisi de çok uzun boylu ve alımlı olarak betimlenmişlerdir. Fakat Tolkien,

Celeborn ve Galadriel'in aynı boyda olduklarını söylese de, ağaçların arasındaki bu elf krallığında en büyük güce Galadriel Hanım sahiptir. Elfler için yapılan Güç Yüzükleri'nden birini takan kişi Galadriel'dir ve Frodo aynaya bakmadan çok önce Sauron'un kötü gözünü gören kişi de odur.

New Line Cinema'nın filmlerinde, Galadriel Cate Blanchett tarafından oynanmaktadır ve Blanchett burada, sanki öteki dünyadan konuşan güzel bir ruhmuş gibi görünmektedir. Fakat Tolkien, Galadriel'i yeryüzüne ait bir elf olarak betimler. Elrond'dan daha yaşlı ve güçlüdür; diğer herkesten daha mutsuz daha bilge bir kadındır. Galadriel'e baktığımızda, elflerin şarkılardan ve eğlencelerden daha farklı bir dünyaya ait olduklarını görürüz. Galadriel, Elrond'tan farklı olarak, elflerin mutlu ve masum olduğu ve tanrıların katında yaşadığı bir çağda doğmuştur. Fakat *Silmarillon*'da, tanrılar arasında patlak veren bir tartışmadan söz eder ve Galadriel'in amcası Feanor, yanlışlıkları düzeltme ve kötülükle savaşma görevini üstlenir. Bu Noldor elfleri, tanrılara karşı gelir ve cennet bahçelerinden ayrılarak, karanlığın güçlerinin üzerine giderler. Genç Galadriel, elf ordularını yöneten Feanor'un yanında durmaktadır: "Sonumuz iyi olacak," diye bağırır Feanor. "Fakat yolumuz uzun ve zorlu olacak! Rahatlığa elveda!." (S., s.83) Galadriel, tanrılara karşı ayaklanan akrabaları kadar ateşli olmasa da, diğerleriyle birlikte tanrılara ihanet etmekle suçlanarak cezalandırılır. Ayrılış anında, tanrılar, bir zamanlar çok sevdikleri elfleri lanetlerler: "Sonsuza dek mahrum kalacaklar!" (S., s.88)

Bu bağlamda Frodo, Galadriel ile Lórien'de, elflerin bir zamanlar tanrıların arasında yaşadığı Nordor'un adını taşıyan bir krallıkta karşılaşır. Bu yitirilmiş güzellik ve sahipsizlik kavramları, *Yüzüklerin Efendisi*'nin önemli temalarındandır. Üçüncü Çağ'ın sonunda, eski dünya için iyi olan birçok şey yıkılıp gidecektir ve bu kaçınılmaz sonu en iyi bilen kişi de Galadriel'dir. Kendisi de, çirkin ve kötü bir dünyada, bir sürgün hayatında güzellikleri korumaya çalışan biridir. Riven-

dell'de, Elrond, yaklaşan bu sonun farkındadır, fakat Tolkien, Lórien elflerinin çektiği daha büyük acıların farkındadır. Frodo, ormanın içinde yürürken bunun ayırdına varır. Frodo, kendisini eski günlere adım atmış gibi hisseder:

> "Rivendell'de eski şeylerin anısı vardı; Lórien'de eski şeyler canlı dünyada hâlâ yaşıyordu. Orada kötülük görülmüş ve duyulmuştu, keder yaşanmıştı; elfler dışarıdaki dünyadan korkup çekiniyordu: ormanların kenarında kurtlar uluyordu: fakat Lórien topraklarında tek bir gölge yoktu." (YK., s.411)

Galadriel Lórien'e neşeli şarkıları armağan eder ve Yüzük Kardeşliği işte bu nedenle bu güzellikten büyük keyif alır. Fakat bu, kederden ve sahipsizlikten doğan bir mutluluktur. Bu nedenle Tolkien, geçip giden gölgelere tanıklık ederken, bir yandan da yaşamı onaylayan daha geniş bir Avrupa felsefe geleneğinin temsilcileri arasında sayılabilir.

Kimi Zamanlar Mutlu Olan Varoluşçular

Orta Dünya'nın uzaklarında, çalışırlarken bir yandan da ıslık çalan elflerin ne yazık ki bulunmadığı bir yerde, Tolkien'in aydınları, kendi karanlık günlerine hazırlanıyorlardı. Elrond ve Galadriel gibi, yirminci yüzyılın başındaki Avrupalı filozoflar, altın bir çağın sona erdiğini düşünüyorlardı. Dünyanın uzak bölgelerini, kontrol etmese bile etkilemiş olan Avrupa gücü, aniden bir durgunluk dönemine girmişti. 'Rönesans' ve 'Aydınlanma' gibi Avrupa'nın görkemini tanımlayan büyük sözcükler, hızla uzak bir geçmişin parçaları oluyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda, dünyanın değiştiğini görmek için bir büyücü olmaya gerek yoktu. İki dünya savaşının yanmış topraklarında, varoluşçuluk denen bir felsefe okulu gelişmeye başlamıştı. Galadriel'in aynasının yardımı

olmadan, varoluşçu filozoflar da tehlikeli zamanların yaklaştığını anlamışlardı, fakat yine de dağlarda şarkı söylemek, ormanlarda uyumak ve kaotik bir dünyada güzellikler yaratmak onlar için olasıydı.

Haklı ya da haksız olarak varoluşçular, yalnızca acıdan ve kederden söz eden filozoflardı. Bu felsefe okulundan gelen filozofların yazdığı önemli kitapların başlıkları da bu genel ruhu yansıtmaktadır: Søren Kierkegaard'ın "The Concept of Dread" ve *Ölümcül Hastalık*; Jean-Paul Sartre'ın *Bulantı* ve "The Sickness unto Death"u ve Albert Camus'nün *Veba*'sı. Fakat bu düzlemde gelişmeyen başka varoluşçu akımlar da vardı. Friedrich Nietzsche, Karl Jaspers ve Hannah Arendt gibi filozoflar, yaşamın kendi içinde bir umutsuzluk barındırdığını, fakat aynı zamanda yaşamın kendi kendisini gerekçelendirdiğini savunmaktadır. Fakat her ağacın arkasında bir tehlikenin gizlendiğini de yadsımamaktadırlar.

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde, birçok Avrupalı filozof, Avrupa İmparatorluğu'nun sonunun yaklaştığını ileri sürüyordu. Almanya'da Nietzche, yakın çevresine, yaklaşmakta olan acımasızlıklardan söz ediyordu. Nietzsche, defterine şöyle yazmıştır: "Uzunca bir süredir, tüm Avrupa kültürümüz bir felakete sürüklenmekte ve bu sürükleniş, geçen her çağda giderek daha vahşi bir tempoya bürünmektedir." (1) Bu felaketin yanında da, bununla baş edecek gücü olmayan ortalama birey durmaktadır. Yine Nietzsche'nin yazdığı gibi: "Miras alınan şey hastalık değil, *hastalıklı* olma durumudur: hastalık, tehlikelerine karşı savaşma gücünden yoksunluktur; kırılan bir savunma mekanizmasıdır; *ahlaki* açıdan konuşacak olursak, düşmanın karşısında çekinik ve güçsüz olmaktır." (2)

Fakat böylesine karanlık zamanlarda bile Nietzche'nin, bir umudu vardır. Güçlü olan sanatçı, en *güç* zamanlarda bile neşeli olmayı bilir. Nietzsche'ye göre böyle sanatçılar "hiçbir şeyi olduğu gibi görmemeli; her şeyi daha dolu ve güçlü bir boyutta değerlendirmelidir: bu amaca ulaşmak için yaşamlarında bir gençlik ve yenilenme gücü bulunmalıdır." (3) Sanat-

çı bu dünyanın acılarına bakar ve dünyayı farklı biçimlerde yeniden yaratmanın ötesinde bir şeyler yapar. Sanatçı dünyaya eklemelerde bulunur, onu zenginleştirir, canlandırır, ya da İngiliz tarihçisi Kenneth Clark'in sözleriyle, "onu mükemmelleştirir." Nietzsche açısından sanatçılar, yalnızca kriz zamanlarında varolabilirler. Sanatçı, karanlığı aydınlatır. Öncelikle, kişi nihilist olmalıdır; yaşamın en kutsal edimlerinde, ikiyüzlülük ve anlamsızlık bulabilmelidir. Her şey söylendikten ve yapıldıktan sonra, ulaşılan tek sonuç hiçlik olmalıdır. Gerçekten güçlü olan birey bu korkunç gerçeği anlar, fakat bu gerçeğin altında ezilmez; tam tersine, daha da güçlenir. Nietzsche'nin Zarathustra'sının da onayladığı gibi, "Evet'imin kutsamalarını tüm uçurumlara taşıyorum ve böyle kutsanan biri gerçekten kutsanmıştır." (4)

Elbette, karşınıza çıkan tüm uçurumlara bu evetleri taşımak kolay değildir. Adaletli Legolas bile, içsel bir kuşku duyduğu, düşünceye daldığı anlar yaşar. Zor dönemlerden geçmek, basit evetlerden daha fazlasını gerektirir. Nietzcshe'nin açıkladığı gibi, güç sahibi erkek ya da kadın, acı getiren deneyimleri nasıl unutması gerektiğini bilmelidir. Geçmişimize çok uzun asılı kalırız. "Fakat en küçük ve en büyük mutlulukta, mutluluğu var eden bir unsur hep aynıdır: unutma gücü." (5) Dünü dikkatli bir biçimde unutarak, kişi anlık ve hatta mutlu yaşamayı öğrenir. Çok kötü insanlar bile, geçmişi istedikleri zaman açıp kapayabilen ve zarar görmüş dosyaları sonsuza dek silebilen bilgisayarlar gibi değildir. Bir tarihle doğar ve deneyimlerle biçimleniriz. Geçmişi tüm yüreğimizle unutmak, kim olduğumuzu tamamen unutmakla eştir. Nietzsche elbette tam bir belleksizliği savunmuyor, yalnızca, kim olduğumuzu anımsama edimini biraz disipline etmemiz gerektiğini savunuyor. Böyle bir geçmiş anlayışı, "geçmişi koruyan ve ona saygı duyan, geçmişe kendi benliğini ve kimliğini aramak için bakan kişiler içindir." (6) Sizi şu andaki kimliğinize büründüreni anımsayın, sizi eşsiz yapan özelliği anımsayın ve sizi yoran, korkutan ve güçsüzleştiren her şeyi

unutun. Nietzsche'nin dediği gibi, iyi bir güç ve gurur kaynağı olabilse bile, hiçbirimiz geçmişimize bağlı değilizdir.

Günümüz haber medyası sayesinde bugünü ve geleceği aynı anda yaşıyor, fakat bunu geçmişin pahasına yapıyoruz. Geçmişten kaçıp kendimizi bugünde kaybetmek için, makinelerin dünyasına sığınırız. Fakat endüstrileşmenin bu yönü, bizi hem çeker hem de iter. *E.T.* ve *Mesajınız Var* gibi insana kendini iyi hissetiren sinema filmleri, teknolojinin bizi birbirimize nasıl yakınlaştırabileceğini gösterirken, *Terminator* ve *Matrix* gibi bilimkurgu filmleri, bize, yeni makinelerle gelen tehditleri anımsatır.

Bir Nietzsche uzmanı ve Tolkien'in çağdaşı olan filozof Karl Jaspers, makinalara körü körüne bir bağlılığın bizi geçmişimizden uzaklaştıracağını ve gerçek kimliklerimizi bize unutturacağını ileri sürmüştür. Jaspers, gelişimin karşısında durmanın elbette ki kabul edilebilir bir durum olmadığını belirtir, "fakat yaşam alanı makine ürünü olduğunda, doğanın ruhu elinden alındığında insan da, içinde yaşadığı dünyadan kopartılmış olur." der. (7) Jaspers, insanların yanlış şeyleri unuttuğunu söylemektedir. Bizi insan yapan unsurları, eleştirel düşünme biçimlerini ve kendi kimliklerimizi unutuyoruz. Yaşama duyduğumuz sevgiyi unutuyoruz. Jaspers şöyle sorar: "İnsanın kendisi olmanın nasıl bir şey olduğunu çoktan unutmadık mı? (8)" Anlık yaşama güdümüzü anımsayıp, en doğal şeyleri hiç düşünmeden vahşice yok eden orkların yaşam biçimlerini unutmalıyız.

Jaspers'ın yıldız öğrencisi Hannah Arendt, Nazi Almanya'sından kaçmış ve Yahudi olduğu için olası bir ölümden dönmüştür. Tüm sevdiklerini elinden almış olan 'soykırım'a bakan Arendt, Adolf Eichmann gibi önde gelen Nazi askerlerinin, öfkelerini, tutkularını ve genel olarak insanlıklarını unuttukları için şiddetle kınamaktadır. Eichmann, kendisini teknolojik açıdan gelişmiş Alman bürokrasisi içinde unutur ve kendisine verilen emirleri sorgulamadan yerine getirme güdüsüne kapılır. Uçurumu görüp yaşamı savunacak Nietzs-

che insanı neredeydi peki? Arendt, Jaspers'a yazdığı kederli bir mektubunda şöyle yakınır: "Her şey birkaç şeye bağlı. Şu son yıllarda, bu birkaç şeyin sayısının ne kadar azaldığını gördük." (9) Fakat çevrelerini sarmış olan onca tehlikeye karşın, yine de neşe içinde yaşayan ve etrafına mutluluk saçan birkaç kişi hep vardır. Arendt, *Men in Dark Times* adlı kitabında, bu gibi insanlar üzerinde durmaktadır. Arendt ve Jaspers, Nietzsche'nin mutluluk felsefesini onaylıyormuş gibi görünmektedirler. Geçmişin birçok yönünü unutabiliriz, fakat aynı zamanda, zor günlerimizde bize ışık tutacak bir tarih de bulunmaktadır. Neyi anımsayıp neyi unutmamız gerektiğini bilmek, anlamlı ve mutlu bir yaşamın anahtarıdır.

Şarkının Dönüşü

Tolkien, kendisinden önce gelen birçok varoluşçu filozof gibi, anlamlı mutluluğun, tehlikeleri göz ardı etmekten değil, acıyla yüzleşip yaşamı onaylamaktan geldiğini ileri sürer. Tolkien'in *Beowulf*'un yazarı üzerine kaleme aldığı ünlü makalesini okurken, kendisi hakkında konuştuğu izlenimine kapılırız. "Tüm insanları anlamaya çalışan, kaçınılmaz trajik sonlarını öngörme isteği içinde yanıp tutuşan, fakat bu ezici umutsuzluk içinde bile bunu 'şiirsel' bir boyutta irdeleyen, kuyunun içine bakan bir adam"ın (10) sanatçı güdülerini anlatır Tolkien.

Her iki dünya savaşını da gören Tolkien'in kendisi de, yeterli miktarda umutsuzluk ve yıkıma tanık olmuştur. *Yüzüklerin Efendisi*, 1936 ve 1949 yılları arasında yazılmıştır. Bu dönem, İngiltere tarihinin en karanlık dönemidir. Fakat Yüzük Savaşı ile Tolkien'in kendi deneyimi arasında fazla bir koşutluk aramak yanlış olabilir. Nietzsche, Jaspers ve Arendt'ten farklı olarak Tolkien, Avrupa'nın acıları hakkında ya da yirminci yüzyıl insanının durumu hakkında yazmaz. *Yüzüklerin Efendisi* bir kurmaca yapıtıdır ve böyle de okunmalıdır. Öte

yandan Shire, İngiliz kırsal yerleşim birimlerine çok benzer ve çay ile pipo içmeyi seven hobbitler, İngiliz halkını yansıtır gibi görünür. Fakat Tolkien, yazdığı önsözün neredeyse tamamını, yapıtının bir tarih ve kurmaca karışımı olmadığının altını çizmeye ayırır. (11) Bir yazar, kendi yaşamındaki deneyimlerden tamamen soyutlanamayacağını kabul etse de, politik olayların bir alegorisini yapmak zorunda da değildir. Amaçlarımız için, Tolkien'in, sanatçının karanlıkta bile oturup bir şeyler yaratabilen bir güç olduğunu kabul eden düşünürlerden biri olarak kabul etmemiz yeterlidir.

Tolkien'in elfleri, özellikle zor zamanlarda, bu yaşama sarılma güdüsünü beslerler. Üzüntü içindeki Yüzük Kardeşliği Lothlórien'e girerken, elf Haldir, onlara Altın Orman'ın artık güvenli olmadığını söyler: "Irmaklar bizi uzun zamandır korudu; fakat artık birer muhafız olmaktan çok uzaklar, çünkü Gölge kuzeyden kıvrılıp tepemize çöktü. Kimileri buralardan ayrılmaktan söz ediyor; fakat bunun için bile çok geç kalınmış gibi. Batı'daki dağlar kötülüğe gömülüyor; doğudaki topraklar çoraklaşıyor " (YK., s.413-414) Elfler, çevrelerindeki tehlikelerden habersizlerdir. Her gün uçurumlarla yüzleşirler; bu gerginlikten de, neşeli şarkıları doğmaktadır. Karanlık zamanlar güzelliği yok edemez. Elflerin bu neşesi hakkında yorumda bulunan Tolkien'in başka bir yerde de belirttiği gibi, bu neşeyi "keder ve bilgelik" zenginleştirmiştir. (S., s.49)

Nietzsche bize unutmamızı söylediğinde, saplantı derecesinde 'teknolojik' bir tutumu savunmaz. İçinde yaşadığımız zaman dilimini anlamak, bugün bulunduğumuz konuma bizi neyin getirdiğini anlamaktır. Tolkien'in Galadriel Hanım'ı kim olduğunu ve nereden geldiğini anımsar. Yukarıda gördüğümüz gibi, "Lórien" adı, Galadriel'in çok sevdiği ülkesindeki bir yerin adıdır. Galadriel'in mutluluğu, gururu, hatta gücü, ailesinin ve halkının yüceliğini anımsamasından kaynaklanır. Sam, Lórien elflerinin Rivendell'deki şarkıcı elflerden daha köklü olduğunu gözlemler. "Bunlar gezgin ya da yurtsuz kişiler değiller Bu ülkeyi onların mı yaptığı yoksa ül-

kenin mi onları yaptığı belli değildir, bilmem anlıyor musunuz?" (YK., ss.421-22)

Fakat Galadriel'in karanlık bir yüzü de vardır. Kendi kişisel mutluluğu ve yaşama bağlılığı, Frodo ve arkadaşları ormana geldiğinde çoktan azalmaya başlamıştır. Tolkien'in ölümünden sonra yayınlanan bir yapıtında belirttiği gibi, Galadriel Lórien'i "bir sığınak; bir güzellik ve huzur adası" haline getirmek istiyordu. Lórien'in, eski günlerin bir anıtı olmasını arzuluyordu. Fakat artık "bu altın düşünün puslu bir yeniden uyanışa dönüştüğünü gördüğünden, pişmanlık ve huzursuzluk" hissediyordu"(12). Görünürde hiç yaşlanmayan Ormanların Kraliçesi'ni böylesine üzen şey neydi?

Galadriel'in giderek artan üzüntüsünün nedeni belki de, çok anımsamasıdır. Çağlar boyunca üzerinde asılı kalan laneti, belki de hiç unutmamıştır. Frodo ve Sam'in gördüğü yalnızca oturmuş bir mutluluk olsa da, Galadriel, yabancı bir ülkede bir yabancı olmanın zorluklarını taşımaktadır. Tolkien, bu geçmişe bağlılığı bir "hata" olarak görmektedir; onun gözünde bu, "zamanı dondurmak" için gerçekleştirilen hatalı bir stratejidir. Kusurlu bir dünyada kusursuzluk peşinde koşmak, elflerin en büyük trajedisidir. (L., s.151) Galadriel, zamanı geriye çevirme isteğini besledikçe, şarkıları hüzünlü ve ağır olmaya devam edecektir. Yüzük Kardeşliği'ni uğurlarken, Lórien'de mevsimlerin değişimi ve zamanın akışı ile ilgili hüzünlü bir şarkı söyler. (YK., s. 453)

Galadriel geçmişi unutamadığı için, çevresindeki değişimlere de uyum sağlayamaz. Galadriel karakterinde, Tolkien'in elflerinin hem olumlu hem de olumsuz yanlarını görürüz. Tanrılar onlara hiç de doğal olmayan uzun yaşamlar vermişlerdir ve binlerce yıl boyunca yaşayabildikleri için, herhangi bir şeyi unutmaları son derece güçtür. Elfler yalnızca savaşta yaralandıklarında ya da gerçekten ölümcül bir yara aldıklarında yaşamlarını yitirirler.

Nietzsche'nin bizi uyardığı gibi, insan unutma yeteneğini yitirdiğinde, yaşamdan bezginlik duygusuna tutsak olur. Bu

durumda, Elrond'un kızı Arwen'in,(13) Aragorn ile mutlu olmak adına ölümsüzlüğünden vazgeçmesi bizi şaşırtmaz. Kısa yaşamları, her şeyle daha kolay yüzleşmelerini sağlayacaktır. Öte yandan, *Yüzüklerin Efendisi* boyunca, bazı karakterlerin, unutmaları gereken anlarda hatırladıklarını görürüz. Aragorn, atası Isildur'un zayıflığını hisseder; Denethor geçmişine inatla bağlı kalmakta ısrar eder ve Kral Theodon, bugünde yaşamaya başlamadan önce, Gandalf tarafından sıkı bir azara maruz kalır.

Nietzsche ve Tolkien'in ısrar ettiği gibi, insanların böyle bir unutma kapasiteleri vardır. Peki bu neden bu kadar zordur? *Silmarillon*'un tanrısal Valar'ı da benzer bir şaşkınlık içindedir ve insanların yazgıları ile mutluluk arzuları arasındaki ilişki üzerinde derin düşüncelere sahiptir. (14) Unuttuğumuz şeylerin bazılarını anımsayarak ve anımsadıklarımızın bazılarını unutarak daha iyi bir iş yapabilsek bile, elflerin sevincini her zaman tadabiliriz.

Başta da belirttiğimiz gibi, Country şarkıcısı Kenny Rogers doğru biliyor olmalı. İş bu hayattan keyif almaya geldiğinde, "you got to know when to hold 'em, know when to fold them" (ne zaman tutup ne zaman bırakmak gerektiğini bileceksin). Fakat yine aynı soruya dönüyoruz: Bırakmanın ya da tutmanın zamanını nasıl ayarlayacağız? Yirminci yüzyıl varoluşçuları, bu konuda içimizdeki ışığa güvenmemizi söylüyor. Eğer yaşam karşımıza zorluklar çıkartırsa, bize ona uygun davranmalıyız. İşe yaradığında geçmişe sarılmalıyız, fakat diğer her şey boşa çıktığında, gücü kendi içimizde aramalıyız. Geçmişimizin kölesi olmadığımızı bize hatırlatan şey, kendi içimizdeki özgürleştirici ışığımızdır. Her birimizin içinde taşıdığı bu ışık, Arendt'in soykırım yıllarından sonra yaşama tutunmak için kullandığı ışıkla aynıdır.

Bilge elf Galadriel aracılığıyla, Tolkien bize, içimizdeki ışığa güvenmemizi ve eski sorunlarımızı arkada bırakacak kadar güçlü olmamızı öğretmektedir. Frodo Hepsine Hükmedecek Tek Yüzük'ü Galadriel'e vermek istediğinde, Galadri-

el çağlar boyunca peşinde koştuğu Yüzük'ü kabul etmez; üstelik bunu, kendi sonunu hazırladığını bilerek yapar. Ormanların Kraliçesi çok uzun yaşamış olabilir, fakat hâlâ, kim olduğunu anımsayarak mutlu olabilir ve bunu yaparken bir yandan da geçmişinden uzaklaşır. "Sınavı geçtim," dedi. "Gücüm zayıflayacak, Batı'ya gideceğim ve Galadriel olarak kalacağım." (YK., s.438)

Belki Tom Bombadil dışında, romandaki diğer karakterler içinde en çok Galadirel Hanım varoluşçu felsefeye yakındır. Frodo, Lórien'in dost topraklarından ayrılırken, Galadriel ona sembolik bir ışık, kristal bir şişe verir. "Etrafınız geceyle çevirili olduğunda daha da parlak yanar. Karanlık yerlerde, diğer bütün ışıklar söndüğünde, size ışık olsun bu." (YK., s.451) Belki de Tolkien'in elflerinin anlamı yalnızca budur. Elfler, kendilerine güvendiklerinde mutlu olurlar. Kendilerine duydukları güven, en karanlık gecelerde bile şarkı söylemelerini sağlar. Bizim dünyamızdaki karanlık yerleri de aydınlatmaları umuduyla. (15)

Altıncı Bölüm Notları

(1) "The Will to Power", çev.: Walter Kaufmann ve R.J. Hollingdale (New York: Vintage, 1967), Önsöz.
(2) Agy., bölüm 47.
(3) Agy., bölüm 800.
(4) "Thus Spoke Zarathustra", çev.: Walter Kaufmann (New york: Penguin 1985), s.165. Nietzsche burada, karmaşa içinde yaşayan insanlara gülüp duran bir cüce portresi çizer. Nietsche'nin cücesi ve Tolkien'in elfleri, birçok ortak özelliğe sahiptir.
(5) "History in the Service and Disservice of Life", "Unmodern Observations", çev.: William Arrowsmith (New Haven: Yale University Pres, 1990), s.89.

(6) Agy., s.99.
(7) "Man in the Modern Age", çev.: Eden ve Cedar Paul (London: Routledge, 1951), s. 45.
(8) "The Future of Mankind", çev.: E.B. Ashton (Chicago: University of Chicago Pres, 1961), s.234.
(9) "Hannah Arendt-Karl Jaspers Correspondence", yay.haz.: Lotte Kohler ve Hans Saner, çev.: Robert ve Rita Kimber (New York: Harcourt Brace, 1992), #31.
(10) "Beowulf: The Monsters and the Critics," "The Beowulf Poet" (Englewood Cliffs: Prentice Halls, 1968), s.28.
(11) Tolkien'in söylediklerine herkes güvenmez. Örneğin Jane Chance, Tolkien'in İkinci Dünya Savaşı'nın yapıtı üzerindeki etkisi haksız yere yok gösterdiğini ileri sürer. Bkz. "Tolkien's Art" (New York: St. Martin's Pres, 2001), ss.31-37.
(12) "The History of Galadriel and Celeborn", "Unfinished Tales of Númenor and Middle-earth" (Boston: Houghton Mifflin, 1980), s.251.
(13) *İki Kule*'nin sinema filminde, Peter Jackson, (Liv Tyler'ın canlandırdığı) Arwen'ın çarpıcı bir betimlemesini sunar. Arwen Aragorn'un mezasının başında durur ve ayakta kalmak zorunda olduğunu hisseder. *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki ölüm temasının daha derin bir tartışması için bkz. Bölüm 10.
(14) Christopher Tolkien, yay. haz.: "The Book of Lost Tales: Part I" (New york: Ballantine, 1983), s.57.
(15) Beverly Road'ın ormansı elflerine ve Wilkes-Barre'ın dağsı elflerine, bu yazıya ilişkin yorum ve eleştirileri için sonsuz teşekkürler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Orta Dünya'da İyi ve Kötü

7

*Über*hobbitler: Tolkien, Nietzsche ve Güç İstenci

DOUGLAS K. BLOUNT

İyi nedir? -İnsandaki güç duygusunu, güç istencini ve gücün kendisini yükselten her şey.

Kötü nedir? -Güçsüzlükten doğan her şey.

Mutluluk nedir? -Gücün arttırdığı, bir engel aşıldığı zaman hissedilen duygu.

FRIEDRICH NIETZSCHE(1)

Tek Yüzük elbette bir Güç Yüzüğü'dür. Gerçekten de bu hükmeden Güç Yüzüğü'dür. Çünkü elf öykülerinin bize anlattığına göre, Tek Yüzük sahiplerine, diğer Güç Yüzükleri'ne hükmetme gücü verir. Mordor'un Kara Hükümdarı Sauron Tek Yüzük'ü dövdüğünde, ona kendi kötücül gücünü vermiştir. Daha başka, gücü daha az olan başka Yüzükler de vardı; fakat Sauron, "kendi yüzüğünün tüm diğer Yüzüklerin gücünü içinde barındırdığından, onlara hükmettiğinden ve sonunda da hepsini kölesi haline getirdiğinden emin oldu." (L., s.152)

Fakat kendi gücünün büyük bir bölümünü Yüzük'e veren Sauron, büyük bir kumar oynamış oldu. Çünkü yeterli bilgiye ve güce sahip biri Yüzük'ü ele geçirdiğinde, Sauron'u ko-

laylıkla alt edebilirdi. Fakat Orta Dünya'da ona kim karşı koyabilirdi? Gerçekten de, onun karşısında kim durabilirdi? Elbette, eğer Yüzük gerçekten yok edilseydi, Sauron'un Yüzük'e verdiği gücü de yok olurdu. Sauron'un kendisi "silik bir noktaya, bir gölgeye ve kötü bir iradenin silik anısına dönüşürdü." (L., s.153) Öte yandan, Yüzük yalnızca Hüküm Dağı'nın ateşlerinde yok edilebilirdi. Daha da önemlisi, Yüzük'ü kullananlar onun etkisi altına giriyor ve en sonunda onun iradesine yeniliyordu (2). Ve Yüzük'ün iradesine yenilenler, onu yok etme gücünden de yoksun kalıyordu. Bu nedenle Yüzük'ün yok edilmesi büyük ölçüde olasılık dışıydı. Bu bağlamda Sauron'un oynadığı kumar belki de o kadar riskli değildi. Her koşulda, hükmetme, tutsak etme ve Orta Dünya'yı yönetme isteği, bu riskten daha ağır basmıştı.

Aynı zamanda Eru olarak da adlandırılan Iluvatar, Orta Dünya'nın yaratıcısı gerçek bir tanrıdır (3). Işık ve Karanlık arasında süren uzun savaş sırasında, Karanlıklar Kralı Sauron, kendisine "Kralların Kralı ve Dünyanın Efendisi" adını takar. Bu, Iluvatar'ın haklı olarak kendisi için kullandığı bir unvandır. (L., s.155) Dahası, tüm dünyaya hükmetmek isteyen Sauron, Iluvatar'ın yerine geçip, Tanrı olmak ister. Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki temel çatışmanın, önemli bir unsur olsa da "özgürlük" hakkında olmadığını, bu çatışmanın "Tanrı ve onun kutsal onura sahip olma hakkı" çevresinde geliştiğini ileri sürer.

> "Sauron bir Tanrı-Kral olmak istiyordu ve hizmetkârları da onu öyle görüyordu; eğer savaşını kazansaydı, bütün akıllı yaratıklardan kutsal onur talep edecek ve tüm dünyaya hükmedecekti." (L., s.243-44)

Bu bağlamda, Orta Dünya'daki çatışmanın temelinde din yatar. Sauron iradesini, yalnızca kendi halkı üzerinde değil, tüm Orta Dünya'da ve nihai olarak da Iluvatar'ın kendisi üzerinde egemen kılmayı amaçlamaktadır.

Nietzsche: Güç Filozofu

Sauron'un egemenlik kurma, tutsak etme ve çevresindeki herkesin –hatta Iluvatar'ın üzerinde– kendi iradesini dayatma isteği, onu, Orta Dünya'da iyi olan her şeyin baş düşmanı yapar. Yine de, çevresindekilere karşı ölümcül bir tehdit oluştursa da, Karanlıklar Efendisi'nin güç oyunu, ona yalnızca bir yaşam umudu değil, uzun bir yaşam umudu verir.

Alman filozof Friedrich Nietzsche (1844-1900), güç savaşının sözünü sakınmayan bir savunucuydu. Nietzsche'ye göre yaşam, yalnızca zayıfların güçlüler tarafından ezilmesidir. Nietzsche şöyle diyor: "Sömürü, yalnızca yozlaşmış, kusurlu ya da ilkel bir topluma özgü bir durum değildir; sömürü, canlı olan her şeyin temel bir organik işlevidir; sömürü, yaşamın temelinde var olan, egemenlik kurma güdüsünün bir sonucudur."(4) Eğer yaşamın özünde sömürü varsa, Orta Dünya'nın en canlı varlığı bu durumda Sauron'dur!

Kuşkusuz, temeli sömürüye dayanan bir yaşam görüşü, törel açılımları gereği hoşumuza gitmeyecektir. Nietzsche burada, küçük kuzuları kendi amaçları için sömüren (yiyen) avcı kurtları düşünmemizi istiyor. Kuzuların kurtlardan hoşlanmaması ve hatta onları düşman olarak görmesi bizi şaşırtmaz. Peki bu durum kurtları ahlak açısından kusurlu mu kılmaktadır? Bu onları kötü mü yapar? Kurtların yaptığı yalnızca doğalarına göre hareket etmek değil midir? Ve gücün doğasında, çevresindekileri kontrol etme güdüsü yok mudur? Nietzsche şöyle yazıyor: "Kendisini bir güç olarak ortaya koymayan, ele geçirme, bastırma, hükmetme güdüsü olmayan, düşmanlara ve zaferlere açlık duymayan bir güç istemek, güçlülük olarak tanımlanabilecek bir zayıflık arzulamak kadar saçma bir şeydir." (5)

Kuzular, içinde bulundukları durumu tek bir biçimde yorumlarken; kuzuları son derece lezzetli bulan kurtlar ise başka bir biçimde yorumlarlar. Aynı biçimde, Bilbo'yu ve cüce arkadaşlarını neredeyse pişirecek olan Bert, Tom ve William

adlı troller de (H., s.34-41), içinde bulundukları durumu tamamen farklı yorumlarlar. Fakat en sonunda, yorumlar yalnızca yorum olarak kalır (6). Bunların hiçbirinin etik bir önemi yoktur –fakat elbette, kurtlar ve (Gandalf için olmasa bile) troller, kendi yorumlarını kuzular ve Bilbo ile arkadaşlarına zorla kabul ettirme gücüne sahiptirler. Olaylara bu açıdan bakmak, iyinin ve kötünün ötesine gitmektir.

Nietzsche aynı zamanda, Tanrı'nın öldüğünü ve yaşamın anlamsız olduğunu söyler –fakat aynı zamanda da, her şeyin o kadar kötü olmadığını belirtir. Tanrı'nın öldüğünü bildirirken, söylediklerini sözcük anlamlarıyla algılamamız gerekir. Çünkü Tanrı elbette, aslında ölmemiştir. Nietzsche'nin burada söylemek istediği, insanların Tanrı'nın varlığını artık dünyadaki diğer olgularla bağdaştıramadıklarıdır; "Hıristiyan Tanrısına inanmak, inanılmaz hale gelmiştir." (7) Nietzsche'ye göre, Tanrı'nın ölümü hakkında konuşmak, onun gerçek anlamda ölümüne denk değildir; bunun anlamı, insanların, Tanrı'nın hiç varolmadığını anlamalarıdır. (8)

Tanrı'nın var olmadığı görüşü, kuşkusuz önemli açılımlara sahiptir. Belki de buradan çıkacak en önemli sonuç, yaşamın anlamsız olduğudur. Çünkü eğer Tanrı yoksa, insanların yaratılışı da tanrısal değildir ve eğer insanlar tanrısal bir bağlamda yaratılmamışlarsa, bu dünyadaki var oluşlarının da herhangi bir amacı yoktur. Bu bağlamda insanlar, amaçsız bir var oluş sürerler. Yaşamlarının içsel bir anlamı yoktur. Nietzsche şöyle der: "Amaç kavramını biz kendimiz icat ettik, gerçeklikte amaç diye bir şey yoktur." (9) Bu görüşe göre, kendimizi tanrısal yazgılarımızın izinden gittiğimiz ve tanrısal amaçlarımızı yerine getirdiğimiz bir yerde değil, amaçsız acılarla dolu yabancı bir dünyada buluruz. Bu elbette, tüm meşru halkların (orkların, trollerin ve diğer kötücül halkların tersine) yurt olarak benimsedikleri Orta Dünya ile tam bir karşıtlık içindedir.

Gerçeklik, Nietzsche'nin gözünde çirkindir. Eğer dünyayla gerçek hali ile yüzleşseydik ve kendimize dürüst dav-

ranmak zorunda kalsaydık, ona dayanamazdık. Dürüstlüğün, kendisiyle birlikte nefret ve yıkım getirdiğini biliriz. (10) Yaşamlarını sürdürmek için mantıklı, iyi ve güzel bir gerçek arayanlar, boşuna bir arayış içindedirler. Bu gerçekle baş edebilmek için, eninde sonunda kendi kendimizi kandırmak zorunda kalırız. Aksi takdirde, yaşamsallığımızı yitiririz.

İnsanlar bu gerçekle baş edebilmek için sanata sığınmışlardır. Sanat sayesinde gözlerimize bir peçe iner ve umutsuzluğa kapılmayız; sanat, absürt, kaygılı ve anlamsız yaşamlarımızı, eğer dürüstlükle yüzleşilirse bizi güçsüz kılacak gerçeklerin üzerine bir perde çekerek katlanılabilir kılar. Bu bağlamda sanat, "bir tür yalan kültü" olarak işlev görür. Burada, güzelliğin gerçeklikten, zevkin de mantıktan daha önemli bir konuma yerleştirildiğine dikkat edin. (11) Kurtuluşumuz gerçeklik değil, güzellik olacaktır. (Gerçekten de, bizi gerçekten kurtaracak olan güzellik olacaktır.) Nietzsche, "Gerçekliğin sürekliliği ve insanlığın refahı için önceden belirlenmiş bir denge yoktur," der. (12) Böyle bir durumda da, zevkin mantıktan daha yararlı olduğu sonucu ortaya çıkar.

Yaşamın anlamsızlığını örneklendirmek için Nietzsche, sıra dışı bir tarihsel görüş ortaya koyar. Buna göre, tarihte gerçekleşecek olan her şey, geçmişte defalarca gerçekleşmiştir. Genelde tarihi, düz bir çizgide gelişimsel olarak ilerleyen bir olgu olarak düşünürüz. Böyle bir görüş, tarihin bilinçli bir biçimde ilerlediği belli bir nokta olduğu görüşünü destekler. Orta Dünya Tarihi –*Silmarillon*'da anlatılan olaylardan, *Kralın Dönüşü*'nde sıralananlara dek– büyük bir doruğa doğru ilerliyormuş gibi görünür. Tüm bu farklı olaylar zinciri içinde, Tolkien bize, her şeyi yönetenin büyük tanrı Iluvatar'ın eli olduğunu sezdirir ve bu da, tarihsel olayların belli bir zirveye doğru hareket ettiği görüşünü destekler. Fakat Nietzsche'nin ortaya attığı görüşe göre, tarih düz bir çizgide değil, dairesel bir düzlemde hareket eder. Ve tarih bu yüzden, kendisini durmadan tekrar eder. Düşünürler, Nietzsche'nin bu sonsuz yinelenmeye gerçekten inanıp inanmadığı üzerinde çok tartışırlar.

(13) Tanrı'nın ölümüne ilişkin iddiası gibi, Nietzsche bu sözlerini de metaforik bir anlamda kullanmış olabilir.

Yine de tarihin, tüm olayların kendisini yinelediği dairesel bir döngü içinde hareket ettiğini öngören öğreti, birkaç önemli konuyu da beraberinde getirmektedir. Öncelikle, yaşamın anlamı olduğu görüşünü yadsır. Fakat bu görüş elbette, evrenin kozmik bir doruğa doğru ilerlediği görüşünü de olanaksız kılmaktadır. İkinci olarak, sonsuzluğun öteki dünyaya ait bir olgu olarak değil de, bu yaşama ait sonsuz sayıda yinelenen bir olaylar dizisi olarak görülmesi, kaçınılmaz olarak farklı görüşleri de beraberinde getirir. Nietzsche'nin yazdığı gibi:

> "Eğer bu düşünce üzerinizde egemenlik kurmuş olsaydı, sizi bütünüyle değiştirir ve hatta ezerdi; her aşamada karşımıza çıkan soru şudur: 'Aynı şeyi üst üste istiyor muyuz?' Bu sorunun yanıtını vermeye çalışmak, bu dünyadaki edimlerimizin üzerinde olabilecek en büyük baskıdır." (14)

Bu bağlamda, sonsuz yinelenmeyi ciddiye almak (sözcük anlamından farklı olarak), kişinin yaşamını, yaşamı biçimlendirecek yeni bir ölçüt ortaya çıkartarak bütünüyle değiştirmektedir.

Übermensch: Güçlü İnsan

Nietzsche'nin bu noktadaki düşüncesini özetleyecek olursak: Tanrı ölmüştür. Ya da, daha faklı bir biçimde söylersek, Tanrıya inanmak artık olanaksızdır. Ayrıca, Tanrı öldüğü için, masumluğumuz ve saflığımız da artık ölmüştür. Önümüzde, iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırt etmemizi sağlayacak tanrısal bir ışık yoktur; gerçekten de, "iyi" ve "kötü", nesnelerin gerçek nitelikleri değil, onlara bizim yakıştırdığımız yorumlardan başka bir şey değildir. Dünya, acılarla dolu çirkin bir yer-

dir. Eğer bu acıların daha yüce bir amacı olsaydı, buna belki katlanabilirdik. Fakat ne yazık ki, ortada yüce bir amaç ya da son yok! Yaşam anlamsız olduğu için, bu gerçekle yüzleşmemize yardımcı olmak için, güzellikler yaratabiliriz, fakat bunu değiştiremeyiz. Tarih monoton bir biçimde sürüp gider; aynı olaylar dizisi tekrar tekrar birbirini yineler. En azından Nietzsche böyle olduğuna inanıyor.

Tanrı öldüğü için, bununla birlikte her şey de çöküşe doğru gider. Fakat Nietzsche, şaşırtıcı bir biçimde, Tanrı'nın ölümüne üzülmez, tersine buna çok sevinir. "Biz filozoflar ve özgür ruhlar," diye yazar, "Tanrı'nın ölüm haberini yeni bir gündoğumu olarak algılarız; yüreklerimiz şükranla dolar (15) Fakat Tanrı'nın ölümünün yaşamı anlamsız kıldığı ve acılarımızın (ve aynı zamanda sevinçlerimizin) belli bir amacı olmadığı düşünüldüğünde, Nietzsche neden seviniyor? Aşağıdaki alıntı, bize bu konuda bir ipucu verebilir:

> "Tanrı ölmüştür. Tanrı ölüdür. Ve onu biz öldürdük. Katillerin katili olan bizler, kendimizi nasıl teselli edeceğiz? Dünyanın bugüne dek sahip olduğu en yüce ve en kutsal varlık, bizim bıçaklarımızın altında can verdi –onun kanını bizim için kim temizleyecek? Kendimizi hangi suyla arındıracağız? Bu olaydan sonra, nasıl törenler, ne gibi kurbanlar bulmamız gerekecek? Bu olayın ağırlığı bizim için çok fazla değil mi? Bu ağırlık bizden, ayrı ayrı tanrılar olmamızı gerektirmiyor mu?" (16)

Nietzsche, Tanrı'nın ölümünün kötü bir durum olmadığını belirtir; bunun, özgürleştirici bir durum olduğunu söyler. Tanrı'nın ölümüyle boşalan yeri doldurabiliriz. Tanrı'nın ölümüyle ve yerleşik ahlak düzeninin baskısının ortadan kalkmasıyla, tertemiz ve beyaz tuvalleri olan ressamlara benzeriz. Her şey olasıdır; önemli olan tek şey, bu olasılıklara hazır olmamızdır!

Bu bağlamda Nietzsche'nin tarih anlayışıyla paralel olarak, kendimizi başladığımız yerde buluruz: güç ve irade; gü-

ce sahip olma iradesi. Nietzsche bizi, yaşamın anlamsızlığı ile yüzleşmeye çağırır. Yapmamız gereken yalnızca onunla yüzleşmek değil, onu kucaklamaktır. Bu bize, beyaz, temiz tuvaller sunar. Fakat neyin resmini yapacağız? Nietzsche'nin söylediğine göre, ne istersek ve bizi ne mutlu ediyorsa. Peki bize ne rehberlik edecek? Ahlak değil, çünkü bundan vazgeçildi; mantık değil, çünkü o da rafa kaldırıldı. Peki o zaman ne? Zevk, bize rehberlik edecek olan, bizim zevkimizdir. "Estetik bir fenomen olarak, varoluş bizim için hâlâ dayanılırdır," der Nietzsche, "ve sanat yoluyla kendimizi ifade eder ve iyi bir vicdana sahip oluruz." (17) Yaşamın anlamsızlığını kucaklamak ve kendi zevkimize göre olağanüstü bir yaşam yaratmak –Nietzsche'nin bize yapmamızı söylediği şey budur. Ve bunu başaran da, yeni insandır, üst insandır (kimi zaman "süperman" olarak adlandırılır), Nietzsche'nin müjdelediği 'Übermensch'dir.

Frodo ve Sam, *Über*hobbitler

Yüzüklerin Efendisi'nin ana eksenini oluşturan Sauron'un güç tutkusu, kendisi için kusursuz bir yaşam amacına hizmet eder. Nietzsche'nin kendisi, yavan zevk ve teknolojik sıkıntı gibi unsurları eleştirse de, ortaya koyduğu felsefesi, kaba kuvveti tamamen reddetmez. Bu nedenle Sauron, 'übermensch' sıfatına bir aday olarak görülür. Fakat *Yüzüklerin Efendisi*'nde, kontrol etme, yönetme ve başkalarının üzerinde kendi iradesini egemen kılma tutkusu –kısacası bastırılamayan güç tutkusu– cesur ve yeni bir insan tipi değil, sıradan ve eski moda bir kötülük imgesi çizer. Ve Tolkien'in Sauron'a karşı verilen savaşa ilişkin anlattığı öykü, bizi bu kötülüğe karşı eleştirel olmaya zorlar.

Mordor ve Karanlıklar Lordu'nun vahşeti, Iluvatar'ın birlikte hareket eden çocukları ile gerçekten de tam bir karşıtlık içindedir. Bu bağlamda, *Yüzüklerin Efendisi*'ni yazarken bu aklında olmasa da, Tolkien bize, Nietzsche'nin gerçeklik an-

layışına ilişkin etkileyici bir alternatif sunmaktadır. (18) Mantıksal tartışmadan çok, sanatkâr bir yaklaşım sergileyen bu görüş, diğer görüşleri kendi düzleminde çürütebilir. Nietzsche bize, gerçekliğin büyük ve panoramik bir portresini sunmaktadır; Tolkien ise, Nietzsche'nin portresine rakip, başka bir portre sunmaktadır. Hangisi daha iyidir? Hangi gerçeklik vizyonu daha inandırıcıdır? Eğer bu soruların yanıtını Nietzsche'nin varsayımlarını dayandırırsak, bu bakış açılarından güzel olanını seçmek durumunda kalırız. Sonuçta kararımızı etkileyecek olan temel unsur, bizim zevk anlayışımızdır.

Tolkien'in gerçeklik vizyonunun en önemli unsuru, topluluktur. Hiçbir hobbit bir arada değildir. *Hobbit*'teki serüveninde, Bilbo'ya cüceler eşlik eder; *Yüzüklerin Efendisi*'nde Frodo, Rivendell yolculuğuna, onu yalnız bırakmak istemeyen Merry, Pipin ve Sam ile birlikte çıkar. İlk kitap, hiç de şaşırtıcı olmayan bir biçimde Kardeşlik çevresinde gelişir. Yüzük Kardeşliği'nin her bir üyesi, –sadakatten uzak Boromir bile– Yüzük Taşıyıcısı'nın serüvenine yardımcı olur. Sam, Mordor'a ve Kıyamet Dağı'na kadar Frodo'ya eşlik eder. Sam'in onu yalnız bırakmaması çok da yerindedir, çünkü eğer Frodo'nun yanında ayrılsaydı, Frodo'nun serüveni bir felaketle sonlanabilirdir.

Yüzük Kardeşliği, Yüzük Taşıyıcısı'na her aşamada yardımcı olsa da, Kardeşlik'in dışındaki kişilerin de yardımı olmasaydı, serüven yine başarıyla tamamlanamazdı. Örneğin Fatty Bolger, Frodo'nun hâlâ evde olduğu izlenimini vermek için, Crickhollow'da kalmayı sürdürür. Tom Bombadil, Merry Pippin'i kurtarır; daha sonra Frodo'yu da ormandaki tehlikelerden kurtarır. Barliman Butterbur'un yardımcısı Nob, Merry'i Nazgûl'den kurtarır. Butterbur'un Bill Ferny'den hobbitler için satın aldığı at olan Bill, Fırtınatepesi'nde yaralanmasından sonra Frodo da dahil olmak üzere, hobbitlerin eşyalarını taşır. Glorfindel'in atı, Nazgûl onları izlerken, Ford'a taşır. Gwaihir, Büyük Kartal, Gandalf'ı Orthanc'tan kurtarır; Riddermark'tan gelen bir gölge at, hıza ge-

reksinim duyduğu anda, Gandalf'a bunu sağlar.

Bilbo, Frodo'ya Sting kılıcını verir ve bu, Yüzük Tayıcısı'nın serüveninde önemli bir rol oynar. Yüzük Kardeşliği Lothlórien'den ayrılırken, Galadriel herkese, daha sonra çok işe yaradığını gördükleri bazı hediyeler verir. Bu örneklerin tümü, yalnızca *Yüzük Kardeşliği*'ndendir ve *İki Kule* ile *Kralın Dönüşü*'nde, bu örnekler çok daha arttırılabilir. Fakat yukarıdaki örnekler bizim için yeterlidir: Frodo'nun başarısı, çok geniş bir topluluğun işbirliğine ve yardımlarına bağlıdır.

Yüzük Kardeşliği'nin her bir üyesi, Orta Dünya'nın biçimlenmesinde ayrı ayrı etkiye sahiptir. Kardeşlik'i oluşturan kişilerin Frodo'nun başarısına olan katkılarını ayrı ayrı tartışmak, bu yazının sınırlarını aşar. Yine de, içlerinden üçünün katkıları üzerinde birer yorumda bulunmak istiyorum –Gandalf'ın Khazad-dun köprüsünde kendisini öne atması, Frodo'nun zavallı Gollum'a iyi davranması ve Sam'in Yüzük'ü kullanmaması.

Yüzük Kardeşliği'nin geri kalanının Moria'dan kaçabilmesi için, Gandalf, Balrog ile yüzleşmek için Khazad-dun köprüsünün üzerinde durur. Gandalf elbette bir insan değildir. "Onun tam olarak ne olduğunu belirtecek modern bir sözcük bulunmamaktadır," diye yazıyor Tolkien. (L., s. 202) Bu durumda, Yüzük Kardeşliği'nin en güçlü üyesi Gandalf'tır. Fakat yine de, diğerlerinin uğruna ölmeye hazır görünmektedir. İçinde bulunduğu topluluk için iyilikte bulunma güdüsünü taşımaktadır. Gandalf'ın bu yardımseverliği ve alçakgönüllülüğü, çevresindekileri kontrol edip onlar üzerinde egemen olma isteğini değil, kişisel ödünler uğruna, diğerlerine yardımcı olma arzusunu yansıtmaktadır.

Bilbo'nun yıllar önceki izinden giden Frodo, Gollum'a acır ve ona birkaç defa yardımsever duygular içinde davranır. Örneğin iki kere, Faramir'den Gollum'un yaşamını bağışlamasını ister. Frodo Faramir'e, ilk buluşmalarında, "Eğer ona rastgelirseniz canını bağışlayın," der. "Ya bize getirin onu ya da yollayın. Sadece sefil, derbeder bir yaratıktır ama bir süre

için onu gözetimim altında tutuyorum" (İK., s.303). Daha sonra, Yasak Havuz'da, Frodo Gollum'un yaşamının bağışlanmasını ister:

> "Yaratık çok sefil ve aç," dedi Frodo, "ve içinde bulunduğu tehlikenin farkında değil. Ayrıca Gandalf, yani sizin Mithrandir'iniz, bu yüzden ve daha başka bazı nedenlerden ötürü onu öldürmemenizi söylerdi size. Elflerin bunu yapmasını yasaklamıştı. Tam olarak neden olduğunu bilmiyorum ve tahmin ettiğimi de burada açık açık söyleyemem. Fakat bu yaratığın benim görevimle bir çeşit bağı var." (İK., s.337)

Faramir Gollum'un öldürülmesinde ısrar ettiğinde, Frodo en azından Gollum'un yanına kendisi gitmesi için yalvarır. Burada, yalnızca acıma değil, aynı zamanda kendini feda etmeye yönelik bir isteklilik de görmekteyiz. Gandalf kendisini Yüzük Kardeşliği için feda ederken, Frodo kendisini, zavallı Gollum için feda etmeye hazırdır.

Frodo'nun Gollum'a duyduğu bu acıma duygusu, roman açısından çok önemlidir. Çünkü, romanın en sonunda, Hüküm Dağı'nda Yüzük'ün gücüne yenik düşüp de onu bırakmak istemediğinde, Gollum hiç beklenmedik bir biçimde Yüzük Taşıyıcısı'nın yardımına koşar. Yüzük'ü hobbitten zorla almaya çalışırken, Gollum hobbitin parmağını ısırır. Yüzük'ü geri aldığı anda duyduğu heyecanla tökezler ve Kıyamet Dağı'nın çukuruna düşer. Yüzük de böylece yok edilmiş olur. Ve sonunda, Frodo Yüzük'ü kendisi yok edememiş olsa da, Yüzük Kardeşliği'nin misyonu tamamlanmış olur. Frodo'nun acıması, onun ve Orta Dünya'nın kurtuluşu olur.

Tolkien'e göre, *Yüzüklerin Efendisi*'nin gerçek kahramanı Sam'dir. (L., s.161) Yüzük'ün kendisine kazandırabileceklerini Sam de düşünür. Yüzük'ün kendisini bir kahraman, Orta Dünya'nın efendisi haline getirebileceğini bilmektedir. Sam'in Yüzük'e karşı koymasını sağlayan iki unsur vardır:

Frodo'ya olan sevgisi ve içtenlikli hobbit duyguları. Sam, yüreğinin derinliklerinde, böylesine görkemli bir rolü üstlenecek kadar büyük olmadığını hisseder.

> "Bütün ihtiyaç duyduğu ve hak ettiği şey hür bir bahçıvanın minik bahçesi idi, büyüyüp de bir ülke olmuş bir bahçe değil; kullanacağı kendi elleriydi, hükmedeceği diğer kişilerin elleri değildi." (KD., s.194)

Sam'in Yüzük'ü kendi çıkarları için kullanmak istememesi, hobbitin Frodo'ya duyduğu sevgiden ve alçakgönüllülüğünden kaynaklanmaktadır. Kendilerini diğerleri için feda edebilen Gandalf ve Frodo'da olduğu gibi, Sam'da, Yüzük Kardeşliği'nin amacı uğruna kendisini feda etmeye hazırdır. Efendisinin çıkarları uğruna, kendi yüceliğinden vazgeçebilmektedir.

Sonuç olarak Tolkien'in bize çizdiği portre, topluluk, alçakgönülülülük, sevgi ve kişisel ödün unsurlarından oluşur. Orta Dünya'nın kahramanlarının elbette hataları da vardır. İnsanlar elflerin ölümsüzlüğünü arzularlar; elfler de insanların ölümlülüğünü. Cüceler ve elfler arasında, birbirlerine karşı köklü önyargılar gelişmiştir ve bu önyargılardan kurtulmaları kolay değildir. Frodo'nun kendisi de, Yüzük'ün gücüne en sonunda boyun eğer. Tüm bunlara karşın, Orta Dünya'nın kahramanları karşılarına çıkan güçlükleri aşmayı başarırlar ve bunu birbirleri üzerinde egemenlik kurmayı amaçlayan güç oyunlarıyla değil, alçakgönüllülük ve kişisel ödünlerle yaparlar. Tolkien'e göre gerçek güç, güçten vazgeçebilmektir. (L., s 246) Tolkien'e göre iyi bir yaşamın anahtarı, başkaları için kendi gücünüzden vazgeçebilmektir.

(1) Friedrich Nietzsche, "The Anti-Christ", "A Nietzsche Reader", çev.: R.J. Hollingdale (New York: Penguin, 1977) [NR olarak anılacaktır], s.231.
(2) Tom Bombadil, bu kurala uymaz. Frodo ve arkadaşlarının öğrendiği gibi, yaşlı Bombadil Yüzük'ü takmasına karşın görünmez olmaz ve Frodo Yüzük'ü onun yanında taktığında, Bombadil hobbiti görmeye devam eder (YK., s.169).
(3) Tolkien Orta Dünya'nın antik ve tarih öncesi zamanlarını, yaratılışı da dahil olmak üzere, *Silmarillon*'da anlatır.
(4) Friedrich Nietzsche, "Beyond Good and Evil", NR, s.230.
(5) Friedrich Nietzsche, "On the Genealogy of Morals", NR, s.115.
(6) Bkz. Friedrich Nietzsche, "Beyond Good and Evil", NR, s.104.
(7) Friedrich Nietzsche, "The Gay Science", NR, ss.208-09.
(8) Bkz. Richard Schacht, "Nietzsche" (New York: Routledge, 1983), s.121: Nietzsche, kuşkulu bir agnostizmden öteye geçtiğini ve Schopenhauer'in "koşulsuz ve dürüst ateizmi"ni paylaştığını birçok yerde açıkça belirtir. Yine de, görüşünü ateşli bir biçimde savunmasına rağmen, Nietzsche, bir Tanrı olmadığı görüşünü desteklemek adına fazla bir şey yapmaz. Bu nedenle, ateist inancı, mantıklı bir çıkarımdan çok, temel bir aksiyoma benzer. Fakat bu aksiyomun yaşamsal etkilerini, diğer ateistlerden çok daha açık bir biçimde görebilmiştir.
(9) Friedrich Nietzsche, "Twilight of the Idol", NR, s.211.
(10) Friedrich Nietzsche, "The Gay Science", NR, s.131.
(11) Bkz. Friedrich Nietzsche, "The Gay Science", çev.: Walter Kaufmann (New York: Vintage, 1974), p.186: "What is now decisive against Christianity is our taste, no longer our reasons."
(12) Friedrich Nietzsche, "Human, All Too Human", NR,

s.198.
(13) Bkz. Schacht, "Nietzsche", s. 259: "Burada önemli olan düşüncenin (sonsuz yinelenme) doğruluğu değildir; sorun, insanların buna katlanabilme yetileri ve dahası, bunu hiç tedirgin olmadan kucaklayabilmeleridir."
(14) Friedrich Nietzsche, "The Gay Science", NR, s.250. Bkz. Friedrich Nietzsche, "Ecce Homo", "Why I Am So Clever", NR, s.260: "Bir insandaki yücelik formülüm amor fatti'dir (yazgı sevgisi): kişi, gelecekten, geçmişten ve genel olarak sonsuzluktan, elindekilerden başka bir şey istemez."
(15) Friedrich Nietzsche, "The Gay Science", NR, s.209.
(16) Agy., s.203.
(17) Agy., s.131.
(18) Fakat belki de aklında gerçekten bu vardı. Tolkien'e göre, Yüzük, "daha fazla güce duyulan tutkuyu" simgelemektedir. (L., s.160) *Yüzüklerin Efendisi*'nde, Yüzük'ün oynadığı önemli rol göz önüne alındığında, Tolkien'in anlattıkları, Nietzsche'nin güç tutkusuna ilişkin söylediklerine bir yanıt gibi görünmektedir.

8

Tolkien ve Kötülüğün Doğası

SCOTT A. DAVISON

Yüzüklerin Efendisi, iyi ve kötü arasındaki mücadele ile ilgili bir öyküdür. Bu öyküyü hemen anlarız, çünkü bu aynı zamanda bizim öykümüzdür. Tolkien'in dünyasında, kendi dünyamızda ve kendi çevremizde tanık olduğumuz iyi ve kötü unsurlara tanık oluruz. Doğrusunu söylemek gerekirse, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki en önemli sahne, Frodo'nun Tek Yüzük'ün gücüne son anda yenik düştüğü sahnedir. (KD., s.247) Bir anlamda, kötülük bir anlığına bile olsa zafer kazanır, fakat kötülüğün kalıcı egemenliği, şans eseri yok edilir.

Aristoteles'e göre, komedilerde bizden daha kötü insanlar vardır, fakat trajedilerdeki insanlar tamamen bize benzerler. (1) Bu resme dikkatle baktığımızda, kendi içimizdeki ve dünyamızdaki kötülüğü daha iyi anlayabilir ve belki de bununla savaşmaya başlayabiliriz.

Kötülük Bağımsız Bir Güç müdür?

Filozoflar, dünyada birbirine eş ve karşıt iki güç olduğunu savunan görüşe 'Manicheanism' adını verirler. Bu görüşe bu adın verilmesinin nedeni, antik Persli Filozof Mani'nin (MÖ

216-276) bu görüşü desteklemesiydi. Bu felsefi görüşe göre, *İyi* ve *Kötü*, sürekli olarak, dünyada egemen olma savaşı içindedirler. Güçleri eşit olarak dengede bulunduğu için, sonunda kimin kazanacağı da belli değildir. Popüler kültürde bu görüşün yansımalarını belki *Yıldız Savaşları*'nda görebiliriz. Burada da iyi ve kötü güçler bulunmakta ve bu iki ayrı güç birbirine eşit düzeyde betimlenmektedir.

'Manicheanism' görüşünü benimseyenler, insan deneyimlerinin birçok yönünü, iyi ve kötü arasında süregiden savaşa göre açıklamaktadır. Dünyada salt iyinin ya da salt kötünün varolabileceğini düşünmekteydiler. Dünyamızda hem iyi hem de kötü şeyler olduğundan ve dünya kimi zamanlar diğer zamanlara göre daha iyi veya daha kötü göründüğünden, 'Manicheanism' görüşünü benimseyenler, gözlemlediğimiz olgu ve olayların tümünün, iyi ve kötü arasında kozmik bir düzlemde süregittiğini düşündükleri savaşın bir sonucu olduğunu ileri sürüyorlardı.

Peki *Yüzüklerin Efendisi*'nde de 'Manicheanism' görüşünün izlerini bulabilir miyiz? Önemli Tolkien uzmanlarından olan Tom Shippey (2) de dahil olmak üzere, bazı uzmanlar, buna olumlu yanıt vermişlerdir; romandaki bazı bölümler de bu görüşü destekler niteliktedir. Kimi zamanlar, Yüzük'ü takan kişiler yalnızca kendileriyle mücadele ediyor gibi görünürler, fakat kimi zamanlarda da, bir kötülük kaynağı gibi, dıştan gelen bir gücün etkisine girmiş gibi görünürler. Örneğin Gandalf, Frodo'dan Yüzük'ü istediğinde, Frodo'nun Yüzük'ü Gandalf'a vermekte isteksiz davrandığını görürüz. Burada isteksiz olan Yüzük müdür, Frodo mudur? Bu dürtü Frodo'nun içinden mi gelmektedir, yoksa bağımsız bir kötülük kaynağından mı? 'Manicheanism' görüşüne göre, Yüzük'e salt kötülükle tanımlanabilecek bir güç olarak bakabilir miyiz?

Tek Yüzük'ün, güçlerinin tümünü, onu kendi çıkarları için yaratan Sauron'dan almış olduğunu unutmamalıyız. Bu da, Yüzük'ün, 'Manicheanism' görüşünün benimsediği biçimde

bağımsız bir kötülük kaynağı olmadığını gösterir. Bu durumu şöyle özetleyebiliriz: insanları yozlaştıran Yüzük değil, Yüzük'ün içinde etkin olan Sauron'un gücüdür.

Buna ek olarak, Yüzük salt bir kötülük kaynağı da değildir. Elrond'un Yüzük'ü bütünüyle kötü gördüğü doğrudur, fakat bunu söylemesinin nedeni, Yüzük'ü kimsenin iyi bir amaç için kullanamayacağı gerçeğidir. Yüzük'ü oluşturan unsurların kendisi, tamamen kötü değildir. Kötü bir metal, Tolkien'in dünyasında bile yoktur. Eğer o değerli metal parçaları başka biri tarafından bir Yüzük haline getirilmiş olsaydı, ortaya Tek Yüzük çıkmazdı. Tek Yüzük'ün gücü, Sauron'un gücüdür ve Sauron'un bu yüzüğü yapma süreci, bizim anlayamayacağımız bir süreçtir. Gandalf'ın söylediği gibi, Tek Yüzük yok edildiğinde, Sauron gücünün büyük bir çoğunluğunu kaybedecek ve baştan beri yaptığı her şey parçalara ayrılacaktır.

Peki Sauron'un kendisi hakkında ne söylenebilir? Sauron tamamen kötü bir varlık değil midir? (L., s.243) Fakat tamamen kötü olan bir insan bile yine de insandır, kendi içinde kötülük barındırmayan güçleri ve kapasiteleri olan bir varlıktır. Elrond'un dediği gibi, "başlangıçta hiçbir şey kötü değildir. Sauron bile öyle değildi." (YK., 317) Aslında, Sauron'un kendisi, Gandalf'ın bize dediği gibi, salt bir kötülük kaynağı değildir: "Gelebilecek başka kötülükler vardır; Sauron'un kendisi yalnızca bir köledir." (YK., s.177)

Bu bağlamda, *Yüzüklerin Efendisi*, 'Manicheanism'in kötülük anlayışına dayanmaz. Bu önemlidir, çünkü bir olgunun salt kötü ya da salt iyi olması olanaksızdır. Var olan her şeyin iyi ya da kötü nitelikleri olabilir. Kendi içlerinde kötü olan şeyler bile tam kötü değildir. Örneğin, nükleer silahlar yalnızca insanları ve nesneleri yok etmek için vardır, fakat onların bile iyi nitelikleri vardır. (Örneğin, bu silahların parçaları, kendi içlerinde kötü değildir.)

Fakat 'Manicheanism' düşüncesini savunanlar eğer yanılıyorsa, o halde kötülük nedir? Eğer kötülük bağımsız bir güç değilse, ne?

Kötülük İyiliğe Bağlıdır

Kötülüğe bakmanın başka bir yolu da, onu iyiliğin yanında bir parazit olarak düşünmektir. Bu görüşe göre, kötülük için iyilik gerekir, fakat iyilik kötülüğe gereksinim duymaz: gölgelerin var olması için ışık gerekir, fakat ışığın var olması için gölge gerekmez. İyilik temel ve bağımsız bir olgudur, kötülük ise ikincil bir konumda olup, iyiliğe bağlıdır.

Bu kötülük görüşü, tüm zamanların en ünlü ve en etkin Hıristiyan düşünürlerinden St. Augustine'in (MS 354-430) öne sürdüğü bir görüştür. St. Augustine şöyle yazıyor:

> "Nerede ölçü, sayı ya da düzen görsek, bunu hiç duraksamadan Tanrı'ya, Yaratıcı'ya atfederiz. Ölçüyü, sayıyı ve düzeni ortadan kaldırdığımızda, geriye hiçbir şey kalmaz Bu bağlamda, eğer tüm iyilikler ortadan kalkarsa, gerçekliğin hiçbir izi kalmaz; bu gerçekten de doğrudur. Tüm iyilikler Tanrı'dan gelir." (3)

Tolkien, St. Augustine'in bu bakış açısını kabul eder. Tolkien, yazdığı bir mektupta şöyle der: "Yazdığım öyküde salt kötülükle ilgilenmiyorum. Böyle bir şey olduğunu da düşünmüyorum; çünkü salt kötülüğün değeri sıfırdır." (L., s.243)

St. Augustine'in anlayışını *Yüzüklerin Efendisi*'nde izlememiz için, kötülüğü bir iyilik eksikliği olarak algılamamız gerekir; tıpkı karanlığın ışıksızlık olması gibi. Ve iyilik birincil ve bağımsız bir güç olduğundan, bir olgu ne kadar kötü olursa, hiçliğe o kadar yaklaşır. *Yüzüklerin Efendisi*'nde bunun birçok örneğini görürüz.

Örneğin, Yüzüktayfları, hiçliklerine biçim vermek için gerçek atlara biner ve gerçek kıyafetler giyerler. (YK., s266) Nazgûl Efendisi Minas Tirith'in kapılarından geçmeye çalıştığında, Gandlaf ona şöyle der: "Sen kendin için hazırlanan Cehenneme geri dön! Geri dön! Seni ve Efendini bekleyen hiçliğe düş! Git!" (KD., s.109) Frodo, Galadriel'in aynasına

bakıp Sauron'un gözünü gördüğünde, gözün bir hiçliğe açıldığını gördü. Ve Gandalf, Isengrad'ın düşüşünden sonra, sürdüğü kötü yaşamdan dolayı tamamen solup gittiğini belirtmiştir.

Tolkien, Sam gökyüzünde göz kırpan beyaz bir yıldız gördüğünde, Mordor'un çoraklığına St. Augustine'ın düşüncesini uyarlar. Sam bu yıldızın güzelliği karşısında yeniden umutlanmaya başlar. "Dağların en üstündeki karanlık kayalık tepenin üzerinde, parçalanmış bir bulutun arasından bakan beyaz bir yıldızın bir süre parıldadığını gördü Sam. Terk edilmiş topraklardan yukarı bakarken yıldızın güzelliği içini yaktı ama ümidi de geri geldi. Çünkü sonuç olarak Gölge'nin sadece küçük ve geçici bir şey olduğu düşüncesi berrak ve soğuk bir ışık huzmesi gibi içini delmişti: Onun erişemediği yerde ışık ve yüce bir güzellik vardı sonsuza kadar." (KD., s.219-220)

St. Augustine ve Tolkien'in düşündükleri gibi, hiçbir şey tamamen kötü değildir, çünkü, varoluşun kendisi özünde iyi olduğu için, salt kötülük yoktur. Ve her ikisi de, iyiliğin birincil ve bağımsız olduğuna, kötülüğün de ikincil ve iyiliğe bağımlı olduğuna inanır. Fakat eğer bu doğruysa, o halde kötülük nereden gelmektedir. Eğer dünya tamamen iyiyse, kötülük nasıl meydana gelmiş olabilir?

Kötülük Nereden Gelir?

Hiçbir şeyin tamamen kötü olmadığını gördük. Tartışmamız boyunca, verdiğimiz örneklerde, hiçbir şeyin, Tek Yüzük'ün bile, tamamen kötü olmadığını gördük. Peki kötülük nereden gelir? St. Augustine ve Tolkien, bütün kötülüklerin, yaratılmış bir insanın aklından kaynaklandığına inanmaktadır.

St. Augustine, kötülüğün kökünü tanımlamak için, "aşırı tutku" ifadesini kullanmıştır. Bu tutku, dünyadaki düzenin ideal durumunu bozmayı hedefler. Bu bağlamda 'aşırı' sözcü-

günün 'düzene karşı gelen' ve 'düzensiz' gibi anlamları bulunmaktadır. St Paul'un, "Tüm kötülüklerin kökü para aşkıdır" sözüne karşılık, St. Augustine, "para aşkının", herhangi bir bağlamda hissedilen ölçüsüz bir istek olarak algılanması gerektiğini söyler. Bu para hırsı tutkudur, ve tutku ise, kötü bir arzudur. Bu nedenle, kötü bir arzu kötülüğün kökünü oluşturur. (4)

Bu bağlamda St. Augustine'in düşüncesi, yalnızca iyi olguların içinde bile kötülüğün ortaya çıkabileceğini destekler. Şeytan'ın ve Adem ile Havva'nın başına gelenlerde de benzer bir örüntü vardır. St. Augustien şöyle düşünmektedir: her iki durumda da, dünyadaki iyi şeylere sahip olmak isteyen iyi taraflar bulunmaktadır. İşte kötülüğün kaynağı bu istektir. İnsanlar kendilerini bu isteğe kaptırdıklarında, kötülükler de doğmuş oluyor. St. Augustine şöyle yazıyor:

> Ne günahkârların arzuladığı iyi şeyler, ne de özgür iradenin kendisi hiçbir biçimde kötü değildir kötülük, sabit iyiliklerden değişken iyiliklere bir dönüştür. Bu dönüşler ve yönelimler, mutluluğun cezalandırılması ile sonuçlanır; çünkü bunlar, zorunlu olmadıkları halde gerçekleştirilen edimlerdir (5).

Başka bir deyişle, kötülüğün kaynağı, bir anlamda, özgür iradenin uygulanmasıdır. (6) St. Augustine'in başka bir yerde yazdığı gibi: "Tanrının tek iyi unsur olduğunu bildiğimiz halde ve onun kutsal onurunu onayladığımız halde, neden iyilikten dönüş yaşanır?" (7)

Tolkien, yazdığı mektupların birinde, bu düşünceyi destekleyici yorumlarda bulunur. Tolkien, Yüzük Savaşı'nın temel olarak 'özgürlük' hakkında olmadığını söyler. Bu savaş Tanrı odaklıdır. (L., s.243) *Yüzüklerin Efendisi*'nin birçok yerinde de, kötülüğe ilişkin bu görüşün desteklendiğini görürüz.

Örneğin, ölümlü insanların gururu ve büyüklük arzusu, onların güçsüzlüğü anlamına gelir. Bunun en güzel kanıtı, Sa-

uron'un, Dokuz Yüzük ile onları egemenliği altına almak istemesidir. Sauron yüzük dövme sanatını, elf demircileri tutsak alarak öğrenmiştir ve elf demircilerinin bu tuzağa düşme nedenleri de, daha fazla bilgiye ulaşma tutkuları olmuştur; bu arzu, onların gözlerini kör etmiştir. Öte yandan Elrond, Gloin'e, elflerin Üç Yüzük'ünün Sauron tarafından yapılmadığını ve Sauron'un bu Yüzüklere asla dokunmadığını söyler. "Üçler Sauron tarafından yapılmamıştı, onlara dokunamadı bile. Lâkin onlar hakkında konuşmaya izin yoktur. Ancak şu kadarını söyleyebilirim bu kuşku saatlerinde. Boş durmuyorlar. Lâkin muharebe veya fetih silahı olarak yapılmadı onlar: Bu onların gücü dahilinde değil. Onları yapanlar güç veya hüküm veya servet değil, anlayış, bir şeyler yapma, iyileştirme peşindeydi; her şeyi kirlenmeden koruyabilmek istiyorlardı." (YK., s.326) Elflerin Üç Yüzük'ü ile Tek Yüzük arasındaki fark çok açıktır: Elf Yüzükleri, düzene aykırı isteklerin gerçekleştirilmesini amaçlamaz, öte yandan Tek Yüzük, çevresindeki herkesi ve her şeyi egemenliği altına almak ister.

Tom Bombdail, bu Yüzüklerin hiçbirine karşı bir istek duymaz. Dünyadaki kendi yaşam alanında son derece mutludur ve kendi payına düşenden daha fazlasını almak istemez. Aslında, Yüzük'ün gücünün öylesine dışındadır ki, Frodo Yüzük'ü taktığında, onu görmeye devam eder. (YK., s.173)

Sam de benzer biçimde Yüzük'ün gücüne karşı koyabilir, çünkü tek gereksinim duyduğu şeyin, kendi elleriyle biçimlendireceği ve başkalarının hizmetinden yararlanacağı bir krallık haline gelmeyen bir bahçe olduğunu bilmektedir. Birbirlerinin hakkını çalmaya çalışan ve bunun sonuçlarından kaçmak isteyen iş ortaklarının tersine, Sam yalnızca kendi bahçesi ile uğraşmaktan mutludur. Kendine ait olmayan bir yerde bulunmak istemez ve bu nedenle Tek Yüzük'ün kendi elinden çıkmasına izin verir. Bu iradeyi kaçımız gösterebiliriz?

Öte yandan Boromir bu kadar güçlü olamaz. Boromir, Sauron'a karşı yürütülen savaşta Yüzük'ü kullanmayı önerdiğinde, Elrond buna karşı çıkar ve Yüzük'ün bu amaçla kulla-

nılamayacağını söyler. Yüzük, Sauron tarafından yapılmıştır ve ona aittir ve "bütünüyle kötüdür":

> "Hükmeden Yüzük'ü kullanamayız. Bunu artık çok iyi biliyoruz. Yüzük Sauron'a ait, sadece onun tarafından yapılmış ve tamamiyle kötüdür. O çok güçlüdür Boromir, öyle her isteyen değil, ancak zaten büyük bir kudrete sahip olanlar kullanabilir. Lâkin onlar için daha da ölümcül bir tehlike arzetmektedir. Uyandırdığı arzu bile yüreği bozar. Saruman'ı düşünün Yüzük'ün yok edilmesi biraz da bu yüzden elzem: Dünya üzerinde kaldığı sürece, Arifler için dahi bir tehlike olacaktır. Çünkü ilk başta hiçbir şey kötü değildir. Sauron bile değildi." (YK., s.325)

Bu gerçekten iyi bir öneridir, fakat Boromir Frodo ve Yüzük'le baş başa kaldığında, bu öneriler aklından çoktan çıkmıştır.

Saruman'da Yüzük'ün çekimine dayanamaz. Gandalf'ı kendisine katılmaya ikna etmeye çalışır. Bu amaçlarını gizleyebileceklerini ileri sürer.

> "Bilgi, Kural, Düzen; şimdiye kadar bizim beyhude yere başarmak için uğraşıp durduğumuz, zayıf ya da aylak dostlarımız tarafından desteklenmekten çok kösteklenen her şey. Niyetlerimizi gerçekten değiştirmemiz gerekmez, değiştirmeyiz de, sadece araçlarımız değişmiş olur." (YK., s.315)

Saruman, amacına ulaşmak için her şeyi yapmaya hazırdır ve kendi iradesini dünyadaki her şeyin ve herkesin üzerine uygulamak istemektedir. Bunu söyledikten hemen sonra, Gandalf'a, Hükmeden Yüzük'ün nerede olduğunu bilip bilmediğini sorar ve "gözlerinde gizleyemediği bir hırs" parlar. (YK., s.316) Saruman'ın yenilgisinden sonra Gandalf onun

hizmet etmeyeceğini, yalnızca hükmedeceğini söyler. (İK., s.217) Bu bize, Milton'un "Cehennemde hükmetmektense, hizmet edelim Cennette" dizesini anımsatır (8).

Öte yandan Gandaf'ın böyle egemenlik hırsları yoktur. Gandalf Denethor ve Steward'a, kendisinin hükmedecek bir krallığı olmadığını söyler: "Hiçbir ülkenin, ne Gondor'un, ne de büyük küçük başka bir ülkenin hükümranlığı bana ait değildir. Şu andaki haliyle dünyada tehlike içinde olan her kıymetli şey beni ilgilendirir ... kendi görevimde tamamiyle başarısız olmamış olacağım. Çünkü ben de bir çeşit vekilharcım." (KD., s.24) Bir vekilharç olmakla bir şeyin sahibi ve yöneticisi olmak arasında elbette büyük bir fark vardır. Gandalf bu ikisi arasındaki farkı iyi bilir. Denethor kendisine "Gondor Lordu" derken, Gandalf kendisine 'Gondor'un vekilharcı' unvanını verir. Sonunda Denethor, kendisini öldürerek, kendi amaçları peşinde hareket etmeyi sürdürür.

Düzenin dışına çıkan bu kötü arzuların tersine, hobbitlerin doğal bir güdüyle, nereye ait olduklarını ve bu yerin sınırlarını bildiklerini görrüz. Sam'in, hobbit içgüdüsüyle Tek Yüzük'ün gücüne nasıl karşı koyabildiğini yukarıda gördük. Ayrıca, Thorin Oakenshield'in *Hobbit*'te ölüm döşeğinde yatarken söylediklerini anımsayalım. Oakenshield burada, Ejder Smaug'un yanında cücelerle insanlar arasındaki anlaşmazlığı düzeltmeye çalışırken çok sert davrandığı için Bilbo'dan özür dilemektedir: "Senin içinde, bildiğinden daha fazla iyilik var, Batı'nın iyi çocuğu. Biraz cesaret ve biraz bilgelik; ikisi de ölçülü bir biçimde bir araya gelmiş." (H., s.290)

Elbette hobbitler de zaman zaman baştan çıkabilirler. Bildiğimiz gibi Frodo, romanın en can alıcı anında, baştan beri yerine getirmek için çalıştığı görevini unutur ve Yüzük'e kendisi sahip olmak ister. Olayların akışı içinde, Frodo'yu başka bir Gollum olmaktan kurtaran, Gollum olur. Frodo şanslıdır. Bu bağlamda, Sauron'un yok edilmesi, tamamen rastlantı eseri bir araya gelen üç kötü güç sayesinde gerçekleşmiştir: "Frodo'nun Yüzük'ü vermek istememesi, Gol-

lum'un onu Frodo'dan almak istemesi ve Sauron'un inatla Orta Dünya'da egemenlik kurma arzusu.

Kötülüğün doğasına ilişkin en açık bakış açısını, Sauron aracılığı ile elde ederiz. Gandalf, Sauron'un her şeyi, içindeki güç tutkusuna göre hesapladığını söyler. Bu egemenlik hırsı o kadar güçlüdür ki, Tek Yüzük'ün yarattığı korkuların nedeni de budur: "Aniden ortaya çıkarak Yüzük'ü kullanacak ve onu savaşla tahtından indirip yerine geçmek isteyecek güçlü kişinin kim olduğunu bilmediğinden, aslında büyük bir korku içinde. Bizim onu tahtından indirip, yerine kimseyi geçirmek istemediğimiz onun aklına hiç gelmeyen bir düşünce. Yüzük'ün kendisini yok etmeye çalışıyor olduğumuz onun en karanlık düşlerine bile girmemiştir daha." (İK., s.110) Sauron'u Şeytan'la karşılaştıran Tolkien, mantıklı hiçbir insanın tamamen kötü olamayacağını ileri sürer:

> "Öykümde, Sauron, salt kötüye olabildiğince yakın Sauron bir Tanrı-kral olmak istedi ve emri altındakiler de onu öyle gördü." (L., s.243)

Bu bağlamda ele alındığında, Sauron'un kötü olma nedeni, Tanrı yerine geçmek istemesinde yatar. Dünyada hakkı olmayan bir yere gelmek istediği için kötüdür. St. Augustine'in söyleyeceği gibi, bu türden bir razu, dünyadaki tüm kötülüklerin köküdür.

Kötülüğü Yenmek

Bir şeyi kötü yapmak için, iyi olan bir şeyle başlamamız gerektiğini gördük. Orta Dünya'da tekrar tekrar tanık olduğumuz örüntü budur. Ağaçsakal, trollerin "sadece taklit" olduklarını söyler. "Büyük Karanlık sırasında Düşman tarafından entlerin taklidi olarak yapılmış; nasıl orklar elflere karşı yapılmışsa." (İK., s.98) Frodo da orklar hakkında benzer bir yo-

rumda bulunur. Tüm bu örneklerde, kötü olan her şeyin, başlangıçta iyi olduğunu görürüz.

Kötülüğün, *Yüzüklerin Efendisi*'nde aynı zamanda iyi şeylerin yok edilmesiyle ilintili olduğunu görmek hiç de şaşırtıcı değildir. Örneğin orkların, çok sayıda akıllıca fakat korkunç araçlar geliştirdiklerini biliriz ve bunların çoğu savaş içindir. (H., s.62) Ağaçsakal da Saruman hakkında benzer şeyler söylemektedir: "Madenden ve çarklardan yapılmış bir zihni var; yetişen şeylere hiç ehemmiyet vermiyor, meğer ki bir an için onun işine yarasınlar." (İK., s.93) Orkların ayrıca, yaşayan şeyleri yok etmekten özel bir keyif aldıklarını da biliyoruz. (İK., s.18)

Kötülüğün yıkıcı nitelikleri, aynı zamanda ilişkiler bağlamında da kendisini gösterir. Örneğin Denethor'u aradıkları sırada, Gondor'un vekilharcı Gandalf ve Pipin, Kapalı Kapı'ya giden yolda kapıcının öldürülmüş olduğunu görürler. Ve Lothlórien'li elf Haldir, Karanlık Efendisi'nin gücünün, kendisine karşı çıkanların tutsaklığında görülebileceğini söyler. (YK., s.415)

Bu türden kötülükleri kendi dünyamızda da görürüz. Örneğin 11 Eylül 2001'de, teröristler toplu bir katliam yapmak için, kutu açacakları ve uçaklar gibi, temelde kötü olmayan nesneler kullanmışlardır. Bunu yaparak, özde kötü olan bir dürtülerini sergilemişlerdir; dünyaya kendi seçimlerini empoze etmişlerdir. Birçok masum insanın ölmesi gerektiğine karar vererek, kendilerini gerçekte hak etmedikleri bir konuma yerleştirmişlerdir. Onların bu seçimleri, *Yüzüklerin Efendisi*'nde Sauron ve adamlarımın seçimlerinden hiç de farklı değildir.

Tolkien, kötülüğün doğası hakkında haklı ve bu durumda bize umut verici şeyler söylüyor. Bunun en büyük dayanağı, 'Manicheanism' düşüncesini benimseyenlerin, kötülüğün doğası hakkında yanılmış olmalarıdır. Kötülük, iyilik olmadan var olamaz, fakat bunun tersi doğru değildir. Bu da, kötülüğü dünyadan silmek için her zaman bir şansımız olduğu anlamı-

na gelir. İnsanların seçim hakkı olduğu sürece, iyi seçimler yapmaları da olasıdır. Bu nedenle, kötülüğün yenilme olasılığı hep vardır.

Sonuç olarak, kötülüğün iyiliğin eksikliği olarak tanımlanabileceğini gördük. Kötülük, kişinin sahip olduğundan daha fazlasına sahip olma isteğinden kaynaklanır ve kötülük, korku ve yıkımla özdeşleştirilir. Bunu bilerek, kendi içimizdeki ve başkalarındaki kötülüğü daha açık bir biçimde görebiliriz. Kendi istek ve arzularımızı başkalarına kabul ettirip onları yönetmek istiyor muyuz? Bizi ne tatmin ediyor ve ne öfkelendiriyor? Durmamız gereken yer neresi? Dünyanın basit iyiliklerinden keyif alıyor muyuz? İçimizde küçük bir hobbit içgüdüsü var mı? Yoksa fantastik ve ulaşılması zor bir ideal peşinde mi koşuyoruz. Tolkien'in kötülük üzerine söylediği aydınlatıcı yorumlar ve bu sorular eşliğinde, belki de kendi içimizdeki ve dünyadaki kötülüğü yok edebiliriz. (9)

Sekizinci Bölüm Notları

(1) Aristoteles, "Poetics", Bölüm 2.

(2) Tom Shippey, "J.R.R. Tolkien: Author of the Century (Boston: Houghton Mifflin, 2000), ss.128-142.

(3) St. Augustine, "On the Free Choice of the Will", çev.: Anna S. Benjamin ve L.H. hackstaff (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1964), s.83.

(4) Agy., s.126.

(5) Agy., s.83.

(6) Bu yaklaşımın, doğanın neden olduğu (fırtına, hortum, deprem gibi) kötülükleri, yani "doğal kötülük" kavramını ne kadar iyi açıkladığı kuşkuludur. St. Augustine, tüm doğal kötülüklerin, temel olarak yaratılmış insanların özgür iradelerinden kaynaklandığı düşüncesinde ısrar etmektedir. St. Augustine'in görüşüne göre, Adem ve Havva'nın Cennet'ten

kovulmasından önce fırtına, hortum ve deprem gibi kötücül doğal güçler yoktu ve bu olayların artık var olmasının nedeni, Tanrı'nın Adem ve Havva'yı cezalandırmak istemesidir. Fakat günümüzde birçok Hıristiyan ve Yahudi teologlar bu yaklaşıma karşı çıkmakta ve doğal kötülüklerin kaynağını, Tanrı'nın, özgür iradeye sahip insanların var olabileceği bir dünyanın kaçınılmaz sonuçları olarak değerlendirmektedir. Bu konulara ilişkin derin tartışmalar için bkz. John H. Hick, "Philosophyh of Religion", dördüncü baskı, (Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1990), ss.39-48; Daniel Howard-Snyder, "God, Evil, and Suffering", Michael J. Murray, yay.haz., "Reason for the Hope Within", (Grand Rapids: Eerdmans, 1999), ss.76-115; ve Richard Swinburne, "Is There A God?" (New York: Oxford University Pres, 1996), ss.107-113.

(7) Agy., s.145.

(8) John Milton, "Paradise Lost", Book 1, dize 263.

(9) Bu yazının ilk versiyonlarına ve son haline yararlı yorumlarıyla destek veren kişilere, özellikle Greg Bassham ve Eric Bronson'a teşekkür ediyorum.

9

Yüzüklerin Efendisi'nde Erdem ve Erdemsizlik

TOBY DASPIT

Yüzüklerin Efendisi gibi iyi ve kötü üstüne kurulu epik bir öyküde, okurların iyi ve kötü güçleri temsil eden karakterlerle özdeşleşmesi son derece normaldir. Okurların özdeşim kurma yöntemlerinden biri, edimleri aracılığıyladır. Diğer bir yol da, bu edimlerin gerçekleştirilmesini sağlayan karakter özellikleridir. Bu yaklaşımlardan birini diğerine tercih etmek için farklı yazınsal nedenler olabilir, fakat karakterlerde erdemliliği ve erdemsizliği temsil eden nitelikler yakıştırıldığında, ortaya çok açık bir ahlak dersi çıkar. Bu ahlak dersinin açık olmasının nedeni, doğru edimlerin yanlış karakterler tarafından gerçekleştirilmesidir, ya da, yanlış edimlerin doğru nedenlerle gerçekleştirilmesidir. Bu nedenle, yalnızca insanların ne yaptığına bakmak, onların kim olduğunu düşünmekten daha az öğretici olabilir.

Karakteri, edimlerimizin birincil ve temel odağı olarak alan etik kuram okulu, 'erdem etiği' olarak bilinir. Bunun en temel düşünsel kaynağı, antik Yunanlı filozof Aristoteles'tir. (1) Aristoteles'in felsefesi, kendisinden çok sonra gelen Kant ve Mill gibi filozoflarınkinden çok farklıdır. Kant ve Mill, görev ve sonuç gibi başka faktörlerin üzerinde durur. *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki bazı karakterlerin erdemli ve erdemsiz yönle-

rini inceleyerek, erdem etiği kuramını ve bunun bazı sorunlarını irdelemek istiyorum. Özellikle, romanda elbette çok geniş bir biçimde ele alınan törel yozlaşma süreci, bunu ortaya çıkaran erdemler ve erdemsizlikler bağlamında ele alınacaktır.

Aristoteles'in erdeme ve erdemsizliğe ilişkin düşünceleri gelişimseldir. Onun bu konudaki düşünceleri ve tartışmaları, erdemli olmak için gere duyduğumuz nitelikler üzerindedir. Fakat "erdemli olma" kavramı, "erdemsizleşme" süreci ile kaçınılmaz olarak ilintilidir. Aristoteles'in sonuçlarını erdemler olarak adlandırdığı davranış ve düşünce biçimlerini, erdemsizliğe yol açan davranış ve düşünce biçimleri ile birlikte ele alacağız. O halde, Aristoteles'in bu sürece ilişkin düşüncelerine daha ayrıntılı bir biçimde bakalım. Metin içinde, *Yüzüklerin Efendisi*'nden de örnekler vereceğim.

İyi Bir Karakter Geliştirmek

Aristoteles açısından iyi ahlak nitelikleri, yani erdemler; kişinin kendisini, yaşamında daha bütünlüklü bir birey hissetmesini ve daha mutlu bir yaşam sürmesini sağlayan karakter nitelikleridir. Bu, iyi ya da kötü davranışların bir listesini yapmamız gerektiği anlamına gelir. Aynı biçimde, ayrıcalıklı durumlara izin vermeyen genellemelerden ve kanun ayarında kurallardan da kaçınmalıyız. Burada söylenmeye çalışılan, eylemlerin kişinin karakterinden doğduğudur, bu nedenle iyi bir karakter geliştirmek çok daha önemlidir. Örneğin, "kimseyi öldürme" gibi basit bir ilke bile, kendi içinde birçok ayrıcalıklı durumu içinde barındırabilir. Örneğin en azından, kişinin kendini savunmak için öldürmesi birçok toplumda kabul edilebilir bir durum olarak görülür. Başka bir olasılık da, haksız yere milyonlarca insanı öldüren kişileri öldürmenin kabul görmesidir. (Eğer mümkün olsaydı, Sauron'u öldürmek de kabul edilebilir olurdu; bu, Hitler'in ölmesini isteyenlerle çok koşut bir durum oluşturmaktadır.) Tüm bu örnekle-

re karşın, öldürmekten sakınılması gerektiği ve öldürmenin kötü bir edim olduğu, çoğunluk tarafından kabul edilen bir durumdur. Fakat ne zaman öldürüp ne zaman öldürmemiz gerektiğine nasıl karar vereceğiz? "Erdem etiği" yaklaşımının temelinde, iyi bir karakter geliştirmiş olan kişinin, öldürme ediminin ne zaman gerekçelendirilebilir olduğuna ve ne zaman gerekçelendirilemez olduğuna karar verebileceği inancı vardır. Aristoteles'in 'pratik mantık' dediği kavram, bu törel bilgeliğin temelini oluşturur.

Pratik mantık, deneyimle aynı şey değildir, fakat kişinin deneyimlerinden sonuçlar çıkartması, erdemlerinin gelişmesine de yardımcı olabilir. Aristoteles'in kuramında, mantık iki düzlemde işler. Bunlardan ilki, mantığın bireye bir amaca nasıl ulaşabileceğini söylediği düzlemdir. Fakat mantık aynı zamanda, kişiye, başlangıçtaki hedeflerine tutunup tutunmaması gerektiğini de söyler. Örneğin, başka yollarla yok edilemeyecek bir Yüzük'ü yok etmek istiyorsam, mantığım bana, bu Yüzük'ü Hüküm Dağı'na atmam gerektiğini söyler. Fakat mantığım bana aynı zamanda, bu Yüzük'ü yok etmemin, yaşamımı daha iyi bir hale getirip getirmeyeceğini de söyler. Bu, Tolkien'in karakterlerinin içinde bulunduğu durumdur. Başka bir deyişle, herhangi bir hedefin birey için iyi olup olmadığı, genel olarak yaşamsal değeri üzerindeki etkisine bağlıdır. Aristotelesçi düşünceye göre, bu etki baskın bir değere bağlıdır: bu değer yaşamdır, ya da, giderek gelişen bir yaşamdır. Kişi 'doğal' olarak iyi bir yaşama sahip olmak ister.

Yüzüklerin Efendisi'nde tartışmaların çıkma nedeni de bu anlaşmazlıktır. Güç Yüzüğü'nün yalnızca Hüküm Dağı'nda yok edilebilmesi bir gerçektir. Basit bir mantıksal çıkarımla şu sonuca varılabilir: "Eğer Yüzük'ü yok etmek istiyorsak, onu Hüküm Dağı'na atmamız gerekir." Bu noktaya ulaşıldığında, Yüzük'ü yok etme gerekliliğine ilişkin tartışmalar da sona ermiş olur. Yüzük'ün, kullanıcısına büyük bir güç vereceği doğrudur, fakat Gandalf ve Elrond'un belirttiği gibi, bu güç yozlaştırıcıdır ve iyi ile kötünün karşı karşıya geldiği bir

savaşta, Yüzük'ü kullanmak da tehlikeli bir durum olur.

Mantığın başka bir önemli boyutu da, belli bir durumda ne yapılması, nasıl davranılması gerektiğine ilişkin kararların verilmesidir. Aristoteles, karşıt uçlar arasında bir orta yol bulunmasını önerir. Örneğin cesaretin yalnızca korkaklıktan farklı olmadığı, aynı zamanda, anlık bir güç gösterisinden de farklı olduğu tartışmasız doğrudur. Başka bir deyişle, korkaklık bir erdemsizlikken, korkusuzluk da bir erdemsizliktir. Hiçbir şeyden korkmadığını ileri süren biri, dünyaya ilişkin sağlıklı bir bakış açısına sahip değildir. Aristoteles, kişinin, erdemli edimlerde bulunarak nasıl erdemli olacağını öğrenmesi gerektiğini söyler. Bu bağlamda erdemli bir karakter, kişiye hazır verilen bir nitelik değil, kişinin kendi kazandığı bir niteliktir.

Böyle bir kişisel gelişim modelinin en önemli özelliği, uygun rol modellerinin bulunup benimsenmesidir. 'Phronemos' ya da pratik bilgeliğe sahip kişi, gözleyebileceğimiz ve öğrenebileceğimiz biridir. Böyle biri bir öğretmene benzemez, çünkü erdemler, bir öğretmenin harfleri öğrettiği gibi öğretilemez. Kılıç kullanmayı öğrenmek için, temel unsurlar üzerinde çalışmamız gerekir; kılıç tekniklerini gözlemlememiz ve elbette pratik yapmamız gerekir. Benzer biçimde, erdemli olmayı öğrenmek için de, temel konuları gözlemlemeli (örneğin karşıt uçlar arasındaki ortayı), iyi yaşayan insanları yakından izlemeli ve pratik yapmalıyız. Buradaki zorluk elbette, kişinin kendisine hangi rol modellerini örnek alacağını belirleyecek kadar akıllı olup olmadığıdır. Başka bir deyişle, eğer rol model olarak kimi seçeceğimi bilecek kadar akıllı olsaydım, bir rol modele ihtiyacım olmazdı. Fakat bu, erdemin gelişimsel doğası ile çelişen bir varsayımdır. Bu durumda Saruman'ın iyi bir rol model olabileceğini kabul etmemiz mi gerekiyor? Fakat bu olasılık, mantıksal çıkarımlardan çok, ikna edilip edilmememize bağlı bir durum gibi görünmektedir. Saruman, bir büyücü olarak kesinlikle güçlü görünmektedir (Gandalf'a göre Saruman, büyücülerin başıdır) ve çok güçlü

bir kaleye sahiptir. Fakat güçlü olmak, iyi yaşamakla aynı şey değildir. Galadriel, Gandalf ve daha başka birkaç karakterin belirttiği gibi, belli yöntemlerle güç elde etmek, ruha zararlıdır. (2)

Önceden erdemsizliğe eğilimli olan birinin erdemsiz biriyle özdeşim kurup, onu kendisine rol model olarak alması olasıdır, çünkü erdemli insanlarla diğer erdemli insanlar arasında doğal bir yakınlık ve benzerlik vardır. Böyle bir benzerlik olsa da, yanılgıların açıklanmasında yetersiz kalır. İşin aslı, erdemsiz bir insanın zaman zaman, çevresindekileri erdemli davrandığına inandırabilmesidir. Bunun çarpıcı bir örneği, Yılandil'in Theoden'i yozlaştırmasıdır. Theodon Yılandil'in önerilerini dinlememiş ve kandırılmıştır. (Adı Yılandil olan birinin önerilerini neden dinlemek gerektiği de ayrı bir tartışma konusu olabilir.) Fakat başka durumlarda, kişinin kendi yanılgısından sorumlu tutulması son derece normaldir. İnsanlar bazen, bilerek kandırıldıklarını söylerler, böylece, yanılgılarının sorumluluğunu bir ölçüde de olsa üstlenmiş olurlar. Her durumda, 'phronemos' ya da rol model, gerekli bir koşul olarak değil, Aristoteles'in erdemli olma yolunda bize yardımı dokunacak kişi olarak betimlenir. Bu nedenle, bu türden psikolojik çıkmazlar, kendi başlarına, bu modelleri benimsememize engel değildir. Burada önemli olan, iyi bir karakter geliştirmek adına, pratik mantığımızı kullanmaktır.

Orta Dünya'nın Karakterleri

Tolkien, hobbitlerin başarısını, iyi karakterlere sahip olmalarına bağlar. (3) Erdemsiz hobbitler olsa da, hobbit kültürü genel olarak, çarpıcı bir biçimde sağlıklı ve erdemli bir kültür olarak betimlenir. Hobbitlerin özündeki iyi doğaları sayesinde, Frodo, Yüzük'ün yozlaştırıcı etkisinden çoğu zaman korunmayı başarır. Fakat hobbitlerin erdemli olduklarını söyleyebilir miyiz? Erdem kuramında ortalamanın değerini dü-

şündüğümüzde, bunu iddia edebiliriz. Hobbitler insanlardan daha çok yemek yerler, fakat kendi yemek yeme alışkanlıkları düşünüldüğünde, bunun bile aşırısına kaçabilme sınırları vardır. Çok fazla gösterişi sevmezler. Dürüstlük ve tembellik gibi kavramları kabul ederler, kibarlığı, bencilliği, yürekliliği ve adaletsizliği ayırt edebilirler. Yani, bunları algılama biçimleri insanlardan farklı olsa da, erdemlilik ve erdemsizlik kavramlarını bilirler.

Yanlış bir nedeni doğru bir biçimde desteklemek, övgüyü hak etmez. Bu nedenle, eğer bir kişi, yalnızca kendisine dürüst olması gerektiği söylendiği için dürüstse ve bunu hiç sorgulamıyorsa, bu kişinin erdemli olup olmadığı kuşkuludur. Gerçekten de, eğer kişinin sadakatinin odağında kötülük varsa, yani sadakatinin yöneldiği nesne kötülükse, bu sadakat övgüyü değil, yergiyi hak eder. Yılandil'in Saruman'a olan sadakati, ahlak açısından övülecek bir durum değildir. Fakat sadakat yalnızca, kişinin sadakat nesnesi iyi olduğunda övülecekse, bunun anlamı, erdemli olmak için, törel değerler üzerinde eleştirel yargılarda bulunmamız gerektiğidir.

Sam'in Frodo'ya duyduğu derin sadakat, bu nedenle bir erdemlilik örneği olabilir mi? Bence olabilir. Bazı eleştirmenler, Sam'in saf bir taşralı olduğunu belirtmiştir; kafası az çalışan, fakat dürüst bir tip olarak görülmüştür. Fakat bu bakış açısı, Sam ve Frodo arasındaki dostluğun temel niteliğini gözardı etmektedir. Sam'in Frodo ile dost olmasının nedeni, Sam'in Frodo'nun iyi biri olduğuna inanmasından kaynaklanır. Aynı şey, Merry ve Pippin'in gösterdiği dostluklar için de geçerlidir. Hobbitlerin birbirlerine olan sarsılmaz sadakatleri, neyin iyi ve neyin kötü olduğuna ilişkin ortak değer yargılarından kaynaklanır.

Smeagol da ilginç bir örnektir. Adı Gollum olan yaratığın bir zamanlar bir hobbit olduğunu öğreniriz. Gollum, Tek Yüzük'ün olumsuz etkisi altında değişime uğramış ve zavallı bir yaratığa dönüşmüştür. Fakat yozlaşmasının ilk adımı, arkadaşı Deagol'u öldürmesidir. Yüzük'ün bu noktada yozlaştırma

etkisini gösterdiğini ileri sürsek bile, bu cinayeti gerekçelendiremeyiz. Yüzük'ün eline geçmesinin üzerinden daha birkaç saniye geçmiştir ve bu nedenle bu cinayetin nedeni Tek Yüzük olamaz. Gollum, Yüzük'e karşı içinde çok eskiden var olan bir tutku duyuyor olmalıydı. Yüzük'ün yozlaştırıcı bir gücü vardır, fakat bazı bireylerin yozlaşması diğerlerinden daha zordur. Bunun en ilginç örneği Smeagol'dur, çünkü Yüzük eline geçer geçmez arkadaşını öldürmüştür. Bunu, Bilbo'nun seyrek ve anlık yozlaşma deneyimleri ile karşılaştırabiliriz. Yüzük'e altmış yıl sahip olan Bilbo, yalnızca bir iki kere karanlık anlar yaşamış, fakat hemen kendine gelmeyi başarmıştır. Oysa Smeagol, Yüzük'ü şöyle bir görür görmez arkadaşını öldürmüştür. Bu bağlamda, Yüzük'ün yozlaştırıcı etkisinin, kişinin karakteri ile orantılı bir değişkenlik içinde olduğunu ileri sürebiliriz.

Benzer biçimde, Aragorn ve Boromir'i de karşılaştırabiliriz. Aragorn Yüzük'ün yozlaştırıcı gücünü kabul etmektedir ve Sauron'u o olmadan yenmeyi düşünür. Oysa Boromir, Yüzük'e sahip olmayı arzular. Smeagol'un tersine, bunun kötücül bir mizaçla ilgisi yoktur. Boromir yalnızca, güçlü bir silahın iyi bir insanın elinde, iyi amaçlar için kullanılabileceğini düşünmektedir ve böyle bir gücü kullanmanın bireyi yozlaştıracağına inanmamaktadır. Bu, Boromir Aragorn kadar zeki olmasa da, onun özünde daha iyi bir karaktere sahip olduğu düşüncesini doğurur. (4) Peki Boromir'in düşüşünü, aynı zamanda kendi içindeki nedenlere bağlayamaz mıyız? Örneğin Aragorn'un yeniden ortaya çıkmasından pek hoşlanmaz; Elrond Divan'ının kendi önerilerine kulak asmaması onu sinirlendirir ve Sauron'un Gondor halkını maruz bıraktığı kötü koşullar, onu hınçla doldurmuş da olabilir. Öfke, hınç ve yüksünme gibi duygular, kişiyi ahlaki yozlaşmaya iten önemli unsurlar arasındadır. Oysa yüksünmesi ve öfkelenmesi gereken biri varsa, bu, kral olması gerekirken sürgünde yaşayan Aragorn'dur. Oysa Aragorn, dinginliği ve uysallığı hiç elden bırakmaz. Ve aynı zamanda, daha da önemlisi, Boromir'in

tersine, kendisinden daha bilge olduğunu düşündüğü kişilerin önerilerine de uyar. Aristoteles, inatçılık konusuna da büyük önem verir ve Hesiod'u alıntılar: "Her şeyi kendi elde eden en iyidir; iyi konuşanları dinleyenler de soyludur; fakat kendine hakim olamayan ve başkalarını dinlemeyen, işe yaramaz bir adamdır." (5) Bu nedenle Boromir trajik bir karakterdir, fakat kötü değildir.

Eğer Boromir kusurluysa, fakat kötü değilse, bu durumda, romanda açık biçimde kötü olarak sunulan karakterler, özellikle Sauron ve Saruman, erdemsizlikleri konusunda, Boromir'den daha büyük bir sorumluluk taşırlar. Bu da, geliştirdiğimiz karakterlerden ne kadar sorumlu olduğumuz sorununu gündeme getirir. Kötü özelliklerine karşı Boromir'i neden özünde iyi bir karakter olarak ve yine kötü özelliklerinden dolayı Saruman ve Smeagol neden kötü karakterler olarak kabul etmemiz gerektiği açıklık kazanmaz. Bunun olası bir yanıtı, Saruman ve Smeagol'un sahip olmadığı iyi nitelikler, onların kötü karakterlerinin en büyük kanıtıdır, fakat nasıl yapacağını bilmese bile, iyi amaçlar uğrunda hareket etmeye çalışan Boromir'de bunu görmeyiz. Daha aşağı bir düzeyde, Smeagol da yeterli derecede açgözlüdür ve Yüzük'e sahip olmak için arkadaşını öldürür. Bir dereceye kadar Yüzük'ün yozlaştırıcı gücünün etkisi altındadır, fakat Yüzük'e sahip olmadan önce de kötü karakter nitelikleri olduğundan, Boromir'in tersine, yozlaşmasında daha fazla bir payı vardır.

Erdem Etiğinin Perspektifi

Erdem etiği ve diğer ahlak teorileri arasındaki karşıtlık burada açıklık kazanıyor. Kant'ın önerdiğine benzer bir dizi kurallara uyarak, gelişimsel erdemi ve bilgeliği açıklayamaz ve nasıl iyi olacağımızı öğrenemeyiz. Kantçı ahlaka göre, hepimizin uyması gereken evrensel düzlemde genel geçer olan ahlak kuralları vardır. Örneğin, sonuçları ne olursa olsun ya-

lan söylemek yasaktır. Bunun anlamı, Saruman ile konuşmak için ahlaki bir zorunluluğumuz olması gerektiğidir. Ya da Kara Süvariler hakkında bilgi edinmek istediğimiz de de benzer bir durum içine düşeriz. Bunun öncelikli sonuçlarından biri, kişinin mantığını kullanmasının hiçbir anlamı olmadığıdır –Sam'in ya da Aragorn'un Frodo'ya olan bağlılığı, bu bağlamda, Yüzüktayflarının Sauron'a duyduğu bağlılıktan farklı bir biçimde algılanamaz. Kant'a göre, insan edimlerinin doğru olması, iyi bir irade sonucunda gerçekleştirilmelerine bağlıdır. (6) İyi karakter gelişimi üzerinde fazla durulmaz, bu nedenle, ahlaklı hareket etmek için, kişinin daha baştan iyi bir karaktere sahip olması gerekir. Bu, yüksek-elflere uygun bir ahlak teorisidir. Elfler, yozlaşmaya açık olsa da, 'doğal' bir iyilik eğilimine sahiptir. Kendi konumlarımız ve seçimlerimize göre, daha iyi ve daha kötü olabiliriz; fakat bazen seçimlerimiz de konumlarımızı belirler.

Yararcılık akımı da, karakterin ahlaki seçimlerdeki rolünü fazla ciddi söylemez. Gerçekten de, "çoğunluk için en yararlı"yı belirleme, iyi karaktere ilişkin ahlaki değerleri belirlemeyi gerekli kılar. Yararcılığa göre, motivasyonlar önemsizdir: yalnızca sonuçların törel bir ağırlığı vardır, (7) bu nedenle, bir kişinin karakterini değerlendirmek yararsız bir etkinliktir ve herhangi bir edimin törel açıdan iyi olup olmadığını anlamak için, bu etkinliğin sonucunun istenilen bir durum olup olmadığını belirlememiz gerekir. Edimlerin sonuçlarını değerlendirmeye yönelik içsel bir eğilimimiz olabilir; fakat bu yaklaşımın sonucu, amaca ulaşmak için her yolun mübah olduğu görüşüne dayanabilir. Yani, arzulanan ve iyi olduğu düşünülen bir sonuca ulaşmak için, hırsızlık ve cinayet bile kabul edilebilir bir konuma yerleştirilebilir. Yüzük Kardeşliği'ne, sonunda kazançlı çıkma beklentisiyle yardım etmek, törel açıdan sorgulanması gereken bir durumdur. Yararcılık aynı zamanda, yapısal bir aksaklık da barındırır: çoğunluk için en iyi olanı elde etmek için, eylemlerimin gelecekteki sonuçlarını bilmem gerekir. Bu da, Galadriel gibi büyülü güçle-

re sahip bireylerin ahlaklı davranmasını olanaklı kılarken, Frodo ve Aragorn gibi bu güce sahip olmayanların, ahlaklı davranamayacağı anlamına gelebilir. Gerçek dünyada kimse Galadriel'in güçlerine sahip olmadığı için, bu yararlı ve işler bir ahlak anlayışı olamaz. Öte yandan Aristoteles'in etik anlayışı, yetersiz ve eksik bilgiyle de işleyebilir, çünkü bu anlayış edimlere değil, değerlendirmelere dayanır. Kişi, edimlerinin sonuçlarını yeterli düzeyde anlayamasa da, kendisini eğitebildiği sürece ahlaklı olabilir.

Bu durumda, adalet ve kişisel gelişim odaklı bir yaşam sürmek, güç ve egemenlik odaklı bir yaşam sürmekle karşıtlık içindedir. Bu görüşe göre, herhangi bir kurallar listesi işe yaramaz. Etiğin herhangi bir kurallar listesine indirgenemeyecek kadar karmaşık olduğunu kabul ettiğimizde, Aristoteles'in neyin etik neyin etik olmadığına yönelik daha karmaşık felsefesine başvurmak zorunda kalırız. Aristoteles'in yaklaşımı, bizi öncelikle, insan yaşamının temel amaçlarına yönlendirir: mutlu ve doygun yaşamlar süren bireyler haline gelme arzusu. İyi bir karakter oluşturma çabası, iyi bir yaşamı garanti etmez, fakat bu, en akıllıca yol olarak görünmektedir. Eğer birey kendisini bu iyi niteliklere yönlendirebilirse, bunları geliştirip güçlendirmek için de bir şeyler yapabilir. Tolkien'in bize anımsattığı gibi, yozlaşmaya ve yıkıma karşı elimizdeki en iyi silah budur. (8)

Dokuzuncu Bölüm Notları

(1) Bkz. "Nichomachean Ethics", Çev.: Terence Irwin (Indianapolis: Hackett, 1985).

(2) Kafalarımızın karışmasına neden olan şey, Saruman'ın bir insan değil, bir büyücü olmasıdır. İyi yaşamak için gerekli olan koşullar, bir insan ve bir büyücü için farklı olabilir. Fakat öte yandan, öteki büyücüler bile, Saruman'ın kendisi

için neyin iyi olacağına ilişkin verdiği kararların yanlış olduğunu düşünmektedir.

(3) Hobbitler insan değildir, fakat insana o kadar çok benzerler ki, iyi yaşama ilişkin insan felsefelerinin birçoğu, hiç değiştirilmeden onlara da uygulanabilir. Öte yandan elfler, hem insanlardan hem de hobbitlerden son derece farklıdır. Fakat Aristoteles'in etik anlayışı, felsefedeki birçok unsur gibi, insanlar için tasarlanmıştır. Bu nedenle Aristoteles'in düşüncelerini elflere uyarlamaya çalışmayacağım.

(4) Boromir'in Gandalf ya da Galadriel kadar akıllı olmadığını bilmek durumu değiştirmez. Gandalf ve Galadriel'in Yüzük'ün yozlaştırıcı gücünü bilmelerinin ve hissetmelerinin nedeni, büyülü güçlerinden kaynaklanmaktadır. Aragorn bunu, daha az güçlerle hissedebilmektedir ve bu bağlamda daha ilginç bir karşılaştırma sunmaktadır.

(5) Hesiod, "Works and Days", 336-340, Aristotle, "Nicomachean Ethics", ss. 6-7, 1095b10.

(6) Immanuel Kant, "Grounding for the Metaphysics of Morals," üçüncü baskı, çev.: James W. Ellington (Indianapolis: Hackett, 1993), ss.7-8.

(7) Bkz. Jeremy Betham, "An Introduction to the Principles of Morals and Legislation" (New York: Hafner, 1948), ss.1-4 ve John Stuart Mill, "Utilitarianism" (Indianapolis:Hackett, 1979), ss.6-26.

(8) Bu yazıyı yazarken, bana yararlı uyarılarda ve öneride bulunan Eric Bronson ve Gregory Bassham'a teşekkürlerimi sunarım.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Zaman ve Ölümlülük

10

Ölmeyi Seçmek: Orta Dünya'da Ölümlü Olma Ayrıcalığı

BILL DAVIS

Aragorn'un Arwen'a duyduğu aşk, Frodo ve Yüzük'ün güvenliğini çok daha önemli ve gerekli kılmaktadır. Aragorn neredeyse Frodo'ya rehberlik etmekte başarısız olur; eğer bu işi başaramasaydı, bunun bedeli çok ağır olurdu. Sauron Yüzük'ü ele geçirseydi, onu kimse durduramazdı. Orta Dünya'daki tüm iyilikler yok olurdu. Aragorn, Elrond'un kızı Arwen ile evlenmek için asla izin alamazdı ve bütün umutları sönerdi.

Fakat Arwen'ın Aragorn'a duyduğu aşk, bundan çok daha karmaşıktır. *Yüzüklerin Efendisi*: *Yüzük Kardeşliği* filminde, Aragorn ve Arwen, Rivendell'de birlikte geleceklerini tartışırlarken gösterilir. Arwen, Aragorn'a, verdiği sözü hatırlayıp hatırlamadığını sorar. Aragorn bunu asla unutmadığını söyler ve ekler: "Kendini bana bağladığını ve benim için, halkının sana verdiği ölümsüzlükten vazgeçtiğini söyledin." Arwen'ın yanıtı da aynı derecede kararlıdır: "Söylediklerim hâlâ geçerli. Bu dünyanın bütün çağlarına tek başıma tanık olmaktansa, seninle bir insan yaşamını paylaşmayı yeğlerim. Ölümlü olmayı seçiyorum." Arwen açık bir biçimde onu sevmektedir, fakat ölümün seçimiyle ne ilgisi var diye düşünebiliriz?

Aragorn'un aşkı, onu, Frodo'yu ve Yüzük'ü korumak için uzun bir yolculuğa gönderecektir. Arwen'in aşkı ise, çok da-

ha fazlasını talep eder. Eğer Aragorn başarılı olursa, Arwen onunla evlenecek ve ölümlü bir yazgıyı kabul edecektir. Aragorn böyle bir şeyi Arwen'dan nasıl isteyebilir? Ve Arwen neden böylesine büyük bir bedel ödemeyi kabul eder?

Bu gibi sorular, sonunda birbirleriyle örtüşen iki farklı düzeyde yanıtlanabilir. Öncelikle, Tolkien'in öyküsündeki karakterleri anlamlı kılacak yanıtlar arayabiliriz. Tolkien'in zengin ve karmaşık bir dünyası vardır ve karakterlerinin seçimlerini açıklamak da oldukça güç bir iştir. Bu yazımın sonunda, Arwen'ın ölümsüzlükten neden vazgeçtiğini ve Aragorn'un ölümü neden huzur içinde karşıladığını açıklamaya çalışacağım. Aragorn ve Arwen'ın seçimleri, kendi ölümümüz ve ölümden sonra olacaklar hakkında önemli soruları da beraberinde getirmektedir. Bu soruların yanıtları, aslında, popüler kültürün bir parçası olarak günlük yaşantılarımızda da vardır; aynı zamanda dinsel ya da felsefi metinlerde de karşımıza çıkarlar. Arwen'ın seçimini açıklarken, bu yanıtlardan bazılarını ele alacağım. Ölümden kaçmak bizim seçimimiz dahilinde olmasa da, Tolkien'in, ölümün bir ayrıcalık olduğu yönündeki varsayımını daha ciddi bir biçimde ele alarak, ölümle daha anlamlı bir biçimde yüzleşebiliriz.

Orta Dünya'da Ölüm

Sauron'un Orta Dünya'ya hükmetme savaşında müttefik olsalar da, elfler ve insanlar, farklı yazgılara sahiptir. Gerçek dünyadaki insanlar gibi, Tolkien'in insanları ve hobbitleri ölümlüdür. Yaşlılıktan, hastalıktan ya da sakatlanmadan olsun, öyle bir an gelir ki, bedenleri artık yaşamı barındıramaz. Ve bedenleri öldüğünde, ruhları da Arda'yı, dünyayı terk eder. (1) Öte yandan elfler, farklı bir yazgıya sahiptirler. Elflerin bedenleri de yorulabilir, yaralanabilir ve bu durumda, insanlarda olduğu gibi yaşamı barındıramazlar; fakat elflerin ruhları bu gibi durumlarda bu dünyanın sınırları içinde kalır-

lar. İnsanlar, öldükten sonra neler olacağını bilmezler. Elfler ise, bedenlerine ne olursa olsun, ruhlarının Arda'da aktif bir yaşama sahip olacağını bilirler.

Arwen, babası Elrond gibi yarı-elf olduğu için, bu iki yazgıdan birini seçmek zorundadır. Yarı-elflerin sayısı çok azdır, fakat insanların ve elflerin yazgısı arasında bir seçim yapmak zorundadırlar. Orta Dünya'da ölmek, bizim dünyamızda ölmekten daha farklı değildir. Fakat Orta Dünya'daki ölüm, sevilenlerden ayrılmayı ve acıyı içerse de, bilge insanlar ve elflerin çoğu, ölüme bir ayrıcalık olarak bakarlar. (KD., s.378; S., s.265; L., s.285) Elflerin, dünya var oldukça yaşama gibi bir ayrıcalıkları vardır. Fakat tuhaf bir biçimde, elflerin ve insanların çoğu, birbirlerinin yazgılarına sahip olmayı arzulamaktadır. Elflerin çoğu ölebilmeyi arzularken, insanların çoğu da elflerin ölümsüzlüğüne imrenir.

Fakat ölümlüler arasında iki grup, elflere imrenmez. Bu gruptan ilkini Yüzüktayfları oluşturur. Bunlar, Rivendell'e giderken Frodo'yu izleyen Gölge varlıklardır. Romanın ilk filminde, *Yüzüklerin Efendisi*'nde, Yüzüktayfları, siyah atlar üzerinde, simsiyah pelerinler içinde hareket eden figürler olarak betimlenmiştir. Bu Dokuz Süvari, Frodo'yu ve Yüzük'ü izlemektedir ve Bree hanında onları neredeyse ele geçirirler. Rivendell'e yarı yolda, Yüzüktayflarından beş tanesi, Fırtınatepesi'nin kalıntılarının yanında Frodo'ya saldırır. Korku içindeki Frodo, Yüzüktayfları ona yaklaşırken Yüzük'e uzanır, fakat Yüzük'ü parmağına taktığında, tayfların gerçek halini görür. Onları, yaşlanmış insan krallar olarak görür. Bunlar, Dokuz Yüzük'ü kabul ederek Sauron'un kölesi olmuş krallardır.

Frodo Yüzük'ü taktığında, başka bir gerçekliğe girmiş gibi olur. Fakat Yüzüktayflarının gerçekliği zaten hep karşısındaydı. Yüzük'ü takmakla, Frodo için bunlar yalnızca görünür hale gelir. Yüzüktayfları korkunç varlıklardır, çünkü bir anlamda yaşayan ölülerdir. Onlar için ölmemek bir lanettir. Sauron'un yüzüklerini kabul eden bu krallar insandır. Güce olan

tutkuları yüzünden, Dokuz Yüzük'ü kabul ederek Sauron'un emri altına girmişlerdir ve bu nedenle, normal ölüm anlarından çok sonra bile yaşamayı sürdürürler. Bu nedenle, aslında ölü olmaları gereken, ama tam anlamıyla ölü olmayan, yaşayan ölülerdir. Efendileri Sauron'un iradesi ile hareket halindedirler. Frodo'yu izlemelerinin nedeni, Frodo'nun Yüzük'e sahip olmasıdır ve Yüzük'e duydukları tutku, tüm varlıklarını egemenliği altına almıştır.

Tolkien, Yüzüktayfları'nı ele alış biçimiyle, canlı olmanın, ölü olmaktan her zaman daha iyi olmadığını anlatmaya çalışır. Yaşamanın ölmekten daha iyi olduğunu düşünmeye eğilimli olsak da, Tolkien, filozof Aristoteles'in izinden giderek, yalnızca 'doğal' bir varoluşun iyi olduğuna inanır. Herhangi bir başka biçimde var olmaya devam etmek –herhangi bir doğal olmayan biçimde– ölümden daha kötüdür. Doğal olan her şey gibi, Yüzktafylarının da bir 'doğa'sı vardır. Onları yöneten Yüzük olsa da, doğaları gereği hâlâ birer insandırlar. Bir şeyin olması gereken hali, yani doğası, yalnızca onun yapabileceklerinin sınırlarını belirlemekle kalmaz, aynı zamanda nasıl doyuma ulaşacağını da belirler. (2) Bir çiçeğin doyuma ulaşması, çiçek açması ve kendi kendisini çoğaltması ile mümkündür. İnsanlar da doğaları gereği çoğalırlar; uygarlıklar kurarlar ve zamanları geldiğinde de ölürler.

Doğal bir varlık, doğasının gerekli kıldığı amacı yerine getirmekten alıkonulduğunda sıkıntı duyar. Eğer bilinçli bir varlıksa, kendisini başarısız hisseder ve misyonunu tamamlamadığı için eksiklik duyar. Benzer biçimde, Yüzüktayfları da, bir şeyin eksik olduğunu hissetmektedirler. Yüzüktayfları'nın sonu gelmez varlıkları, ölümden daha kötü bir yazgıdır; bu, doğalarının sürekli sıkıntıya sokulmasından kaynaklanmaktadır.

Elflerin ölümsüzlüğüne imrenmeyen ikinci ölümlü grubu da Aragorn gibi soylu insanlar ve Frodo gibi soylu hobbitlerdir. Bu karakterler, her nasılsa, ölümü umutsuzluğa düşmeden karşılayabilmektedir. Kahramanlığı ve çektiği acıların ödülü olarak, Frodo'ya denizi aşma izni verilir. Bu huzur ve ölüm-

süzlük ülkesinde, Frodo'nun yaraları sarılır ve melankoliden kurtulur. Fakat sonsuza kadar Aman'da kalmaz. Sonunda yaşamından vazgeçer ve bu dünyanın sınırlarından çıkmayı tercih eder. (L., s.328) Sauron'u yendikten ve Kral olarak ülkesine hükmettikten sonra, Aragorn da kendi isteğiyle ölümü seçer. (KD., s.378) Sonunda Arwen da aynı şeyi yapar. Aragorn, Frodo ve Arwen, zamanları dolduğunda Arda'dan ayrılma ayrıcalığını yaşama şansını elde ederler.

Yüzktayfları'nın, içinde bulundukları sonu gelmez acıdan kurtulmak için neden ölmek isteyeceklerini anlamak, hiç de güç değildir. Fakat Orta Dünya'nın insanlarının ve elflerinin, ölümü neden bir ayrıcalık ve bir armağan gördüklerini anlamak o kadar kolay değildir. Elflerin çoğu, insanlar öldüğünde ruhlarının yok olduğuna ve varoluşlarını tamamen yitirdiklerine inanır. (3) Peki elfler, ölmeyi neden arzulasınlar? Elfler, insanların bu dünyanın döngülerine tutsak olmadıkları için şanslı olduklarını söylerler, fakat bunun gerçekleşebileceği iki farklı biçimden söz etmezler. Bu farklı açıklamak için bir örnek verebiliriz.

Varsayın ki, bir polis memuru, sizi ve bir arkadaşınızı, iki ayrı evde tutukladı. İki evde de kaçmayı kolaylaştıracak birçok şey var, fakat arkadaşınız evden çıkmaya yeltenirse, kapılar ya kilitlenecek ya da aynı evin başka bir bölümüne açılacak. Arkadaşınız elflerin yazgısına sahip olsun: yapacak birçok şeyi olacak, ama evden çıkamayacak. Ve siz de insanların yazgısına sahip olsaydınız, kısa bir zaman sonra evden çıkmak zorunda kalacaktınız. Kapılardan bazıları, evin dışındaki yerlere açılıyor olacaktı. Bu durumda, arkadaşınız rahatlıkla, sizin evden ayrılma ayrıcalığına sahip olduğunuzu söyleyerek, size imrenebilirdi.

Peki bu gerçekten bir ayrıcalık mıdır? Eğer kapılardan en azından biri evin dışına çıkıyorsa ve bu kapıdan çıkınca yapacağınız şey, evde yapabileceklerinizden daha çekiciyse, bu durumda bu bir ayrıcalık olabilir. Kaçışı olanaksız bir yerde kendilerini kapana kısılmış hisseden (4) elfler, yok olmayı bi-

le arzulayabilirler. Belirsizlik ve umutsuzluk içinde, Orta Dünya'daki birçok insan, yazgının koca bir uçurum olduğuna inanıyor (yok oluş). Ölüme ilişkin kendi silik konumumuzu düşündüğümüzde, filozofların söyleyecek çok şeyi olur.

Yeryüzünde Ölüm

Tolkien'in romanındaki insanlar ve hobbitler ile ölüm 'ayrıcalığını' paylaştığımız için, onların ölüme ve ölümden sonrasına ilişkin korkularını anlamakta güçlük çekmeyiz. Hamlet'in ünlü "Olmak ya da olmamak" konuşması, doğrudan bu sorunla ilgilidir: ölüm, "keşfedilmemiş ülke"dir. (5) Bu uyku olabilir; fantastik düşler ortaya çıkartabilir ya da bir cehennem azabına neden olabilir. Hamlet için, ölümden sonra ne geleceğini bilmemek, ondan sakınmak için iyi bir nedendir. Dante'nin *Inferno*'su gibi klasik edebiyat ürünleri, "The Far Side" gibi çizgi filmler ve hatta televizyon reklamları, cehennemi, ateşten oluşan kişileştirilmiş bir cehennem yeri olarak betimler. Benzer kaynaklar, cenneti mutlu bir yer olarak gösterir: melekler bulutların üzerindedir, arplarıyla ve hiç tasaları olmayan azizler, kanatlarıyla ortalıkta dolaşır, fakat bu bazen sıkıcı da olabilir. Bu konuya ilişkin anlatılanların genelinde, ölümden sonra yaşamın devam ettiği görüşü hâkimdir, fakat bu sonraki yaşamın niteliği, yeryüzündeki iyi ya da kötü davranışlarımızla ilişkilendirilir. Ölümden sonraki yaşamın bizi büyülemesi, sınırsız işkence ile mutluluk arasındaki büyük farktır. Ne bulacağımıza ilişkin belirsizlik, bu konuyu ürkütücü bir hale getirir. Fakat bu konu, aynı nedenlerle filozoflar açısından son derece ilginçtir.

Filozofların vardığı genel sonuç, ölümden korkmamamız gerektiğidir. Ortaya koydukları nedenler farklılık gösterir, fakat Batı felsefesinin ortaya koyduğu en eski nedenlerden biri, belki de en ünlü olandır. MÖ 399'da, Platon'un hocası Sokrates, birkaç suçla yargılanmıştı. Sokrates'i yargılayan jü-

ri, onu idam etme ya da kendisinin uygun gördüğü bir cezayla cezalandırılması kararını vermişti. Jüri, Sokrates'in idam cezasını değil de, sürgün cezasını yeğlemesini umuyordu, fakat Sokrates'in kararı onları şaşırttı. Sokrates önce, yaşamı boyunca bedava yemek yemesini sağlayacak bir kahraman olarak kabul edilmesini istedi, fakat sonra daha küçük bir ceza talep etti. Yazdığı Savunma'da, Platon, Sokrates'in neden bu kadar yürekli bir adım attığını açıklar. Ne olduğunu bilmediği bir şey tarafından hükmedilmekten korkan Sokrates, öldüğünde her şeyin daha iyi olacağından emindi. Sonsuza dek uyuyabilirdi. Ya da, çoktan ölmüş olan kahramanlarla konuşma olanağı bulurdu. Bu olasılıklardan hiçbiri onu korkutmuyordu ve bu nedenle jüriden idam cezasını istedi. Ölümü soğukkanlılıkla karşılamaya karar verdi.

Sokrates, ölümü 'felsefi' açıdan kabul edişiyle ün kazanmıştır; bu, Sokrates'in, eylemlerini duygularına göre değil, mantıksal varsayımlara dayandırdığını göstermektedir. İki bin yılı aşkın bir zamandır, düşünürler, Sokrates'in bu ölüme yaklaşımını dahice bulmuşlardır. Fakat Sokrates'in ölümü tercih etmesinin bir nedeni de, ruhunun daha sonra var olmayı sürdüreceğine olan inancıydu. Sokrates, ruhunun ölümsüz olduğuna inanıyordu.

Ölümden sonra bilinçli bir yaşam, herkesin inandığı bir şey değildir. Bazı filozoflar, ölümden sonra varoluşumuzu tamamen yitireceğimizi ileri sürmüşlerdir. Tolkien'in dünyasındaki birçok elf gibi, bu filozoflar da, insan ölümünün bir geçiş olmadığını düşünürler; tersine ölüm, her şeyin sonudur. Fakat aynı filozofların birçoğu, ölümden korkmaya da karşı çıkarlar. Örneğin Lucretius, yalnızca batıl inançlıların ölümden korktuğunu söylemiştir. Yalnızca bedenlerimizle var olduğumuzu ve bedenlerimiz işlevini yitirdiğinde, varoluşumuzun da sona ereceğine inanmıştır. Bu oldukça depresif bir sonuç olabilir, fakat Lucretius, bunun özgürleştirici bir yanı olduğunu ileri sürmüştür. Ölüm süreci hoş olmayabilir, fakat ölü olmak kesinlikle korkutucu değildir, çünkü bir kere öldüğümüzde, hiç-

bir şey hissetmeyiz. Lucretius için bu iyidir. Bu, papazları memnun etmeye çalışmakla ve gereksiz dualar etmekle zaman kaybetmek zorunda olmadığımız anlamına gelir.

Böylesi bir yok oluşun bireyi özgürleştirebileceğini düşünen tek kişi Lucretius değildir. Jean-Paul Sartre ve Albert Camus gibi filozoflar, ölümün kaçınılmazlığı üzerinde durmuşlar ve bunun yararlı olabileceğini belirtmişlerdir. Yaklaşmakta olan ölümümüz, içinde bulunduğumuz yaşamın tek yaşam olduğunu bize sürekli anımsatır ve olabildiğince kısa bir zamanda, elimizden geldiğince zengin bir biçimde yaşamaya çalışmalıyız. Sartre ve Camus açısından, ölümün kendisi ayrıcalıklı ve olumlu bir durum değildir, fakat birgün öleceğimizi bilmek de, büyük bir avantajdır. (6)

Orta Dünya'da Ölümsüzlük

Filozofların birçoğu kendi yok oluşları ile uğraşıp dururken, Orta Dünya'nın elfleri, sonu gelmeyen bir bilinçle mücadele ederler. Kendilerine ait olmayan bedenlerle var olmayı sürdüren Yüzüktayfları'nın tersine, elfler hep aynı bedenlere sahiptir. Elflerin bedenleri ölse de, ruhları asla bedensiz kalmaz; yeni bedenlere sahip olurlar ve hatta eski anılarına bile yeniden sahip olabilirler. (L., s.286) Tolkien'in öyküsünde en sık değinilen ölümden sonra yaşam formu, reenkarmasyondur. (L., s.189) Reenkarnasyona ilişkin en açık ve en ilginç örnek, *Yüzüklerin Efendisi*'nde, Gandalf'ın geri dönüşüdür. Moria Madenleri'nden geçerken, Gandalf, Balrog'un karşısında tek başına durarak, Yüzük Kardeşliği'nin diğer üyelerinin kurtulmasını sağlar. Balrog'un köprüden geçmesini engeller, fakat Balrog'un kırbacı, Gandalf'ı son anda uçurumdan aşağı düşürür. O sırada orada bulunanların anlattıklarına göre, Gandalf orada ölür. (YK., s.397)

Bu, Yüzük Kardeşliği için büyük ve ezici bir kayıptır ve Pippin ile Merry'i ararlarken, değişmiş bir Gandalf kendisini

Aragorn, Legolas ve Gimli'ye gösterene kadar, umutları giderek solar. Gandalf'ın uçuruma düşüşü, Balrog ile savaşması ve geri dönüşüne ilişkin anlattıkları oldukça belirsizdir; bu konuya ilişkin anlattıkları hem ölümle hem de zaferle ilintilidir. Fakat Tolkien, mektuplarında açıkça belirttiği gibi, Gri Gandalf gerçekten ölmüş ve kendisine yeni bir beden verilmiştir ve Iluvatar tarafından, Ak Gandalf olarak Orta Dünya'ya yeniden gönderilmiştir. (L., s.201-03)

Tolkien'in Orta Dünya'sında, reenkarnasyon, kaybolan bedenin aynısına yeniden sahip olmak biçiminde gerçekleşir. Orta Dünya'da savaşlar sırasında ölen elfler, Kutsal Krallık'ta yeniden vücut bulurlar. Fakat Kutsal Krallık'taki elfler bile insanların ölebilmesini kıskanmaktadır. Neden? Eksik olan ne olabilir? Olasılıklardan biri, bu elflerin, sonsuz keyfi sıkıcı bulmaları olabilir. Gereğinden fazla tekrarlanan iyi ve güzel bir şey bile sıkıcı olabilir. Böyle bir cennetten sıkılınabileceği düşüncesi, insanların ölümsüzlüğüne ilişkin farklı felsefi görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yeryüzünde Ölümsüzlük

Günümüzde yalnızca pek az filozof kişisel ölümsüzlüğe inanmaktadır. Fakat geçen yüzyıldan önce, filozofların birçoğu, öldükten sonra ruhlarının yaşamaya devam edeceğine inanmaktaydı. Bu beklentinin kaynağı çoğunlukla dinsel inançlar olmuştur. Sokrates'in, ruhunun ölümünden sonra yaşayacağına olan inancı, büyük olasılıkla mistik Pisagor inancına dayanıyordu. Bazı Doğu felsefeleri de, Hindu ve Budist dinsel inançlarına dayanmaktadır. Bu filozoflar, reenkarnasyona uğrayacağımıza inanmaktadır. Bu, Tolkien'in elflerinin yazgılarına çok benzeyen bir yazgıdır. Bu filozoflar, insan ruhlarının, etten yapılmış elbiselerin içinde olduğunu ileri sürerler. Beden öldüğünde, ruha yeni bir giyecek, yeni bir ev verilir. Bazıları, yaşayan her şeyin bir ruh olduğunu ileri sü-

rer ve herhangi bir bedenin ölümüyle, ruhun başka bir bedene geçtiğini düşünürler. Bu geleneklerde, ruhun yeniden alacağı bedenin, bir önceki yaşamındaki davranış ve tutumlarına göre belirlendiği de düşünülür. Eğer kötü bir yaşam sürmüşlerse, insan ruhları, hayvan bedenlerine girebilir.

Reenkarnasyona inanan din ve felsefe okulları, çoğunlukla Doğu geleneklerinde yaygındır. Bazı Hıristiyan ve Yahudi gelenekleri de, insanların ölümsüz olduğu görüşünü desteklerler. Fakat bunlar, reenkarnasyon yerine, ölümden sonraki yaşamın kurtuluşu üzerinde dururlar. Reenkarne olmuş ruhlardan farklı olarak, kurtarılmış ruhlar aynı bedeni geri alırlar (7), fakat bu defa, önceki kusurlardan ve hastalıklardan tamamen arınmış olarak. Bu sürecin nasıl işlediği tam bir gizemdir. Hıristiyanlar için, reenkarnasyonun gizeminden çok, bunun gerçekleşmiş olması önemlidir. İsa bir haçın üzerinde idam edilmişti, bedeni mühürlenmiş bir tabuta konmuştu ve ölümünden üç gün sonra, ölülerin arasında ayağa kalktı. Bedeni aynı bedendi, çarmıha gerilirken açılan delikler hâlâ görülüyordu, fakat bu yücelmiş bir bedendi, acılardan tamamen arınmıştı. (8) Bir Roma Katolik'i olan Tolkien, İsa hakkındaki bu anlatılanlara inanıyordu, fakat Orta Dünya'daki karakterlerinden hiçbiri böyle bir deneyim yaşamaz.

Ölümden sonraki yaşama ilişkin felsefi tartışmalar, Ortaçağ'da en üst noktasına ulaştı. Augustine, Bonaventure ve Thomas Aquinas gibi filozoflar, ruhun doğası, ruhun bedenle ilişkisi ve ruhun neden ölümsüz olarak düşünüldüğüne ilişkin konularda birçok yazı yazmışlardır. Bu düşüncelerin birçoğu, antik Yunan felsefesinden izler taşımaktadır. Ruhun ölümsüzlüğüne ilişkin benzer tartışmalar, Maimonides ve El-Gazali gibi, Yahudi ve Müslüman düşünürlerin yapıtlarında da yer almaktadır. Bu tartışmalar yalnızca Ortaçağ ile de kısıtlı değildir. Peter van Ingwagen ve Trenton Merricks gibi düşünürler de, bu konulara ilişkin yazılar yazmıştır. (9) Bu tartışmaların her birinde, ölümsüzlük sonsuz bir mutluluk olarak betimlenmiştir. Fakat Tolkien'in Niggle karakterinin de öngördüğü gi-

bi, en kusursuz varlık biçimi, kusursuz mutluluktur. (10)

Fakat insanların ölümsüzlüğüne ilişkin duyulan felsefi güven, son yıllarda çok eleştirilmektedir. Filozofların birçoğu hâlâ, ölümden sonra tam bir yok oluş öngörmektedir. Kimileri de, cennete ilişkin düşüncelerin yalnızca birer fantezi olduğunu ileri sürüyor. (11) Tolkien'in Kutsal Krallık'ındaki elfler ise, sonsuz mutlulukla dolu yaşamlarından sıkılmışlardır. Aynı şey, neden, Müslümanların, Yahudilerin ve Hıristiyanların inandığı Cennet için geçerli olmasın?

Cennetin varlığından kuşku duyan filozoflar, bu zorluğa dikkatleri çekmişlerdir. Yunan mitolojisinde, Sisyphus, Yer altı dünyasında, bir tepeye aralıksız olarak bir kayayı çıkartmakla ve sonra aynı kayayı tepeden aşağı yuvarlamakla cezalandırılır. Albert Camus, "Sisyphus Söyleni" adlı yazısında, bu cezanın acımasızlığından söz eder. Sisyphus yalnızca her defasında kayayı yukarı çıkartmakla uğraşmaz, bu cezası, yaptığı şeyin amaçsız olduğunu bilmesiyle daha da katlanılmaz bir hal alır. Yeniden başlamak için tepeye her çıkışında, Sisyphus, bu yaptığının anlamsızlığını düşünür.

Sonu gelmeyen bir varoluşun katlanamaz sıkıntısı, çağdaş yapıtlarda da betimlenmiştir. Douglas Adam'ın "Hitchhiker's Guide to the Galaxy" dizileri, bu konuyu ele alan yapıtlardandır. (12) Burada da, ölümsüzlük bir ayrıcalık olmaktan çok bir kısıtlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Sıkıcı ölümsüzlüğe ilişkin öyküler, *Uzay Yolu* dizilerinde (13) ve Lucas Asts'ın 'The Dig' adlı video oyunlarında da görülür.

Fakat sonsuza dek var olmak herkes için sıkıcı bir deneyim olarak görülmemektedir. Cennetin filozof savunucuları vardır ve bu MS 480-425 yılları arasında yaşamış olan Boethius'a kadar gider. Boethius, ölümden sonraki yaşama inanan biridir ve bu ölümden sonraki yaşamın sıkıntılı olmayacağını düşünür, çünkü cennet zamanın ötesindedir. Cennet, zamanın bir anlamının olmadığı bir varlık düzlemidir. Cennete ilişkin daha yakın tarihli savunmalar, cenneti âşıkların kucaklaşmasına benzetmişlerdir. (14)

Boethius'un öne sürdüğü çözüm, Kutsal Krallık'ın elflerine yaramaz. Onların varlığı kesin bir biçimde zamana bağlıdır. Fakat zamanın ötesinde bir cennet kavramı sıkıntı sorununu çözse de, bu cenneti yine de çekici bir yer haline getirmez. Kendimizi zamanın dışında düşünemeyiz ve bu nedenle cennette olabileceğimizi de hayal edemeyiz. Zamanın donduğu kucaklaşma çözümü, Tolkien'in elflerine ve bize uyarlanabilir. Fakat bu yaklaşımların ikisi de, tam birer çözüm olmaktan öte, geçici kaçışlardan başka bir şey değildir. Kucaklaşma eninde sonunda bitmelidir. (15)

Arwen Neden Ölümü Seçiyor?

Bu noktada, Tolkien'in ölümü bir 'ayrıcalık' olarak görmesinin nedeninin, kişiyi sonu gelmez bir sıkıntıdan kurtardığını düşünmesine bağlayabiliriz. Fakat Tolkien'in ölüme ilişkin böyle bir çıkarımda bulunması olasılıkların dışında gibi görünmektedir. Öyküsünün herhangi bir alegori olmadığı konusunda ısrar etmesine karşın, *Yüzüklerin Efendisi*, amaçlı olarak elf bakış açısı ile yazılmış daha büyük bir tarihsel metin özelliği taşımaktadır. (L., s.147) Elflerin değer verdiği şeyler, öykünün ana eksenini oluşturur. Elflerin hayal edebileceği en iyi varlık hali, çalışmanın ödüllendirildiği ve acıların az olduğu ve sınırları olan bir varlık halidir. Bu sınırlı olduğu için, bu tür bir yaşama ilişkin bilinebilecek her şeyi bilme fırsatları doğar. Elfler için ölümsüzlük, bu sınırlı dünyanın ve sınırlı sayıdaki olanakların var olduğu sürece var olmayı sürdürmektir.

Sonlu bir dünyadaki bu elf ölümsüzlüğünden farklı olarak, Tolkien'in yakalamaya çalıştığı Hıristiyan cenneti, sınırsız olanaklara sahip sonsuz bir yaşamdır. Elflerin en kutsal olanları, belli bir zaman gelince, bu dünyanın tüm halkalarını öğreneceklerdir. Elflerin ölümsüzlüğü bir noktada, kaçınılmaz olarak kendi kendini yinelemek zorundadır, fakat Tolkien'in

hayal ettiği ölümsüzlük böyle bir zorunluluk taşımaz. Tanrı hakkında daha fazlasını öğrenmek her zaman olasıdır. Ve Tolkien, Tanrı hakkında öğrenebileceklerimizin her zaman iyi olduğuna inandığı için, bu asla sıkıcı olmayacaktır.

Fakat cennet sıkıcı bir yer olmasa da, Arwen'ın seçimini yine de açıklamamız gerekiyor. Elfler ölümü insanların ayrıcalığı olarak görseler de, insanların ölümden sonraki yaşamlarından keyif alacaklarına da inanmamaktadırlar. Bilge elfler insanların öldüğünde ne olduğunu kimsenin bilmediğini itiraf etseler de, elflerin çoğu, insanların, öldüklerinde yok olduklarına inanır. Ve insanlar da, bu yokoluş olasılığından genellikle tedirgin olurlar. Fakat Arwen ve Aragorn, sıradan varlıklar değildir. Sıra dışı bir biçimde akıllıdırlar ve birbirlerine sıra dışı bir sevgi beslerler. Arwen'ın Aragorn'u seçmesi ve ölümü istekle kabul etmeleri, bilgelikleri ve birbirlerine duydukları aşk bağlamında açıklanabilir.

Aragorn ve yazgısına ilişkin kararında Arwen, sonsuz bir yaşam olasılığını geri çevirerek, ölümlü bir insanın hayatını seçer. Aragorn'la evlenmek ve bu ilişkiden keyif almak için, ölümlü bir doğaya bürünmesi gerekmektedir.

Fakat Arwen'ın tek seçimi bu değildir. Sonunda, Aragorn ve Frodo gibi, ölüm kendisine gelmeden o ölüme yaklaşır. Arwen, Aragorn ve Frodo, ölümden sonra ne olduğunu bilmeseler de, bu konuya ilişkin iki temel şey bilirler: öncelikle, ölümlü olma ayrıcalığına sahip olan insanların bu dünyanın sınırları içinde kalmayacaklarından emindirler. İkinci olarak da, ölümün, Tolkien'in kurmaca dünyasının yaratıcı tanrısı Iluvatar'ın bir armağanı olduğunu bilirler.

Peki ölüm onlara ne gibi bir fayda sağlayacaktır? Elflerin en yaşlıları, bir son savaş beklerler ve bu son savaşta tüm dünyanın yok olacağına inanırlar. Fakat öyküleri burada bitmez. Bu savaştan sonra yok olan dünyanın, içinde kötülük olmadan yeniden yapılacağından söz ederler. Elflerin ruhları (kimi öykülerde insanlarınki de dahil olmak üzere) bu dünyaya dönüp, sonsuz bir mutluluk yaşayacaktır. (16) Bu öyküle-

rin kökeni belli değildir, fakat yaratıcının yaratılarına duyduğu sevgi bağlamında hepsinde bir tutarlılık vardır. Ölüm, Aragorn ve Arwen'i bu dünyanın acılarından ve dertlerinden kurtarır. (KD., s.378) Ve yaratıcılarının sevgili çocukları olarak, Arwen, Aragorn ve Frodo, dünyanın daha iyi bir halini dört gözle beklerler. Hepimiz benzer biçimde kutsanmalıyız. (17)

Onuncu Bölüm Notları

(1) Tolkien'in kurmaca dünyasında Arda; Orta Dünya'yı ve Valinor'un da dahil olduğu, Valar ve bazı elflerin yurdu Aman'ı ve elflerin yaşadığı bir ada olan Eressea'yı kapsamaktadır.

(2) Aristoteles, "Physics", II. 1-2, 192b10-194b16.

(3) J.R.R. Tolkien, "Morgoth's Ring: The Later Silmarillon", yay. haz.: Christopher Tolkien (Boston: Ticknor and Fields, 1993), ss.330-160.

(4) Jean-Paul Sartre, "No Exit and Three Other Plays"de bize benzer bir senaryo sunmaktadır (New York: Random House: 1989). Oyunda, üç yabancı, sonsuza kadar aynı odada tıkılı kalırlar.

(5) Shakespeare, "Hamlet", Perde III, Sahne 1.

(6) Jean-Paul, Sartre, "Existentialism", "Existentialism and Human Emotions" (New York: Philosophical Library, 1957); ve Albert Camus, "Absurd Reasoning," in "The Myth of Sisyphus and Other Essays" (harmondsworth: Penguin, 1991).

(7) En azından geleneksel görüş budur. Bkz. St. Thomas Aquinas, "Summa Theologica", Supp., Q.79, art, 1; john Calvin, "Institues of the Christian Religion," Cilt 2, çev.: Ford Lewis Battles (Philadelphia: Westminster, 1960), s.998. Çağdaş teologlardan birçoğu bu görüşe karşı çıkmaktadır.

(8) Matthew 24, John 20-21 ve I Corinthians 15.

(9) Peter van Ingwagen, "The Possibility of Resurrection and

Other Essays in Christian Apologetics" (Boulder: Westview, 1997); trenton Merricks, "The Resurrection of the Body and the Life Everlasting", Michale J. Murray, yay.haz., "Reason for the Hope Within" (Grand Rapidsİ: Eerdmans, 1998).

(10) "Leaf bu Niggle", "The Tolkien Reader" (NewYork: Ballantine, 1966).

(11) Bernard Williams, "The Makropulos Case: Reflections on the Tedium of Immortality", "Problems of the Self" (Cambridge: Cambridge University Pres, 1973), s.82; Garth L.Hallet, "The tedium of Immortality; Fatih and Philosophy", 18-3 (Temmuz 2001), ss.279-291.

(12) Douglas Adams, "Life, the Universe and Everything", "The Ultimate Hitchhikers's Guide" (New York: Random House, 1996), ss.317ff.

(13) "Star Trek: The NExt Generation", Sezon 1, Bölüm 22, "Skin of Evil", "Star Trek Voyager", Sezon 2, Bölüm 18, "Death Wish".

(14) Lauren A.King, "Life in Heaven: Sometimes It Sounds Boring", "Christianity Today 27", (8 Nisan 1983), s.66; G.K. Chesterton, "Othodoxy", "The Colleceted Works of G.K. Chesterton", Cilt 1, (San Francisco: Ignatius Pres, 1986), s.263.

(15) Hallet, "The Tedium of Immortality", ss.285-87.

(16)Tolkien, "Morgoth's Ring", ss.316ff.

(17) Oğlum Jonathan Davis'e ve öğrencilerim Ryan Davidson, Matt Fray, Matthew Kruger ve Ryan Wright'in araştırma sırasındaki yardımlarına ve bu yazının ilk versiyonlarına ilişkin önerilerine teşekkür etmek isterim.

11

Tolkien'de Modernizm ve Geleneğin Önemi

JOE KRAUS

Orta Dünya kıl payı kurtuluyor, öyle değil mi? Yüzük ve içindeki kötü güç, *Yüzüklerin Efendisi*'nde neredeyse kazanıyordu ve Yüzük'ün kazanması durumunda olayların ne kadar farklı gelişeceğini hayal etmek hiç de zor değil. Eğer Gandalf, Sauron Kara Süvarileri'ni salmadan önce, Bilbo'nun Yüzük'ünün Tek Yüzük olmadığını anlamasaydı, olaylar daha başlamadan bir sona ulaşırdı. Eğer Sauron Pippin'i Orthanc'da sorgulasaydı, Gandalf'ın planını öğrenir ve serüvenin sonu bir felaket olurdu. Eğer Aragorn Sauron'dan daha zeki olmasaydı –eğer tam çıkması gerektiği anda ortaya çıkmasaydı ve Mordor'da bir ayaklanma çıkartıp Sauron'un dikkatini Frodo'dan uzaklaştırmasaydı– Yüzük Savaşı baştan sona umutsuz olurdu. İyi güçler, Gandalf, Elrond, Galadriel, Aragorn ve Frodo, Yüzük'ü kullanmanın kendilerini yozlaştıracağını anlamasalardı, savaşların seyri ne olursa olsun, Sauron eninde sonunda kazanırdı.

Herhangi bir öyküye ilişkin bu türden varsayımlarda bulunmak kimi zamanlar sıkıcı ve hatta gülünç olabilir, fakat Tolkien'in karakterleri, bu türden varsayımlara çok açık bir biçimde betimlenmiş. Başka bir deyişle, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki karakterlerin zor durumlardan kurtulma nedenleri, karşılarındaki düşmanın unuttuğu bir şeyi hatırlamalarıdır.

Örneğin Gandalf'ın Yüzük'ü bulmasının nedeni, Orta Dünya'da Shire'ı düşünen tek kişi olmasıdır. Gandalf, Aragorn ve yürekli Faramir, her şeye hazırlıklıdır. Birlikte, tehlikenin kol gezdiğini bildikleri yerlere giderler, fakat asla acele etmezler. Tarihi, öyküleri, taktikleri, dilleri ve coğrafyayı sıkı sıkıya çalışmışlardır ve ne yapmaya çalıştıklarını açık bir biçimde bilmektedirler. Tolkien burada, bize bilginin, kahraman olma sürecinde son derece önemli bir unsur olduğunu söylemektedir.

Bu yazımda, Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi*'ni yazmasının nedenlerinden birinin, bilginin ve saygının, gerçek güç sağladığını göstermek istemesi olduğunu söyleyeceğim. Tolkien, Kuzey Avrupa dilleri ve edebiyatları üzerinde çalışan bir profesördü ve bu nedenle kendisini bilime adamış biriydi. Fakat buna ek olarak, aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'nda orduda bulunmuş ve oğlu Christopher'ın İkinci Dünya Savaşı'na katıldığını görmüştür. Sonuç olarak, çağdaş savaş sanatında, zaferi mühendislerin ve endüstri liderlerinin belirlediğini çok iyi bilmekteydi. Aynı zamanda, din, tarih, felsefe ve antik kültürlere ilişkin hemen hiç bilgi vermeyen okulların olduğunu da biliyordu. *Yüzüklerin Efendisi*'nde yapmaya çalıştıkları arasında, tankların ve makinelerin çağında, eski dillerin ve antik tarihin hâlâ önemli olabileceğini göstermeye çalışmak olabilir. Başka bir deyişle, birçok edebiyat ve felsefe öğretmeninin paylaştığı bir düşü yaratmıştır: eğer öğretmenin sınıfta söyledikleri dikkatle dinlenirse, belki de ortaya, dünyayı kurtarabilecek biri çıkar.

Modernizme Ok Fırlatmak

Fakat Tolkien yalnızca 'dersinizi iyi dinleyin' demiyor. Felsefeyi derinlikli bir biçimde çalışıp, teknolojik gelişmelerle tanımlanan dünyamızı, daha anlamlı kılmamız gerektiğini söylüyor. Karakterlerinden, Avrupa'nın törel ve felsefi gelenekleriyle kişilikleri arasında bir bağlantı kurmalarını istiyor.

Bu bağın olmadığı yerde, karşımıza felaketler dikilecektir. Karakterlerini Batı'nın kültür ve din tarihine sıkı sıkıya bağlamaktadır. Bu geleneğe olan kişisel bağlılığını oğlu Michael'e yazdığı bir mektupta açıklarken şöyle diyor: "Sevdiğim şeyler dışında bir şey öğretme zorunluluğunu hiç hissetmedim ve ne öğrettiysem sonsuz bir coşkuyla öğrettim kişinin ün gibi amaçlar gütmeden duyduğu öğrenme açlığı ve bağlılığı, son derece yüce ve neredeyse ruhsal bir görevdir. (L., s.337) Tolkien'in burada söylemeye çalıştığı, gerçek anlamda eğitimli bireyin, geçmişteki düşünürlerin bu dünyaya ve evrene ilişkin söylemiş olduklarını yürekten anlaması gerektiğidir. Eğer geleneğe bağlı kalırsak, bugün yaşamamızı sağlayacak bilgeliğe ulaşabiliriz. Bu son derece muhafazakâr bir tutum gibi görünse de –ki gerçekten de İngiliz köyleri Shire köyü gibi muhafazakâr olduğu söylenebilir– Tolkien'in bunları yazdığı dönemde son derece önemliydiler. Ezra Pound, Pablo Picasso ve Sigmund Freud gibi Tolkien'in çağdaşları, gelenekten kopuşun en çarpıcı temsilcileri olarak tanınmışlardır. Teknolojinin inanılmaz sıçramalar yaptığı yarım yüzyıl içinde, Tolkien eski değerlerin, dünyayı hâlâ daha iyi bir yer haline getirebileceğini söylemeye çalışmıştır.

Filozoflar ve kültür araştırmacıları, "modernizm"i en iyi şekilde tanımlamaya çalışmaktadır, fakat bunun tek bir tanıma sığmayacak kadar geniş bir kavram olduğu konusunda birleşiyorlar. Marshall Berman'ın söylediği gibi, "modernizm karşıtlamsal bir bütündür; parçalanmışlıktan oluşan bir bütündür." (1) Yani modernizm, bugüne dek bize rehberlik etmiş kurumların ve düşünce sistemlerinin yıkılmasıdır.

Berman'ın bu tanımı, çok geniş ve everensel boyutları olan bir olguyu tanımlamanın zorluklarını gözler önüne sermektedir. Genel olarak, insanların birçoğu, modernizmi geleneklerin reddi olarak algılamaktadır. Çağdaş düşünürler birbirleriyle ne kadar çatışma içinde olursa olsun, ortak paydada buluştukları tek nokta, geçmiş kuşakların yanılgı içinde olduklarıdır. Modernizmin önemli damarlarından biri, tarihin

motorunun, sınıf çatışması olduğunu ileri süren Karl Marks idi; başka bir önemli modernist düşünür de, insan davranışlarının tümünün cinsel güdülerle açıklanabileceğini ileri süren Sigmund Freud'tur. Bu iki bakış açısı, insan ediminin klasik yorumlarının ve açıklamalarının yalnızca yanlış olduğunu değil, artık ortadan kalktığını da ileri sürmüşlerdir. Filozof Freidrich Nietzsche, Tanrı'nın ölmüş olduğunu belirttiğinde, bu gelişmelerin tümünü çok çarpıcı bir biçimde özetlemiştir. Modern dünyada, yeni olan, eski olandan her zaman için daha iyi olarak algılanmıştır. Doğrudan bilim temeli olmayan düşüncelere kesinlikle yer yoktur ve klasik felsefe ile din, birçok düşünürün gözünde yalnızca birer batıl inanç haline gelmiştir.

Tolkien, bir modernizm karşıtı olarak azınlıkta olduğunu anlamıştı. Joanna de Bortadano'ya yazdığı bir mektupta şöyle der: "Eğer öykümde bugüne ilişkin bir gönderme varsa, bu, zamanımızın genel inanışı ile ilgili olabilir: eğer bir şey yapılabiliyorsa, yapılmalıdır." (L., s. 246)

Başka bir deyişle, Tolkien *Yüzüklerin Efendisi*'ni, insanların Tanrı'nın varsayımsal yokluğu içinde istedikleri gibi hareket etmelerine bir protesto olarak yazmıştır. Tolkien, çağdaşı birçok akademisyenin, kendisininkine benzer düşünceler içinde olduğunu biliyordu, fakat o bilinçli bir biçimde ters yönde hareket etmiştir. Bakışını geçmişe çevirmiş ve orada, bugün için işe yarayacak şeyler aramıştır. Tolkien, kaosun tersine, geleneklere sığınmıştır.

Hepsinden de önemlisi, Tolkien modernizmi, geçmişin geleneklerine bir sırt dönüş olarak görmüş ve modernizmin, güçlü bir kendi kendini yok etme potansiyeli olduğunu ileri sürmüştür. Bir doğa aşığı olan Tolkien, çok iyi bildiği kırların modernizmin plansız yapısallaşmasına maruz kaldığını görünce irkilmişti. Kendi dinsel kimliğini çok ciddi bir biçimde ele alan biri olarak, Tolkien için modernizm, saygı duyduğu değerlerin yok olmasıydı. Geleneğin bilgeliğine inanmanın, o dönemde bir yüreklilik gerektirdiğini biliyordu. Çağdaşlarından birçoğu işin kolayını seçiyordu ve kendi kuşkulu düşün-

ce biçimlerini olanaklı kılan Batı geleneğini reddediyorlardı. Tolkien, modernizmin ruhuna bütünüyle karşıydı.

Saruman ve Denethor'un Modern Umutsuzluğu

Tolkien'in üçlemesindeki en modern karakter Saruman'dır ve ironik bir biçimde, Saruman, eski geleneklere ve bilgilere en yakın kişidir. *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki olaylardan yüzlerce yıl önce, Saruman Ak Divan'ın başkanıydı. Ak Divan, Orta Dünya'da, Sauran'a karşı duran en güçlü birlikti. Saruman öyküde kötü bir kahraman olarak betimlense de, Sauron'a karşı savaşmayı asla bırakmaz. Yüzük'ü arzu etmesinin nedeni, onunla Sauron'a karşı savaşmak ve Dünya'ya hükmetmek istemesidir. Fakat sorun şu ki, Saruman kendi bilgeliğini unutmuştur. Kendi çalışma odasına kapanmış ve kendi kişiliğini tanımlayan gelenekleri unutumuştur. Dünyayı çok iyi bildiğini düşünmektedir, fakat o yalnızca, Orthanc'daki kalesinde, yalnız bir keşiş hayatı sürer. Saruman, Gandalf'a Yüzük hakkında şunları söyler: "Bu konuyu ben vargücümle incelemedim mi? Yüzük Ulu Anduin'e düştü ve Sauron uyurken Nehir'de sürüklenerek Deniz'e vardı." (YK., s.305) Elbette bir yanılgı içindedir. Yüzük elbette hobbitlerin elindedir ve okurlar, onun büyük bir yanılgı içinde olduğunu görerek eğlenirler.

Saruman'ın yanılgısının boyutları daha büyüktür. Dünyaya, Sauron'un gözlerinden bakmaya başlamıştır. Yüzük olmadan zafere ulaşacağını düşünemez ve elflerin bilgeliğine de artık sahip değildir. Saruman Gandalf'a şöyle der: "Kadim Günler geçti. Orta Günler de geçmekte. Genç Günler başlıyor. Elflerin zamanı bitti fakat sırada bizim zamanımız var: Bizim yönetmemiz gereken insanların dünyası." (YK., s. 315) Bu sözleriyle, Saruman Nietzsche'yi anımsatır. Eski dünyayı tükenmiş görmektedir ve arta kalanları da ele geçirmek ister. Bu amaca ulaşmak için, kendisini Sauron'un bir

parodisi konumuna koyar; kendisine bir ork ırkı yaratır ve güçlü ateşli silahlar icat eder.

Denethor da benzer bir deneyim içindedir. Orta Dünya'nın en güçlü insanlarından biriyken, kendisini umutsuzluk içinde bulur. Saruman gibi o da daha fazla güç peşinde koşmuştur. Geleneksel ve değerli olandan uzaklaşmıştır. Sürgündeki bir kral gibi davranmaktan çok, gerçek kralmış gibi davranır. Varsayımları ve düşünceleri ona umudun olmadığını göstermiştir. Umudun peşinden koşmak yerine, kendisini Saruman gibi odasına kapatarak, oğlu Faramir'i nasıl öldüreceğini düşünür. Saruman gibi Denethor da, Tolkien'in, modernizmi eleştirmek için kullandığı bir karakterdir: eğer kriz zamanlarında geçmişin bilgeliğine sırtımızı dönersek, tek seçeneğimiz bugünümüzü mahvetmek olur.

Samwise ya da Akıllı Adam Pippin?

Bilgelik ve bilgeliğin hakkının verilmemesine ilginç bir örnek de, Sam ve Pippin arasındaki ilişkide görülür. *Yüzüklerin Efendisi*'nin büyük bir bölümünde, Pippin, rahatsız edici derecede heyecanlı ve sakar bir karakter olarak çizilmiştir. Olabildiğince sessiz olması gerektiğini bilmesi gerekirken, Moria'da kuyuya taş atmaktan geri kalmaz. Kuyuya düşen taşın sesiyle Balrog oraya geldiklerini anlar ve Gandalf'ın ölümüne neden olan bir çatışma çıkar. Daha sonra, 'palantir'i çalıp içine bakmadan edemez. Bunu yaparak, Frodo'yu büyük bir tehlikeye atmış olur. Merry'nin ona söylediği gibi: "Arifleri işine burnunu sokma çünkü hem mahirdirler hem de çabucak sinirlenirler." (İK., s.221) Pippin tüm bunları bilmektedir, fakat kendisine engel olamaz. Sauron'un güçlendirdiği bir itkiyle hareket etmektedir.

Pippin, Saruman ve Denethor bağlamında eleştirilemeyecek kadar çocukça bir karakterdir, fakat onun bu dikkatsizliğinin bazı nedenleri vardır. Gandalf'ın ve elflerin söyledikle-

rine kulak asmamasının nedeni, Tolkien'in en başarılı kahramanlarının sahip olduğu değerlere saygı duymamasıdır. Başarısız olmasının nedeni, yeteri kadar ciddi olamamasıdır. Bir taraftan, kendisini Yüzük Savaşı'nın bir parçası olarak görür, öte yandan o kadar zayıftır ki, bu savaşın bir parçası olamayacağını o kendisi bile bilmektedir. En kritik anlarda konsantrasyonunu yitirmektedir. Aklına ne gelirse, ne isterse yapmaktan çekinmez. Bu bağlamda, bir anlamda sınıfın hokkabazı rolündedir. Yaptıklarının kötü bir amacı yoktur, yalnızca yeteri kadar olgun değildir. Eğer nerede olduğuna ve ne yaptığına biraz dikkat etseydi, neden olduğu bazı ciddi zararları önleyebilirdi.

Öte yandan, alt sınıftan gelen Sam, çok dikkatli davranmaya özen gösterir. Sam, Frodo'nun bu serüvene tek başına çıkacağını önceden tahmin edebilen tek Yüzük Kardeşliği üyesidir. Sam, okuma yazma bilmeyen bir aileden gelmiş olsa da, son derece bilgili ve kültürlü bir insanın kararlarını alabilmektedir. Bilbo'yu dinleyerek, elfler ve Birinci Çağ hakkında geniş bilgi edinir ve bu bilgilerle Cirith Ungol Kulesi'nden sağ çıkmayı başarır. Tehlikelerden uzak durmak için Yüzük'e değil, Galadriel'in ışık şişesine güvenmesi gerektiğini de bilir. Hatta kısa bir süreliğine Yüzük Taşıyıcısı bile olur ve Bilbo gibi, Yüzük'ten kendi isteğiyle ayrılabilir.

Pippin de sonunda olgunlaşır ve Frodo ile Sam'in niteliklerine sahip olur. Tolkien, kitabına yazdığı önsözde bize, Yüzük Savaşı'ndan sonra, Pippin'in Orta Dünya'nın büyük kütüphanecilerinden biri olduğunu söyler. Pippin'in yardımıyla Took ailesi birçok eski kitap toplar ve Pippin, Bilbo'nun Yüzük Savaşı'na ilişkin yazdığı kitabı kendi elleriyle Gondor'a getirerek, bunun Orta Dünya'nın tarihi kayıtlarına geçmesini sağlar. Serüvenlerinden dönen ve sonunda olgunlaşan Pippin, kendisini önemli ve bilgi peşinde koşan bir hobbit olarak bulur.

Orta Dünya'ya Kaçış

Elflerin ve Numenor'un büyük geleneğini hatırlayacak olursak, Tolkien'in karakterlerinin ardı ardına türlü felaketlerden kaçıyor olmaları şaşırtıcı gelmez. Yirmi birinci yüzyılın insanları elbette Shelob gibi yaratıklar ve orklarla karşılaşmazlar. Bunların kurmaca olduğunu biliriz. Kendimize, televizyon seyretmek ve internette sörf yapmaktan başka neler yaptığımızı kaç defa soruyoruz. Kafamızın içine her türlü medyadan türlü imgeler doluyor. Ve bu imgeler her zaman için değerli anlamlar taşımıyor. Bruce Springsteen'in şarkısında söylediği gibi, "57 Kanal var ama hiçbir şey yok!" Fakat *Yüzüklerin Efendisi*'nin okurları için, inanabilecekleri gerçekler ve gerçek olgular var. Romanı okurken, yaşamlarımıza ilişkin büyük amaçlar keşfettiğimizi hissederiz.

Marshall Benham'ın modernizm anlayışı paralelinde, bundan kaçış olanaksızdır. Dünyanın yok olup gittiği düşüncesine kapılmış olsak bile, günümüz dünyasının olanakları karşısında başımızın döndüğünü söyler. Yani Banhem, modernizmi, sınırsız bir yaratıcılığın kapısı olarak görmektedir. Berman şöyle diyor: "Modern olmak, bize serüven, güç, mutluluk, gelişme ve kişisel değişim sunan bir dünyada var olmaktır –ve aynı zamanda, sahip olduğumuz her şeyi tehdit eden bir dünyada var olmaktır." (2) Başka bir deyişle, modern dünya bize büyük güçler sunmaktadır, fakat bu gücün kullanılacağı bir çerçeve çizmemektedir. Yeni şeyler yapabileceğimiz umudunu aşılamakta, fakat hiçbir şeyin kalıcı olmayacağı olasılığını da içinde barındırmaktadır. Modernizme göre hiçbir şey özünde iyi değildir. Modernizm hem çekicidir, hem de aldatıcıdır. Günümüz dünyasında sahip olduğumuz hemen her şey, düş kırıklığı ve boşlukla tanımlanabilir.

Tolkien bu bağlamda, Orta Dünya'yı fantastik bir anti-modernizm kurgusuna dönüştürmüştür. Berman'ın aksine Tolkien, kontrol edemediğimiz güce başvurmadan, iyi şeyler yaratılabileceğini düşünmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Yüzük'ün

kendisi modernizm olarak değerlendirilebilir. Bu bir metafor olarak, Tolkien'in modernizme bakış açısını yansıtmaktadır.

Bazı eleştirmenler, Tolkien'in, çağının birçok felsefi akımına sırt döndüğünü söyler. Bu eleştirmenlere göre Tolkien kolay olanı seçmiştir ve onu, üzerinde tam olarak düşünmediği düşünceleri yadsımakla suçlarlar. Bu eleştirmenlerden en çarpıcı olanı, Catharine R. Stimpson'dur. Stimpson, 1969 yılındaki bir yazısında şöyle der: "Tolkien bir düzenbaz, sıkıcı ve sentimental geçmişi popülerize etmesi, yetişkinler için bir çizgi roman ortaya çıkartmış yirminci yüzyılın ikircikli metinlerini sınıf ortamında çalışmış olanlara, modern bir umutsuzluk aşılamaktadır." (3) Stimpson'a göre, Tolkien, hem gerçeklik boyutunda hem de sanatsal boyutta, modern olana karşı çıkmaktadır. Stimpson,Tolkien'in, üzerinde fazla düşünmediği kavramlara saldırdığını ileri sürer.

Fakat adaletli davranmak gerekirse, Tolkien, öykülerinin, modern dünyanın düşsel bir tarihi olmasını istemiştir. *Kralın Dönüşü*'ne yazdığı eklerin de açık bir biçimde gösterdiği gibi, Orta Dünya'yı çok daha önceden bizim dünyamız ile özdeşleştirmişti. Yüzük Savaşı'nın sonunda, Aragorn yeni bir altın çağa girer, fakat bu geçicidir. Aragorn'dan sonra gelenler, onun soyluluğunu aşama aşama kaybederler ve sonraki kuşaklar, Yüzük Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasını sağlayan değerleri unuturlar. (L., s.344)

Sonuç olarak Tolkien, günümüz krizleri ve kendi düşsel dünyasındaki sorunlar arasında gidip gelirken, bir orta yol arar gibidir. Modern düşüncelerin bu kadar geniş bir düzlemde kabul edilmesine neden olan yirminci yüzyıl koşullarından fazla söz etmez. Bunun yerine, Orta Dünya halkının karşısına kurmaca bir kriz koyarak, kurmaca karakterlerinin, okurlarıyla benzer deneyimler yaşamasını sağlar. Bu karakterlerin yaşadıkları krizler bize tanıdık gelir, fakat başarıları ve başarısızlıkları elbette fantastik boyutlardadır. *Yüzüklerin Efendisi*'nin, günümüz okurlarının bu kadar ilgisini çekmesinin nedeni, bize, gerçeklerle yüzyüze gelebileceğimiz bir dünya

sunmasıdır. Tolkien'in karakterleri yeteri kadar gerçekçidir, çünkü onlar da, bizimkilerine çok benzer kuşku ve korku anları yaşarlar.

Tolkien bize modernizmin ne olduğu hakkında fazla bir şey söylemeyebilir, fakat modernizmin nasıl işlediğine dair çok aydınlatıcı ipuçları verir. İkircikli anlamlarla dolu bir dünyada, okurlarının kesinlik açlığı içinde olduğunu çok iyi bilmektedir. Kendi değer verdiği entelektüel ve kültürel değerlerin zayıflaması, onu bu konuda daha ateşli yapmıştır. Kendi kurmaca dünyasında, bu tür gelenekler bizimkilerden daha iyidir, çünkü onlar, kendi yaşamlarımızda yansımalarını gördüklerimizin platonik orijinalleridir. Tolkien'in kahramanlarının Orta Dünya'daki kötülüklerden kurtulmak için kullandıkları bilgelik, çağdaş okurların, bir süreliğine de olsa, gerçek dünyadan kaçmalarını sağlar. Orta Dünya da bir gün bizim dünyamıza dönüşecektir, bunun birçok ipucu vardır. Tolkien işte bu noktada, o gün geldiğinde, Orta Dünya halkının eskiden neyin iyi neyin kötü olduğunu hatırlaması durumunda, her şeyin bugünden daha farklı olabileceğini ileri sürmektedir. Tolkien yapıtları aracılığıyla, bize modernizme doğru ilerleyen, fakat henüz oraya ulaşmamış ve güce karşı durma şansımızın hâlâ elimizde olduğu fantastik bir dünya sunmaktadır.

On Birinci Bölüm Notları

(1) "All That Is Solid Melts into Air: The Experience of Modernity" (New York: Simon and Schuster, 1982), s.15.
(2) "All That Is Solid Melts into Air", s.15.
(3) J.R.R. Tolkien (NewYork: Columbia University Pres, 1969), s.43.

12

Tolkien'de Yeşil Zaman: *Yüzüklerin Efendisi*'nde Çevreci Temalar

ANDREW LIGHT

Arkadaşım Julia, bir sohbet sırasında bana şu anda ne üzerinde çalıştığımı soruyor. Biraz çekingen, ona *Matrix ve Felsefe, Simpsonlar ve Felsefe*'yi de (Güncel Yayıncılık 2003) dahil eden bir felsefe serisi için *Yüzüklerin Efendisi ve Felsefe* adlı kitaba girecek bir makale üzerine çalıştığımı söylüyorum. Julia ciddi bir sanat tarihçisi olduğu için biraz utangaç bir tavırla, onun kültürel araştırmaları sulandırdığımı düşünmesinden korkarak söylüyorum bunu.

Ne ki tepkisi şaşırtıyor beni. "Tolkien mi? Harika!" diyor. "Ciddi söylüyorum. Daha küçük bir çocukken *Yüzüklerin Efendisi*'ni iki defa okudum ve çok derinden etkilendim. Kardeşimin kitabı okumasına yıllarca izin vermedim, çünkü bu dünyanın sadece bana ait olmasını istiyordum." Julia gibi birçok insan için Orta Dünya çok önemlidir. O sadece kurgusal bir âlem değil, yenilenmek, zenginleşmek için tekrar tekrar gittikleri güvenli bir cennettir.

Julia da benim gibi *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki çevreci unsurlar üzerine bir makale yazma vazifesinin ağır bir vazife olduğunu düşünüyordu. Eserin tümü zaten çevre ve doğa üzerine değil miydi, romandaki bütün karakterler hep doğanın bir parçasını temsil etmiyor muydu? Patrick Churry gibi akade-

misyenler Tolkien'in eserlerinin kuvvetli çevreci mesajlarla dolu olduğunu düşünüyor.(1) Curry *Yüzüklerin Efendisi*'nin bir tür gizli çevreci manifesto işlevi gördüğünü ve ancak köktenci çevreci hareketin 1960 sonları ile 1970'lerin başında yükselişiyle takdir edilebildiğini ileri sürüyor. Tolkien olsa, alegorilerden nefret eden bir insan olarak, kendi eserinin bu şekilde nitelenmesine itiraz ederdi. *Yüzüklerin Efendisi* ile İkinci Dünya Savaşı'nın olayları arasında bir karşılaştırma yapıldığında üzerine basa basa çağdaş hiçbir olayla herhangi bir ilişki kurma niyetinde olmadığını söylemişti.

Bununla birlikte, özellikle iki kulenin bekçileri Sauron ile Saruman'ın yaptığı yıkımlara baktığımızda, kitaptaki güçlü çevreci temaları görmezlikten gelmek neredeyse imkânsızdır. Örneğin hobitler Saruman'ı bulmak için Shire'a döndüklerinde, bir kır cenneti olan köylerinin bir on dokuzuncu yüzyıl endüstri çöplüğüne (yüzyıl başındaki Manchester veya Pittsburgh'un bir Orta Dünya versiyonuna) dönüştüğünü gördüğümüzde, insanlar ile toprak arasındaki geleneksel bağları koparan kapitalist vahşetin açık bir eleştirisini düşünmez miyiz? Bu örnek bugünün sürdürülebilir kalkınma ve küreselleşme ile sanayileşmiş Kuzey'de olanın kırsal Güney'de olmasını engelleme mücadelesi tartışmasına bir giriş olmaz mı?

Belki. Fakat herhangi bir metni değerlendirirken eserin kendine özgü bütünlüğüne ve diğer metinlerden farklılığına saygı göstermek gerekir. Meseleyi Julia ile tartışırken bir de baktım ki, eğer romanlarda ve filmlerde sürdürülebilir kalkınma hakkında bir şey yazmak isteseydim Tolkien'i seçmezdim demişim. Bunun sebebi, *Yüzüklerin Efendisi*'nden böyle bir mesaj çıkaramamamız değil, fakat bu tür iddiaların çok daha nevi şahsına münhasır şeylerin olduğu bir dünya yaratan metnin gerçek güçlerinin yanında önemsiz kalmasıydı. Bunları Tolkien'in kendinin nasıl okunması gerektiğine dair dileklerini gerçekleştirmek için değil, bu eserlerin insanların hayatına getirdiği gerçek sihrin hakkını vermek için söylüyorum.

O halde bu bölüm, Curry'nin okumasına benzer bir okuma

sunmamakla birlikte, *Yüzüklerin Efendisi*'nde var olan bir tür jeolojik ve doğal olarak bölümlenmiş zaman temsilleriyle ilişkili yan özellikleri öne çıkaracaktır. *Yüzüklerin Efendisi*, her ne kadar (dünyanın doğumundan günümüze milyarlarca yılla ölçülen) jeolojik zamanın bildiğimiz türden yazınsal bir temsili olmasa da, doğal dünyaya ayarlanmış ve hikâyenin ana çatısının gerçekleştiği bir zaman ölçeği sunar. Özellikle Tom Bombadil ve entler gibi karakterler aracılığıyla, doğanın şimdiki zamandaki olayların bağlamını belirlediği bir geçmiş duygusunu anlaşılır kılar. "Yeşil Zaman" olarak adlandırdığım bu geniş perspektiften bakan Tolkien, hem doğanın bizim için herhangi bir öneme sahip bütün olayların gerçekleştiği ve geldiği yer olarak önemini anlamamızı sağlar hem de bizi doğa için sorumluluk almaya çağırır. Tolkien'in niyeti ne olursa olsun, metnin bu yönünü anlarsak, onun günümüzün çevre sorularının üstesinden gelmede bize nasıl yardımcı olabileceğini anlamada daha iyi bir konuma geçeriz.

Kim Neyi Temsil Ediyor?

İlk bakışta, Orta Dünya'nın çeşitli kişiliklerini, özellikle insan olmayanları, doğanın çeşitli kısımlarının temsilleri olarak kabul etmek çekici geliyor. Böyle bir bakış açısına göre, bu insanların değerlendirmesi, bize doğal dünyanın farklı kısımlarını değerlendirmede yardımcı olması gerekir. Elflerin ormanları, cücelerin dağları ve hobitlerin ıslah edilmiş kırı cisimleştirdiğini kolayca düşünebiliriz. Nihayetinde bu halklar her zaman buralarda yaşamıyorlar mı? Her ne kadar hikâye içinde sürekli olarak bir yerden başka bir yere hareket etseler de, ancak kendi çevrelerinde daha rahat etmiyorlar mı?

Örneğin Dumanlı Dağlar'ın altından geçen Moria Madenleri istikametini takip etmek fikrinden bir tek cüce Gimli hoşlanır. Her ne kadar bunun sebebi kısmen oradaki cüce hisarını hâlâ elinde tutan akrabası Balin'i görme umudu olsa da, o,

yer altında olmaktan en az rahatsız olan kişi gibi görünmektedir. Daha sonra, Kral'ın Dönüşü'nde Aragorn, Legolas, Gimli ve diğerlerinin yer altındaki Ölüm Patikaları'ndan geçişi Gimli'nin bakış açısından anlatılır. Bu bize dağın altındaki bir yerden tedirgin olmanın onun için ne kadar tuhaf olduğunu ve böylece bu yerin grubun diğer üyeleri için ne kadar korkunç olabileceğini vermek için bu şekilde yapılmıştır.

Öte yandan insanlar, tıpkı birçok çevrecinin günümüz dünyasına dair bakış açılarında olduğu gibi, Orta Dünya'nın davetsiz misafirleridir sadece. Bütün bu çevrelerde yaşarlar yaşamasına ama, elfler, cüceler ve hobbitler gibi bu çevrelere kopmaz bir şekilde bağlı değillerdir. Yine, Üçüncü Çağ'ın sonunu müjdeleyen Yüzük Savaşı'nın ardından gelen Dördüncü Çağ'da insanların, tıpkı şu anda gezegenimizde baskın tür olmaları gibi, Orta Dünya'nın egemen halkı olduğunu görürüz. Orta Dünya'nın diğer halklarının hafızalarına yerleşmeleriyle, burada insanların tarih öncesi geçmişten günümüze, diğerlerinin eşit bir üyesi olmaktan tartışmasız efendisi olmaya doğru evrimine dair bir gönderim var gibidir.

Fakat Tolkien'in haklarını çevre özelliklerine bağlayan bir görüşün karşısında önemli bir engel vardır: doğal dünyanın daha doğrudan kısımları olan hakların ve karakterlerin anlatısı boyunca mevcut olan varoluştur bu. Orman örneğini ele alın. *Yüzüklerin Efendisi* ve *Hobbit* eserleri boyunca elfler Orta Dünya'nın ormanlarıyla sık sıkıya bağlantı içindedir, özellikle Legolas'ın evi olan Mirkwood ile Galadriel ile Celeborn'un yaşadığı Lórien aracılığıyla. Ormanlar sürekli bir ilgi kaynağıdır. Örneğin Legolas'ın İsengard yakınlarındaki gizemli orman Fangorn'u görme arzusu. Tıpkı Gimli ile Moria örneğinde olduğu gibi, yine kötü bir üne sahip Fangorn'u görme konusunda hevesli tek kişi Legolas'tır. Her ne kadar elflerin başka yerlerde de yaşadıkları doğru olsa da, bu çevrenin onlara, yaşadıkları diğer çevrelerden daha yakın olduğunu düşünürüz.

Bu tür bir bağlantı kurmanın önünde, ne var ki, daha bü-

yük bir sorun vardır. Çünkü Fangorn tümüyle başka bir halkın da evidir. *İki Kule*'de Orta Dünya'nın başka bir "özgür halkı" olan entlerle karşılaşırız. Bunlarla ilk olarak Merry ile Pippin, Saruman tarafından üretilen güçlü bir ork alt türü olan Uruk-hai'lerden kaçışlarından sonra karşılaşır. Merry ve Pippin Fangorn'daki gizlendiklerin yerden kaçar ve orada entlerin lideri Ağaçsakal'la karşılaşırlar. Ağaçsakal Saruman'ın devrilmesinde önemli bir rol oynarlar.

Merry ve Pippin ile karşılaşan Ağaçsakal'ın kafası karışır. Onların türüyle daha önce hiç karşılaşmamış olduğu için, ne olduklarına bir türlü karar veremez. Hobbit olduklarını söylediklerinde, Ağaçsakal bütün entlerin hafızasında tuttuğu "eski listeler"e başvurmak zorunda olduğunu fark eder. Bu listeler, "en yaşlı" tarif edilen elfler gibi Orta Dünya halklarından bahseder. Burada bize Orta Dünya'nın ilk dönemlerinde entleri ve ağaçları uyandıranların elfler oldukları söylenir. "Bizi dilsizlikten kurtaran elfler olmuştu," (İK, s. 82) der Ağaçsakal ve her ne kadar entler bizzat elfler tarafından yaratılmamış olsa da, onları gerçek anlamda canlı hale getiren halktır. Ağaçsakal bununla ne demek ister? Öyle anlaşılıyor ki elfler entlerin akıl yürütme ve konuşma kapasitesini geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Fakat elfler entleri "Kuzey'in Karanlık Güçleri"nin orkları yarattığı gibi yaratmamıştır. Elfler, deyim yerindeyse, yeryüzünün hammaddesinin bir parçasını aydınlatmışlardır. Entler her ne kadar ağaç olmasalar da, Ağaçsakal sayesinde biliyoruz ki, ağaca çok yakın bir şeydirler. Ağaçsakal bize, halkının büyük bir kısmının artık etrafta dolaşmayı bıraktığını ve belki de tekrar ilk durumlarına döndüklerini söylemiştir. Entler tıpkı bir ağacın düşünmesi gerektiği gibi düşünür –yavaş, yöntemsel ve acele etmeden– ve ağaç-insan gibi davranırlar.

Daha önce ileri sürdüğümüz sebeplerden dolayı elflerin Orta Dünya'nın ormanlarını temsil ettiklerini ileri sürersek, o zaman entleri açıklamak gibi bir güçlükle karşı karşıya kalırız. Onlar da elflerle birlikte ormanları mı temsil ediyorlar yoksa? Eğer cevap evetse, ormanları temsil eden başka kim-

ler var? Kuşkusuz Ağaçsakal'ın bu konuda bir fikri vardır. "Kimse ormanlarla benim alakadar olduğum kadar alakadar olmuyor, hatta bugünlerde elfler bile," der. Fakat o ve diğer entler, doğanın belirli bir parçasının kendi adına konuşmasına imkân veren bir anlatı aracı olmalarının ötesinde bir kaygı taşımazlar ormanlar için. Aynı şey cüceler ve dağlar için söylenebilir, bununla birlikte bu ikisi arasında kimin neyi cisimleştirdiğine dair bir sorun yaşamayız. Her ne kadar yer altında yaşasalar da, cüceler bu yerleri başkalarıyla paylaşırlar ve bu yerlerin cisimleşmesi değildirler. Orta Dünya'da bir şeyi bu anlamda temsil eden hiçbir şey yoktur, fakat bazen yer, öyle bir şekilde canlandırılır ki, kendi kendinin temsili olur ve hatta zaman zaman kendi adına konuşur.

Yeşil Zaman

Eğer Orta Dünya'nın çeşitli kısımları kendi kendilerini temsil ediyor ve hatta kendi haklarını savunuyorlarsa, doğa varlıkların ve yerlerin bu türden temsilleriyle, başka yazınsal eserlerdeki insansı temsillerin ne gibi farkları vardır? Önemli bir fark entlerin, Tom Bombadil'in ve Orta Dünya'nın diğer kadim sakinlerinin, hem açık hem de örtük olarak hikâyedeki diğer haklar ve karakterlerden farklı bir zaman ölçeğini kabul etmeleridir. Bunların bize sundukları, kelimenin tam anlamıyla farklı bir zaman ölçeği olmasa da (unutmayın ki elfler ölümsüzdür ve kesinlikle insanlardan farklı bir zaman perspektifine sahiptir), hiç olmazsa, doğal dünyanın ritmine daha çok uyum gösteren bir zaman ölçeğidir. (2) Hikâyenin ana olayları açısından en çarpıcı olanı, bütün bu karakterlerin Yüzük Savaşı'nın sonucuyla ilgilenmemesidir. Zaman zaman, bu yana veya öte yana çekilseler de, savaşa katılmaları genellikle şartların zorlamasıyla olur. (3) Her ne kadar Orta Dünya'nın diğer halklarından zarar görebilseler de, genellikle hikâyenin olaylarına karşı, tıpkı yeryüzünün bize olduğu gibi, kayıtsızdırlar.

Yüzük Kardeşliği'nde bu perspektifin en açık bir biçimde Tom Bombadil karakterinde ifade edildiğini görürüz. Tom, dört hobbitle ilk defa onların Shire'dan Rivendell'e yolculukları sırasında karşılaşır. Grup Yaşlı Orman'ın gizemleri içinde seyahatine devam eder. Daha sonra öğreneceğimiz üzere, bu kısım Elrond tarafından "Shire ile Dunland arasındaki bir mesafe boyunca bir sincabın bir ağaçtan ötekine gidebileceği kadar büyük bir orman" olarak tarif ettiği devasa bir ormanın küçük bir kısmından ibarettir. Burada, bir bilince sahip, kadim bir ağaç olan ve Merry ile Pippin'ni gövdesinde hapsederek yutmaya çalışan Yaşlı Gri Sögüt Adam ile karşılaşırlar. Tom tesadüf eseri tam zamanında oradan geçer ve ağaçları hobbitleri bırakmaya zorlayan bir şarkı söyler. Tom, dörtlüyü "Nehrinkızı" Goldberry ile yaşadığı yere davet eder. Hobbitler, Tom ve Goldberry ile kalışlarını, bir tür doğal saflık transından haz alarak, hiçbir şeye arz duymadan, hiçbir şeyden korkmadan, gizemli ve sihirli bir tecrübe olarak yaşarlar. Hobbitler Goldberry'e Tom'un kim olduğunu sorduklarında, önce "O vardır," diye cevap alırlar, ardından gelen cevap ise, "O ağaçların, suyun ve tepelerin efendisidir," şeklindedir. Bu onun bütün her şeye hükmettiği anlamına gelmez –"ağaçlar ve çimler ve toprakta büyüyen ve yaşayan her şey birbirine aittir"–, onun hepsini anladığı anlamına gelir. Bunun sebebi kısmen, açıklandığı gibi onun "en yaşlı... [olması] onun nehir ile ağaçlar yokken burada[olmasıdır]; Tom ilk yağmur damlasıyla ilk meşe palamudunu hatırlıyor." (YK, s. 166)

Ne yazık ki, Tom Tolkien akademisyenleri ve fanatikleri için, bir gizem, bir tartışma konusu olarak kalmaya devam eder. Bu karakterin en yaygın yorumu Tom'un bir tür kuraldışı doğa ruhu olup kitaptaki diğer her şeyden farklı olduğu, bunun da doğal dünya üzerindeki gücü ve kavrayışını açıkladığı yönündedir. Bununla birlikte bazıları onun Maia (Gandalf veya Sauron gibi bir tür ölümsüz ve güçlü bir ruh) olduğunu söyler, hatta kimilerine göre dünyanın başmelek gardiyanlarını andıran Valar'lardan biridir. (4) Tolkien bir mektu-

bunda Tom'un "saf (gerçek) doğa biliminin özel bir cisimleşmesini temsil eder: öteki şeylerin, tarihin ve doğanın bilgisini isteyen ruhtur o. Çünkü bunlar "öteki"dir ve "yapmak" konusunda tümüyle kayıtsızdırlar." (L, s. 192) Tom kuşkusuz aynı anda birçok şey olabilir ve hem bağımsız bir doğal ruh olarak veya bir tanrı olarak araştırma ethosunu temsil etmeye devam edebilir.

Tom'un kim veya ne olduğu bir yana, burada bizim için önemli olan onun özde Yüzük Savaşı'nın olaylarına karşı kayıtsız gösterilmesidir. Elrond Divan'ında Yüzük'ün ne yapılacağına dair tartışmada, onun Tom'a verilmesi teklif edilir. Frodo Divan'a Yüzük'ü Tom'a verdiğinde Tom'un onu kontrol edebildiğini, taktığı zaman görünmez olduğunu ve Frodo Yüzük'ü takıp görünmez hale geldiğinde Tom'un Frodo'yu görmeye devam ettiğini söyler. Belki Tom Yüzük'ü Sauron'dan koruyabilir. Gandalf fikre karşı çıkar, bunun Tom'un yüzük üzerinde bir gücü olmasıyla ilgili olmadığını söyler. Aksine, "Yüzük'ün onun üzerinde hükmü yok demek daha doğru olur." Tom Yüzük'ü almaya ikna edilse bile, "gerekliliğini alayamaz. Ve eğer yüzük ona verilecek olsa kısa bir süre sonra unutur onu, hatta fırlatır atar. Bu tür şeyler onun aklında hiç kalmaz. Katiyen güvenilir bir koruyucu olamazdı; bu bile yeterine bir cevap sayılır."(YK, s. 323)

İster melek, ister tanrı, isterse bir ruh olsun, Tom doğal dünyayla bütün diğer her şeyden daha büyük bir uyum içindedir. Onun temel kaygısı doğadır, bunu nasıl açıklarsanız açıklayın, o Orta Dünya'nın yaratılışından beri vardır ve her şeyin yavaşça evrimleşmesini, kök salmasını ve büyümesini izlemiştir. Belki bu kısmen Tom'un neden Yüzük'le ilgilenmediğini açıklar. Çünkü Yüzük'le ilgili mücadele küçük bir zaman diliminde olup biter ve yeryüzü için değil, Orta Dünya'nın bir bilince sahip hakları için önemlidir. Bununla birlikte Elrond Divan'ındaki elflerden biri, Sauron kazandığı zaman Tom ve yeryüzü de acı çekecek, çünkü Sauron "tepelere bile işkence edip acı çektirebilir," der. Tom en son düşecek

kişidir ve ardından "Gece gelecektir." (YK, s. 323)

Peki bu söylenenler doğruysa, Tom'un Sauron'ın galibiyetinden kaygılanması ve Divan'a yardım etmesi gerekmez mi? Orta Dünya'nın başına gelebilecek böyle bir şey, tıpkı bir nükleer felaketten sonra yaşanmaz hale gelen dünyamızı andırmaktadır. Nasıl Dünya gezegeninin böyle bir felaketi dert edineceğini mantıklı bir şekilde ileri süremezsek, doğal dünyanın cisimleşmesi olan Tom'un da, böyle bir olaya karşı kayıtsız olduğuna inanılır. Tom'un kayıtsızlığıyla ilgili açıklamanın bir kısmı onun zamansal olmasıdır. Zaman onun için yeşildir; doğanın gelen ve giden büyük ritimleriyle ilgilidir. Yoksa gezegende yaşayan bilinç sahibi varlıkların (özellikle ölümlülerin) görece kısa deneyimleriyle ilişkili değildir. Ayrıca bu bakış açısı sadece zamansallık açısından değil, aynı zamanda kendi farklı perspektifinden dolayı yeşildir. O "bireysel" olmaktan ziyade "müşterek"tir. Tom'un, doğal çevrimlere uyumlu bakış açısından, bireylerin mutluluğu, doğanın sürekli ve evrimsel sürecinin sürdürülmesi kadar önemli değildir. Tolkien Tom'un Yüzük ile ilişkisine dair düşünümünde buna benzer bir şey görmüştür. Tom'un açısından baktığımızda, "Yüzüğün gücü, tümüyle hesaba katıldığında bile resmin tamamını oluşturmaz, hatta evrenin bu kısmının durumuyla bile ilişkili değildir." (L, s. 192) Bununla birlikte daha sonra bahsedeceğim üzere bu, gezegen bizimle ilgilenmediği için bizim gezegenle ilgilenmemiz anlamına gelmez. Durumumuz, tıpkı Orta Dünya'nın kendi dünyalarının yıkımlarına kayıtsız kalamayan özgür halklarına benzer.

Entlerle ilgili olarak da, hem kısa vadeli olaylara yönelik kayıtsızlık, hem de dünyayla ilgili toplam bir bakış açısına sahip olmayı görürüz. Örneğin Miğfer Dibi savaşından kısa bir süre sonra, Gandalf Rohan atlılarını savaşın sonunda ortaya çıkan gizemli bir ormanın içinden geçirirken, bir grup entin onlara doğru geldiği görülür. Şaşkınlık içindeki "Atlılar hayret içinde yüksek sesle bağrıştılar, kimisi ellerini kılıçlarının kabzazına götürdü." Gandalf onları sakinleştirir ve "Sila-

ha ihtiyacınız yok. Bunlar sadece çoban. Bunlar düşman değil, aslına bizimle ilgilenmiyorlar bile." Gandalf bu sözlerle ne demek istiyor? İddia edilebilir ki entlerin süvarileri umursamamasını nedeni, kısmen, onlar için süvarilerin, dünyanın geniş zamanı içinde gelip giden, ne yaparlarsa yapsınlar sonunda unutulup giden suretlerden başka bir şey olmamasıdır.

Entlerin bakış açısı yine diğer karakterlerinkinden hayli farklıdır. Kayıtsızlıkları sadece kendi ömürlerinin uzunluğundan kaynaklanmaz. İnsan benzeri hareket etme ve konuşma yeteneği verilmiş olan ormandan başka bir şey olmayan entler, tıpkı şu andaki ormanlara bir bilinç verdiğimizde bize takınacakları tutumun aynısını takınırlar. Fakat tuhaf olan, bakış açısı burada bireysel olmaktan ziyade müşterektir. Her ne kadar metinde bununla ilgili pek fazla doğrudan kanıt olmasa da, entlerin ormana ne kadar yakın olduklarını düşünürsek, bu, makul bir akıl yürütmedir. Bir yandan daha etkili bir şekilde kendimizi özdeşleştirebileceğimiz karakterlere dönüşmeleri için bireyselleştirilmiş olsalar da, niyetleri ormanın ortak kimliğiyle belirlenir. Ağaçsakal gibi bireysel bir entin kişiliğini öğrenebilsek de, birbirlerinden veya korudukları ormandan bağımsız bir duruşa sahip değillerdir. Entler her ne kadar süvarilerin farkına varmasalar da, her bir ağacın ne durumda olduğunun farkındadırlar.

Nasıl şeyler olduklarını düşünürsek, bu bakış açısı anlamlıdır. Bireysel ağaçlar, tıpkı bireysel insanlar gibi yaşar ve ölürler, fakat bir orman müşterek bir ekosistem olarak yaşar ve bir tek ağaç olarak var olmaz. Entler için de aynı şey geçerli görünüyor. Bu yüzden zamansal bakış açıları muhtemelen bir hayat süresiyle sınırlı olmayan, bütün bir ormanın varlığa gelip yok olan bireysel varlıklar olarak sürekliliği içinde bütünsel bakış açısına sahiptirler. Sağlıklı bir ormanda ölen bir ağaç sadece yok olmaz, gelecek için daha fazla üreten ormanın bitki örtüsü ve faunası için bir besin haline gelir. Aynı şeyin entler için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. En azından kendilerini bir parçası oldukları daha geniş ekosistemle

ilişki içinde nasıl gördüklerini anlayabiliriz. Ağaçsakal'ın söylediği üzere "[Onlar] yerin kemiklerinden yapıl...[mıştır.]" Oysa biz insanlar (hem burada hem Orta Dünya'da) kendimizi bizi besleyen ekosistemden daha kolay soyutlayabilir ve özel çevreyi özel ihtiyaçlarımıza uygun bir şekilde değiştirebiliriz. Oysa entler kendi çevrelerine öyle kopmaz bir biçimde bağlıdırlar ki, onun dışında yaşayamazlar. Gerçekten de, entlerin nüfusu ormanların küçülmesiyle birlikte azalmaktadır.

Bununla birlikte entlerin yok olmasının, yine onların ormanlara bağlı olan müşterek kimliklerini kanıtlamamıza yardım edecek başka bir sebebi daha vardır. Ağaçsakal bize entlerin nüfusunun azaldığını, çünkü karılarını "enthanımları"nı yitirdiklerini söyler. Enthanımları entlerle ormanlar arasındaki ilişkiye benzer bir biçimde ıslah edilmiş tarım çevrelerini hem besleyen hem kişileştiren varlıklar olarak temsil edilirler. Ağaçsakal'ın Merry ile Pippin'e anlattığına göre, enthanımları kendilerini tarımsal çevrelerine öyle çok kaptırmışlardır ki, ormanı tümüyle terk etmişlerdir ve entlerin onlarla bağlantıları kopmuştur. Her ne kadar bu enthanımları kendi türlerinin geleceğine kayıtsız olduklarını gösterebilse de, esasen, bu karakterlerin çevre ile nihai ilişkilerine yönelik çok farklı bakış açılarını gösterirler. Entler ve enthanımları birbirinden kopuşunun asıl sebebi, kişileştirdikleri çevrelerle daha fazla katılıp onla bütünleşmeleridir. Bu açıdan hiç de –üreme ve soyun devamında çıkarları ortak– tek bir tür gibi değil, iki farklı çevrenin gelişmesinden sorumlu iki farklı tür gibi davranırlar. Bu tuhaf bir hikâyedir ve Tolkien'e göre kitabın gizemlerinden biridir. Tolkien bir yerde enthanımlarının akıbetini bilmediğini itiraf eder. (L., s. 179-419) Fakat bahsedilen durum, bir tür karşılıklı kayıptır. Entler ormanların hayatı ve çevrimiyle, en az enthanımları tarım arazileriyle meşgul olduğu kadar meşgul olmuşlardır. Yoksa eşlerinin uzaklaşıp kaybolduğunu mutlaka fark ederlerdi. Fakat bu, entlerle ormanlar arasındaki ilişkinin, onların kendi türleriyle olan iliş-

kilerinden daha önemli olduğuna bir kanıttır.

Entlerin bu bakış açısı, yine, doğanın kayıtsızlığının bir temsilidir. Her ne kadar entlerin zamansal bakış açıları jeolojik zamanın milyarlarca yılıyla değil, Orta Dünya'daki insanlardan önce var olan ve tahminen insanlar yok olduktan sonra da yıllarca var olmaya devam edecek olan doğanın uzun tarihi perspektifinden yeşil zamandır. Her ne kadar entler Yüzük Savaşı'na katılsalar da, bunun asıl sebebi Saruman'ın orklarının Ağaçsakal'ın ormanının bir kısmını yok etmiş olmasıdır. Saruman'ın ormana karşı işlediği günah olmasa, entlerin savaşa katılıp katılmayacakları hiçbir şekilde belli değildir.

Felsefeci Ludwig Wittgenstein'ın "Bir aslan konuşsaydı, ne dediğini anlayamazdık," demesi gibi, bir orman veya ekosistem konuşsaydı ne dediğini anlayamazdık. Onun bakış açısı bizim için fazla yabancı kalacaktır. Fakat eğer bir doğa varlığını kişileştirdiğimizde, bu sadece, ona bir ses verilseydi bu şeyin ne söyleyeceği meselesi değil, aynı zamanda dünyaya sınırlı bakış açımızın dışından nasıl bakacağımız meselesidir. Tolkien'in entler ve Tom Bombadil tecrübelerindeki bir yeşil zaman temsili kısmen şunu başarır: bizi, kendi tarihimize ve yeryüzünü paylaştığımız diğer şeylere daha geniş bir bakış açısından bakmaya teşvik eder.

Geleceğe Doğru

Jeoloji ve kozmoloji bilimleri sayesinde, Dünya'nın insanların ortaya çıkışından milyarlarca yıl öncesinde var olduğunu biliyoruz. Jeologlar ve evrimci biyologlar tarafından şu daha derin zaman duygusunu temsil etmek için yaratılmış olan metaforlar, çoğumuz için daha tanıdıktır: insanlar olarak burada yirmi dört saatlik yeryüzü tarihinin son saniyelerinde geldik. Yeryüzünde hayatın sona ermesinin, kendi türümüzün sona ermesiyle aynı zamanda olmayacağını varsayarsak, hayat insanlar yok olduktan milyarlarca yıl sonra bile var olma-

ya devam edecek. Benim gibi birçok insan evrenin, Güneş'in kaçınılmaz sönüşüyle yok olacak Dünya'dan sonra milyarlarca yıl daha var olmaya devam edeceğine kesin bir biçimde inanmaktadır.

Yalnızca Dünya üzerindeki hayatı hesaba katsak bile, kendimizi bu daha derin zaman ve tarih ilişkisi içinde hayal etmek inanılmaz derecede zordur. Bu yüzden bu daha uzun zaman aralığıyla ilişki içinde kendi eylemlerimizin sonuçlarını hesaplayamamamız hayli anlaşılır bir şeydir. Fakat bu geniş bakış açısından biraz faydalanabilirsek, bizden çok daha fazlasını kapsayan ve daha büyük bir hikâyenin yalnızca bir parçası olduğumuzu anlayacak mütevazılığı kazanabiliriz.

Yukarıda Tolkien'in yeşil zaman temsilinin gücünün kısmen, doğanın kendi kısa hayatımız için büyük görünen olaylara karşı temel kayıtsızlığını göstermesinden geldiğini söylemiştim. Bu kayıtsızlık kısmen yeşil-zaman karakterlerinin uzun ömürlerinden, kısmen de onların ekosistemsel ve müşterek bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki bu yeşil zaman temsili, temel karakterlerini doğal dünyanın başına gelenlere mutlaka kayıtsız kılmamaktadır. Doğa, kişileştirildiği yerlerde savunmaya geçmektedir ve yüzük kardeşliğiyle ittifak kuran kuvvetler, Sauron ve Saruman tarafından bozulan doğal dünya kesimleri için yas tutup onu savunmaya çalışmaktadır. *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki yeşil-zaman karakterlerinin farklı bakış açıları, ötekilerin uğraşmak zorunda kaldıkları ve zamanla saygı duymaya başladıkları bir şeydir. Bu noktadan sonra sadece kendi halklarını ve topraklarını değil, fakat aynı zamanda kişileşmiş yeryüzünü korumanın mutlak başarılarından pay çıkarabilirler. Eğer bu temalardan bir ders çıkarmak gerekirse, sanırım bu da, mümkün olan her yerde, kendi gezegenimizin doğasını anlamaya, savunma ihtiyacı duyduğu yerde onu savunmaya çalışmaktır. Bu eserlerdeki yeşil-zaman karakterlerinin kayıtsızlığı, bizim doğaya kayıtsız kalmamız anlamına gelmemelidir. Daha ziyade, dünyayı paylaştığımız bizde...

ha kalıcı ve bir şekilde daha karmaşık olan hayat biçimlerine hayranlık duymamıza yardım etmelidir.

Bu tür bir bakış açısının bize bir yardımı dokunabilir mi? Dokunabilir. Her gün, uzun dönemli sonuçlarını ve onlara neden olmak veya hafifletmekte kendi payımızı anlamakta güçlük çektiğimiz küresel çevre sorunlarıyla karşı karşıya kalıyoruz. Her gün, bize bu sorunları merak etmemiz için yeni bir sebep veya rüşvet veriliyor. Küresel ısınma buna iyi bir örnektir. On beş yıl önce küresel ısınma konusunda bilimsel cemaatte açık bir fikir ayrılığı vardı. Bugünse gezegen ısındığında, sonuçların, özellikle güneyin yoksul ülkeleri için elzem olacağına dair hemen herkes hemfikirdir.

Bununla birlikte küresel ısınmanın en kötü sonuçları zaman ve mekân bakımından uzakta yaşamaktadır ve büyük ihtimalle ilk önce ekonomilerini düzeltecek kaynaklardan yoksun ülkeleri vuracaktır. İnsanları böyle uzak bir gelecekte sebep olacakları zarara karşı nasıl uyarabiliriz? İnsanları küresel ısınmayı kötüleştiren teknolojilerin kullanımıyla gelen kısa vadeli kazançları değil, uzun dönemli çevresel sürdürülebilirlik yönünde tercih yapmaya nasıl motive edebiliriz? Bu, kısmen alışkın olduğumuz insanlığın refahını gözeten bakış açısından daha geniş bir bakış açısıyla ve kendi eylemlerimizin asla tanıyamayacağımız geleceğin halkları ve yerlerine özgü sonuçlarının sorumluluğunu almakla olacaktır. Böyle bir bakış açısı, Tolkien'in yeşil-zaman anlayışına yaklaşmış bir bakış açısıdır. Bir orman gibi düşünmemiz gerektiğini ileri sürmek her ne kadar çok fazla şey istemek olsa da, (ki bir kısım çevreciler buna çok benzer şeyler söylemiştir), *Yüzüklerin Efendisi*, en azından bize doğaya bir süreç ve bizi kapsayacak veya kapsamayacak bir gelecek olarak bakmanın nasıl bir şey olduğunu hayal etmemize yardım edebilir. Bizim için, yalnızca kendi ömür süremizi en önemli süre olarak düşünmeden yaşamak gerçekten zor bir vazifedir.

Tolkien okumak çevresel sorunlar için her derde deva bir ilaç değildir. Bununla birlikte Tolkien'de, dünyadaki başka

şeylerin daha geniş bakış açılarını takdir etmeye ve gezegendeki egemen konumumuz dolayısıyla kendi eylemlerimizin sorumluluğunu üstlenmeye bir davet vardır. Bu, Tolkien'in kavradığı ve Orta Dünya'nın insan olmayan varlıklarının nüfusunu azaltan şeyler aracılığıyla temsil ettiği bir şeydir. Yüzük Savaşı sona erip Dördüncü Çağ başlarken, insanların kaderi artık emin ellerdedir. Tam burada Legolas ve Gimli bu mesele hakkında felsefi bir tartışmaya girerler.

> "İnsanların başlattığı bütün işler böyledir: ya baharda don olur, ya da yazın samyeli eser ve onlar da sözlerinde durmazlar."
>
> "Yine de tohumları pek yabana gitmez," dedi Legolas. "Ve hiç umulmadık bir zamanda ve zeminde yeşermek için tozun, küfün içinde gizlenir. İnsanları yaptıkları bizden daha çok yaşayacak Gimli."
>
> "Yine de sonunda 'keşke'lerden başka bir şey olmayacak tahminimce," dedi Cüce. (KD, s. 162)

Geleceğimiz belirsizdir. Fakat Tolkien bu gelecek hakkında düşünmemiz için bize eğlenceli bir rehber sunar. Arkadaşım Julia gibileri Orta Dünya'ya geldiklerinde, dünyamızda mümkün olanlardan çok farklı, fakat kendimizi orada hayal edemeyeceğimiz kadar farklı olmayan türden ilişkilerle dolu bir ülkeye giriyorlar. Orta Dünya'da doğal dünyayla sorumluluk taşıdığımız bir ilişkinin içine girebiliriz, çünkü şu anda yaşadığımızdan mucizevi bir biçimde farklıdır. İşte bu, Tolkien'den alıp kendi dünyamıza getireceğimiz ve iyi bir şekilde kullanacağımız bir derse benziyor. (5)

(1) Patrick Curry, Defending Middle-earth (London: HarperCollins, 1998)

(2) Bazıları ölümsüzlüğü, yeşil zamana atfettiğim uzun-zamansal perspektife karşıt bir örnek olarak görebilir. Eğer elfler ölümsüzse, neden yeşil değiller ve insanların yaptıklarına neden duyarsız değiller? Fakat unutulmaması gereken bir şey var ki elfler öteden beri Sauron'un (ve kötünün daha önceki cisimleşmelerinin) düşmanıdırlar ve insanların başına gelen olaylarla doğaları gereği değil, düşmanlarını alt etme isteği dolayısıyla ilgilidirler. İnsanlar ve elfler arasındaki ilişki aslında çok kendine özgü ve hayli yakın bir ilişkidir. Tolkien'e göre elfler insanların kapasitelerinin şu ya da bu derecede mükemmelleştirilmesini temsil ederler. "Elfler insan doğasının sanatsal, estetik ve saf anlamda bilimsel yanlarının insanda görülmeyecek ölçüde yüksek bir düzeyini temsil ederler." (L.s.236)

(3) Peter Jackson *İki Kule*'nin film versiyonunda Miğfer Dibi'nde Rohan'nın yardımına koşturarak elflere savaşın sonucunu belirlemede daha doğrudan bir rol verir.

(4) Bak Eugene Hargrove, "Who is Tom Bombadil?" http://www.cast.unt.edu/hargrove/bombadil.html. Hargrove Tom'un Valar Aule, Golbery'nin ise Yavanna olduğuna dair güçlü kanıtlar sunar

(5) Eric, Katz, Meg Kilvington ve özellikle Julia Voss'a bu bölümle ilgili faydalı öğütlerinden dolayı teşekkür ederim.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Felsefi Sorular ve Masalsı Sonlar

13

Yüzüklerin Efendisi'ndeki Dramatik Birlik ve Tanrı Kayrası

THOMAS HIBBS

Yüzüklerin Efendisi'nin sonunda Frodo ile Sam vazifelerinin tamamlanışı üzerine düşünürler. Yüzük, Kıyamet Çatlağı'nda yok edilmiş ve Frodo Gollum'la boğuşmasının ardından Gollum'un yüzüğü eline geçirme vahşi arzusu içinde ısırdığı bir parmağı hariç sağ salimdir. Normalde neşeli ve hatır bilen biri olan Sam, Gollum'a kızgındır, fakat Frodo Gandalf'ın uyarısını hatırlar. "Gollum'un bile daha yapacak işi olabilir." Sonra Sam'e açıklar: "O olmasaydı, Yüzük'ü ben yok edemezdim. Maceramız boşuna olurdu, en acı sonunda bile. (KD, s. 249) Frodo burada can alıcı bir öneme sahip olan Yüzük'ten ayrılma gönülsüzlüğünü kastetmektedir; ancak Gollum'un hırsızlığı ve kazayla Kıyamet Çatlağı'na düşmesi sayesindedir ki Yüzük Taşıyıcısı, emanetçisi Frodo vazifesini tamamlayabilmiştir.

Öyle görünüyor ki Tolkien'in kurmaca dünyasında iyilik, yalnızca kötü karakterlerin güçleri ve iradelerine karşı değil, aynı zamanda iyiyi savunması kendinden en çok beklenenlerin bile anlık arzularına karşı da zafer kazanmaktadır. Tolkien, bu ve benzeri yollarla, olayları ilahi bir orkestra içinde yöneten iyilik sahibi, daha yüksek bir gücün varlığını ileri sürer gibidir. İyi ve kötü arasındaki savaşa dahil olmuş herkesin

açıkça görebildiği, her şeyi görmeye ve kontrol etmeye çalışan Sauron'un aksine, ilahi kayranın eli ne belirgindir ne de mecbur bırakır. Gerçekten de Tolkien birçok yerde kaderin, alın yazısının veya dünyanın tanrısal tasarımının insanlara önceden açık olmadığını akla getirir. Peki bu durumda ilahi kayranın varlığını nasıl gösterebiliriz?

Burada, *Yüzüklerin Efendisi*'nde ne tür bir ilahi kayra görebileceğimiz konusunda dikkatli olmalıyız. Bu eser felsefi bir inceleme, hatta felsefi bir diyalog değildir. Bir roman, bir epiktir. Dramatik açıdan baktığımızda bile, Orta Dünya'da işleyen tanrısal bir gücün çok az açık kanıtlarını bulabiliriz. Bulduğumuz tek şey, bütün her şeyin gizemli yollarla sonunda iyiliğin zaferine vardığını takdir etmemizi sağlayan ipuçları ve imalardır.

Yüzüklerin Efendisi'ndeki karakterlerin ve kitapların okuyucularının duruş noktasından baktığımızda, ilahi kayra ilk olarak talih kılığında, iyiliğin lehine, kötülüğün aleyhine işleyen rastlantısal görünen olaylar şeklinde ortaya çıkıyor. Genellikle kötü bir niyetin iyi bir sonuca veya en azından onlara sebep olanların istekleri dışında bir sonuca ulaşması şeklinde ortaya çıkar bu olaylar. Fakat ilahi kayra bir iki güzel tesadüften daha fazla bir şeydir; bütün olay, bir orkestra yönetimini gerektirir; seziş gücümüz ne olursa olsun, ilahi kayranın işleri ancak, ilk başta bize sadece tesadüfi olaylar sırası gibi görünen şeylerin arkasında bir düzenin veya aklın sezilmesiyle ortaya çıkarılabilir.

Gollum'un Yüzük dramındaki rolü bütün bunlara iyi bir örnek oluşturduğu için, Tolkien'in, onu bir ilahi kayra aracı olarak kısa tarifiyle başlayacağız. Ardından, ilahi kayrayla geleneksel olarak ilişkilendirilen iki güçlüğü veya sorunu ele alacağız: (a) özgürlüğün rolü ve cüzi irade ve (b) kötünün varlığı. Her iki şıkta da, çok fazla soyut felsefi tartışmalara girmeyip, Tolkien'in insan özgürlüğünün ve eyleminin gerçekliğine ve kötülüğü alt etmede sabrın ve şefkatin yoluna dair dramatik temsiline dayanacağız.

Gollum: İlahi Kayranın Bir Aracı

Hikâyenin başlarında Gandalf Frodo'ya Yüzük'ün geçmişini anlatırken, Gollum'un tıpkı kendinden hem nefret edişi hem kendini sevişi gibi yüzükten hem nefret ettiğini hem de onu sevdiğini açıklar. Frodo, eğer nefret ediyorsa, neden ondan kurtulmadı, diye sorar. Gandalf Gollum'un "ondan kurtulamazdı," diyerek yanıt verir. "Artık bu konuda hiçbir iradesi kalmamıştı. Bir Güç Yüzüğü kendi başını çaresine bakar Frodo. Yüzük haince sahibinin parmağından düşebilir, ama sahibi hiçbir zaman onu terk edemez... Kararları veren Gollum değildi Frodo, Yüzük'ün kendisiydi. Yüzük onu terk etti." (YK. s. 77-78) "Aa, tam da Bilbo'ya rast geleceği anda öyle mi?" der Frodo. Gandalf, Bilbo'nun o andaki görünüşünü tarif eder. Karanlıkta elini istemeden yüzüğün üzerine koymuştur, ki bu, "yüzüğün bugüne kadar ki tarihinde en garip olaydır bu."(YK, s.78)

> "İşin içinde birden fazla güç vardı Frodo. Yüzük sahibine geri dönmek istiyordu... Gollum'u terk etti ve akla gelebilecek en son kişi tarafından bulundu: Shire'lı Bilbo... Bunu en açık şöyle söyleyebilirim: Yüzüğün *yapıcısı* değil, Bilbo tarafından bulunması *yazılmıştı*. Bu durumda senin eline geçmesi de *yazılmıştı*. Bu da bize cesaret verebilir."
>
> "Hiç vermiyor," dedi Frodo, "Gerçi seni tam olarak anladığımı söyleyemeyeceğim." (YK, s.78)

Kitabın ilk başlarında geçen bu konuşmalarda, Tolkien'in ilahi kayraya dair dramatik tarifinin öğelerini buluruz. İlki şansın rolüdür; Bilbo mağaraya yüzüğü aramak için gitmemiştir, fakat sonunda onunla yaşamaya başlar. İkincisi, en azından Gandalf'a göre, Gollum'u efendisine dönmek için terk eden yüzüğün kendisidir, fakat yine bu istek Bilbo'nın şans eseri ortaya çıkışıyla başka bir yöne çevrilir. Bu durum

Gandalf için, başka, belki daha yüksek bir gücün işin içinde olduğunu ima eder. "Yüzük yapıcısının tüm planlarını aşan bir şey." Üçüncüsü, tesadüf olarak görünen şeyin kötülükten iyilik doğmasına sebep olmasıdır. Gandalf, kötücül ve güvenilmez Gollum'un bile olayların akışı içinde önemli bir rol oynayabileceğini öngörür. En bilge insanların bile sonları bilmediğini söyler. Böylece dördüncüsü, bir olayın sonuna kadar o olayın kesin bir biçimde nasıl sonuçlanacağının hiç kimse için net olmamasıdır.

Daha sonra, "Smeagol'ün Ehlileştirilmesi" adlı bölümde, Gollum Sam ile kanlı bir savaşa girişir. Sam ancak Frodo'nun tam zamanında ve güçlü müdahalesiyle kurtulur. Sam Gollum'un öldürülmesi gerektiğini ileri sürerken Frodo "geçmişin seslerini" işitir. Sesler ona, "Yaşayanların birçoğu ölümü hak ediyor. Ve ölenlerin bir kısmı da yaşamayı hak ediyor. Yaşamı onlara verebilir misin? O halde hak, hukuk adına ölüm buyurmakta çok acele etme. Çünkü en bilge olanlar bile her şeyin sonunu göremez." der (İK, s. 252) Bu noktada Gollum, vazifelerini asla tahayyül etmedikleri bir şekilde başarmalarını mümkün kılan zorlu bir patikada rehberlik eder.

Nihayet, maceranın Hüküm Dağ'ındaki dramatik sonunda Gollum artık umutsuz bir vaka haline gelir. Yine de, burada bile durup düşünmemiz gerekir. Çünkü Gollum yaşasaydı ve Sauran'ın bütün gücüyle onu etkilemeye çalıştığının farkında olarak yüzüğün hâkimiyetine girseydi, neler olacağını bilemeyiz. Hikâyenin bu can alıcı noktasında, Sam karanlıkta Frodo ile Gollum'u kaybeder. Sonra birdenbire Frodo'yu Kıyamet Çatlağı'nda görür. Frodo'nun ondan duymaya alışkın olduğundan "hiç duymadığı netlikte ve güçte bir sesle" konuştuğunu duyar: "Geldim," dedi, "Ama şimdi buraya yapmak için geldiğim şeyi yapma yolunu seçmiyorum. Yüzük benimdir!" (KD., s. 247) Frodo Yüzük'ü parmağına geçirip görünmez olur. Fakat Yüzük'ün değerinin farkında olan Karanlıklar Efendisi onu görür ve dikkatini ordularından çekerek sadece Frodo üzerinde yoğunlaştırır. Sam bayılmış ve kı-

sa bir süreliğine bilincini yitirmiştir; uyandığında Gollum'un "görünmeyen bir düşmanla deliler gibi dövüş[tüğünü]" (KD., s. 248) görür. Gollum sonunda Frodo'nun parmağındaki yüzüğün yerini tespit eder ve delice "Kıymetlim," diye çığlıklar atarak parmağı ısırarak koparır. Heyecanı yüzünden dengesini yitirir ve Kıyamet Çatlağı'na düşerek, Yüzük Taşıyıcısı'nın vazifesini yerine getirir. Gollum, Gandalf'ın öngördüğü üzere, kutsal bir kayranın bilinçsiz bir aracıdır, fakat bu rolü başarabilmesinin tek nedeni, Frodo'nun Gandalf'ın sözlerini hatırlamış olması ve onun merhamet ve sabır dileğini tutmuş olmasındandır.

İlahi Kayranın Kozmozunda Özgürlük ve Vazife

İlahi kayranın gizemli ve anlaşılmaz tasarıları insani çabanın önemini, yani bir insanın ihtimalin azlığına rağmen kendi vazifesini yerine getirmek için elinden geleni yapması gerekliliğini gölgeler. Niçin? Cüzi mahluklar, sezgilerinin ona gösterdiği istikamette ilerlemeli ve onlara verilen sınırlı rolleri yerine getirmelidir. Bu *Yüzüklerin Efendisi*'nde her yerde görülen bir temadır. Bu, neyin irademiz ve yargı yetkimiz dahilinde olup olmadığına dair erdemli ve makul bir kavrayış gerektirir. Vazife ve tanrısal kayra çoğu zaman kendimize özgü ahlaki seçimler yapma özgürlüğümüze getirilmiş bir sınırlama gibi görünürler. Bununla birlikte Tolkien'in dünyasında birinin vazifesini yerine getirmesi, iyi varlıklar tarafından kötüye karşı savaşta yapılmış özgür bir tercihtir. İlahi kayranın işleri, ilk başta dışsal ve mucizevi bir müdahale gibi görünebilir; örneğin Gandalf'ın dönüşünde. Ne var ki ilahi kayra, nihayetinde bütün anlatı için bir düzeni kapsar; bu *Yüzüklerin Efendisi*'nin dramatik yapısında açık bir şekilde görülür. İlahi kayra özgürlüğü kısıtlamak yerine, cüzi mahlukların gerçek amiller olduklarını, kendi eylemleri için çeşitli derecelerde sorumlu olduklarını kabul eder. Bu olmadan, dram olmaz.

Bu noktalar Boromir'in ölümünden ve kardeşliğin parçalanmasından sonra yerine oturur. Aragorn hayatta kalan birkaç yoldaşına, "Seçimi kötü bir seçmene veriniz... Esas [Frodo] Görev onunki. Bizimkisi ise bu zamanın bütün olayları içinde ufak bir mesele." Aragorn'a ait bu alçakgönüllülük ifadesi, özellikle Boromir'in kibrine tezat içinde daha çarpıcı bir görünüş kazanır. Alçakgönüllülük burada yaltaklanan bir uşaklık meselesi değil, bir insanın daha büyük bir bütün içindeki kendi yerini kabul etmesi ve iyi ile kötü arasındaki kozmik savaşta kendi rolünü keşfedip yerine getirmesiyle ilgilidir. Kuşkusuz, Boromir nedamet getirerek iyi bir insan olarak ölmeyi başarır, bu insan seçiminin sürekliliğini, karakteri kesin bir şekilde belirlenmiş bir yolla biçimlenmiş kişilerde bile, özgürlüğün gizemli varlığını vurgular.

Bir insanın bütün içinde kendine uygun yeri kabul etmesi nosyonu, bir insanın nihai kaderinin onun elinde olmadığı anlamına gelir. İnsanın özerkliğini ilan etmenin veya saf iradeyi yüceltmenin tehlikeli bir yanılsama olduğu anlamına gelir. Gandalf ile Denethor arasındaki karşılaşmada, Denethor şu anda yükselmekte olan güce karşı galibiyetin olamayacağını ileri sürer. Gandalf iddiayı çürütmeye çalışmaz (gerçekten de, kısa bir süre sonra Denethor'un iddiasını diğerleri için alıntılayacaktır), fakat Denethor'a, "kibir ve yeis" içinde kendilerini yok eden günahkâr kralları örnek almamasını söyler. Denethor, kendi üzerindeki özerk hâkimiyetinden böbürlenerek, isteğinin "kendi sonunu" kendi başına belirlemek olduğunu söyler. Denethor'un burada "son" kelimesini kullanması Gandalf'ın daha önceki bir bölümde bilgelerin bile kendi sonlarını göremediği iddiasını akla getirir. Denethor'un ölümünden sonra Batının Komutanları ne tür bir yol tutulacağına karar vermek için bir Divan toplar. Gandalf Denethor'un karşı çıktıkları Güç'ün doğrudan alt edilemeyeceğine dair iddiasını tekrarlar. "Dünyanın bütün gelgitlerine hâkim olmak değil bizim rolümüz; bizim rolümüz içine bırakılmış olduğumuz yılları sıkıntıdan kurtarmak için elimizden geleni yap-

mak, bizden sonra yaşayanlar işlemek için temiz bir toprak bulabilsinler diye bildiğimiz tarlalardaki kötülüğü kökünden söküp atmak," der "Ama onların ne bulacakları bizim hükmümüze bağlı değil." (KD., s. 169)

Gandalf her zaman hayatın fırtınalarını kontrol edemesek de, sert ve fırtınalı havalara nasıl tepki vereceğimizi kontrol edebileceğimizi açıklar. Her ne kadar vazifelerimizi her zaman kendimiz seçemesek de, bu vazifeleri kabul edip etmemeye karar verebiliriz. Denethor Gondor'a karşı vazifesini yerine getirmemeyi özgürce seçmiştir. Bir on sekizinci yüzyıl Alman felsefecisi olan Immanual Kant, özgürlük ve görevin birbirlerine karşıt olmadıklarını ve göreve, ifa edildiğinde mutluluk getirmese bile itaat edilmesi gerektiğini iddia etmişti. Akıl sahibi bir varlık, özgür bir biçimde kendini evrensel yasalara itaat etmeye zorlar. Kant için göreve boyun eğmek bir insanın özgürlüğünün ifadesidir, "ve böyle bir güç sadece akıl sahibi varlıklarda bulunur." (1)

Tolkien özgürlük ve vazife arasındaki bu etkileşimi Frodo'nun yüzüğü Mordor'a götüren olma kararında gösterir ilk olarak. Eldondund Divanı'nda Bilbo yüzüğü kimin götüreceğini sorduğunda (filmde Bilbo Divan'da olmadığı için bunu soran Elrond'dur), vazifesinin ağırlığını hisseden Frodo'dur. "Sanki çok uzun bir zaman önce tahmin etmiş olduğu ve hiç söylenmeyeceğini boşu boşuna umduğu bir kararın açıklanmasını beklermiş gibi, büyük bir korku düştü içine." (YK., s. 328) Frodo istemeye istemeye Yüzük Taşıyıcısı olma vazifesini kabul eder. Her ne kadar Elrond, Frodo'nun vazife için "atanmış" olduğunu söylese de, hobbite kendi yolunu seçme özgürlüğü tanır.

Burada Tolkien ile Kant arasında öğretici farklar vardır. Kant ahlak yasasının kaynağının doğada, Tanrı'da veya insan aklına dışsal herhangi bir şeyde olamayacağını söyler. Ahlak yasasının bütün dışsal kaynakları, otonominin tersi olan heteronomi yaratır. Kant'ın bu muhalefeti yapmasının sebebi kısmen doğal dünyanın ahlaki bir dünya olmadığına inanması-

dır; doğal dünya bilimin mekanik yasalarınca yönetilir ve bu yüzden özgürlüğü imkânsızlaştırır. Kant böylece doğal dünyanın büyü yitimi denilen şeyi kabul eder. Tolkien için ise, aksine, doğanın bütünlüğü sadece büyülü olmakla kalmaz, aynı zamanda akıl ve ahlak duygusu buna nüfuz edebilir. Özgürlük ve vazife üzerine yaptığı bütün vurguya rağmen, Tolkien Kantçı bir otonomi heteronomi ikiliğinden hareket etmez; aksine, belirli otonomi biçimleri kötü gurura işaret eder. Tolkien, Kant'ın özgür olmak için Tanrı'dan, doğadan veya toplumdan yüz çevirmek zorunda kalan yalıtılmış bireysel iradesinin yerine bize kendilerini ve kendi vazifelerini ancak daha büyük bir bütünün, ulusların ve ırkların bir üyesi, iyilik için kurulan ittifakların ve dostlukların bir katılımcısı ve nihayet doğal kozmosun bir parçası olarak görerek anlayabilen karakterler verir.

Vazifelerimizi özgürce kabul ettiğimiz vakit, hikâyenin nasıl biteceğini nadiren biliriz. İlahi kayra yolumuzu görmemize yardımcı olabilir, fakat asla kolaylık ve huzur vaat edemez. Cüzi aklın sınırlı takdiri bize sabır ve acı çekme ve yoksunluğa katlanma kararlılığı öğretmelidir.

Bunun iyi bir örneği Sam'in Frodo'nun Shelob tarafından öldürüldüğünü sandığı bir sahnede tezahür eder. "Ne yapacağım? Ne yapacağım" dedi. "Bunca yolu bir hiç için mi gelmişim onunla?" Sonra, yolculuklarının başında kendisinin bile anlamadığı şeyler söyleyen sesini hatırlar: "Her şey bitmeden önce yapmam gereken bir şey var. Bunu sonuna kadar götürmeliyim beyim, bilmem anlatabildim mi?" (İK, s. 392)

Yine de birbiriyle çatışan vazifeler arasında kalmıştır: Frodo ile kalmak ya da en azından onu gömmek, kılıcını ve yüzüğü alıp Frodo'un yerine geçip vazifeyi yerine getirmek, ya da korkaklık veya yasal Yüzük Taşıyıcısı'nı ayağını kaydırmaya meyliyle direnmek. Sam umutsuzluğa düşmek üzeredir, çünkü Frodo ile amaçlarına ulaşsalar bile Hüküm Dağı'nda "tek başlarına, evsiz, yurtsuz, yemeksiz" yok olacaklarına inanmaktadır. "Geriye dönüş olmayacaktı." (KD., s. 233) Yine de umut-

suzluk karşısında bile Sam'in içinde bir kararlılık büyür.

> Sam'in o sade hobbit yüzü sertleşti, neredeyse aksileşti niyeti kesinleştikçe; sanki ne üzüntünün, ne yorgunluğun, ne de sonu gelmeyen o çıplak millerin boyun eğdiremeyeceği taştan ve demirden bir yaratığa dönüşüyormuş gibi kol ve bacaklarında bir titreşim hissetti. (KD., s.233)

Bir insanın tayin edilmiş olduğu rolde mücadele etmeye devam etmesine yönelik kesin kararlılık, artık herhangi bir ödül ve hatta "dönüş" beklentisiyle harekete geçmeyen bir kahramanlık veya erdemin doruğunu gösterir.

Kant bir insanın ahlaki vazifesini yerine getirmesini her zaman haz getirmediğine, akıl sahibi varlığa belirli bir düzeyde vakar verdiğine inanıyordu. Denethor'un hikâyenin bir yerinde verdiği tavsiyede söylediği gibi "umut bitince" geriye sadece "ölümünü özgürce seçme" kalır. Elbette, insanlar vazifelerini yerine getirip mücadeleye devam etmeye muktedir oldukça, bir anlamda umut etmeye ve erdemlerinin inkâr etmeyi onlar için yasakladığı iyiliğe sarılmaya devam ederler.

İlahi Kayra, Sabır ve Dayanma Gücü

Düşmanın yakın görünen zaferi karşısında hayatta kalma umudu, kötünün karşısında iyinin dayanma gücünü gösterir. Gerçekten de, bu makalede kullandığım "iyi ve kötü arasındaki kozmik savaş" dili, yanlış anlaşılmaya müthiş açıktır. O, Maniheizme özgü, aşağı yukarı eşit kuvvette olan iki güç görüsünü çağrıştırır ve karanlık taraftarlığının erdem savaşçılığından kesin bir biçimde ayrılacağını akla getirir. (2) Augustinos'un çok uzun zaman önce dile getirdiği gibi, eğer kötü evrende işleyen bağımsız bir güç ise, ilahi kayra kuşku götürür hale gelir. (3)

Eğer durum buysa, o zaman bir güç ilahi kayrayı alt ediyor demektir.

İlahi kayra öğretisi, kötünün iyi üzerinde asalak olduğu, öyle görünse de bağımsız bir varlığa sahip olmadığı klasik iyi metafiziğini gerektirir. Var olan kötülük değil, iyinin yokluğu, mevcut olmaması durumudur. Kuşkusuz Augustinos ve Tolkien gibi yazarlar bu öğretiyi kötünün var olur göründüğü psikolojik yaşantıyla uzlaştırmaya çalışır. Augustinos günahkârın Tanrı'dan, varlığın tamlığından ayrılışıyla, kendini kötüye açtığını gösterir. (4) Tolkien için Gollum burada da merkezi öneme sahip bir dramatik karakterdir. Frodo Bilbo'nun yüzüğü Gollum'dan alışının hikâyesini işittiği zaman, keşke Bilbo Gollum'u öldürseydi ve lanetli yüzüğü hiç bulmasaydı, der. Gandalf şöyle yanıt verir: "Gollum bile tamamiyle bozulmamıştı... Aklının hâlâ kendine ait olan bir köşesi vardı ve tıpkı karanlıkta bir çatlak misali, buradan içeri ışık sızıyordu: Geçmişten bir ışık... Heyhat! Bu konuda onun için çok az ümit var. Yine de hiç yok sayılmaz." (YK., s. 77) " Yine de, Gollum'un şeytani yüzüğe kendini adamış olması onu kendine karşı böler. Dahası sürekli yüzüğün peşinde koşuyor olması, bütün hazzını elinden alıp hayatını mahveder. Gandalf'ın açıkladığı gibi, onun için artık 'bulup ortaya çıkaracak, yapmaya değecek bir şey' kalmamıştır. Elinde 'Sinsi sinsi, pis pis yemek yemekten ve onu içerleten hatıralardan başka' bir şey kalmıştır. (YK., s. 77)

Tolkien ilahi kayranın, vazifenin yerine getirilişindeki rolünü, sadece Gollum'un rolü aracılığıyla değil, fakat aynı zamanda Frodo'nun son anda yüzüğün gücüne teslim oluşu aracılığıyla vurgular. Frodo'nun Kıyamet Çatlağı'ndaki 'hatasıyla' ilgili olarak şöyle yazar Tolkien:

> Frodo elinden geleni yaptı, kendini (ilahi bir kayranın aracı olarak) sonuna kadar tüketti ve vazifesinin amacının gerçekleşebileceği bir durum yarattı. Mütevazılığı ve çektiği acılar en yüksek onurla adil bir şekilde ödül-

lendirildi; Gollum'a gösterdiği sabır ve merhamet, ona merhamet getirdi ve hatası telafi edildi. (L, s. 326)

Sabır, hoşgörü ve merhamet yoluyla, ilahi kayra meyvesini verdi.

İlahi kayranın aksini cisimleştiren, iyilikten kötülük çıkarmaya çalışan Saruman'a bile, hiç umut olmayan biri gibi davranılmaz. Saruman'ın Shire'daki yıkımdan sorumlu olduğu ortaya çıkınca, Frodo onu öldürmek yerine sürgüne gönderir. Saruman buna küçümseyen bir tavırla kahkahalar atarak yanıt verir. "Bütün hayatın boyunca onarıp telafi edemeyeceğin kadar çok şey yaptım. Ve yaralarımın karşılığı olarak bunu düşünmek hoş olacaktır." Hobbitler "Öldür onu!" diye tezahürat yaptığında, Frodo, "Onun öldürülmesini istemiyorum. Öce öçle yanıt vermek faydasızdır. Bu, hiçbir şeyi iyileştirmez," (KD., s. 334) diyecektir. Hata Saruman bir bıçak çekip onu öldürmeye çalıştığında bile Frodo ona hayatını bağışlar. Saruman acı acı tepki verir: "Beni intikamımın tatlılığından mahrum ettin, artık hıçla yaşayacağım, merhametine borçlu olarak. Bu durumdan ve senden nefret ediyorum!" (KD., s.334) Saruman ayrılırken uşağı Wormtongue Saruman'a yönelir, bıçağını çeker ve onun boğazını keser.

Saruman'ın Shire'daki hain faaliyetleri, ölüm biçimi, kısa ve öz biçimde bize ilahi kayranın hâkim olduğu bir dünyadaki kötülüğün mantığını betimler. Kötülük iyilik üzerinde asalak gibi yaşar ve asla onun yerini alamaz; kötülük ancak iyilikle beslenir ve daha büyük bir düzenin içinde düzensizliğe sebep olur. Saruman'ın uşağı tarafından öldürülmesi, kötülüğün yaptıklarının sonunda onu bulmasını temsil eder. "Genellikle kötü niyet kötü şeyleri bozar." (İK, s.221)

Kötülük bazen, düşmanlarının da onun gibi hareket edeceğini varsayarak, kendi çarpık dünya görüşüyle uyum içinde hareket ederek mahveder kendini. Gandalf, Aragorn, Legolas ve Gimli ile birleşmesinden sonra, büyücü Sauron'ın "Aniden ortaya çıkarak Yüzük'ü kullanacak ve onu savaşla tahtın-

dan indirip yerine geçmek isteyecek güçlü kişinin kim olduğunu bilm[ediği için]" korku içinde olduğunu açıklar. (İK, s. 110) Bu, Sauron'un iki hobbitin Parth Galen'dea İsengard'lı orklar tarafından esir alındığını bilmesiyle birlikte, Karanlıklar Efendisi'nin dikkatini gerçek tehditlerden hayali olanlara çevirir ve Kardeşlik'in artık dağılmış olan üyelerinin kendi planlarını gerçekleştirmeye devam etmelerine izin verir. Başta hata gibi görünen şey, artık Kardeşlik'in lehine işlemektedir. İlahi kayra, bu şekilde kötüden iyilik getirir.

İlahi Kayra ve Sevinç

Eğer kötüye karşı doğru yanıt cesur tahammül ve umutlu sabır ise, beklenmeyen iyi talihe uygun tepki şaşkınlık, sevinç ve minnettarlıktır. Hikâyede "şans" ile ilgili en büyük olaylardan biri de, Aragorn'un Gondor'un kuvvetlerini en umutsuz göründüğü anda desteklemek için Pellennor Fields'e gelmesidir. Aragorn yandaşları "şaşkınlık" ve "büyük sevinç" içindeyken, Mordor'un ev sahipleri, "kaderin onlara karşı döndüğünü" (KD, s.122) fark ederek umutsuzluğa kapılır. bu bölüm ilahi kayranın, iyinin ona en fazla ihtiyaç duyduğu anda ortaya çıkışını temsil eder. Ayrıca böylesine şaşırtıcı ve beklenmeyen iyi talihe doğal tepkinin, olayın ihtimallerini hesaplamak veya olup bitenin bir tesadüften daha büyük bir şey olduğuna dair kanıt istemek olmadığını gösterir. Aksine, doğru tepki, şaşkınlık, neşe ve şükretmektir. Eğer okuyucu *Yüzüklerin Efendisi* boyunca ve özellikle kitabın sonunda bu duyguları yaşarsa, o zaman yazar üzerine düşeni yapmış demektir.

Kuşkusuz ilahi kayranın en dramatik ve beklenmedik olayı Gandalf'ın Balrog ile Moria'daki savaşından sağ olarak geri dönmesidir. Gandalf nasıl tekrar "gönderildiğini", onun ve Balrog'un uçurumdan aşağı nasıl düştüğünü ve nihayet düşmanı nasıl aşağı fırlattığını anlatır. Sonra şunları söyler: "Sonra beni karanlık aldı; düşünceden ve zamandan ayrıldım

ve anlatmayacağım uzak yollarda dolandım...Çıplak olarak yollandım geriye –kısa bir süre için, görevim tamamlanıncaya kadar." (İK, s.116) Her ne kadar Gandalf'a ne olduğu hiçbir şekilde açık bir biçimde bildirilmese de, burada bir ölümün (zamanın ve düşüncenin dışına düşmek) ve ölümden geri dönüşün (tekrar yaşayanlar arasına gönderilmek) kokusunu alabiliriz. Gerçekten de, ilahi kayranın eli burada açık bir biçimde ilan edilmiştir. Gandalf "vazifeyi" yerine getirmek için "geri gönderilmiştir." Kuşkusuz arkadaşları büyük bir şok içindedirler, hatta ilk başta onu tanıyamazlar bile.

> Saçları gün ışığında kar gibi bembeyazdı; giysileri parlak bir beyazdandı; derin kaşlarının altındaki gözleri pırıl pırıl ve güneşin ışınları gibi deliciydi; gücü elindeydi...
>
> Sonunda Aragorn kımıldandı. "Gandalf," dedi, "Umutların ötesinden, en çok ihtiyacımız olduğu zaman döndün bize!" (İK, s. 108)

Yüzüklerin Efendisi'nde betimlenen olayların düzenlenişi karşısında ne kadar şaşkınlık ve sevinç duysak da, Tolkien ilahi kayranın düzeni tekrar sağlayışının her şeyi eski haline getirmek anlamına gelmediğini açık bir biçimde gösterir. Sam gibi bazıları evlerine dönseler de, Bilbo veya Frodo gibileri için, Frodo'nun sözleriyle "gerçek bir dönüş" yoktur. Frodo arada sırada yaralarından dolayı acı çeker ve "asla iyileşmeyeceğini" söyler. (KD, s.333) Sam ve Rosie ilk çocuklarının doğumunu kutlarken, Frodo artık Shire'da kalamayacağını fark eder. "Shire'ı kurtarmaya çalıştım ve başardım ama kendim için değil. Bu hep böyle olmalı Sam, işler tehlikeli olunca: Birileri vazgeçmeli, kaybetmeli ki diğerleri kazansın." (KD, s. 346) Ölümlü zihinler hayatı zamansal ve kusurlu bir dünyada yaşamak zorunda oldukça, bireylerin nihai kaderiyle ilgili her zaman bir belirsizlik olacaktır. Başladığımız şeyi nerede bitireceğimiz belli değildir. Nasıl Gandalf

Frodo'yu hazırlamak için hatıralarını aktarmak zorundaysa, şimdi de Frodo, Sam'e "geçip gitmiş olan çağın hatırasını canlı tutacaksın ki halk Büyük Tehlike'yi hatırlasın ve sevgili ülkelerini daha çok sevsin" (KD., s. 347) öğüdünü verir.

Hikâyelerin ve tarihin, bir insanın kozmik tarihte kendi yerini bulmasının büyüsü, ilahi kayra düzenini hâkim olduğu bir evrene inançla uyumludur, hatta bunu şart koşar. Böyle bir evrende bireyler sezebilecekleri bir düzenin ve yerine getirecekleri vazifelerin var olduğuna sonuna kadar güvenebilir. Çünkü ilahi kayranın dünyası, insan tarihinin bir kurgunun yapısına, akılla kavranabilir, dramatik bir birliğe sahip olduğu bir dünyadır. Ayrılışından hemen önce Frodo, Sam'e, Bilbo'nun başladığı ve Frodo'nun Kral'ın dönüşüne kadar ki olayları anlatarak neredeyse bitirdiği Westmarch'ın Kızıl Kitabı'nı verir. Frodo son birkaç sayfanın Sam'in doldurması için ayrıldığını söyler. İşte burada geleceğin belirlenmemiş olması, belirsizliği ile ilgili son bir vurgu vardır. Sam kitabı bitirse bile, yazmaya devam edecek başkaları olacaktır ve bu maceralar da *Yüzüklerin Efendisi*'nde anlatılanlardan hiç de aşağı kalmayacaktır.

On Üçüncü Bölüm Notları

(1) Groundwork of the Metaphysic of Morals, translated by H. J. Paton (New York: Harper and Row, 1964), s. 95
(2) Zerdüştlükle ilgili daha fazla bilgi içi bu kitabın 8. bölümüne bakınız.
(3) Augustinos İtiraflar. Kısım V ve VII.
(4) A.g.e. Kısım II, Bölüm 10.

14

Konuşan Ağaçlar ve Yürüyen Dağlar: *Yüzüklerin Efendisi*'nde Budist ve Taoist Temalar

J.L. MCMAHON - S. CSAKI

Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi* okuyucuları bu eser ile Homeros'un Odisseus, Virgil'in Aeneid ve Dante'nin İlahi Komedya'sı arasında benzerlikler görebilirler. Frodo'nun yolculuğu tehlikeleri, maceraları ve sonunda Shire'a dönüşüyle hiç kuşkusuz Odiseus ile paralellikler içerir. Aynı şekilde, Frodo'nun Mordor'un alevleri ve karanlığına yaptığı yolculuk, Dante'nin İlahi Komedi'sindeki cehenneme yapılan yolculuğu hatırlatır. Tolkien hem bu tür klasik epiklerden hem de tanıdık mitler ve masallardan faydalanarak, Batılı okuyucular için yabancı olmayan arketiplerle dolu bir hikâye anlatır.

Bütün bunlara rağmen, *Yüzüklerin Efendisi*, Doğu geleneklerinden gelen fikirler ve eserlerle bir karşılaştırmayı da davet eder. Bu bölüm bu tür bir karşılaştırma yapacaktır. Özel olarak *Yüzüklerin Efendisi*'nde var olan ve Zen Budizm ile Taoizmde öne çıkan temaları ele alacaktır. Bu bölüm özel olarak insan olmayan varlıklarda hissiyat temalarını, insanın doğa ile ilişkisini, usta ile çırak arasındaki ilişkinin önemini ve iyi ve kötü arasındaki dengeyi ele alacaktır. Tolkien'in eseri ile Zen Budist ve Taoist gelenekler arasındaki paralellikleri keşfederken, aralarındaki ciddi farkları tartışma konusunda

özel bir dikkat sarf edilecektir. Bu ikinci girişim, bu bölümün amacı, yani Doğu ve Batı bakış açılarındaki hem tematik ortaklıklar hem de gerçek farklar hakkında bir kavrayış geliştirmeyi teşvik etmek açısından özel bir önem arz etmektedir.

His ve Duyarlılık

Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi* ile Budist ve Taoist metinler arasındaki en açık karşılaştırma noktası belki de bunların doğayı ele alış biçimleridir. Tolkien'in eserinde doğa, sadece kurgunun temel bir parçası olmakla kalmaz, aynı zamanda hayati bir güçtür. Bu yüzden doğa, sahne arkasında mütevazı bir rol oynamaktan uzak, birincil karakterler için bir beslenme zemini, girişimleri için bir engel ve bu karakterlerin ahlaki değerlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Tolkien'in doğayı ele alışının iki özelliği, Budist gelenekle ile karşılaştırmayı bilhassa önemli kılar: doğal varlıklarda bilinçliliği kabul etmesi ve doğa ile akrabalığa vurguda bulunması.

Tolkien'in doğanın bilincini kabul etmesi, en açık şekilde onun konuşan ağaçlarında ortaya çıkar. (1) Tolkien bu varlıkları *Yüzük Kardeşliği*'nin 6. Bölüm'ünde metne dahil eder. Burada, Frodo ve arkadaşları Yaşlı Orman'dan geçerken, ağaçlar tarafından seyredildiklerine dair tedirgin edici bir duyguya kapılırlar. Daha sonra Tom Bombadil ile ent Ağaçsakal grubun çeşitli üyelerine ağaçların seslerinden ve düşüncelerinden bahsettiğinde, kuşkuları doğrulanır. Ağaçsakal onları koruması altına aldıktan sonra Pippin ile Merry'e "ağaçların çoğu sadece ağaçtır tabii ki; lâkin birçoğu yarı ayık" der. (İK, s. 76) Gerçekten de Pippin ile Merry Yaşlı Gri Söğüt Adam onları esir aldığında ve ancak Tom Bombadil sayesinde kurtulduklarında bazı ağaçların ne kadar uyanık olduğuna bizzat tanık olurlar.

Birçok Batılı okuyucu için Tolkien'in konuşan ağaçları, Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi*'ne masalsı bir niteliğine kat-

kıda bulunur. Bu katkıyı yapabilmelerinin sebebi, birçok Batılının ağaçların bilinçli olduğuna inanmamasıdır. Aslına bakarsanız bilinç, Batılıların insanları diğer canlı yaratıklardan ayırmada kullandığı ana niteliklerden biri olmuştur. Böylece, hayvanlara belirli ölçülerde bir farkındalık bahşetsek de, sahip olduğumuz bilinç sayesinde kendimizi hayvanların üstüne koyar ve bitkilerle diğer birçok doğal varlıkların bilincini tümüyle inkâr ederiz. Her ne kadar ağaçlar gibi doğal varlıkların bilince sahip olduğu Batı'da yaygın olarak kabul edilmese de, bu Budist gelenekte merkezi bir önemdedir. Budist perspektifte, hissiyat yalnızca insanlarda bulunmaz ve aydınlanma sadece insanlara özgü değildir. Budistler bunun yerine dünyadaki sayısız şeyin hissiyata ve aydınlanmaya erişme kapasitesine sahip olduğuna inanır. Budist literatürün yazarları sık sık "bütün his sahibi yaratıklar"dan bahseder ve sınıfın insanları içerip, daha ötesini kapsadığını açıkça belirtir. Bu durum, Şintoizmin bazı animistik unsurlarını barındıran Japon Budizmi için özellikle doğrudur.

Bununla birlikte, Tolkien'in ağaçlara atfettiği bilinçlilik, Budistlerin bahsettiği hissiyatın tam karşılığı değildir. Her ne kadar Zen ustası Dogen, dağları "yürüyen" (2) olarak betimlese de, sözü kelimesi kelimesine alınmamalı, şiirsel ve eğreltilemeli bir dil olarak kabul edilmelidir. Oysa Tolkien'in ağaçları kelimenin gerçek anlamında konuşur ve insanlar gibi –hobbitler, cüceler, elfler ve büyücüler gibi– hareket eder. Gerçekten de Tolkien Yaşlı Orman'daki ağaçların "yabancıları sevmediklerini" söyler. (YK, s. 129) Bu tür pasajlar, Tolkien'in doğal varlıkları insan-biçimselleştirme eğiliminde olduğunu gösterir. İnsan olmayan yaratıklar, kendilerine özgü bir hissiyata sahip olmak yerine, esasen insanlara mahsus olan duygular ve düşüncelere sahip olma eğilimindedir. Tolkien insan bilincini insan olmayan varlıklara çeşitli derecelerde atfeder. İnsanlar ağaçlardan daha bilinçlidir, fakat ağaçların gösterdiği bilinçlilik, insanın farkındalığına benzer. Hobbitler, cüceler ve elfler insanlarınkine benzer bir farkındalık gös-

terirken, büyücüler –Karanlıklar Efendisi, Sauron– yine insan modelinden alınmış bir tür üstün insan bilinci sergiler.

Tolkien'in insan olmayan varlıkları ele alışıyla Budizmin ele alışı arasındaki fark, Budistlerin doğayı insansallaştırmamalarıdır. Budistler insan bilincini diğer hayat formlarına yansıtmak yerine, hissiyatın kendini farklı varlıklarda farklı biçimlerle ortaya koyduğunu ve bazı varlıkların sahip olduğu farkındalığın, düşünümsel olmaktan ziyade his olarak kaldığını varsayarlar. Bazı hissiyat biçimleri nicelik olarak insan bilincine benzese de, insan bilinci tek veya en iyi bilinç türü değildir. Budistler için insanların sergiledikleri düşünümsel bilinç biçimi bir tür hissiyattır, fakat hissiyat tek bilinçlilik biçimi değildir. Gerçekten de, birçok Budist metinde sıradan insan bilinci aydınlanmanın önünde bir engel olarak resmedilir. (3)

Doğaya Dönüş

Tolkien ile Budizm arasında başka bir karşılaştırma noktası, bireylerin doğa ile ilişkilerindeki vurgularıdır. Örneğin *Yüzüklerin Efendisi*'nde Tolkien eser boyunca Sam ile Frodo'nun Shire ile ilişkisine vurgu yapar. Açık bir şekilde Frodo ile Sam, karakterleri kırsal çevreleri tarafından belirlenmiş yaratıklardır; bu çevreyi değiştirecek şekilde davranmaları bunu değiştirmez. Gerçekten de, hobbit delikleri onların doğa ile ilişkilerinin derinliğini sembolize eder. En önemlisi, Tolkien hobbitlerin çevreleriyle ilişkilerinin atipik olmadığı izlenimini bırakır. Daha ziyade, diğer yaratıkların da doğa ile derin bir bağlantısı olduğunu ima eder. Örneğin orkların Mordor'un korkunç ülkesiyle olan ilişkileri aracılığıyla biçimlendiğini ve kötüleştiğini akla getirir. Elfler için şunları söyler: "Toprak mı onları yaratmıştır, yoksa onlar mı toprağı bilinmez." (YK, s.405) Nihayet entlerin ağaç kabuğuna benzeyen derileri ile dallara benzeyen uzuvları yalnızca doğayla ilişkilerini cisimleştirmekle kalmaz. Belirli doğal çevrelerle bağ-

lantıları öyle güçlüdür ki, bu durum, ormanları tercih eden erkeklerle, tarım arazilerini tercih eden dişiler veya enthanımları arasında bir ayrılığa sebep olur. Ağaçsakal'ın Pippin ile Merry'e açıkladığı gibi, bu bağlantılar öyle güçlüdür ki, erkek Entler, enthanımlarını yitirmiş ve türün devamı bunun bir sonucu olarak tehlikeye girmiştir.

Tolkien gibi Budistler de bireylerin doğayla derin bir ilişkisi olduğuna inanır. Bu inanç kendi ifadesini bağımlı köken öğretisinde bulur. Bu öğretiye göre, şeyler kendi varlıklarını öteki varlıklarla bağlantı içinde kazanırlar. Budistler hem kendimizi içinde bulduğumuz bağlam tarafından belirlendiğimize hem de içinde yaşadığımız çevreyi ve bu çevrede karşılaştığımız varlıkları biçimlendirdiğimize inanır. Basit bir şekilde dile getirirsek, Budistler bireylerin yalıtım içinde var olduğuna karşı çıkar. Bunun yerine, bütün varlıkların birbirleriyle ilişki içinde var olduğuna ve tanımlandığına inanırlar. Budistler doğayı bir bağlantı matrisi, her bireysel bileşenin bütünü etkileriyle etkilendiği dinamik bir bütünlük olarak görürler.

Her ne kadar bireylerin doğa ile ilişkilerine yapılan vurgu Tolkien ve Budizmde aynı olsa da, bu ilişkiyi tasavvur ediş biçimleriyle birbirlerinden ayrılırlar. Tolkien doğal çevre üzerinde bir Vekilharçlığa, hatta onun evcilleştirilmesine vurgu yapar. Bu yüzden, Tolkien bir yandan bireylerin kendi çevrelerince biçimlendirildiğini kabul etse de, onların doğa üzerinde belirli bir otoriteye sahip olduğunu ima eder. Bu nokta, metinde hem doğanın uygunsuz Vekilharçlık modellerinin örtük eleştirisi, hem de bazı varlıların yeryüzünün tümünde veya bir kısmında egemenliğe sahip olduğu veya sahip olmaya kaderli olduğu iması aracılığıyla okuyucuya iletilir.

Tolkien'in doğanın uygunsuz vekilharçlık eleştirisi, hem Shire'ı tehdit eden sanayileşme, hem de Saruman ile Sauron'un çevresel felaket tehdidinde çok açık bir hal alır. Tolkien'in bu tür bir uygunsuz vekilharçlığın getirdiği ekolojik zarara dair resmi, muhtemelen, bireylerin kendi doğal çevrelerinin vekilharcı olarak davranma konusunda özel bir yüküm-

lülüğe sahip olduğu Hristiyan inancın bir ifadesidir.

Budistler her ne kadar vekilharçlık nosyonuna itiraz etmeyip Tolkien'in "onlara hizmet etmeyen şeylerin yetişmesiyle ilgilenmeyen" (İK, s. 76) bireylere getirdiği eleştiriyi paylaşabilse de, bireyleri doğa üstünde özel bir otoriteye sahip varlıklar olarak görmezler. Daha ziyade bireylerin doğanın bir üyesi olduğuna inanırlar. Budistler her ne kadar insanların çevre üzerinde diğer türlerden daha fazla etkide bulunduğunu kabul etseler de, insanlara diğer doğal varlıklar veya genel olarak doğa üzerinde bir imtiyaz tanımazlar. Aksine, insanların üstün oldukları ve bu yüzden doğanın kullanımı ve egemenliğinde özel haklara sahip oldukları bencil varsayımını düzeltmeye çalışırlar. Budistler insanların doğaya bağımlılık açısından diğer varlıklarla aynı olduklarına vurgu yaparlar. Bunu yapmalarının sebebi, kısmen bize bu ilişkiyi inkâr edip ona zarar vererek kendimizi riske attığımızı hatırlatmaktır. Kısaca Budistler, insanların diğer türlerde görülen doğayla uyumu ve eşitliği aramalarını teklif eder. Her ne kadar Tolkien'in uygunsuz vekilharçlığın getirdiği yıkımın eleştirisini motive eden doğa ile daha büyük bir uyuma duyulan bu arzu olsa da, *Yüzüklerin Efendisi*'nde insanların sahip oldukları örtük bir imtiyaz tonu vardır.

Tolkien ile Budist gelenek arasında daha önemli bir fark, doğa temsilleriyle ilgilidir. *Yüzüklerin Efendisi*'nde iki tür çevre vardır: tuhaf kırsal tarlalar, düzlükler ve hain vahşi alanlar. Tolkien doğayı esasta ikiye ayırır: evcilleştirilmiş doğa ile vahşi doğa. Her ne kadar Budistler de tarım arazisi ile balta girmemiş orman arasında bir fark olduğunu kabul etmeye yatkın olsa da, Tolkien'in evcilleştirilmiş doğayı tercih ettiğini hesaba kattığımızda bakış açılarında bir farklılık ortaya çıkar. *Yüzüklerin Efendisi*'nde Tolkien, Shire ve diğer evcil alanlar için olumlu bir dil kullanır. Oysa, ormanları ve diğer vahşi alanları "sinsi" (YK, s. 111), "düşmanca" (YK, s.108) ve "ürkütücü" (YK, s. 339) şeyler olarak temsil eder. Kuşkusuz Tolkien'in vahşi çevrelerin kahramanlar için içerdiği teh-

likeleri okuyucuya aktarmak için böyle yazdığı ileri sürülebilir. Bununla birlikte vahşi alanları kötülüğün güçleriyle, Shire ve diğer evcil alanları iyiliğin güçleriyle ilişkilendirme biçimi, Batı yazınında hiç kuşkusuz çok yaygın bir manevradır.

Kuşkusuz Budistlerin doğanın egemenliği ve kullanımıyla ilgilenmediğini düşünmek bir hata olacaktır. Gerçekten de, bir Zen bahçesinden daha fazla düzenlenmiş başka bir şey bulunabilir mi? Bununla birlikte Budizmde, Tolkien'de gördüğümüz evcil doğanın yüceltilip kötü doğanın aşağı konması durumuyla karşılaşmayız. Daha ziyade bu iki doğal çevre daha dengeli bir şekilde takdir edilir. Bu taktir belki de Budistlerin eşyayı, insanı nasıl etkilediğine bakarak değil, "kendilik" i içinde takdir etme amaçlarından ilham almıştır. Egonun dünyayı kavrayışımızı çarpıttığı ve hem doğa hem de ötekilerle uyumlu bir ilişkiyi engellediği nosyonu Budizmle sonuna kadar tutarlıdır. Bu düşüncelerin etkisi altında olan Budist metinler ve sanat biçimleri insanları ön plana almaktan kaçınmaya çalışır. D.T. Suzuki'nin bize hatırlattığı gibi bir Zen bahçesi veya çay odası yaratmadaki amaç, düzen ve simetri gibi insanları işaret eden unsurların sokulmasından kaçınarak, yabancı bir madde katılmamış doğa görüntüsünü yeniden yaratmaktır. (4)

Nihayet, *Yüzüklerin Efendisi* Budist geleneğe benzer bir doğa vurgusu sergilese de, doğa tariflerinde önemli ayrımlar vardır. Her ne kadar bu farkların berisindeki güdülerin ayrıntılı bir incelemesini sunmak bu makalenin kapsamı dışında kalsa da, öyle görünüyor ki, bu farklardan bazıları arka plandaki birbirinden ayrılan bakış açılarına atfedilebilir. Nasıl Budizmin dini öğretileri onun doğaya bakışını belirliyorsa, Tolkien'in doğayı ele alış biçimi, özellikle insanlara doğa içinde özel bir yer verme ve vahşi doğaya güvensiz yaklaşma eğilimleri söz konusu olduğunda, Yahudi-Hıristiyan nosyonlardan etkilenmiştir. Bu eğilimler, Tolkien'in ve Budizmin doğa anlayışları arasındaki farkları açıklar.

Efendi Samwise (Bilge Sam)

Tolkien ile Budist gelenek arasında mevcut başka bir paralellik, hocalık üzerine yaptıkları vurgudadır. *Yüzüklerin Efendisi*, eni yi şekilde usta-çırak ilişkisi olarak tarif edilebilecek ilişkilerle doludur. Bir ustanın önemi ve belki daha önemlisi usta-çırak ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan gelişme nosyonu, Budizmin birçok biçiminde, özellikle Zen Budizmde merkezi bir öneme sahip usta-çırak ilişkisine çok yakın bir paralellik gösterir gibidir. Zen geleneğinde, ustalığın yalnızca yardım etmekle kalmayıp aydınlanmanın ulaşmasında özsel olduğu kabul edilir.

Yüzüklerin Efendisi'nde usta-çırak ilişkisi en çok Frodo karakterinde belirgindir. Frodo roman boyunca birçok usta edinir. Evvela, Frodo'nın vasiliğini benimseyip ona bir baba gibi davranan Bilbo. Sonra Frodo'nun sürekli rehberlik için başvurduğu Gandalf ve Aragorn vardır. Ve nihayet, usta olması en az beklenen kişi, "Efendi Samwise" vardır. *Yüzüklerin Efendisi*'nin hiçbir yerinde herhangi bir ustanın atılıp yerine yenisinin geçtiğine dair bir ima bulunamaz. Aksine bir ustaya ulaşılamadığı yerde hemen yerini öteki alır. Frodo her usta değiştirdiğinde, ustaların rolleri de belirli ölçülerde değişir. Nihayet, Sam'in azımsanmayacak rehberliği sayesinde, Froda gelişimini tamamlar ve kitabın sonunda usta rolüne bürünerek Shire'ın yönetimini talep eder. Öncelikle Frodo'nun ustalığı ve usta-çırak ilişkisine dair Zen Budizmdekine benzer fikirleri nasıl yansıttığı üzerinde yoğunlaşsak da, Sam'e ve onun hem usta hem çırak olarak rolüne bakacağız.

Tolkien farklı türden usta-çırak ilişkileri sunsa da, farklar her karakterin birbirinden ayrılan rolleri ve beklentileriyle ilgilidir. Tolkien Frodo'ya bir dizi usta vererek, Budizme çok benzeyen bir usta-çırak ilişkisi görüşü sergiler. Özellikle bir çırağın veya öğrencinin, hem öğrencinin potansiyeline hem de amacına veya vazifesine uygun bir ustaya ihtiyaç duyduğunu gösterir. Frodo olgunlaştıkça ve ihtiyaçları değiştikçe

ustalar da değişir.

Budistler, bireylerin kendi değişen yeteneklerine ve amaçlarına uygun birçok ustaya ihtiyaç duyduğu inancıyla tutarlı olarak, bireylerin birçok farklı kaynaktan ders alabileceğine inanır. Tolkien bu inancı Frodo'nun farklı ustaları aracılığıyla okuyucuya iletir. Frodo'nun ilk ustası olan Bilbo, onun aynı zamanda kuzenidir. Bununla birlikte Bilbo, Frodo'a ebeveynlik yapma rolünü üstlenir. Frodo'nun uzun süren ergenliği boyunca rehberlik yapar ve Frodo yalnız yaşayacak kadar olgunlaşınca onu kendi başına bırakır. Bilbo'nun mevcudiyeti aile üyelerinin, özellikle ebeveynin, temel bir öğrenim kaynağı olduğunu gösterir.

Frodo'nun ikinci ustası veya öğretmeni Gandalf'tır. Gandalf yaşlı bilge rolünü benimser ve kendi öğretmen rolünün daha çok farkındadır. Bilbo'nun ayrılışından sonra Gandalf Frodo'yu kanatlarının, daha doğrusu büyülü sopasının koruması altın alır. Gandafl Frodo'nun eğitimine onu yüzüğün geçmişini ve onunla birlikte gelen tehlikeleri anlatarak başlar. Gandalf ayrıca genel hayat bilgisi dersleri de verir. Örneğin Frodo Bilbo'nun Gollum'u öldürmemiş olmasına serzenişte bulunduğunda, ona "O halde hak, hukuk adına ölüm buyurmakta çok acele etme. Çünkü en bilge olanlar bile her şeyin sonunu göremez." (İK, s. 212) Gandalf bu yorumla Frodo'ya henüz bilge olmadığını, mütevazılığın bilgeliğin özelliklerinden biri olduğunu, çünkü dünyanın bilgelerin bile tümüyle anlayamayacağı kadar büyük olduğunu öğretir. Bu aynı duyarlılığı bütün Budist yazında görebiliriz. Çünkü Budistler için ego, anlamanın önündeki en büyük engellerden biridir. Nihayet, Gandalf Frodo'ya onu bağımsızlığa teşvik edecek şekilde rehberlik eder. Frodo'ya talimatlar verir, fakat onu zorluklarla kendi başına mücadele etmeye bırakır. Örneğin, *Yüzüklerin Efendisi*'nin film versiyonunda Gandalf Yüzük Taşıyıcısı'ndan Caradharas'dan ayrılıp Moria Madenleri'ne gidip gitmemelerine karar vermesini ister.

Tolkien, Gandalf aracılığıyla yalnızca bilgelerden öğrene-

bileceğimiz şeyler olacağını değil, yanı zamanda iyi bir usta olmanın ne anlama geldiğini gösterir. İyi bir ustanın öğrencisini baskı altına almaktansa, bağımsızlığı ve kişisel gelişimi desteklediğini gösterir. Açık ki bu, Gandalf'ı, kendinden mevkice aşağıda olanları sürekli olarak köleleştirme amacını güdüp onlara bilgelik ve otonomi elde etmelerinde yardımcı olmayan şeytani usta Sauron'dan ayırarak iyi bir usta kılar.

Frodo'nun üçüncü ustası Aragorn'dur. Aragorn, Frodo'ya dersler vererek öğreten Gandalf'tan farklı olarak, örneklerle öğretir. İlk karşılaşmalarında bile Frodo Aragorn'da özel bir şeylerin olduğunu fark eder. Frodo onu dikkatle izler ve sadece izleyerek ondan çok şey öğrenir. Aragorn bir cesaret, bağımsızlık ve dava adamı örneğidir. O bir usta olarak yalnızca önemli kişisel özellikleri temsil etmekle kalmaz, bir ustanın sadece geleneksel derslerle değil, davranışlarla da öğretebileceğini kanıtlar.

Frodo'nun dördüncü ve son ustası Sam'dir. Sam Frodo'nun arkadaşıdır, fakat aynı zamanda onun hizmetkârı ve Mordor seyahatinde yol arkadaşıdır. Her ne kadar Frodo'ya *Yüzüklerin Efendisi* boyunca "Efendim" diyen kişi Sam olsa da, Frodo Sam'den, en az Sam'in ondan öğrendiği kadar çok şey öğrenir. Sam Frodo'ya hem tartışma hem de örnekler yardımıyla öğretir. Frodo'ya kendi benliğini hiçe sayan bağlılığı ve güçlükler karşısında sergilediği azmiyle, Frodo'ya sadakati, alçakgönüllülüğü ve karakter sahibi olmayı öğretir. Bunun örneklerinden biri, yüzme bilmeyen Sam'in, Parth Galen'da Kardeşlik'i terk etmeye çalışan Frodo'yu bırakma yerine boğulma tehlikesini göze almasıdır. (YK, s.469)

Sam, Frodo için özellikle ilginç bir "usta"dır, çünkü böyle bir rol için en son aday gibi görünür. Bilgili olamayacak kadar basittir, Yüzük Taşıyıcısı'nın prestijinden, bir büyücünün gücünden, Aragorn'un asil kanından yoksundur. Bununla birlikte Tolkien Sam'in bu rolünü *İki Kule*'nin 10. Bölümü'nün başlığını "Efendi Samwise'ın Seçimi" başlığıyla aşikâr kılar. Dikkatimizi "Efendi Samwise" deyişine çekerek bize, rehber-

liğin çoğu zaman hiç beklenmedik kaynaklardan geldiğini ve öğretmenlerin en mütevazısından bile bir şeyler öğrenebileceğimizi hatırlatır.

Zen Budist yazında, basit insanların öğretileri veya çizdiği örneklerle aydınlanmaya ulaşan ustalar hakkında birçok hikâye vardır. Örneğin Dogen'in doğru usta arayışı onu Japonya'dan Çin'e götürür, burada en olmadık usta ile karşılaşır. Hikâyeye göre Dogen'in Çin'e getiren botta yaban mantarları vardır. Bir Ch'an (Zen) tapınağında bir aşçı, mantarları satın almak için bota gelir. Bu aşçı Dogen'in zor sorularını yanıtlar ve onun ustası haline gelir. Bunun gibi yüzlerce hikâye vardır ve hepsi de usta ile çırak arasında soru cevaplara yer verir. Hemen her örnekte, öğrenci aydınlanma yolunu kendi başına bulamayan biridir. Bir ustanın rehberliği, belirli bir öğrenciye ve onun gelişim düzeyine uygun bir ustanın rehberliği vazgeçilmezdir. Burada Tolkien ve Budizm, yalnızca bir ustanın önemi konusunda değil, belki en önemlisi, doğru zamanda doğru ustanın gerekliliği konusunda hem fikirdir.

İyinin ve Kötünün Ötesinde: Tolkien ve Taoizm

İyi ve kötünün savaşı *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki, tartışmasız en önemli temalardan biridir. Gerçekten de, daha önceki bölümlerde gördüğünüz gibi bu tema okuyucuya, Tolkien'in doğanın karşıtlık içinde kişileştirilmesi yoluyla iletilir. Doğu düşüncesini azcık bilen herkes için, Tolkien'in karşıt güçler hakkındaki vurgusu, yin ve yang'ın iç içe geçmiş olduğu Toa sembolünü hatırlatır. Bununla birlikte soru, Tolkien'in karşıt güçler görüşünün gerçekten Taoizmle paralel olup olmadığıdır.

Taoizme göre bütün her şey yin ve yang kozmik ilkelerinin bir uzlaşımı veya bu ikisinin bir bileşimidir. Yin ve yang birbirine zıt güçlerdir. Yin karanlık, edilgenlik, dişillikle ilişkiliyken, yang ışık, ekinlik ve erillikle ilişkilidir. Taoistler

uyum ve iyiliğin, yin ve yangın Tao sembolünde gösterilen dinamik denklik durumuna eriştiği zaman var olduğuna inanır. Sembolde yin yangın içsel bir unsuru, yang da yingin içsel bir unsuru olarak gösterilir. Aradaki ilişki karmaşık bir ilişkidir. Taoistler için kötülük yin ve yang arasındaki bir dengesizliğin sonucu olarak ortaya çıkar.

Tolkien, bazı açılardan Taoizmde gördüğümüz karşıtlıklar görüşüne benzer bir görüşü benimser gibidir. Özellikle, *Yüzüklerin Efendisi* boyunca birçok yerde, birbirine karşıt güçler hemen hemen bir denge içindedir. Tıpkı Taoistler gibi güçlerden biri ışıkla, diğerini karanlıkla ilişkilendirir. Dahası her iki kuvvetin temsilcileri arasında bir tür denge vardır. Örneğin Karanlığın Dokuz Kara Süvarisi'ne karşılık, iyiliğin Dokuzları vardır. Nihayet, gelecek hakkında yapılan bir konuşmada, elf Haldir, iki güç arasındaki dengenin "ateşkes" şeklinde var olmaya devam edebileceğini ileri sürdüğünde, güçler arasında bir dengenin varlığından bahsedilir. (YK, s. 399)

Tolkien birbirine muhalif ışık ve karanlık güçleri arasında belirli bir dengenin var olduğunu ileri sürse de, Tolkien'in bakış açısıyla Taoizmin bakış açısı arasında hayati farklar vardır. Gerçekten de, Tolkien'in metinleri akla Tao sembolünü getirse de, Tolkien'in ve Taoizmin zıtlar hakkındaki görüşleri arasında benzerlikten çok farklılık vardır.

Tolkien'in zıtlar görüşü ile Taoizmin zıtlar görüşü arasındaki en temel fark, Tolkien'in zıt güçler arasında bir dengenin olduğu bir zamanı betimlemesine rağmen, bu dengenin her zaman var olmadığını ve alt edilmesi gerektiğini açık bir biçimde ifade etmesidir. Tolkien karanlığın güçlerini yeryüzü üzerine çökmüş olan ve bütün iyi şeyleri tehdit eden bir "gölge" olarak betimlediği sürece, bu zıt güçler arasında bir "ateşkes"in amaç olmadığı açık hale gelir. Tolkien bu iki zıt güç arasındaki ilişkiyi daha ziyade kazanılması gereken bir "savaş" (İK, s.389) olarak betimler. *Yüzüklerin Efendisi*'nde amaç Karanlığın Güçlerini alt etmektir, onlarla uzlaşmak değil. Doğanın zıt güçlerinden birini alt edilmesi gerektiğine

dair bir konumlanış Taoizmin ilkeleriyle uyuşmaz.

Tolkien'in Karanlık Güç'ü olumsuz kişileştirmesi de onun bu iki güçten birini ötekinden üstün tuttuğunu açık bir biçimde kanıtlar. Tolkien Karanlık Güç'ü kötülükle, ışığın güçlerini ise iyilikle ilişkilendirir. Her ne kadar ışığın iyilikle, karanlığında kötülükle ilişkilendirilmesi Batı'da hayli yaygınsa da, Taoistler yin ve yang kozmik güçlerini bu şekilde karakterize etmez. Her ne kadar yini karanlıkla, yangı ise ışıkla ilişkilendirseler de, biri iyi, öteki kötü denemez. Taoistler kozmik ilkelerinden birinin kötülüğün kaynağı, ötekinin ise iyiliğin ta kendisi olduğu görüşünü benimsemezler. Taoistlerin yin ve yang arasında bir denge kurulmasına verdiği önem dikkate alınırsa, bu ilkelerden birinin kötülükle ilişkilendirilmesi, kaçınılmaz olarak kötülüğün bir gereklilik olduğu anlamına gelir ki, Taoistler böyle bir şeye inanmazlar.

Kötülük daha ziyade Tao'daki bir dengesizliğin ve uyumsuzluğun sonucudur. Taoistler hem yinin ve yangın doğanın en iyi şekilde işlemesi için gerekli olduğuna inanır. İyiliğe ancak bu ikisinin dengesiyle erişilebileceğini ileri sürerler. Gerçekten de bu durum, Tolkien'in savaş metaforunun açık kıldığı başka bir önemli farktır. Tolkien iyiliği ışıkla, kötülüğü de karanlıkla tarif ettiği için, doğadaki uyuma ancak onun düşmanının, Karanlık Güç'ün alt edilmesiyle ulaşılabileceğini iddia etmek zorundadır. Oysa Taoistlere göre uyum bu iki zıt gücün denge durumunda ortaya çıkar ancak. Bu yüzden Tolkien'in iyilik ve uyumun ancak Karanlık Güç'ün alt edilmesinin ardından ortaya çıkabileceğini söylediği yerde, Taoistler bu iki kozmik güçten herhangi birinin yıkımının doğal uyumu yok edeceğine ve kötülük yaratacağına inanır.

Tolkien'in zıtlıkları ile Taoist zıtlıklar arasındaki başka bir fark, Tolkien'in güçlerini kişileştirmesi, ancak Taoistlerin bunu yapmamasıdır. *Yüzüklerin Efendisi*'nde karanlık gücün temsilcisi belirli bir kişidir. Her ne kadar emrinde birçok başkaları olsa da, "Karanlıklar Efendisi" olarak betimlenen kişi Sauron'dur ve yeryüzünü kaplayan karanlığın kökeni önce-

likle odur. Aynı şekilde Gandalf, her ne kadar tek temsilci olmasa da, ışık ve iyiliğin temsilidir. Taoistler her ne kadar yin ve yangın bireylerde bulunabileceğine inansa da, yin ve yang güçlerini kişileştirmezler. Yin ve yang tümüyle "kişisel olmayan doğal güçlerdir." (5) Tolkien'in zıt güçler görüşüyle Taoizminki arasındaki son fark, bu zıt güçlerin birbirleriyle ilişkisine dairdir. Tao sembolünün temsil ettiği üzere, Taoistler yin ve yang kozmik güçlerinin birbirlerinden ayrılamaz olduğun inanır. Tao sembolü bu inancı gösterir: çünkü yinin içinde yangın, yangın içinde yinin tohumu vardır. Toistler yin ve yangın birbirlerine bağlı olduklarına, hatta birbirlerinden geldiklerine inanır.

Bu makalede göstermeye çalıştığımız gibi, *Yüzüklerin Efendisi*'nin bazı özellikleri akla Budist-Taoist gelenekte var olan fikirleri ve temaları getirse de, yakından bir inceleme, bu benzerliklerin bir çoğunun sadece görünüştü olduğunu ortaya çıkarıyor. Aslına bakılırsa, Tolkien ile Taoizm arasındaki mevcut benzerlikler her ne kadar çarpıcı olsa da, hayli yüzeyseldir. Bununla birlikte, araştırmanın sonunda Budist ve Taoist gelenekle ilgili birçok paralellik var olmaya devam eder: Özellikle doğa üzerine genel vurgu ve usta-çırak ilişkisine verilen önem. Son tahlilde, Budizm ile Taoizmi *Yüzüklerin Efendisi*'ni birbirine bağlayan köprüyü, ancak, doğa ve insanlığa dair temalarda buluyoruz.

On Dördüncü Bölüm Notları

(1) Özellikle fantezi eserlerinde. Tolkien'in ağaçların bilinçli ve his sahibi yaratıklar olduklarına veya kartallar ve atlar gibi hayvanların konuşup konuşmaları anlayabildiğine şahsen inandığını ileri sürmüyoruz.

(2) Dogen, Mountains and Water Sutra in Moon in a Dewdrop (San Francisco: North Point, 1985), s. 97.

(3) Bu konuda daha fazla tartışma için bakınız: T.P. Kasulis,

Zen Action, Zen Person (Honolulu University of Hawaii Pres, 1981). Burada Kasulis, düşünmeyi, düşünmemeyi ve düşünmesizliği [thinking, not thinking ve without thinking] birbirinden ayırır. Her ne kadar insanlar kendilerini düşünmeyle (örneğin reflektif düşünceyle) ilişkilendirse de, Kasulis'a göre, bu reflektif düşünme şeylerin otonom özleri olduğuna ve dolayısıyla temelde birbirleriyle bağlantı içinde olmadığına dair yanlış bir izlenimi teşvik eder. Bu yüzden reflektif düşünme, anlama ve aydınlanmanın önünde bir engeldir, çünkü şeylerin gerçek doğasını gölgeler.
(4) Daisetz T. Suzuki, Zen and Japanese Culture (Princeton: Princeton University Press, 1970), s.269.
(5) Fung Yu-Lan, A Short History of Chinese Philosophy (New York: Macmillan, 1948), s.142

15

Brownskirts: Faşizm, Hıristiyanlık ve Ebedi Kötülük

J. LENORE WRIGHT

> Hayat benim için bir yolculuktur. Bir amaç sahibi olmak ve bu amaca ulaşmakla ilgili bir şey değildir. Asıl mesele yolculuğun kendisidir.
>
> ... Hayatın bir yere ulaşmak ve orada takılmak olduğunu sanmıyorum. O sürekli genişleme ve yeni bir yere ulaşmak için tekrar tekrar denemedir ve asla durmaz. Renklerinizin ortaya çıkması ve onları göstermektir.
>
> GEENA DAVIS(1)

J.R.R. Tolkien asla ünlü olmayı beklemiyordu. İstemeden doğruluk savaşçısı haline gelen kahramanı Frodo gibi, onun için karakter ünden daha önemliydi. Fakat hasbelkader ünlü olmuştur; Hamfast Gamgee "Gaffer"ın söyleyediği gibi, "ün ünlülerin yaptığı şeydir." Tolkien'in eseri Peter Jackson'un *Yüzüklerin Efendisi* film versiyonundan internet chatlerinden moda tasarımlarına kadar birçok şeye ilham kaynağı oldu. *Yüzüklerin Efendisi* tartışma sayfaları dünyanın her yerinden katılımcılarla doldu. *New York Times*'ın 8 Ağustos 2002 nüshası, İngiliz tasarımı olan bir çocuk çadırını "Küçük Hobbitiniz İçin Uygun Bir Baraka" sloganıyla reklam olarak kullan-

dı. Dünyaca ünlü moda tasarımcısı Vivienne Westwood bile, Tolkien'den etkilenmiş görünüyor. CNN'nin "Fashion Report"unda 2002 koleksiyonunu "ağaçsı" ve "erdemli" olarak tarif ediyor. Pelerinler ve kat kat kumaşlar, gri, kahverengi ve yeşil tonlar bu özel çizgiyi gösteriyor.

Frodo'nun vazifesi gibi Tolkien'in ünü de ironi ile doludur: o ün istemedi; ün onu istedi. Kendi sözlerine bakılırsa, *Yüzüklerin Efendisi*'ne başladığında, günümüz kültürü için bir alegori yazmak gibi bir niyeti yoktu.

> İç anlam veya "mesaj" konusuna gelince, yazarın kesinlikle böyle bir niyeti yoktur. Ne günümüze bir alegori vardır ne de konusal bir yakınlık... Şahsen bütün alegorilerden nefret ederim... Okuyucunun düşüncesine ve tecrübesine yönelik zengin uygulanabilirliğiyle tarihi yeğlerim. Sanırım birçok kişi "alegori" ile "uygulanabilirlik"i birbirine karıştırıyor; oysa birincisi yazarın kesin amacında saklıyken, diğeri okuyucunun özgürlüğünde ikamet eder. "(YK, s.x)

Bu sözcüklerde Tolkien'in bir ricası saklıdır: Lütfen beni bir peygamberle karıştırmayın! Fakat istemesek de onun dünyasında kendimizinkini görürüz. Enron ile WorldCom'un iflasına katkıda bulunan açgözlü şirket yöneticileri bize, yağma için savaşan orkları hatırlatır. Martha Stewart'ı işaret eden ticaret skandallarına dair haberlerde, o bizim için kendisine ait olmayan 'iyi şeyler'in peşinde koşan zavallı yaşlı Smeagol'u temsil eder. Güney Amerika'daki tropik yağmur ormanlarının yakılması ve yıkılması, korkutucu bir biçimde goblin Saruman'ın eliyle gelen çevresel felakete benzer. Tolkien'in hikâyesi, günümüz kültürünün anlatısal tarihini biçimlendirmiş olan ve biçimlendirmeye devam eden temalarla oynar. Onun hikâyesi bizim hikâyemizdir. Fakat acaba bu hikâyenin felsefeyle alakası nedir?

Martha Nussbaum *Love's Knowledge* adlı kitabında buna

kısmi bir cevap verir. Nussbaum, edebiyatın felsefeyi, ona içinde yaşayacağı bir ceset, bir beden vererek insanlaştırdığını ileri sürer. Felsefe bu insanlaştırma sürecinin dışında hayat tecrübesinden kopuk ve bağlantısız olarak kalır. Dahası edebiyat, eylemleri insanların yaşanmış tecrübelerini canlandıran karakterleri betimleyerek, bize insani eylemin felsefi –etik, estetik ve ontolojik– boyutunu gösteren bir mercek sunar. Eğer bu doğruysa, Tolkien'in karakterlerinin Batı felsefesini insanlaştırdığı ve netleştirdiğini söyleyebiliriz.

Mağaranın Dışına Yolculuk

Batı felsefesinin anlatısı bir yolculuk anlatısıdır. Bir arada ele alındıklarında, Batı düşüncesinin tarihini biçimlendiren anlatılar, iki genel türde yolculuk motifleri yansıtır: dünyaya doğru dışsal yolculuk ve benliğe doğru içsel yolculuk. Birincisi –yani dışsal yolculuk– yolculuk anlatısında genellikle kötünün işe sokulmasıyla ortaya çıkan bir dizi çatışmayla karakterize edilir. (2) İkincisi –içsel yolculuk– bir insanın ya kendi kendisiyle (iç psikolojik savaşlar olarak) veya bir başka karakterle yüzleşmeleri yoluyla karakterize edilir. Bu yüzleşme, genellikle aşk gibi genellikle güçlü bir duygu veya kuvvetle harekete geçirilir ve bir karakterin mücadele ettiği birlikle son bulur.

Batı düşüncesinin en ünlü yolculuklarında biri (*Thelma ve Louise* filminden çok önce), Aziz Augustinos'unkidir. Augustinos İtiraflar adlı otobiyografisinde, Kuzey Afrika'daki çocukluğunu, Kartaca, Roma ve Milano'da retorik öğreterek geçirdiği yetişkinlik yaşantısını ve nihayet Hıristiyanlığı kabul edilişiyle Hippo Piskoposluğuna yükselişini anlatır. Onun hayat hikâyesini okurken, aynı anda, Hıristiyan Tanrı'nın üçlü imgesinde bulunmuş bir "hakikat" vizyonuna felsefi yolculuğuna da tanık oluruz. Augustinos'un Hıristiyanlığı kabul edişinin hikâyesi, Platon'un Devlet'inin VII. Kitabı'nda bulu-

nan Mağara Meseli'nden büyük ölçüde faydalanmıştır. Mağara Meseli, karanlık bir mağaradaki zincirlerinden kurtularak güneş ışığı ve "gerçek" nesnelerle dolu bilinmeyen bir dünyaya çıkan bir kölenin hikâyesini anlatır. Köle mağaranın ötesindeki dünyayı tanıdıkça, gölge imgelere olan bağlılığını koparır ve ebedi "formları", bütün hakiki ve bilinebilir olanın kaynağını tasdik eder. Platon Phaedrus'ta bu tecrübeyi epistemolojik açıdan anlatır, bütün insan ruhlarının vaktiyle "formlarla" birlik içinde yaşadığını ve gerçek varlığın mutlak ve bozulmamış durumu içinde bilincinde olarak, "güzel" ve "iyi"yi seyrettiğini ileri sürer.

Platon'un adımlarını takip eden Augustinos dünyadaki iyiliği ve güzelliği anlamaya çalışır. Yolculuğuna putperest Roma mağarasından dışarı, iyi ve kötüye dair maddeci bir felsefe olan Manihaizme sarılarak çıkar. Manihaist bir hizbin ruhani rehberi Faustus ile karşılaştıktan sonra astroloji ve ardından "akademik" şüphecilikle flört eder. En son da Aziz Ambrose'un vaazlarıyla Hıristiyanlıkla tanışır. Ambrose ona kutsal metinleri nasıl anlaması gerektiğini öğrettikten sonra, Augustinos kendini Tanrı'nın imgesinde görür ve iman yolculuğuna başlar.

Daha önce dile getirdiğimiz gibi bir yolculuk bir yerden başka bir yere yapılır. Fakat tüm yolculuklar illa da mekân veya zaman içinde yapılmaz. Tıpkı Aziz Augustinos'un Manihaizmden Hıristiyanlığa yaptığı yolculuk gibi, birçoğu ruhani niteliktedir. *Pleasantville* filmindeki, bakıcı kuralların boğucu peçesi hayatlarından uzaklaştırıldığında gerçekliğin güzelliğini gören kasaba halkının yolculuğu gibi entelektüeldir. Bir yolculuk her ne kadar –entelektüel, ruhani, fiziksel veya psikolojik– hareketi gerektirse de, yolculuk hedefe varmaktan daha önemlidir. Bilbo'nun dile getirdiği gibi "Her avare kaybolmuş değildir." (YK, s. 278) Gerçekten de hareket çeşitli derecelerde özgürlük gerektirir, fakat bir insanın fiziksel mekânından veya gerçekliğe dair bakışından uzaklaşması için en azından iki tür özgürlük gerekir: maddi mülki-

yetten özgürlük (köklerinden kopup yola çıkma özgürlüğü) ve çelişkili vazifelerden özgürlük.

Yüzüklerin Efendisi'ndeki Frodo'nun mağaranın dışına yolculuğu, Shire'ın dışına yaptığı yolculuktur. Yolculuk hakkında gerekli gereksiz endişelere kapılır ve onu gerektiğinden daha fazla erteler. Her ne kadar uzun zamandan beri seyahat etmeyi istese de, evini bu koşullar altında terk etmenin "sürgün" olduğunu itiraf eder. (YK, s.75) Frodo Bilbo'nun bir insanın kendi evini terk etmesinin tehlikeli bir iş olduğuna dair uyarısını hatırladıkça, dışsal yolculuk ona daha zor gelmeye başlar. Frodo'nun kendi mağarasının dışına attığı ilk adımı, Gandalf'un yüzüğün geçmişini anlatmasıyla başlar ve Frodo yüzüğün imhasında oynayabileceği rolü kavrar. İkinci adım, Frodo, Bilbo'nun evini ve eşyalarını hiç haz etmediği akrabaları Sackville-Baggins'lere satmasıyla atılmış olur. (YK, s. 69-74) Üçüncü adım ise Elrond Frodo'ya yüzüğün yükünden kurtulmayı teklif ettiğinde atılmış olur. "Frodo bütün yüzlere baktı fakat yüzler ona doğru dönmemişti. Bütün Divan, sanki çok derin düşüncelerdeymiş gibi gözleri yerde oturuyordu..."

"Sonunda zorlukla konuştu ve sanki cılız sesini başka biri kullanıyormuş gibi kendi sözlerini duyarak hayret etti. 'Yolu bilmesem de,' dedi, 'yüzüğü ben alıyorum.'" (YK, s.328)

Frodo ve hobbit arkadaşları Shire'dan giderek uzaklaştıkça, yeni kimlikler geliştirirler. Her ne kadar hobbitler korkaklıkları ve edilgenlikleriyle ünlüyse de, Sam, Merry ve Pippin korkularıyla yüzleşir, savaşın dehşetlerine göğüs gerer ve çeşitli çarpışmalara bizzat katılırlar. Fiziksel ve psikolojik yaralar alırlar, bu yaralar iyileştikçe onları daha güçlü, daha cesur ve daha özgüvenli kılar. Maruz kaldıkları yaralanma ve iyileşme sürecinin bir sonucu olarak, kendilerini doğal içgüdülerinden ve hobbitimsi arzularından koparırlar. Ancak bundan sondadır ki fiziksel yolculukları varoluşsal bir yolculuğa dönüşür. Bu dönüşüm gerçekleştikten sonra, kendilerine dair algıları vazifeleri ile uyumlu hale gelir ve Nitzsche'nin "olduğun kişi haline gelmek" dediği şey gerçekleşir.

Her ne kadar Frodo'un yüzüğü Mordor'a taşıma kararı açık bir zorlama sonucu alınmamış olsa da, seçimi insan özgürlüğünün sınırlarını gösterir. Özgürlüğü bir sorumluluğa sıkı sıkıya bağlanmakla kalmamış, birbirinden bağımsız iki istenmeyen tercihten birini yapmak zorunda kalır (bu, birçok tarihsel durumu biçimlendiren bir seçimdir). Frodo'nun Yüzük Taşıyıcısı haline gelmesinin bir nedeni, amcası Bilbo'nun yüzüğü Smeagol'dan (Gollum) kanunsuz bir şekilde alınış ve ona miras bırakmış olmasıdır. Açık ki Frodo'nun seçimi yalnızca kendini ilgilendiren bir seçim değildir; Kıyamet Çatlağı'nın nerede olduğunu bilmemesi ötekileri, ona yardım etmeye mecbur bırakır. Yüzük'ü taşıma kararı, onun sadece Yüzük'ü yok etmekle sorumlu olmakla kalmayıp, ona vazifesine ulaşmada yardım eden diğerleri içinde sorumlu olmak anlamına gelir. Ve Frodo'nun Yüzük'ü yok etme kararı, Yüzük kardeşliği'ni yaratan, üretken bir karardır. Kardeşlik'i Frodo'ya bağlar ve onları Mordor'a seyahatinde Frodo ile birlikte yolculuk yapma özgürlüğünü verir. Demek ki Frodo'nun Yüzük'ü taşıma görevini üstlenmesi, Kardeşlik içinde bir özgürlük yaratmayı üstlenmektir.

Benliğe Doğru Yolculuk

Tolkien'in yolculuk motifi, tıpkı felsefi bir soruşturma gibi, iki yönde ilerler: o hem yanılsamanın karanlık mağarasından dışarı bilinir gerçekliğin ışığına doğru, hem de benliğin maskesinden yüz çevirip, en derindeki psikeye yapılan bir yolculuktur. İçe, psikeye yapılan yolculuk, otantik insan varoluşu yapısının bir parçası olan bir varoluşsal özgürlük varsayar. Karakterlerin kendi psikelerinin içsel soruşturmaları, kökten özgürlüğe doğru bir yolculuk, hayatın herhangi bir sonuç getirmeyen bireyler ve herhangi bir amaca veya anlama sahip olmayan olaylarla dolu olduğunun kabulüdür. Heidegger'in ayak izlerini takip eden filozof Charles Taylor "Benli-

ğime dair duygum büyüyen ve dönüşen bir varlık ihtiva eder... O büyüyen ve dönüşen bir varlıktır. Kendimi ancak olgunlaşmalarımın, gerilemelerimin, alt edişlerimin ve yenilgilerimin bir tarihi aracılığıyla bilirim," der. (3)

On yedinci yüzyılda yolculuk motifi, Fransız filozofu Rene Descartes'ın elinde yeni bir değerlendirmeye tabi tutuldu. Descartes için "hakikate" yapılan –Platon'un iyiye bağladığı, Augustinos'un Tanrı'ya yeniden birleşmede var olduğuna inandığı– yolculuk doğuştan fikirlerin içsel bir temaşasıydı. Descartes genç bir askerken "mahkemeleri ve orduları ziyaret ederek, çeşitli mizaç ve mevkiden insanların arasına karışarak, çeşitli tecrübeler toplayarak," (4) çok gezmiş ve Otuz Yıl Savaşları'nın katliamlarına tanık olmuştu. Ne var ki sonunda insanın kendini fethetmesinin dünyayı fethetmekten daha kolay ve daha değerli bir amaç olduğuna karar vermiş ve "kendi içimde araştırmalar yapıp takip etmem gereken yolları seçmede zihnimin bütün güçlerini kullanma[ya]" (5) azmetmişti. Ve Descartes'ı benliğin derinliklerine doğru takip ederek cogito'yu, düşünen şeyi, insan zihninin sembolik özünü öğrendik.

Descartes inancın zayıf temellerini yıkmak için bir yöntemsel kuşku sistemi yaratır ve kullanır. Daha önce inandığı her şeyden kuşkulanarak, duyularımızın bizi sistematik olarak aldatabileceğini gösterir. Demek ki, bilgi duyusal tecrübeye değil, zihinsel bir sürece, fikirlerin temaşasına götüren süreçlere dayandırılabilir. Gerçekliği mutlak bir biçimde ve kesin olarak bilmek için, inançlarımızı en mahrem tecrübelerimize ve doğuştan fikirlerimize dayandırmalıyızdır. Descartes gibi, Yüzük Taşıyıcısı ve arkadaşları da içsel yolculuk tarafından dönüştürülmeyi umuyorlarsa, hatalı inançlarından ve varsayımlarından kurtulmalıdır.

Tıpkı kendilerini varoluşsal kuşkudan kurtarmak ihtiyacını hisseden, fakat kökten özgürlüğü kucaklama istencinden yoksun olan birçok düşünür gibi, Boromir de kendi felsefi dönüşümüne ve özbilgisine ancak Aragorn'a "Frodo'dan yüzüğü almaya çalıştım... Çok üzgünüm. Cezamı çektim... Elve-

da Aragorn. Minas Tirith'e git ve halkımı kurtar! Ben yenik düştüm!" (İK, s.12) diye itiraf ettikten sonra erişmiştir. Çünkü Aragorn onu şöyle yanıtlar. "Hayır!.. Sen kazandın. Pek az insan böyle bir zafer kazanmıştır. Huzur içinde ol!" Boromir, halkını koruma dileğinin ağır yükü altında ülkesinin Düşman'larını yok etmek için Yüzük'ü kullanma derin arzusuna teslim olur. Bu arzusuna köleliği onu kendi ölümünü getirir.

Kölelikten özgürlüğe geçişte temel bir adım, kişisel dönüşümdür. Bir kez kendimizi iç zincirlerimizden kurtardıktan sonra, artık bireyler olarak gelişmekte özgürüzdür. Örneğin Gandalf'ın "Kır Gandalf"tan "Ak Gandalf" dönüşümü, Moria'nın derinlerinde bir Balrog ile savaşı sırasında başlar. *İki Kule*'de tekrar ortaya çıkınca, yeni bir başlangıcı, yenin bir günün doğuşunu temsil eder. Aragorn'un Gamling'i teskin ettiği gibi, "şafak insanın umududur." (İK, s.152) Kişisel dönüşüm yaşayan diğer karakterler arasında "Yolculuğuna "kolcu" olarak başlayan ve sonunda "Kral Elessar" dönüşen Aragorn ve "Efendi Samwise"a dönüşen Sam Gamgee vardır. (6) Fakat diğer karakterler asla böyle dışsal bir başarı kazanmazlar. Örneğin, Smeagol, her ne kadar Frodo'nun kendini adamış bir müridi rolünü oynasa da, örümcek benzeri korkunç yaratık Shelob'un yardımıyla gizli gizli yüzüğü ondan alma planları yapar.

Tolkien Sam ile Frodo'nun fiziksel yolculuklarının, zaman ve tarihin koşullarıyla onlar için bir anlamda önceden belirlendiğini ima eder. Fakat aynı zamanda varoluşsal yolculuklarının –yolculuğun her bir unsurunu seçmeleri veya inkâr etmelerinin– kendi seçimlerine kaldığını da ima eder. Yolculuğu kabul etmeyi –Nietzscheci evet-deyici olmayı– seçerek, hayatın "en tuhaf, en ciddi sorunlarını, hayatın tüketiciliğinden sevinç duymayı" (7) seçerler. Sam ve Frodo, tıpkı evet-deyici gibi kendi tarihlerini ve kendi doğaları olarak kabul ettikleri şeyi alt ederler. Bundan sonra, ancak ve ancak bundan sonradır ki vazifelerini yerine getirir ve varoluşsal özgürlüklerine kavuşurlar.

Smeagol ile Saruman ise hobbitlerden farklı olarak hayırdeyicilerdir, kendi başarısızlıklarına dövünür, kendi yaralarını yalar ve kendine acımanın batağına gömülürler. Smeagol Yüzük'ü yitirdiği halde onun bir kölesi kalmaya, yiyecek, rahat ve güven eksikliğinden dolayı kendine acımaya devam eder. Saruman Gandalf'ın acımasını, arkadaşlığını reddeder ve "Yo, lütfen bana gülümseyerek bakmayın! Ben sizin çatık kaşlarınızı tercih ederim" (KD, s. 292) der. Gandalf bunu "Saruman'a ne yazık! Korkarım artık onun için başka bir şey yapılamaz. Tamamen kurumuş!" (KD, s. 293) diye yanıtlar. Smeagol da Saruman da otantik olmayan, yalnızca geçmişe ve şimdiki zamana bağlanmış, geleceğin ihtimallerini reddeden veya Heidegger'in bir insanın "Varlık-potansiyeli" dediği şeyi tanımayan hayatlar yaşarlar. Otantik olmayan karakterler "hepimizin sahip olduğu ve genellikle korkuyla çekildiğimiz putlardan"(8) özgürleşmeyi reddederek, sadece geçmişle tanımlarlar. Tolkien'in küçük hobitleri, doğaya ve tarihe karşı çabalarının yükü altında ezilmek yerine, özbilgilerine ve otantik hayatlarına doğru kendi yolculuklarını seçerler.

Birçok yolculuk anlatısı ya dışsal ya da içsel yolculuk anlatısı modellerini benimserken, *Yüzüklerin Efendisi* her ikisini de kullanır. John Dunne'nin işaret ettiği gibi Tolkien'in destanı "büyük bir yolculuk, iyi ve kötü arasında büyük bir çatışma ve savaş; aynı anda her ikisi birdendir." (9) *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki içsel ve dışsal yolculukların felsefi sonuçlarından faydalanarak, yalnızca geçmiş ile şimdiki zaman arasında tarihsel bir bağlantı kurmakla kalmaz, aynı zamanda geçmişle varoluşsal olarak yüzleşip onu onaylarız (Tolkien'in hikâyesi içinde kendimizi buluruz). İnsani tecrübenin hem varoluşsal hem tarihsel veçheleriyle yüzleşerek, çağdaş filozoflar olarak görevimiz (postmodern kültürün parçalı uçurumlarına bakmak ve orada anlam ve değerler bulmak) hakkında yeni bir şeyler anlamaya başlarız. (10)

Seyyahlar ve Rehberleri

Tolkien, *Yüzüklerin Efendisi* boyunca yolculuğu kahramansı bir macera olarak değil, bir "Arayış" olarak betimler. Büyük ve aşkın amaçlara sahip olan birçok arayış gibi hobbitlerin yolculuğu da beklenmedik ve istenmemiş bir yolculuktur. Tanıdıkları bir çevre olan Shire'da başlar ve çok kısa sürede içinde tanımadıkları topraklara yönelir. Sam ile Frodo'nun yolculuğu, tıpkı Çin efsanesi *Journey to the West*'teki kutsal Budist metinlerin peşindeki Maymun gibi, aylar sürer ve bir dizi çarpışma ve savaşı içerir. Ayrıca aşama aşamadır. Frodo yolculuğu ilk öğrendiğinde, Gandalf ona Kıyamet Çatlağı'nı bulma görevi sana düşebilir; belki de bu başkalarının vazifesidir: bilmiyorum. Fakat her halükarda uzun yolculuğa henüz hazır değilsin," der. (YK, s.73)

Sam ile Frodo tipik seyyahlara benzerler: biraz deli, zayıf iradeli ve kendileri ile yoldaşlarını tehlikeye atmakta çok isteksiz. Örneğin Frodo önündeki yolculuğu düşünür ve Gandalf'a şunları söyler:

> Elbette uzaklara gitmek bazen aklımdan geçerdi, ama bunu hep bir tail gibi düşünürdüm; Bilbo'nunkiler gibi, ya da daha da hoş, sonu hep huzurla biten bir macera. Fakat bu bir sürgün; tehlikeden, tehlikeyi peşimsıra sürükleyerek yine tehlikeye doğru bir kaçış olacak... kendimi çok küçük hissediyorum, kökünden sökülüp atılmış gibi ve...umutsuz. Düşman öyle güçlü ve korkunç ki. (YK, s. 86)

Bu arkadaşlar zayıf iradeli oldukları için rehbere ihtiyaç duyarlar. Tolkien'in Frodo ile Sam'e dair betimleri Ortaçağ hacısı Dante'yi ve rehberi Virgil'le birlikte cehenneme inerken onun duyduğu korkuyu andırır. Dante'nin korkusu Cehennem'in çeşitli yerlerinde karşılaştıklarıyla yüzleşemeyince onu etkisi altına alıp bayılması gibi Frodo da Yüzük'ün ar-

tan ağırlığı, kendine dair kuşkuları ve üzerindeki derin yorgunlukla mücadele eder. Tarihe baktığımızda felsefecilerin entelektüel mücadelelerinde öğretmenlerden ve rehberlerden yardım aldıklarını görürüz. Örneğin Platon, Sokrates ile karşılaştığında yazmış olduğu trajedileri gömer. Aristoteles, Platon'un akademisine katılır ve orada bir öğretmen olur. Aziz Augustinos, Aziz Ambrose'dan ruhani rehberlik alır. Aquinalı Thomas, Büyük Albert'den dersler alır. Kant "dogmatik uykusundan uyanmak için" Hume'dan yardım alır. Jean-Paul Sartre, Hannah Arendt ve Hans-Georg Gadamer, Martin Heidegger'in öğrenciliğinden geçer; Heidegger ise birçok şeyini Edmund Husserl'e borçludur.

Eğer bir (veya iki rehber) olmasa bir yolculuk neye yarar? Tolkien'in mitsel rehberi, özgürlüğü seyahatte bulan Gandalf'tır. Gandalf savaşa yardım etmek için sık sık Sam ile Frodo'yu yalnız bırakmak zorunda kalsa da, hobbit dostlarını asla yalnız bırakmaz, hem söz hem de davranışlarıyla onlara yardım eder. Gandalf hobbitlere rehberlik etmesi için Aragorn'u ayarlar. Daha sonra, Gandalf'ın "Gollum'un bile daha yapacak işi olabilir," bilge uyarısı sayesinde Gollum Sam ile Frodo'ya, Yüzük'ü yok etme umutsuz vazifelerinde onların en son rehberi olur.

Seyyahlar kelimenin klasik anlamında, kahramanlardan farklıdırlar. Hem antik mitoloji hem de modern destanlarda kahramanlar cesur, iri yapılı, genellikle soylu veya tanrısal bir atadan gelme, bazen büyüsel güçlere sahip, atletik, zeki, özel yeteneklere sahip ve sanatsal bilgisi olan (çoğunlukla müzik aletleri çalarlar) kişilerdir. Klasik Yunan örnekleri arasında, sevgilisi Ariadne'nin yardımıyla Knossos'taki labirenti koruyan Minator'u yenen Theseus, Homeros'un cesareti, kurnazlığı ve zarafeti ile en soylu ve en çok saygı duyulan kahraman olarak gösterdiği Odisseus vardır.

Sam ve Frodo ise bu kahramanlardan farklı olarak sürekli korku ve dehşet içindedirler; yolculukları umutsuzluğun gölgesi altındadır. Tıpkı bütün diğer hobbitler gibi fiziksel olarak

küçüktürler ve çoğunlukla çocuklarla karıştırılırlar. Ne soylu bir kandan gelirler, ne istisnai bilgilere sahiptirler, ne de zeki, becerikli veya atletiktirler. Onların güçleri kendilerini adayışlarında, azimlerinde ve amaca bağlılıklarında yatar. Klasik anlamda kahramanlar değillerdir; daha ziyade modern hacılara benzerler. Hüküm Dağı'na yolculukları sonuna yaklaşırken, vazifeleri bu çekingen seyyahı, karakterleri Yüzük'ün yetkesini yansıtan cesur ustalar dönüşmüşlerdir. Sam'deki bu dönüşümü en açık biçimde Shelob ile savaşında görürüz. Tolkien şöyle yazar:

> Sanki yılmaz ruhu bütün gücünü harekete geçirmiş gibi cam aniden ak bir meşale misali yanmaşa başladı... böylesine bir dehşet Shelob'un yüzünde yanmamıştı hiç... açıklığa doğru emeklemeye başladı... Sam üzerine gitti. Sarhoş bir adam gibi yalpalıyordu, ama üzerine gitmeye devam etti. Ve Shelob sonunda büzüştü, yenilgiyle küçüldü ve ondan kaçmak için koşarken sarsıldı, titredi. (İK, s.390)

Smeagol'u yakaladıklarında, Frodo'nun değişimin Sam'in gözünden görürüz. "Bir an için Sam'e sanki beyi büyümüş, Gollum da küçülmüş gibi geldi: Uzun, sert bir gölge, yüceliğini gri bir bulut ile gizleyen kudretli bir hükümdar ve ayaklarının altında sızlanan minik bir köpek." (İK, s. 256) Bireysel gelişimlerine rağmen, bu iki dost, Kıyamet Çatlağı'na yaklaştıklarında değişimlerinin hiçbir yararı olamayabileceğini fark etmeye başlarlar. Özellikle Sam, Yüzük'ü yok etmeyi başarsalar bile Mordor'dan canlı kurtulamayacaklarından korkar:

> Fakat Sam'in içindeki ümit sönerken, ya da söner gibi olurken, ümitsizlik yeni bir güce dönüştü. Sam'in o sade hobbit yüzü sertleşti, neredeyse aksileşti niyeti kesinleştikçe; sanki ne üzüntünün, ne yorgunluğun, ne de

sonu gelmeyen o çıplak millerin boyun eğdiremeyeceği taştan ve demirden bir yaratığa dönüşüyormuş gibi kol ve bacaklarında bir titreşim hissetti. (KD., s. 233)

Sam ile Frodo'nun karakter gücü seyyah olarak onların otantikliğinin kaynağıdır.

Bizim çağdaş "kahraman" kavramımızın kökenleri Yunan Yazını'nda betimlenen çatışmalardan, büyük tanrısal yaratıklar, tanrı-benzeri insanlar arasındaki savaşlardan gelir. Ölümsüzlük arzusu ile birlik ve ilahi güce duyulan ihtiyaçtan doğar. Bugün erişmiş olduğumuz zenginliğe ve teknolojik ilerlemeye rağmen, olağanüstü yaratıklar için duyulan ihtiyaç varlığını hâlâ sürdürmektedir. Peki Sam ile Frodo o zaman neden bu kadar sıradandır? Platon'un aşk üzerine diyalogu *Sempozyum*'unda, Diotima derin fikirlerin küçük bir kıvılcımdan geldiğini söyler. Tolkien de bize aynı dersi verir. Çocuklar kadar küçük mütevazı yaratıklar bile olağanüstü başarılara ulaşabilirler.

Bugün, olağanüstü olmak için sıradan insanlara ihtiyacımız olduğunu her zamankinden daha çok fark ediyoruz. Belki de Tina Turner'ın *Thunderdome* parçasındaki yakınışı doğrudur: "Kahramanlara ihtiyacımız yok." İnsanların insanca ve kırılgan olmasına ihtiyacımız var. Sam ile Frodo'nun sıradan olmasına, kahramansı olmamasına ihtiyacımız var. Tolkien'in isteksiz seyyahları bize, sıradan insanlar kendilerini iyiliğe adadıklarında, hayatın olağanüstü olabileceğini gösterir.

On Beşinci Bölüm Notları

(1) Tom Morris'in alıntısı, Philosohpy for Dummies (Forest City: IDG Books, Worldwide, 1999), s. 320
(2) John S. Dunne, "Myth and Culture in Theology and Literature: A Conversation with John S. Dunne, CSC.," Religion and Literature 25.2 (Yaz, 1993), s.83.

(3) Sources of the Self (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Pres, 1989), s.50.
(4) Descartes Yöntem Üzerine Konuşmalar, Sosyal Yayınları.
(5) a.g.e
(6) Yeni unvanların verilmesi ve isimlerin değiştirilmesi yolculuk anlatılarında seyyahların ilerleme gösterdiğine işaret eder. Bir doğu efsanesi olan Maymun'da, ana karakter Budalığın her merhalesinde yeni bir isim alır. "Yakışıklı Maymun Kral" olarak başlar yolculuğa, ardından Patriark Subodhi tarafından "Boşluğu Bilen" diye adlandırılır. Ve en son "Kavgayı Kazanan Buda" ismini alır.
(7) Friedrich Nietzsche, Putların Alacakaranlığı, Say Yayınları.
(8) Heidegger "The Quest for Being," Walter Kaufmann'ın Dostoyevski'den Sartre'a varoluşçuluk kitabından alıntı.
(9) Dunne, "Myth and Culture in Theology and Literature," s. 83
(10) Yolculuk motifleri içeren diğer –Batılı ve Batılı olmayan– metinler şunlardır: *Gılgamış Destanı, Ramayana Destanı,* Homeros'un *İlyada, Odissius*'u, Virgil'in *Aeneid, The Song of Roland, Tristan*'ı, Bunyan'ın *Hacıların İlerleyişi*'si, Dante'nin *İlahi Komedya*'sı, Chaucer'in *Canterbury Hikâyeleri,* Boccaccio'nun *Decameron,* Marquerite'nin *de Navarre's Heptameorn* ve Shakespeare'in *The Tempest*'ıdır.

16

Mutlu Sonlar ve Dini Umut: Bir Destansı Masal Olarak *Yüzüklerin Efendisi*

JOHN C. DAVENPORT

İlk bakışta, Tolkien'in hobbitler, büyücüler ve savaşçılara dair anlatısını sadece eğlenceli bir macera olarak okumak mümkün görünüyor. Kimileri ise eseri bir Hıristiyan alegori sayıyor. Bense Tolkien'in kendi şaheserinin, dini bir öneme sahip, bir destansı masal olduğunu ileri süreceğim. Özel olarak da, Tolkien'in hikâyesinin özel bir "mutlu son" ile bitmesini, bu mutlu sonun bize kötülükle mücadeleye yönelik çabalarımızın anlamsız olmadığı ve bu dünyaya nihai bir adaletin ve iyileşmenin geleceğini vaat eden Batılı dini vaadi çağrıştırmasını istediğini, ileri süreceğim. Bunu kanıtlamak için, Tolkien'in masal teorisini ve *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki Arthurcu romans modeli olan mutlu son anlayışını ele alacağım.

Din ve Mitoloji

Yüzüklerin Efendisi'nin esasen dini bir eser olup olmadığı konusunda uzun bir tartışma vardır. C. S. Lewis's *Chronicles of Narnia* eserinden farklı olarak, Tolkien'in kitabı açık bir Hıristiyan alegori içermeyip İncil ve Tevrat'a birkaç açık paralellikler içeren bir destandır. Bu yüzden Patrica Spacks

eserde "hiçbir açık doğaüstü yaptırım yoktur: *Yüzüklerin Efendisi* asla Hıristiyan bir eser değildir," der. (1) Gerçekten de Tolkien'in eserindeki birçok sembol, karakter ve hikâye, tanrıların hikâyelerini anlatan Eddas, İzlanda destanlarını içeren Kalevala, Alman Nibelung, eski İngilizce'deki ve Profesör Tolkien'in uzman sayıldığı Beowulf gibi Kuzey Avrupa mitolojileriyle daha yakındır. (2) Spacks'ın doğru bir şekilde işaret ettiği gibi, Tolkien'in Beowolf hakkındaki ünlü dersinde, ahrette kurtuluştan söz eden Hıristiyan kurtuluş vizyonu ile ölümümüzün kaçınılmazlığına rağmen kaosla kahramanca savaşma onur vizyonu arasındaki farkları vurgular: "Kuzey mitolojileri daha karanlık bir bakış açısını benimser. Bu mitolojide görülen insan ve canavarlar arasındaki mücadele, kaçınılmaz olarak, hep insanın yenilgisiyle sonuçlanır." (3) Dahası, diğer eleştirmenlerin de fark ettiği gibi, Tolkien'in eserlerinin çoğuna dokunaklı bir üzüntü nüfuz eder: *Yüzüklerin Efendisi*'nde her yerde düşüş motifleri, geri alınamaz kayıp ve geçmişin ihtişamının yitimi vardır. Bunu sadece Yüksek Elfler'in ölümünde, Gondor'un ihtişamının sönmesinde ve enthanımlarının yitirilmesinde değil, kitabın asıl konusu olan büyük mücadelede de görürüz. Migfer Dibi'ndeki şaşırtıcı zafere rağmen, Rohan halkının yaşlı karalı Theoden, hâlâ üzülmek için bir neden görür?

> "Yine de üzülmeliyim," dedi Theoden. "Çünkü cengin kaderi ne olursa olsun, bittiği zaman güzel ve ince duyulu olan birçok şey Orta Dünya'dan sonsuza kadar yitip gitmeyecek mi? (İK, s. 168-169)
>
> "Olabilir," dedi Gandalf. "Sauron'un kötülükleri tamamen iyileştirilemez; ya da hiç olmamış gibi yapılamaz. Fakat öylesi günler için verilmiş hükmümüz."

Spack'ın da işaret ettiği gibi, Tolkien'in dünyası "Tanrı'nın inayeti ihtimali" (4) de dahil olmak üzere Hıristiyanlıkla birçok paralellik içerir. Tolkien'in, *Yüzüklerin Efendisi* için

yazdığı bitmemiş giriş *Silmarillion* tek ve mutlak bir tanrı olan İluvatar ile başlar. İluvatar, geleneksel Hıristiyan hiyerarşisinde melekleri ve başmelekleri andıran ölümsüz varlıkları, Ainur'ları yaratır. Daha sonra onlarla birlikte bir ilahi müziğin kozmik senfonisi içinde Ea'yı ve onun yaratıklarını yaratır. Kötü ve iyi arasındaki mücadele, en yüksekte olanın, Ainur'un, Melkor'un (Hıristiyanlıkta Şeytan-Lusifer'e karşılık gelir, Morgoth diye de geçer) düşüşüyle başlar. Ainur kendisinin başlangıçta var olan müziğe gösterdiği uyumsuzluğun, İluvatar'ın göremediği, en son da yaşanacak olan daha yüksek bir uyuma hizmet ettiğini keşfeder. Bu yaratılış senfonisinin sonunda "uçurumlardan daha derin, gök kubbeden daha yüksek, İluvatar'ın gözünün nuru gibi delici bir akortla, Müzik sona erer." (S, s. 17) Tolkien burada, eserindeki diğer yerlerden çok daha açık bir biçimde, kendi dünyasına, mutlak bir kurtuluş, tanrıbilimcilerin eskatolojik son veya dünyanın son yargısı ve kusursuzlaştırılması vaadini verir. Bu vaat *Yüzüklerin Efendisi*'nde birçok yerde görülür; örneğin Gandalf'ın Denethor'a, Gondor'un Vekilharcı ona Gondor'un meselelerine karışma hakkını söylediğinde verdiği yanıt:

> "Hiçbir ülkenin, ne Gondor'un ne de büyük küçük başka bir ülkenin hükümranlığı bana ait değildir. Şu andaki haliyle dünyada tehlike içinde olan her kıymetli şey beni ilgilendirir. Kendi adıma ben, Gondor yok olacak olsa bile, gelecek günlerde zarafetle büyüyüp meyveler veren ve çiçek açan bir şey şu geceden geçebilirse, kendi görevimde tamamiyle başarısız olmamış olacağım. Çünkü ben de bir vekilharcım. Bunu bilmiyor muydunuz?" (KD, s. 24-25)

Sonuç açıktır: nasıl Gondor'un Vekilharçları kayıp Numenorean Kral gelir diye kendi topraklarına bakmakla görevliyse, dünyanın Maliki'de Orta Dünya'yı, O bizzat bu dünyaya geri gelene dek, Gandalf'a ve onun büyücü arkadaşlarına (ve

daha dolaylı olarak Valar'a, İluvatar'ın naibi başmeleğe) emanet etmiştir.

Fakat Malik İluvatar'dan *Yüzüklerin Efendisi*'de yalnızca geçerken gönderimde bulunulmuştur. Valar'ın başından itibaren etkin olduğu *Silmarillion* kitabında bile Iluvatar uzak bir motiftir. Üçüncü Çağ'a geldiğimizde, Valar'dan denizin ötesindeki En Batı'nın hâkimi olarak belirsiz bir biçimde bahsedilir. Valar burada büyücüleri Sauron'a karşı savaşa gönderir. Bu yüzden, ölümlülerin mücadelesi üzerine odaklanmış olan *Yüzüklerin Efendisi*'de Tanrı veya Valar büyük bir rol oynamaz. Tolkien'in şaheseri bu açıdan, ölümsüzlükle karşılaştırıldığında geçicilik, kayıp ve cesaretle öne çıkan yakın dünyamızın olayları üzerine odaklanan Eski İngiliz şiirine benzer. Bu yüzden, Tolkien'in karakterlerini Tanrı'ya dua ederken veya Tanrısal figürlerle karşılaşırken ve birçok azizin hayatındakilere benzer dini tecrübeler yaşarken görmememiz bizi şaşırtmamalıdır. Tolkien'in Amerikalı yayıncısına açıkladığı gibi eser "doğal tanrıbilim'in tektanrıcı bir dünyası"nda geçer. Hiçbir kilise, tapınak veya dini ritüel ile serenomi olmayışı tuhaf gerçeği, betimlenen tarihsel iklimin bir parçasıdır... Üçüncü Çağ Hıristiyan bir dünya değildir." (L, s. 220) Bu yüzden eğer bir yazın eserini 'dini' kılan şey onun Tanrı'nın doğasını incelemesi, Tanrı'ya inanışı savunması veya tapınma pratikleri üzerine yoğunlaşmasıysa, *Yüzüklerin Efendisi* dini bir eser değildir.

Büyü, Masal Sonları ve Eskatoloji

Ne var ki, *Yüzüklerin Efendisi* çok başka bir anlamda dini bir eser olarak kalır. Danimarkalı varoluşçu Søren Kierkegaard'ın açıkladığı gibi, dini imanın özü, yalnızca kendi iyi eylemlerimizle ulaşamayacağımız –ancak ilahi bir mucize ile gelebilen– bir kurtuluş vaadini kucaklamak ise, o zaman Tolkien'in eseri, bu özsel olarak din olan tavra, yüzeysel olarak

'dini' olan diğer eserlerden daha yakındır. Tolkien "Peri Masalları Üzerine" (5) adlı bir makalesinde, *Güzel ve Çirkin, Sinderalla, Hansel ve Gretel* gibi klasik masallarda bulduğumuz mutlu sonların ardındaki derin fikri açıklarken, kendi amacını ifşa eder. Bu dikkate değer makalede Tolkien, peri masallarının, en yüksek formlarında, düşünmeye eğilimli olduğumuz gibi çocukları eğlendirmek için icat edilen küçük periler, cinlerle dolu nene hikâyeleri değil, doğanın "Peri Masalları"nın dünyasının, "Korku dolu âlemi" olarak ortaya çıkan ciddi bir yazınsal sanat formu olduğunu ileri sürer. Bu en yüksek formda ortaya çıkan gerçek, *Peri Masalları Perseus* ile *Gordon, The Juniper Tree* gibi orijinal yunan anlatıları ve ortaçağ hikâyesi olan *Sir Gawain and the Gren Knight*'tır. (6) Bu hikâyelerdeki büyünün esas işleyiş biçimi hileler veya büyüler sahnelemek değil, "zaman ve mekânın derinlerinde boğulmamak", "diğer canlılarla bir cemaat içinde olmak", "hayal edilen mucizelerin, algılayan zihinden bağımsız olarak, fark edilmesi" (7) de dahil olmak üzere, "belirli ilksel insani arzuları" doyurmaktır. Böylece Tolkien, gerçek bir masalda, büyünün, sadece bir düş, yanılsama veya ilerlemiş teknolojinin bir ürünü olarak açıklanan bir şey olmayıp, hikâyenin ikincil dünyasında hakikat olarak ortaya konduğunu ileri sürer. Bununla birlikte, sebep, peri masallarındaki büyünün kozmosu yaratan Tanrı'nın ilahi gücünün doğrudan temsili olması değildir. Tolkien'in açıkladığı üzere, doğaüstü şeylerin masallarda bir rolü olabilir: "Gerçekten 'yüksek' bir şeyin yüzünü görür gibi oluruz mitolojilerde: Tanrısallık, güç hakkı (mülkiyetinden farklı olarak) ve tapınmanın meyvesi olarak." (8) Fakat peri masaları kozmolojik yaratılış mitlerinden farklı olarak dikkatini öncelikle "kutsal" veya "doğaüstü" olana vermez. Peri masalları daha ziyade bir bütün olarak üç çehreye sahiptir: "Doğaüstüne yönelik *mistik* olan; *insana* yönelik acıma ve hor görü; doğaya dair büyüsel olan." "Peri masalının özü," diyor Tolkien, "Büyüsel olandır."(9)

Başka bir deyişle, peri masallarını asıl ayıran şey, simya-

cının dönüşümleriyle veya bir büyücü çırağının hileleriyle veya Zindanlar ve Ejderhalar oyununda gördüğümüz büyülerle hiçbir ilişkisi olmayan bir büyü türüdür. Peri masallarında var olan büyü türü, Tolkien'in dünyasında Yüksek Elfler, büyücüler, ejderhalar ve Entler olarak temsil edilen, Doğa'nın olağan gerçekliğimizde gizli olan yüzlerini açığa çıkarır. Bütün her şeyde yaşayan canlı bir gücü veya ruhu yansıtır, bu ruh karşılaşmayı veya yeni bir gerçeklik yaratmada kullanmayı kalpten arzuladığımız bir şeydir: "Yozlaşmamış bu büyü, ne yanılsama, ne büyülüme ne de egemenlik arar; ortak zenginlik, yaratmada ve sevinçte yoldaşlar arar, köleler değil." (10) Tolkien yaratıcı güce yönelik bu iyi istenci, "insan fantezisinin merkezi arzusu ve umudu" olarak adlandırır. (11) *Yüzüklerin Efendisi*'nde bu iyi güç arzusunu Gandalf'ta cisimleşmiş olarak görürüz ve daha az olsa da Galadriel'de. Her ikisi de yüzüğün gücünü ötekilerin özgürlüğünü elinden alıp onlar üzerinde egemenlik kurmak için kullanma şansını reddeder.

Fakat peri masallarının vazgeçilmez bir parçası olan büyü, yalnızca doğanın gizli kalmış yanının, onun iç ihtişamının ve yaşayan güzelliğinin bir ifadesi değil, bu mucizeyi "yaratma" yoluyla paylaşmaya dair doğal ve iyi insanı arzunun bir ifadesidir. Çünkü bu büyü aynı zamanda insanı insan yapan arzulara bir yanıttır. Tolkien bunları *İyileşme, Kaçış* ve *Teselli* olarak adlandırır. Tolkien için *İyileşme* ve *Kaçış* hayatın yeniden takdiri, doğanın değerinin yeniden keşfi ve suni, mekanikleştirilmiş ve giderek çirkinleşen tüketici toplumun yabancılaştırıcı yanılsamalarından bir kaçıştır. Bu amaçlar *Yüzüklerin Efendisi*'nin Shire'ın ve sakinlerinin rahatlık ve güzelliklerini sadece Mordor ile karşıtlık içinde değil, aynı zamanda yıkıma uğramış İsengard ve onun yeraltındaki korkunç değirmenleriyle karşıtlık içinde açıklamasını anlamamıza yardımcı olur.

Teselli meselesine gelince. Tolkien bununla teselli edici sözleri kastetmez. Fakat çabalarımızın, yaşadığımız güçlük-

lerin, çektiğimiz acıların herhangi bir anlamının, nihai bir öneminin olup olmadığı sorusuna bir cevabı kasteder (Boiethius'un klasik eseri *Felsefenin Tesellisi*'nde aradığı türden bir cevap). Yaklaşan bir felaketin ortasında mucizevi bir kurtuluşun olduğu gerçek peri masallarını işaret eden mutlu son, bu nihai soruya göz kırpar. Tolkien bu kendine özgü mutlu sonun sunduğu teselliyi "ökatastrofi" ya da açık katastrofi içinde sevinçli kurtuluş olarak adlandırır.

Tolkien'in ökatastrofi terimini teklif etmesinin sebebi, "trajedi" kelimesinin zıddını ifade edecek bir kelimeye sahip olmamız diye açıklar. Ona göre trajedi dramın en yüksek işlevi ve en hakiki formu iken, ökatastrofi peri masalının en yüksek işlevi ve en hakiki formudur. Tolkien böyle bir iyi katastrofinin veya ani mutlu sonun "kaçışçı" olduğunu reddeder. Katastrofinin çözülmesi (dyscatastrophe) veya derin üzüntü ve başarısızlık ihtimali, inkâr edilmeyip kabul edilir ve bu ihtimal, ökatastrofinin "kurtuluş sevinci" için vazgeçilmezdir. (12)

Tolkien, gerçek bir peri masalının sonunda öç almanın zaferine erişme olarak değil, fakat kutsal bir armağan olarak yaşanması gereken ani "dönüşüm" veya beklenmedik kurtuluşu vurgulamak için seçer "ökatastrofi" terimini. Böylesi bir mutlu sonun ürettiği sevinç, hiçbir insani çabanın mümkün kılamayacağı bir kurtuluş ve şaşkınlık gerektirir. Tolkien, oğlu Chirstopher'a yazdığı bir mektupta veremden ölmekte olan ve Lourdes'deki Grotto'ya götürülen, fakat iyileşmeyen bir çocuk örneğini verir. Ne var ki, trenle eve dönerken, tekrar Grotto'nun manzarasının önünden geçerken, birden iyileşir. Tolkien bu hikâyenin, "yaklaşan üzücü sonu ve birdenbire beklenmedik mutlu sonuyla" kendine ökatastrofiden gelen o özel duyguyu verdiğini yazar. Çünkü o "hakikatin aniden görme... çevremizdeki evrenin çatlaklarından sızan bir ışık ışınıdır." (L, s.100-101)

Tolkien'in iyi bir peri masalının bu anında bulduğu keskin heyecan, kötülüğün ve dünyanın kusurluluğunun trajik bir

kabulünü ve hatta onu kendi gücümüzle yenemeyeceğimizin Norse'lara özgü bir tevekkülünü talep eder; ne var ki masal insanın tecil edemeyeceği bu acıdan, Tanrısal inayetle kurtulur ("saçmanın erdemiyle" derdi Kierkegaard). Tolkien bu konuyla ilgili olarak şunları söyler: "Kutsal kitaplar bir peri masalları içerir ve bu masallar bütün peri masallarının özünü kucaklayan daha büyük bir hikâyeden oluşur." (13) Diriliş kutsal kitap öyküsünün ökatastrofisi olarak ortaya çıkar, çünkü o, her şeyin yitirilmek üzere olduğu bir anda, nihai tecildir. Fakat dirilişin ökatastrofik sevinci, peri masallarındaki ökatastrofilerde ima edilen umuttan daha doğrudan bir eskatalojik mesajlar içerir. Hıristiyanlar için diriliş gelecekte, Tanrı ile birlik içinde sonsuz bir hayatı vaat eden yeni bir gerçekliğin başlangıcıdır. Peri masallarında bu türden bir eskatalojik umuda, yalnızca dolaylı olarak göz kırpılır.

Demek ki, Tolkien'in bakış açısından, ancak gerçek peri masallarında bulabildiğimiz özel mutlu son türü, kendi gücünü tam olarak gizli eskatalojik öneminden alır; bütün karanlık ve umutsuzluğun gerisinde sonsuz bir umut kaynağı olduğunu ima ederek. Daha basit bir şekilde dile getirmek gerekirse, peri masalındaki ökatastrofik ani güzergâh değişimi, ahrete ve yeni bir (Tanrısal) krallığın gelişine dolaylı bir gönderim olan Kıyamet'in bir yansısı veya işaretedir. Doğanın bu tür hikâyelerdeki sihirli ortaya çıkışı, beklenmedik bir şeyi gösterir. Bildiğimiz haliyle doğa, ilahi bir dönüşüme, yeni bir cennetin ve yeryüzünün bir parçası olmaya kaderlidir.

Ökatastrofi nosyonunu açıklamak için iyi bir örnek, *Sir Gawain and the Gren Knight* adlı, Tolkien'in de Frodo'yu yaratırken yakından incelediği bir Ortaçağ masalıdır. Masalın merkezi figürü olan ve Arthur'un meclisine meydan okuyan dev Yeşil Şövalye, Tolkien'in peri masallarının "özsel yüzü" dediği, doğada sihirli olanı örnekler. Kelt mitolojisinde bir doğa ruhu olan "yeşil insan"ın torunu olarak Yeşil Şövalye, canlıların içinde bulunan ve insanlar tarafından mülk edilemeyen, sahip çıkılamayan ve kontrol edilemeyen, fakat her

halükârda bizimle karşılıklılık içinde hareket edecek bir gücün belirtisidir. Doğal insan gücüyle öldürülemez, fakat tehlikeli anlaşmalara sokulabilir.

Özetle anlatırsak hikâye şu şekilde devam eder. (14) Camelot'taki yeni yıl kutlamalarında Yeşil Şövalye Kral Arthur'un şövalyelerine meydan okur. Şövalyelerden isteyen onun boynunu baltayla vuracaktır, karşılığında da bir yıl sonra Yeşil Şapelde aynı şekilde baltayla boynunun vurulmasını kabul edecektir. Fakat Gawain meydan okumayı kabul edip tek vuruşla başı gövdeden ayırınca, Yeşil Şövalye kafasını yerden alıp bir yıl sonra görüşeceklerini söyler. Fakat randevudan iki gün önce, sıkıntı içinde olan Gawain Sir Bertilak'ın evine gider (Sir Bertilak kılık değiştirmiş Yeşil Şövalyedir) ve orada daha tehlikeli başka bir anlaşma yapar: Sir Bertilak ava çıkacak, Gawain evin hanımıyla yalnız kalacak ve günün sonunda ne kazanmışlarsa onları değiş tokuş edeceklerdir. Sir Bertilak'ın karısı (ki kılık değiştirmiş Yeşil Lady'dir) Gawain'in baştan çıkarmaya çalışır ve onun onurunu dener. Gawain çok büyük bir güçlükle evin hanımının teşebbüslerine direnir, fakat lanetli gününü sabahında bir sevgi belirtisi olarak verilen kuşağı, hem kibarlıktan hem de kadın kuşağın büyülü gücünün onu baltadan koruyacağını söylediği için kabul eder. Anlaşmaları gereği yapması gerekeni yapmaz ve kuşağı kocaya vermez. Daha sonra Yeşil Şövalye korkunç öfkesiyle geldiğinde, Gawain sonunu kabul eder (bu sonunda ökatastrofinin yaşanması gereken mir tevekküldür). Fakat Yeşil Şövalye onu öldürmez: ilk iki vuruşunu tam derinin üstünde durdurur ve üçüncü vuruşta da kuşağı kabul etmenin cezası olarak kalıcı bir yara izi oluşturur. Aşil'in topuğunu andıran bu ölümlülük izi, onun insan oluşunu, tanrısal olanla arasındaki farkı işaret eder. Tolkien'in yazdığı gibi, "Onun 'mükemmelliği', artık daha insancıl ve inanılır ve bu yüzden soylu bir sadakat olarak daha takdir edilebilirdir." (15)

Yeşil Şapel'de yaşanan korku içinde Gawain'in cezasının ertelenişi, hiçbir şekilde beklenmeyen şaşırtıcı bir iyilik ola-

rak yaşanır. Tam olarak Tolkien'in bahsettiği ökatastrofidir bu. Gawain, Tolkien'in Frodo için seçtiği modellerden biridir. Frodo tıpkı Gawain gibi başka hiçbir şövalyenin kabul edemeyeceği bir yükü ve vazifeyi kabul eder. Yine Gawain gibi, aldığı karara rağmen, sonunda baştan çıkarılmaya boyun eğer ve Yüzük'ü takar (tıpkı Gawain'in kuşağı takması gibi). Ve yine Gawain gibi, onun kusurluluğunu sonsuza kadar işaret edecek bir dersle işaretlenir. Fakat Yeşil Şövalyenin sınavı öncelikli olarak ölümsüzlük üzerine bir ders değildir, daha ziyade peri masalının tehlikeli dünyasında ortaya çıkan kutsal olanla bir karşılaşmadı. Gawain'in Yeşil Şapel'de yaşadığı şey, zamanın sonunda yaşanacak olan kurtuluşun bir gölgesi, bir anlık belirmesidir.

Destansı Peri Masalı

Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi*'ndeki birincil amacı, Gawain'in fantastik peri masalının on beşinci yüzyıl Britonlarının gözünde sahip olduğuyla eşit bir ökatastrofik gücü zamanımız için yazılmış bir fantezide yeniden yaratmaktır ve üçlemeye herkesi kucaklayan dini havasını veren de budur. Demek ki, Tolkien'in dünyasının *Yüzüklerin Efendisi*'ne gelene kadar ki geçmişi, dönüştürücü sonuna doğru ilerleyen tanrısal bir tasarımdır.

Tarih olarak *Yüzüklerin Efendisi* gün be gün ilerleyen bir tarih değildir. O sonun tarihidir; bir eskatolojidir. Ve Tolkien'in "Kuzeylilik"e olan borcuna rağmen, bu eskatalojinin biçimi, kuzey mitolojisinden değil, Hıristiyan gelenekten gelir. Tolkien'in son mitolojisi, Valhalla'nın bütün tanrılarının kaosa karşı savaşta öldüğü Ragnarök değildir; alacakaranlık herhangi bir tanrı için değil, Sauron ve onun güçleri için gelir. (16)

Bu söylenenler doğrudur, fakat Urang'ın yargısını, Tolkien'in ikincil dünyasında bile, Sauron ile onun aleminin sonu-

nun nihai son olmadığı, sadece başka bir hayati dönüm noktası olduğu, Ainur'un müziğinin tamamlanıp sona erdiği nihai ve en büyük notanın başka bir umut dolu yansısı olduğu şerhini düşerek kabul etmek gerekir.

Tolkien'in peri masalı kavramsallaştırmasını ve bunların merkezi işlevini anlamak *Yüzüklerin Efendisi*'ne bir ışık tutar. Tolkien'in peri masalları üstüne yazdığı makalenin önemini takdir edebilen birkaç yorumcudan biri olan Robert Reilly, haklı olarak üçlemenin "gerçek türü"nün, "Tolkien'in anladığı haliyle peri masalı modu" olduğunu ileri sürer. (17) Tolkien, üçlemesini W.H. Auden'e açıklarken "Peri Masalları Üzerine" adlı makaleye gönderimde bulunur ve çocuklar ile peri masalları arasındaki modern bağlantının "yanlış ve tesadüfi" olduğunu, bu hikâyeleri hem kendilerinde hem de çocuklar için bozduğunu dile getirir. Demek ki Tolkien özel olarak çocuklara hitap eden bir masal değil, onları da kapsayan, fakat daha "geniş kitleyi" hedef alan bir peri masalı yazmak istemişti. (L, s.216)

Bir destan yazmak Tolkien'in amacının bir parçasıydı: *Yüzüklerin Efendisi* hem kapsam hem de derinlik bakımından Homeros'un *Odisseus* ve Virgil'in *Aeneid*'i gibi eserlerde bulduğumuz türden dev çatışma ve yolculuk temalarını içerir. Destanlar ve peri masalları Tolkien için farklı türler olduğundan, bu bizim için biraz şaşırtıcıdır. Destanlar bütün hayatı tehdit eden güçlere karşı kahramanların mücadeleleri, bu mücadele esnasında kendi özel kimliklerini keşfedip geliştirmeleri ile ilgilidir (epik bu yüzden genellikle kendine kapanışı veya özkeşfin yolculuğunu temsil eden bir yeraltına inişi içerir).

Fakat mektuplarının açıklık getirdiği üzere, *Yüzüklerin Efendisi*, *Silmarillion*'u oluşturan hikâyelerin içinden büyümüştür: Bu her şeyi kucaklayan destansı anlatısının son kısımlarının geliştirilmesinden doğmuştur *Yüzüklerin Efendisi*. *Silmarillion*'u oluşturan ilk hikâyeler öncelikle bir destanın kısımları sayılmıştır: Merkezi teması, kazanma şansı olmayan bir kahramanda benliğin gelişmesiyle ilgilidir. Örneğin, *Silma-*

rillion'un tasarlandığı merkezi bir anlatısında, Beren ile Luthien Morgoth'un hisarına inerler ve "elflerin bütün savaşçılarının ve ordularının" çalınmış Silmarillerden (yeryüzündeki en büyük mücevher) birini geri almayı başarırlar. Tolkien'un vurguladığı gibi, onların hikâyesi Frodo ile Sam'in hikâyelerini akla getirir, çünkü dünya tarihinin kaderi "Yöneticiler ve Efendiler, hatta tanrılar tarafından değil, tanınmayan ve zayıf yaratıklarca değiştirilmiştir."(L, s.149) Demek ki *Yüzüklerin Efendisi, Silmarillion*'un destansı biçimini benimsemiştir.

Ne var ki, *Silmarillion* bir fantezi eseri olsa da, bitmemiş destanı gerçek bir ökatastrof içermediği için, Tolkien'in bir peri masalında aradığı bütün gereklilikleri karşılamaz. Valar, Morgoth'u tahtından indirmek için geldiğinde bile, elflerin ülkesi yok edilmiştir ve kederi tamir etmenin hiçbir yolu yoktur. Gondolin'in düşüşüyle kaybedilen güzelliği, hiçbir tanrısal müdahalenin telafi edemeyeceğini, Nargothrond'ın yıkımına bir anlam veremeyeceğini ve (muhtemelen Tolkien'in Somme Çarpışması versiyonu olan) Beşinci Çarpışma'nın getirdiği sonsuz acıyı telafi edemeyeceğini hissederiz. Bu nihai savaş Noldor'un yüksek kralı Fingon'un "Utulie'n aure! Vakit geldi!" diye haykırışıyla başlar. Fakat Fingon'un ölümüyle sona erer, arkadaşı Hurin'in son direnişi ve çığlığı izler bunu. "Aure enuluva! Vakit gelsin yine!" (S, s. 195) Hurin'nin umudu gelecek olası bir ökatastrofinin yalnız bir gölgesidir.

Oysa *Yüzüklerin Efendisi* destansı arayış anlatısını gerçek peri masalının ökatastrofik (veya dolaylı eskatalojik) önemiyle birleştirmeye çalışır. Ve böyle bir birleşimin Tolkien'e neden çekici geldiğini görmek kolaydır: hiçbir Briton veya Cermen mitolojisini bu kadar sevmemiş ve hiçbiri bu modelleri ökatastrofik bir destan da birleştirmemiştir. Eğer yapılabilirse bu, muazzam bir yazınsal başarı olacaktır. Trajedi ve kedere yaklaşan destansı biçimin peri masalının ökatastrofik tesellisi ile bu sentezi, birçok yorumcunun Tolkien'de bulduğu "*Yüzüklerin Efendisi*'nin atmosferindeki hüznün içindeki

neşe" (18) paradoksal durumunu açıklamaya yardımcı olur. Çünkü, Gunnar Urang'ın dile getirdiği gibi, hikâyenin "içinde" veya "dışında", ana soru, mutlu bir sonun mümkün olup olmadığı değil, alegorik olarak, kötülüğü karşı savaşta "herhangi bir umut zemini olup olmadığıdır." (19) Dünyada kötülük yüzünden kaybedilen bütün güzellik ve hayata rağmen, Tolkien her şeye rağmen hâlâ umut olduğunu dile getirir gibidir.

Tolkien'in Ökatastrofileri

Yüzüklerin Efendisi destansı arayış romansını peri masallarındaki ökatastrofi ile taçlandırma özel amacını başarabiliyor mu? Sanırım buna yaklaşıyor ve bu durum kuşakları etkileyen eserinin gücünü açıklıyor. Her ne kadar bu konuda bir anlaşmazlık hüküm sürse de, Tolkien ökatastrofinin "Hüküm Dağı" adlı bölümün sonunda gelmesine açık bir biçimde niyet etmiştir. Burada, Frodo'nun "vazifesini" tamamlamaya dair demirden iradesi, tam da Kıyamet Çatlağı'nda Yüzük'ün gücüne esir olur. Frodo Yüzük'ü parmağına takar ve onun üzerinde hak iddia eder. Onca zorluk ve mücadele katlanıp daha önceki hayatlarını oluşturan her şeyi yitirdikten sonra, öyle görünür ki, Sam ile Frodo başarısızlığa mahkûmdur. Karanlıklar Efendisi Yüzük'ü ve zaferi yeniden elde edecek, Orta Dünya'da kalmış bütün güzellikleri yok edecek ve Frodo başka bir Gollum'a, Sauron'un umutsuz bir kölesine dönüşecektir.

Fakat sonra büyük "dönüm" noktası gelir çatar: Gollum beklenmedik bir şekilde döner, Frodo ile savaşır, Frodo'un parmağını ısırarak koparır ve Sauron'un yüzüğünü beraberinde götürerek Kıyamet Çatlağı'na düşer. Bu an hayati bir öneme sahip beklenmedik bir tanrısal inayetin belirme anıdır. Sadece Bilbo, Frodo ve Sam Gollum'a merhamet gösterdiği içindir, ki o Sauron'u da kendisiyle birlikte yıkıma götüreceği bu ana kadar hayatta kalabilmiştir. Bununla birlikte onların merhameti ve şefkati kendi başına zafere ulaşamazdı: Kade-

rin onları yanıtlaması gerekiyordu. Bu kurtarıcı inayete Sam'in gözlerinden tanık oluruz. Barad-dûr'un dehşetli çöküşüne tanık olur, fakat hiçbir zafer duygusu hissetmez. Sonra da, metindeki belki en önemli ana gelir. Sam Frodo'yu "solgun ve bitkin, tekrar kendine gelmiş" olarak görür.

> "Beyim!" diye bağırdı Sam ve diezleri üzerine çöktü. Dünyanın bütün harabesi arasında bir an için mutluluk, büyük bir mutluluk duydu. Yük gitmişti. Beyi kurulmuştu; yine kendine gelmişti, özgürdü. (KD, s.249)

Frodo'ya duyduğu koşulsuz sevgiden dolayı saf olan Sam'in sevincinde, meleksi olanın anlık görünüşünden daha fazla bir şey vardır. Eğer destansı hikâyeyi okurken Sam ile Frodo'yu sevebilmişsek, o zaman tam bu anda, Tolkien'in amaçladığı "yas kadar keskin" delici bir sevinç yaşarız.

Bu olayda ayrıca, gerçek bir ökatastrofinin insanı alçakgönüllü kıldığına dair Tolkien'ci anlayışa tanık oluruz. Bu, Nietzsche'nin Hıristiyan eskatolojik umutta gördüğü öç dolu zafer ruhununun tersidir. Frodo'nun kurtuluşu Sir Gaiwan'ınkine benzer: o kurtarılmıştır, fakat yüzüğü parmağına taktında kendini gösteren ölümlülük sınırlarını gösteren bir yarayla birlikte. Ve bu açıdan, kuşkusuz *Silmarillion*'daki Beren ile karşılaştırılmalıdır. Çünkü Beren, Silmarilleri Morgoth'tan geri alma vazifesinin sonunda, tıpkı Frodo'nun parmağını yitirmesi gibi bir elini yitirir. Sonun mucizeviliği bizi şaşırtır ve duygulandırır, fakat daha geleneksel "iyi kötüyü yener" sonlarının kinci öz haklılığını hiçbir şekilde teşvik etmeden. Frodo ile Sam kartallar tarafından kurtarılmasaydı ve Hüküm Dağı'nda ölselerdi, Tolkien'ci anlamda bu, yine mutlu bir son olurdu.

Her ne kadar bütün kurgu içinde çok önemli bir yeri olsa da, Gollum'in kendi kaderindeki son başarısı, *Yüzüklerin Efendisi*'nde ölümlülerin kendi güçleriyle başarmayı umduğunun çok ötesinde mucizevi bir tamir, ökatastrofik bir şey-

ler gördüğümüz tek yer değildir. Urang'ın ileri sürdüğü gibi, Hüküm Dağı'nda olanlar, en son gelecek mutlu sonu işaret eden bir sürü küçük "mutlu sonlar"ın getirdiği bir şeydir: Frodo'nun Brunien Nehri'nden kaçışı, Gandalf'ın ölümden geri dönüşü, Miğfer Dibi'ndeki zafer (20) Yüzük'ün yok edilişinin ardından da başka ökatastrofik anlar gelir.

Bu duygulandırıcı sahnelerden biri, Faramir ile Eowyn'nin Şifa Evleri'nde geçirdikleri yedi günün sonunda yaşanır. Faramir Eowyn'e âşık olmaktadır. Eowyn ise Mordor'un kapılarındaki son çarpışmaya gitmiş olan ilk aşkı Aragorn için yas tutmaktadır. Sauron'un çöküşünü uzaktan gördüklerinde tam olarak ne olduğunu bilmezler, fakat "Faramir büyük bir sevinç ve sevgi içinde 'Eowyn, Eowyn, Rohan'ın Ak Kadını, şu saatte hissediyorum, artık bir daha karanlığa katlanmak zorunda kalmayacağız!' Sonra eğilir ve Eowyn'i alnından öper." (KD, s.259-260) Fakat Eowyn hâlâ Aragorn ile Faramir'in arasında kalmıştır, fakat sonunda Faramir onu yasını göğüsler ve aşkını ister: "O zaman Eowyn'nin kalbi değişir, ya da en azından anlamaya başlar. Ve birdenbire yaşadığı kış geçer, güneş onun üzerinde parlar. 'Minas Anor'da, Güneş Kulesi'nde dikiliyorum,' der, "ve bakın! Gölge geri çekiliyor..." (KD, s. 262) Buradaki dönüşüm içsel bir dönüşümdür. Tıpkı Wormtongueis'in büyüsünden uyanan Theodenis gibi. Fakat Faramir'e yönelik bu dönüş, ökatastrofiyi oluşturan aşkın bir yanıt, umudun kutsal bir gerçekleşmesine gebedir. Eowyn'nin iyileşmesi, kendi gerçek benliğine dönüşü, dünyanın kendi sağlığına tekrar kavuşmasıyla bir ve aynı şeydir.

Aragorn'un taç giymesinden sonra benzeri bir sembolizme tanık oluruz. Gandalf onu Mindolluin Dağı'ndaki "yüksek boşluk"a götürür. Hâlâ karlarla kaplı bu yerde Gandalf ona umut vermeye çalışır. Aragorn'un kaygılarına yanıt olarak, ondan yüzün yeşil dünyadan çevirip "bütün her şeyi soğuk ve çorak göründüğü" yere bakmasını ister.

Bunun üzerine Aragorn döndü, arkasında karlı eteklerden

aşağıya inen taşlı yamaç vardı; bakarken, bu boş yerin ortasında tek başına yetişmekte olan bir şey olduğunu fark etti. Oraya tırmandı ve tam karların kenarında üç ayaktan daha uzun olmayan bir ağaç fidanının fışkırmış olduğunu gördü. Fidan daha şimdiden üstü kara, altı gümüş renkli uzun ve biçimli yapraklar sürmüştü ve Körpetepesi'nin tam üzerinde, üzerine güneş vurmuş kar gibi parıldayan beyaz çiçeklerden minik bir öbek vardı. (KD, S. 270, vurgu sonradan eklenmiştir)

Aragorn, Beyaz Palamut Ağacından, bir Telperion tohumundan gelmiş olan Gondolin'den bir ağaç, bir fidan bulur. Onun görünüşü sanki tanrıların bir işareti gibidir. Burada da "dönüm"ü, beklemedik mucizeyi ve onun onu derin neşesini, gerçekleşme ve tamamlanma duygusunu hissederiz. Ne var ki bu ayrık bir ökatastrofi değil, daha ziyade kıştan bahara büyük "dönüm"ün bir parçasıdır. Yeni kral yıkıma uğramış ağacı yeni bir fidanla değiştirdiğinde, Gondor'un canlılığı, ihtişamı, umudu yenilenir.

İncelediğimiz temalar Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi*'ni, 'dini' sayılabilecek hiçbir şeye, hiçbir külte veya uygulamaya gönderimde bulunma niyetinin olmadığına dair" açık ifadelerine rağmen, niçin "esasen dini ve katolik bir çalışma" olarak sayıldığını açıklamaya yeterlidir. "Çünkü din unsur hikâyenin ve sembolizmin içine soğurulmuştur." (L, s.172) Eğer sadece bir destansı romans olsaydı, Tolkien'in hikâyesi illa da dini sayılamazdı, fakat yetişkinler için bir masal olarak, kötülüğün sonsuza kadar ayakta kalamayacağı ve onun kutsal gücün yanlış yorumlanması olup, sonunda kendini yok edeceği gibi esasen dini bir mesajla kapanır. Fakat bu, bizim katılımımız, kendimizi feda etme istekliliğimiz, (bütün ussal umudun ötesinde) ölümlü çabalarımızın mutlak bir yanıtla karşılaşacağına ve iyinin hâkim olacağı günün bir gün geleceğine inancımız olmadan gerçekleşmez.

(1) Patricia Meyer Spacks, "Power and Meaning in the Lord of the Rings," in Neil Isaacs and Rose Zimbardo eds., Tolkien and the Critics (Notre Dame? University of Notre Dame Press, 1968), s. 82
(2) Beowulf: The Monsters and the Critics," Christopher Tolkien, ed., The Monsters and the Critics and Other Essays (London: Allen and Unwin, 1983), s 5-48. Tolkien'in eserinin ayrıca Arthurcu efsaneler ve Britanya'nın ulusal mitolojisinin daha geniş çerçevesi tarafından etkilendiğini iddia ediyorum. Tolkien'in kurmaca dünyası üzerine yazdığı ilk hikâyesi "Gondolin'in Düşüşü"nün, "Kral Arthur'un Düşüşü" ile büyük paralellikleri vardır.
(3) Spacks, "Power and Meaning in The Lord of the Rings," s.83.
(4) a.g.e s. 86
(5) J.R.R. Tolkien, The Tolkien Reader (New York. Ballantine, 1966) s. 3-73. Bütün referanslar bu baskıya yapılacaktır. Fakat aynı makaleyi Tree and Leaf (London: Allen and Unwin, 1967) adlı kitapta da bulabilirsiniz. Tolkien bu mektupta sürekli bu makaleden bahseder, arkadaşlarına ve akrabalarına onun öneminden söz eder, eleştirmenlerin dikkatini ona yöneltmeye çalışır ve yazının ilk çıktığı baskı (C.S. Lewis, ed., Essays Presented to Charles Williams (New York: Oxford University Press, 1947) tükendiğinde de kızgınlığını belirtir.
(6) a.g.e s. 31
(7) a.g.e s. 13-15
(8) a.g.e. s. 25
(9) a.g.e. s. 26
(10) a.g.e s. 53
(11) a.g.e. s. 57
(12) a.g.e. s. 68

(13) a.g.e. s. 71
(14) Bakınız Sir Gawain and the Green Knight, Pearl, and Sir Orfeo, J.R.R. Tolkien (Londra: Allen and Unwin, 1979)
(15) J.R.R. Tolkien, "Sir Gawain and the Green Knight," in The Monster and the Critics and Other Essays, s.97.
(16) Gunnar Urang, "Tolkien's Fantasy: The Phenomenology of Hope," in Mark Robert Hillegas, ed., Shadows of Imagination: The fantasies of C.S. Lewis, J.R.R. Tolkien and Charles Williams (Carbondale: Southern Illinous University Pres, 1976), s.104.
(17) R.J. Reilly, "Tolkien and the Fairy Story," in Tolkien and the Critics, s.129
(18) Clyde S. Kilby, "Meaning in the Lord of Rings," in Shados of the Imagination, s.73.
(19) Urang, "Tolkien's Fantasy: The Phenomenology of Hope," s.103
(20) a.g.e., s. 105

Lao-tzu (doğum İ.Ö 604)
"Sevgi cesaret doğurur."
Buda (İ.Ö 560-480)
"Bir insan ancak bütün canlılara acıdığı zaman soylu olur."
Konfüçyüs (İ.Ö 551-479)
"Bir ulusun gücü hanelerindeki birliğe dayanır."
Pisagoras (yayılma, İ.Ö 532)
"En adil şey nedir? Feda etmek."
"Heraklitus (ölüm İ.Ö.510-480)
"Değişmeyen tek şey değişimdir."
Protagoras (İ.Ö 470-399)
"İnsan her şeyin ölçüsüdür."
Sokrates (İ.Ö 470-399)
"Ne çok şeysiz yapabilirmişim!"
Platon (İ.Ö 428/7-348/7)
"Ruhun ölümsüz olduğunu bilmeyen ve kanıtlayamayan aptal olmayan bir adamın korkması doğaldır."
Köpeksi Diojen (İ.Ö 412-232)
"Hiç kimsenin duygularını incitmeyen bir felsefecinin kime faydası var?"
Chuang Tzu (İ.Ö. 399-295)
"Sükûnet bilge yapar, faaliyet kral."
Aristoteles (İ.Ö. 384-322)
"İyi insan dostlarına kendi gibi bağlanır, çünkü dostları başka bir kendidir."
Mensius (İ.Ö. 372-289)
"İnsanlık zalimliği suyun ateşi söndürdüğü gibi söndürür."
Epiküros (İ.Ö 341-270)
"Ölüm bizim için hiçbir şeydir, biz varken o yok, o varken biz yokuz."
Çiçero (İ.Ö. 106-43)
"Dünyada bazı filozofların söylediklerinden daha saçma

bir şey bulunmaz."

Lucretius (İ.Ö. 98-55)

"Bir insanın nasıl biri olduğunu anlamak için onu zor vakitlerde izlemek lazımdır, çünkü o zaman sözcükler yüreğin derinlerinden gelir ve maskesi düşmüştür, gerçek ortadır."

Seneka (İ.Ö. 4- İ.S. 65)

"Kader isteği doğurur ve isteksizliği peşinde sürükler."

Epiktetus (50-100)

"İstediğin gibi olacak olaylar arama, olayları olduğu gibi iste, o zaman hayat yolunda gider."

Markus Aurelius (121-180)

"Adaletsiz davranan kendine haksızlık eder, çünkü kendini kötü kılar."

Augustinos (354-430)

"Ey aşk, sonsuza dek yan ve asla sönme."

Boethius (480-524)

"Nasıl şimdiki zamanda mevcut şeylerin bilgisi olanları belirlemiyorsa, geleceğin bilgisi de olacakları belirlemez."

Anselmus (1033-1109)

"Öyle hakiki bir varoluşun var ki ey Tanrı'm, var olmadığın düşünülemez bile."

Gazali (1058-1111)

"Tanrı'nın yolunda yürüyen gizemcilerin üstünde olanı katiyetle öğrendim."

Moses Maimonides (1135-1274)

"Her insanda cesaret melekesinin var olduğunu bil."

Thomas Aquinas (1225-1274)

"Tanrı sevgisi Tanrı bilgisinden iyidir."

Niccolas Machiavelli (1469-1527)

"Tanrı her şeyi kendi başına yapmak ve bunu için özgür irademizi almak istemez. Bu ihtişam bize aittir."

Francis Bacon (1561-1626)

"Az felsefe ateist yapar, derin felsefe, aklı dine çağırır."

Thomas Hobbes (1588-1679)

"Bu dünyada yaşarken zihnin sürekli huzuru diye bir şey

yoktur; çünkü hayat hareketten başka bir şey değildir ve asla ne arzusuz ne korkusuz yapabilir."

Rene Descartes (1596-1650)

"İyi kitaplar okumak, geçmiş çağların en bilgeleriyle konuşmak gibidir."

Blaise Pascal (1623-1662)

"Yüreğin aklın bilmediği aklı vardır."

Baruch Spinoza (1632-1677)

"Bütün harika şeyler hem zor hem nadirdir."

John Locke (1632-1704)

"Şeylerin tam yerinde olmasını, onların yapan 'Tanrı'nın Bilgeliği' ile meşrulaştırabiliriz, fakat kısa görüşümüz ve dar kavrayışımız bizi bu bilgeliği görme ve doğru bir şekilde yargılama konusunda tümüyle yetersiz kılar."

Gottfried Leibniz (1646-1716)

"Sonsuzdan aşağı kalmayan bir iyilikle birleşen mutlak bilgelik, ancak en iyisini seçer... O halde, eğer bu dünya mümkün dünyaların en iyisi değilse, Tanrı tarafından yaratılmamıştır denilebilir."

George Berkeley (1685-1753)

"Hakikati herkes çağırır, ama ancak çok az kişi onunla oynar."

Voltaire (1694-1778)

"Eğer Tanrı yoksa, onu icat etmek gerekir."

David Hume (1711-1776)

"Bir filozof ol; fakat felsefeyle çevriliyken adam ol."

Jean Jacques Rousseau (1712-1778)

"Gelin doğanın ilk hareketlerinin her zaman doğru olduğu su götürmez vecizesini belirleyelim. İnsan kalbinde doğuştan bir sapıklık yoktur."

Immanual Kant (1724-1804)

"İki şey var ki onlar hakkında ne kadar sık ve sağlam düşünürsek, aklımızı yeni ve artan bir beğeni ve huşuyla doldurur: yukarıdaki yıldızlı gök kubbe ve içimizdeki ahlak yasası."

Jeremy Betham (1748-1832)

"Doğa insanoğlunu iki özerk efendinin yönetimine bırakmıştır: acı ve haz. Ne yapmamız gerektiğini gösteren ve ne yapacağımızı belirleyen yalnızca onlardır."

May Wollstnecraft (1759-1851)

"Bizi nazik, evcilleştirilmiş hayvanlara dönüştürmek için nasıl da hakaret edip nasihatler veriyorlar!"

G.W.F. Hegel (1770-1831)

"Dünyadaki hiçbir şeyin tutkusuz başarılmadığını kesinlikle doğrulayabiliriz."

Arthur Schopenhaur (1788-1860)

"Sonunda herkes tek başına kalır, önemli olan kimin tek başına kalabileceğidir."

Ralph Waldo Emerson

"Hiçbir şey yücelikten daha basit değildir; aslında, basit olmak, yüce olmaktır."

John Stuart Mill (1806-1873)

"Eğer bir kişi hariç bütün insanlık tek bir görüşteyse ve sadece tek bir kişi karşıt görüşteyse, nasıl bu kişi elinde iktidar olduğunda bütün insanlığı susturmaya hakkı yoksa, insanlığın da bu kişiyi susturmaya hakkı yoktur."

Søren Kierkegaard (1813-1855)

"Risk yoksa iman yoktur."

Henry David Thoreau (1813-1855)

"Bir felsefici olmak ince fikirlere sahip olmak veya bir okul kurmak değildir, fakat bilgeli sevmek ve basit, bağımsız, yüce gönüllü ve güven içinde onu yaşamaktır."

Karl Marks (1818-1883)

"Felsefeciler bugüne dek dünyayı yorumlamakla kaldılar, asıl mesel onu değiştirmektir."

Charles Sanders Peirce (1839-1914)

"Hakikat deyince, onu soruşturan herkesin sonunda hem fikir olmaya yazgılı olduğu görüşü anlıyoruz."

William James (1842-1910)

"Hayatın yaşamaya değer olduğuna inan, inancın onu ya-

ratacaktır."

Friedrich Nietzsche (1844-1900)

"Tehlikeli yaşa."

John Dewey (1859-1952)

"Ancak bir sorunla karşılaştığımız zaman düşünürüz."

Alfred North Whitehead (1861-1947)

"Felsefe hayranlıkla başlar. Ve, sonunda, felsefi düşünce elinden gelenin en iyisini yaptıktan sonra, hayranlık devam eder."

Bertrand Russel (1872-1970)

"Nefret hayatın kuralı haline geldi, başkalarına zarar vermek insanın kendine yarar sağlamasından daha çok isteniyor."

Ludwig Wittgenstein (1889-1951)

"Dilimin sınırları dünyamın sınırlarıdır."

Martin Heidegger (1889-1976)

"Felsefeye ne birçok çeşitli felsefi kitap okumakla ne de evrenin bulmacalarını çözmek için kendine eziyet etmekle gidilmez... Felsefe bütün insan varlıklarında zaten vardır ve ona başka yerden ekleme yapmak gerekmez."

Jean-Paul Sartre (1905-1980)

"Yeterince uzun seversen, bütün zaferlerin yenilgiye dönüştüğünü görürsün."

Hannah Arendt (1906-1975)

"Bugün artık kahramanın vazgeçilmez bir özelliği olduğunu düşündüğümüz cesaretin çağrışımları, aslında bir insanın kendini dünyada ortaya koyması ve kendi başına bir hikâyeye başlamasındaki eylem ve konuşma isteksizliğinde zaten mevcuttur."

Simone de Beauvoir (1908-1986)

"Erkek bir insan olarak, kadınsa dişi olarak tarif edilir. Dişi ne zaman insan gibi davransa, erkeği taklit ettiği söylenir."

Albert Camus (1913-1960)

"Saçma, insani ihtiyaç ile dünyanın mantıksız sessizliği arasındaki karşılaşmadan doğar."

GREGORY BASSHAM, Pennsylvania King's Kolej'deki Felsefe Bölümü Başkanı ve Kamu Hayatı ve Ahlak Merkezi'nin müdürüdür. *Original Intet ad the Constitution: A Philosophical Study* (Rowman and Littlefield, 1992) adlı kitabın yazarı, *Critical Thinking: A Student's Introduction* adlı kitabın yazarlarından biridir. Greg yakın zamanlarda mahallenin genç kızları için "Beyaz Atlı Prensin Geleceği Gün: 2778" başlıklı bir seminer vermiştir.

DOUGLAS K. BLOUNT, Southwestern Baptist Theological Seminary'nde din felsefesinde doçenttir. Felsefi tanrıbilim ve kamu siyasetiyle ilgili sayısız makalesi vardır. Şu anda boş vakitlerini *Ecce Hobbit* ve *Böyle Buyurdu Gandalf* adlı iki kitap üzerinde çalışarak geçirmektedir. Arada sırada iki kahvaltı yaptığı bilinse de, şu koca dünyada sessizce yaşayan bir adamdır.

ERIC BRONSON New York City'deki Berkeley Kolej'inin Felsefe ve Tarih Bölümü başkanıdır. Şu anda *Baseball ve Felsefe* adlı bir kitabı ve Ruckus! (Farouche Films) adlı bir filmin senaryosunu yazmaktadır. Eric her ne kadar Bilbo'nun "Her avare kaybolmuş değildir," vecizesini kendine şiar edinmiş olsa da, sık sık evinin yolunu kaybetmektedir.

B. STEVE CSAKI, Centre Kolej'de Japon dili hocası ve felsefe profesörüdür. Zen Budizm ve Taoizm konularında karşılaştırmalı felsefe makaleleri yazmıştır. Steve her ne kadar çiftçi felsefeci rolünü oynasa da, basketbol için çok kısa, Shire için çok uzundur.

JOHN J. DAVENPORT, Fordham Üniversitesi'nde felsefe profesörüdür. Özgür irade, varoluşçuluk, ahlak felsefesi,

din felsefesi konusunda kitaplar yazmıştır ve Anthony Rudd ile birlikte *Kierkegaard After MacIntyre* koleksiyonunun editörlüğünü yapmaktadır. John hayatını fildişi kulesinde oturup teleskopla öğrencilerin ödevlerini yapıp yapmadıklarını kontrol ederek geçirmeyi seviyor.

BILL DAVIS Covenant Koleji Felsefe Bölümü'nün başkanı ve bir felsefe profesörüdür. *Reason for the Hope Within* (Eerdmans, 1999) ve *Beyond the Bounds* (Crossway, 2003) ve *Enycclopedia of Empricism* gibi kitaplara yazılarıyla katkıda bulunmuştur. Bill büyük sakalı ve geniş ağızlı baltasını kemerini sokuşturmasıyla ünlüdür.

SCOTT A. DAVISON, Ohio State Üniversitesi'nde felsefe mastırı yapmış, doktorasını Notre Dame Üniversitesi'nde bitirmiştir. Kentucky'de felsefe bölümünde doçenttir. Scott'un kötülüğün doğasına dair bilgileri yalnızca felsefi araştırmalarından değil, aynı zamanda "katılımcı bilgisi" yöntemini içeren "alan çalışmaları"yla elde edilmiştir.

JORGE J.E. GRACIA, Buffalo Devlet Üniversitesi'nde Felsefe Profesörüdür. On iki kitap yazmıştır. Bunlar arasında *Individuality* (1988), *Philosophy and Its History* (1992), *A Theory of Textuality* (1995), *Texts* (1996), *Metaphysics and Its Tasks* (1996), *How Can We Know What God Means?* (2000) ve *Hispanic/Latino Identity* (2000) kitapları vardır.

THOMAS HIBBS, Boston Kolej'de Felsefe Bölümü Başkanı ve felsefe profesörüdür. Aquinas üzerine iki kitap yayınlamıştır. Popüler kültür ve felsefe ile ilgili makaleler yazmıştır *Shows About Nothing: Nihilism in Popular Culture.* Hibbs, genç bir felsefe öğrencisiyken biranın bardaklarla servis edildiğini keşfetmiştir.

THEDORE SCHICK, Muhlenberg Koleji'nde felsefe pro-

fesörüdür ve Lewis Vaughn ile birlikte *How to Think About Weird Things* (McGraw-Hill, third edition, 2003) ve *Doing Philosohpy* adlı kitapları yazmıştır. *Son kitabı Readings in Philosophy of Science: From Positivism to Postmodernism* (McGraw-Hill, 1999) adlı kitaptır. Theodore ayak parmaklarının kıllarını hep hobbitlerinkiyle aynı uzunlukta tutmaktadır.

AEON J. SKOBLE, Bridgewater Devlet Kolej'nde felsefe profesörüdür. *Political Philosophy: Essential Selections* (Prentice-Hall, 1999) ve *Woddy Allen and Philosohpy* adlı kitapların ortak yazarlarındandır. Hem akademik hem de magazin dergileri için ahlak, siyaset ve toplum konularında makaleler yazmaktadır ve yıllık olarak çıkan *Reason Papers*'ın editörüdür. Aeon beşinci çağa kadar yaşamayı sonra da ortadan kaybolmayı umut etmektedir.

J. LENORE WRIGHT, Baylor Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde felsefe profesörüdür. Baylor Interdisciplinary Core'da müdür yardımcısıdır. Araştırma alanları estetik, sanat eleştirmenliği, felsefe ve popüler kültür ve film teorisidir. Son çalışmaları arasında Anne-Marie Bowery ile birlikte yazdığı *Teaching Philosophy* adlı kitaptaki "Socrates at the Cinema: Using Film in the Philosophy Classroom" (Mart 2003) çalışmasıdır. *Essays in Philosophy*'deki "The Wonder of Barbie: Female Representation in Popular Culture" (Ocak 2003) adlı bölümdür. Lenore Sauron'un gözünü sürekli üstünde hissetmektedir ve Ringwraithler ile orklarla ilgili düşler görmektedir. Son zamanlarda kocası onun rüyasında "my precious, my precious" diye sayıkladığını iddia ediyor.

YÜZÜKLERİN EFENDİSİ VE FELSEFE

hepsine hükmeden bir kitap

J.R.R. Tolkien'in *Yüzüklerin Efendisi* adlı kitabı, yarım yüzyıldan bu yana bir fenomen oldu. Kitabın gişe rekorları kıran film versiyonu, *The New York Post*'ta *Aptallar İçin Yüzüklerin Efendisi* başlığıyla değerlendirildi. Bu ani popülariteden rahatsız olan Tolkien hayranları için, on yedi bilgili felsefeciden oluşan bir ekip bir araya geldi ve kitabın akla getirdiği derin felsefi sorunları çözmemize yardımcı olacak Akıllı İnsanlar İçin Yüzüklerin Efendisi'ni yazdı.

- Güç, iyilik için kullanılabilir mi, yoksa hep yozlaşmak zorunda mıdır?
- Ahlaklı yaşam, zayıf bireylerin seçtiği bir yaşam mıdır?
- Günümüzde insanlarla kurulan ilişkilerin yerini, nesnelerle kurulan ilişkiler mi almıştır?
- Yaşamda mutluluğa neden gerek duyarız? Mutlu olmak için gereken şey nedir?
- Aşk, sahip olma edimiyle mi kendini gösterir?
- Yaşamımızı sürdürmek için Güç Yüzüğüne ihtiyacımız var mı?
- Gallum'un dostu olmamasının nedeni kendisini sevmemesi midir?
- Orta Dünya ile Budizm ve Taoizm arasında ilişki kurulabilir mi?

Yüzüklerin Efendisi, bu türden birçok araştırıcı soru soruyor ve elinizdeki kitap, bu sorulara yanıtlar bulmaya çalışıyor.

Şimdi Hobbit piponuzu yakın ve hoş bir Elf likörüyle ayak parmaklarınızı ısıtın. Filozof-büyücü Gandalf'ın dediği gibi "Eğer bugüne kadar kapalı kulaklar ve uyuyan bir zihinle yürüdüyseniz, artık uyanın!"

GÜNCEL YAYINCILIK

ISBN 975-8621-56-

9 789758 621569